constantin virgil
gheorghiu

Omul

care călătorea singur

CONSTANTIN VIRGIL GHEORGHIU

Omul care călătorea singur

Traducere din limba franceză
de Gheorghiţă Ciocioi

Editura Sophia
Bucureşti

Redactor: Elena Marinescu

Coperta: Mona Velciov

Traducerea a fost realizată după ediţia definitivă în limba franceză: C.V. Gheorghiu, *L'homme qui voyagea seul*, Plon, 1954/Éditions du Rocher, Paris.

© Éditions du Rocher, 2008

© Editura Sophia, pentru prezenta ediţie

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României GHEORGHIU, CONSTANTIN VIRGIL

Omul care călătorea singur / Constantin Virgil Gheorghiu; trad, din lb. franceză: Gheorghiţă Ciocioi. – Bucureşti:
Editura Sophia, 2010
ISBN 978-973-136-164-2

I. Ciocioi, Gheorghiţă (trad.)

821.135.1-94

Opera lui C.V. Gheorghiu:

La Vingt-cinquième Heure (1949)
La seconde chance (1952)
L'homme qui voyagea seul (1954)
Le Peuple des Immortels (1955)
Les Sacrifiés du Danube (1957)
Saint Jean Bouche d'Or (1957)
Les Mendiants de miracles (1958)
La Cravache (1960)
Perahim (1961)
La Maison de Petrodava (1961)
La Vie de Mahomet (1963)
Les Immortels d'Agapia (1964)
La jeunesse du Docteur Luther (1965)
De la 25e Heure à l'Heure éternelle (1965)
Le Meurtre de Kyralessa (1966)
La Tunique de Peau (1966)
La Condottiera (1967)
Pourquoi m'a-t-on appele Virgil? (1968)
La vie du Patriarche Athénagoras (1969)
L'espionne (1973)
Dieu ne reçoit que le dimanche (1975)
Les inconnus de Heidelberg (1977)
Le grand exterminateur (1978)
Les amazones du Danube (1978)
Dieu à Paris (1980)
Memoires: Le témoin de la vingt-cinquième heure (1986)

PREFAŢĂ: Cel de-al treilea volum al Memoriilor

Emiliei Malgras

În anul 1980 apărea romanul *Dumnezeu la Paris*, în care ne este prezentat un preot al Bisericii Ortodoxe Române din Paris – hărţuit – deoarece se presupunea a fi unul dintre agenţii Securităţii; o atmosferă impregnată de spiritualitate pe un fundal de spionaj ce amintea de Graham Greene, scriitor drag autorului. Este ultimul roman publicat de Virgil Gheorghiu. Nu însă şi ultimul pe care l-a scris, de curând fiind descoperit un manuscris inedit din 1985. Intitulat *Dracula în Carpaţi*, romanul descrie lupta crâncenă dusă de haiduci cu o putere oarbă şi totalitară, într-o lume ce nu ar putea să nu amintească de cea al lui Panait Istrati ori de universul romanesc al lui Ismail Kadare.

Chiar dacă Virgil Gheorghiu pare a fi renunţat la acest gen literar, aceasta nu s-a petrecut pentru că muza lui romanească l-ar fi părăsit, ci pentru că şi-a propus să se lanseze, la începutul anilor ’80 din secolul trecut, în ceea ce scriitorul a considerat a fi marea sa operă: redactarea propriilor *Memorii*, ce urma să cuprindă, în final, şase ori şapte volume.

În 1986, lui Virgil Gheorghiu, în vârstă de 70 de ani, îi apare primul volum de *Memorii*, ce are ca subtitlu „Martorul Orei 25”. Cartea este salutată imediat după apariţie de către Alain Peyrefitte, care vorbeşte de un „imn al libertăţii unui român într-un exil sfâşiat de istorie”. O veritabilă elegie a Moldovei natale, acest prim volum descrie copilăria autorului, anii de formare, primele sale arme ca poet şi jurnalist la Bucureşti. Fervoarea naraţiunii ţine literalmente cititorul cu răsuflarea tăiată, acesta aşteptând cu nerăbdare urmarea povestirii autobiografice a fiului preotului de ţară dintr-o localitate săracă de la poalele Carpaţilor, ajuns, după o celebritate precoce în ţara sa, patru ani de închisoare în paisprezece lagăre americane şi după ce trăieşte tragedia acelor milioane de persoane „deplasate”, după terminarea celui de-al Doilea Război Mondial, autorul celui mai important *best-seller* de imediat după război.

Moartea autorului va întrerupe acest proiect de amploare. Virgil Gheorghiu se stinge pe data de 22 iunie 1992, lăsând aproape de final manuscrisul celui de-al doilea volum al Memoriilor, la care va lucra, vreme de doi ani, soţia sa, prezbitera Ecaterina Gheorghiu. *Ispita libertăţii* avea să apară în 1995. Cel de-al doilea volum de *Memorii* reia, din jurul datei de 23 august 1944 – zi tristă în memoria românilor –, firul povestirii din primul volum apărut cu nouă ani înainte şi se opreşte patru ani mai târziu, când, împreună cu soţia sa, scriitorul, având manuscrisul Orei 25 în buzunar, intră – pe jos – clandestin în Franţa.

Nu putem, evident, decât să ne exprimăm regretul că Virgil Gheorghiu nu a reuşit să ducă la bun sfârşit proiectul său şi că cititorul rămâne adânc frustrat de faptul că cel de-al treilea volum al *Memoriilor* nu va mai vedea vreodată lumina tiparului şi că acesta ar fi putut, fără îndoială, cuprinde date despre neaşteptata sa celebritate datorată apariţiei Orei 25, salutată de un Albert Camus ori un Raymond Aron, ori despre violenta polemică care avea să izbucnească imediat după aceea în jurul trecutului pretins „tulbure” al lui Virgil Gheorghiu. Detractorii săi vor fi satisfăcuţi la apariţia primului volum al *Memoriilor* şi la moartea sa de a-i fi reproşat autorului că nu „s-a explicat”, nici „căit” vreodată.

Operativi în a-l condamna, există, totuşi, argumente puternice ca aceştia să nu fi citit niciodată cartea *Omul care călătorea singur*, apărută în 1954 şi care poate fi considerată în mod legitim cel de-al treilea celebru volum ce lipseşte din *Memorii*, deşi apărut cu 30 ori 40 de ani mai devreme. Redactat în câteva luni, între sfârşitul anului 1953 şi începutul anului 1954, în urma unei călătorii încununată de succes în Argentina – la invitaţia personală, desigur, a lui Juan Peron –, îndată după începerea violentei campanii dezlănţuite împotriva sa la instigarea revistei „Lettres Françaises” (cu aceleaşi procedee şi aceiaşi acuzatori ca şi în cazul Afacerii Kravcenko[1]), la puţină vreme după apariţia romanului *A doua şansă*.

[1] Cartea *Am ales libertatea* a lui Viktor Kravcenko, demascând – pentru prima oară după cel de-al Doilea Război Mondial – universul concentrationar din URSS, a atras un uriaş val de calomnii împotriva autorului, procesul intentat de Kravcenko revistei „Les Lettres Françaises” fiind urmărit cu viu interes în Franţa (*n.tr.*).

Într-adevăr, *Omul care călătorea singur* este cea de-a treia carte pe care Gheorghiu o publică în Franţa şi care se doreşte, după remarcile unei critici, nu „doar o pledoarie personală, ci ilustrarea vie a unei condiţii umane împărtăşită cu atât mai mult de un om al timpurilor noastre”. Aceasta se vrea mai degrabă un răspuns la atacurile calomnioase purtate împotriva lui. Campania fusese declanşată pe 29 ianuarie 1953 de „Lettres Françaises”, printr-un lung articol al lui Francis Cremieux intitulat „Cum şi pentru ce un criminal a fost «uns» ca mare umanist”, în care Gheorghiu este „biciuit” pentru că ar fi „îndrăznit” în cărţile sale să critice „democraţia populară” instaurată în URSS – şi sateliţii săi, pe care România lui Petru Groza îl acuză de a fi spion în solda „imperialismului american şi englez”. Pentru a se justifica, Cremieux se sprijină pe două extrase dintr-un reportaj de război, traduse tendenţios, reportaj apărut în 1942 sub titlul *Ard malurile Nistrului*. Tânărul Gheorghiu – care, în ciuda atitudinii avute de alţi scriitori din generaţia sa, nu făcuse niciodată parte din Garda de Fier – ridică în slăvi aici „amabilitatea şi camaraderia de care dădea dovadă fiecare soldat şi fiecare ofiţer german faţă de orice soldat român pe care îl întâlneau” şi nu face rabat de cuvinte dure în privinţa „evreilor din Bălţi [care] nu şi-au putut stinge setea lor de distrugere şi de crimă decât prin incendiere”. Nu a fost nevoie de mai mult pentru „idioţii utili” de vânzare, într-o Franţă îndurerată de ocupaţia nazistă, marcată de colaborarea unei părţi a populaţiei cu inamicul, pentru a da lovitura de graţie lui Gheorghiu. „Pecetea infamă” cu care a fost însemnat atunci va avea o viaţă lungă; astfel, într-un articol-necrolog apărut în „Le Monde” din 26 iunie 1992, se mai evocă încă „reportajul scris în vremea în care armata română lupta alături de Werhmacht, [în care autorul] făcea cu predilecţie elogiul soldatului hitlerist şi lua în derâdere evreul rău-făcător”. Se ignora, pe de o parte, că, imediat după ruptura pactului gennano-sovietic, armata germană a luptat pentru eliberarea Basarabiei aflată sub jug sovietic şi, pe de altă parte, că Ecaterina Gheorghiu, soţia scriitorului, era fiica Eleonorei Schenk Burbea, directoarea gazetei „Galaţii noi”, de origine evreiască. Vai nouă! Un proverb spune că nu există surd mai vrednic de plâns decât cel care nu vrea să audă.

E uşor de constatat cât de rău a fost „apărat” Gheorghiu. Într-un articol apărut imediat după tipărirea cărţii, André Fontaine, care se numărase printre primii ce salutaseră *Ora 25*, regretă că Gheorghiu recursese la un gen romanesc pentru a

evoca ceea ce el numea propriul său drum al Damascului, „constrâns de evenimente, pe un ton care este departe de a convinge”, trăgând concluzia că „ar putea – tot într-un mod atât de dificil – să afle un mijloc de a fi mai puţin persuasiv”. Judecata este mult prea aspră, căci *Omul care călătorea singur* este, fără îndoială, unul dintre romanele cele mai autentice şi emoţionante ale lui Virgil Gheorghiu, cel mai personal şi, în mod paradoxal, cel mai puţin receptat[1]. Cu siguranţă, este dificil într-un roman a discerne adevărul de ficţiune, iar Emilia Malgras, în remarcabila sa teză *Virgil Gheorghiu: Scrierile la persoana întâi*, a scos în evidenţă realităţile înţelese „prin celălalt” şi realitatea faptelor, comparând această carte, mai mult autobiografică decât ficţională, cu *Memoriile* sale. Ele sunt nesemnificative în cea mai mare parte, bazându-se mai mult pe detalii şi fiind destinate să asigure o linearitate cărţii.

Căci Traian Matisi – care poartă acelaşi prenume ca şi Traian Koruga, dublura lui Gheorghiu din *Ora 25* – nu este nimeni altcineva decât Virgil Gheorghiu însuşi, ca şi el fiu al unui preot de ţară, cel mai mare dintre copiii acestuia (trei surori şi un frate), fost elev la Liceul Militar din Chişinău, vânător de munte în timpul serviciului militar, strălucit jurnalist şi poet încununat cu premiul regal pentru poezie, ataşat cultural la Ambasada Română din Zagreb, student la teologie la Heidelberg, invitat de Peron în Argentina etc. Maestrul care îi cere socoteală lui Matisi nu este nimeni altul decât Gabriel Marcel, care prefaţase *Ora 25* înainte de a retrage public prefaţa pentru ediţiile ce vor urma – ceea ce va cântări greu la dezavuarea lui Gheorghiu, chiar dacă cei doi se vor împăca mai târziu. *Omul care călătorea singur* nu este un roman cu cheie, dovedindu-se mai degrabă de o transparenţă ieşită din comun. Aceasta coboară până la titlurile de cărţi ale lui Matisi care sunt aproape aceleaşi cu cele ale lui Gheorghiu, astfel: *Ard malurile Nistrului* devine romanul *Reporter pe malurile Nistrului*; *Am luptat în Crimeea* devine *Războiul din Crimeea*; *Ceasul de rugăciune* poartă acelaşi titlu cu prima culegere de poezii a lui Gheorghiu, apărută în 1936; *Caligrafie pe zăpadă* devine *Poeme pe zăpadă*; *Cu submarinul la asediul Sevastopolului* devine *Războiul pe un submarin*; *Ultima oră*

[1] Fulminantul roman, zdrobitor prin argumetaţie, va fi trecut „la index” de presa franceză după „descoperirea trecutului tulbure” al autorului (*n.tr.*).

devine *Primul roman*; *Ora 25* este citat ca *Romanul orei prezente*, iar *A doua şansă* devine *Al doilea punct de vedere*.

Cu aceste elemente decriptate totalmente să ne lăsăm purtaţi de durerea fără margini şi de nedreptăţile care îl copleşesc pe autor, prin caracterul „automatic” şi „dezumanizat” al unui destin absurd care pare că se îndârjeşte împotriva lui, şi prin sfâşietoarea şi necruţătoarea nostalgie pe care o încearcă pentru România lui dragă. Trebuie mai degrabă să înţelegi argumentele lui Gheorghiu, versiunea faptelor prezentate de el, şi să le încadrezi în contextul unei Umanităţi care recunoaşte încetul cu încetul ororile celui de-al Doilea Război Mondial înainte de a ne afunda atât de rapid în obscurantismul ideologic al războiului rece. Traian Matisi / Virgil Gheorghiu, acest om care a călătorit singur, ca atâţia dintre contemporanii săi, este, într-un anume fel, un Ulise al timpurilor moderne, a cărui Odisee simbolizează noua condiţie umană înfiripată – într-un mod brutal – în această a douăzeci şi cincea oră pe care o trăim.

Thierry Gillyboeuf
Arville, 3 ianuarie 2010

I

— Nu am nicio îndoială că vei reuşi, îi spuse mama lui Traian Matisi. Sunt sigură că vei reuşi.

Lacrimile i se prelingeau pe obraz. Mâna dreaptă stătea sprijinită pe marginea trăsurii pregătite de drum. O ţinea încleştată, ca şi cum ar fi vrut să-i împiedice plecarea. Îşi ştergea lacrimile din când în când, atunci când ele îi ajungeau pe marginea buzelor.

— N-ai nici un motiv să plângi, îi spuse Traian după ce îşi aranja valiza în trăsură. De ce să plângi dacă eşti sigură că voi reuşi?

Trăsura cu cei doi cai stătea oprită în dreptul scării casei.

Traian, îmbrăcat în primele lui haine civile, pornea spre Bucureşti, la Universitate.

Toţi ai casei – adunaţi în jurul trăsurii: tatăl, preotul de la Izvor, se ţinea drept, firav, înveşmântat în sutana sa neagră. Tăcea. Lângă el – cele trei surori şi Nicolae, fratele lui Traian. Amuţiţi.

— Ştii că voi veni des pe acasă, zise Traian.

Întinse o mână protectoare peste umărul mamei. Ea îl privi în ochi. În vreme ce îşi privea fiul, ochii i se dilatau, întrebători şi înspăimântaţi.

— Fii sigură că voi veni în mod regulat acasă, spuse Traian, mişcat de spaima ce cuprinsese ochii înecaţi în lacrimi ai mamei sale.

— Ai să te întorci? Oare e adevărat? întrebă ea neîncrezătoare, cu jumătate de gură.

După această întrebare, mama izbucni în plâns.

— Refuzi să crezi că mă voi întoarce? zise el, strângându-i şi mai tare umărul. De asta plângi? Pentru ce crezi că nu mă voi mai întoarce?

— Cred că te vei întoarce, spuse ea.

Lacrimile îi ajunseră iarăşi până spre buze. Şi le şterse uşor cu mâna stângă, apoi continuă:

— Cred că te vei întoarce. Mi-e teamă însă că va fi prea târziu. Asta-i tot. Te vei întoarce prea târziu. Când eu nu voi mai fi.

Mama îşi retrase mâna de pe trăsură, dându-i voie să pornească la drum. Îi spusese fiului ei tot ceea ce avea de spus. Tot ceea ce o înspăimânta. Făcu după aceea un pas înapoi, ca trăsura să poată pleca.

Traian se întoarse întrebător către fratele său. Preotul stătea nemişcat. Cele trei surori ale sale nu se clinteau nici ele din loc. Aproape de scară întâlni privirea Solitarului.

Era un cal de munte, puţin mai mare decât un ponei, care sosise într-o bună zi în curtea preotului de la Izvor, unde zburda nestingherit, alături de copii, găini, raţe şi de celelalte animale din bătătură. Solitarul privea acum spre Traian cu aceiaşi ochi întrebători, nemişcaţi şi puţin îngrijoraţi, la fel ca cei ai oamenilor adunaţi în jurul lui.

— Un rămas bun atât de plin de dramatism... Pentru ce oare? spuse Traian. Parcă m-aş duce la capătul pământului...

Glasul îi deveni mai hotărât. Continuă:

— Nu plec nici la capătul lumii, nici la război* Merg la Universitate. Cui folosesc astfel de lacrimi? Mamă, gata cu plânsul!

Traian sărută mâna tatălui, iar tatăl îl sărută la rândul său pe frunte. Sărută apoi mâna mamei. Mama îl sărută şi ea pe frunte. Îşi sărută pe rând surorile, pe obrazul drept. Pentru ele trebui să se aplece, pentru că cele trei surori erau mult mai mici decât el. Se ridicară una după alta pe vârfuri şi îl sărutară pe Traian, fiecare, pe obrazul drept.

Nicolae, fratele lui Traian, împlinise zece ani. Primi sărutul pe obrazul drept ca un om serios.

— Acum, la revedere! le spuse Traian, aproape pe neaşteptate. La revedere! În vacanţa de Crăciun vom fi iarăşi împreună.

Înainte de a sări în trăsură întâlni din nou ochii neliniştiţi ai Solitarului, căluţul care îl privea fix.

— Şi tu vrei să-ţi spun la revedere? îl întrebă Traian.

Sărută căluţul pe frunte, între ochi, cu repeziciune. Apoi sări în trăsură. Grigore, servitorul care trebuia să-l conducă la gară, puse pe fugă cu biciul raţele, gâştele şi curcile care leneveau sub trăsură. Apoi urcă lângă Traian, dând câteva bice cailor.

— Să te întorci aşa cum ne-ai făgăduit! îi spuse mama lui Traian.

Aceste cuvinte erau rostite mai degrabă pentru ea însăşi, în clipa în care trăsura pomi din loc. În aceeaşi clipă se auzi glasul

lui Nicolae, îngânând sfatul mamei către fratele care pleca de acasă.

— Să nu vii prea târziu, *mortule!*

Porecla *mortul*, rostită de Nicolae, îi făcu să râdă pe ceilalţi copii. Râse şi Traian. Preotul din Izvor abia schiţă un zâmbet, iar mama lui Traian surâse şi ea printre lacrimi. Ca şi Grigore. Erau veseli cu toţii când trăsura ieşi din curtea preotului. Surorile şi fratele îl porecliseră pe Traian *mortul*. Traian era cel mai mare copil al preotului. În toate vacanţele, ori de câte ori se întorcea printre ai săi, îşi petrecea timpul citind pe prispa casei. Pentru că nu se juca niciodată cu ei, surorile lui şi Nicolae, ca să se răzbune, îl porecliseră pe fratele lor mai mare *mortul*. Căzuseră cu toţii de acord că numai un mort putea să rămână o zi întreagă nemişcat, cu capul aplecat asupra cărţilor.

Era însă un lucru firesc pentru Traian să stea nemişcat, pe prispă, alături de cărţile sale. De la vârsta de cinci ani – până acum –, aceasta a fost pentru el cea mai mare fericire. Visul său tainic era să devină preot de ţară – aşa cum era tatăl său şi cum fuseseră toţi strămoşii săi – în Moldova de Nord, la poalele Carpaţilor. Viaţa devenise însă foarte grea. Pământul aici era puţin darnic. Oamenii erau săraci. Vremea, aspră. Traian trebuia să-şi aleagă o altă carieră. A decis atunci să se înscrie la facultate, la Bucureşti, şi să devină profesor.

În vremea studiilor trebuia să-şi câştige pâinea. Tatăl său era mult prea sărac pentru a-i da vreo mână de ajutor. Din puţina sa agoniseală, urma să plătească şcoala celor patru copii mai mici.

Cu toate acestea Traian pornea spre Universitate plin de speranţă. Încă din liceu publicase două volume de poezie: *Viaţa cotidiană a poetului* şi *Crochiuri*. Colaborase la mai toate revistele literare din capitală. Fiind deja cunoscut ca tânăr poet, spera să obţină un post de redactor la vreo gazetă din Bucureşti şi să câştige astfel ceva bani pentru a se descurca pe timpul studiilor şi a-şi plăti taxele. Avea chiar şi câteva promisiuni. Părăsea deci Izvorul plin de încredere. Îşi aminti brusc de lacrimile mamei sale. Se întoarse apoi către Grigore, care mâna caii, şi vru să-l întrebe: „De ce oare plângea mama, ca şi cum m-aş duce la capătul lumii?”

Însă Grigore, slugă, care se afla în slujba preotului de mai bine de 20 de ani, era afundat în gândurile sale. Privea, parcă învăluit în ceaţă, drumul care se întindea înaintea lor. Renunţă. Nu vru să-i tulbure cugetarea.

„Nu-l mai întreb nimic.”

Începu să privească şi el drumul la fel ca Grigore. Trăsura mergea cu caii la trap pe drumul care împărţea satul în două. Şoseaua şi curţile oamenilor erau pustii. Nici ţipenie de om. Din pricină că pământul lor era sărac, oamenii din Izvor mergeau să lucreze cu ziua la sute de kilometri depărtare. Acum erau plecaţi la culesul viilor, în sudul Moldovei, cu femeile, cu copiii şi cu căruţele lor. În afară de bătrâni şi de bolnavi, nu mai rămăsese nimeni la Izvor. Trăsura preotului mergea pe şoseaua pustie. În faţa lor, pe dreapta, întâlniră ultima casă din Izvor. Acolo locuia învăţătorul. Într-o casă asemănătoare cu cea a preotului: pereţi albi, acoperiş de şindrilă, verandă de lemn, flori la ferestre şi în faţa porţii o fântână cu roată. Lângă fântână – singura fiică a învăţătorului, Maria, îmbrăcată într-o rochie bleumarin asemenea florilor de „nu-mă-uita”. Traian se despărţise de ea în ajun; totuşi Maria vroia să-l mai vadă încă o dată înainte de plecare. Aşa că îi ieşi în întâmpinare lângă fântână. Auzise de departe huruitul trăsurii.

Maria era elevă de liceu la Chişinău, acolo unde Traian învăţase vreme de opt ani. Peste un an urma să termine şi ea cursurile. La Chişinău, ei se întâlneau duminica deseori. Traian îi dedicase chiar şi câteva versuri, iar Maria era foarte mândră că devenise muza unui poet.

— Îţi voi trimite, îndată ce ajung la destinaţie, adresa căminului la care am să locuiesc în Bucureşti, îi spuse Traian atunci când trăsura ajunse înaintea porţii învăţătorului. Caii mergeau acum încet. Traian îi făcu semn cu mâna:

— Salută Chişinăul şi toată Basarabia din partea mea, Maria!

— Plec mâine dimineaţă la ora şapte, îi răspunse Maria.

Tânăra stătea rezemată de fântână. Vântul îi ondula rochia de culoarea florilor de „nu-mă-uita”.

— La revedere... În vacanţa de Crăciun! îi spuse Traian, facându-i din nou cu mâna.

Caii porniră la trap. Traian privi înapoi. După puţină vreme, drumul apucă la dreapta şi copaci uriaşi făcură nevăzută casa învăţătorului, fântâna cu roată de lemn şi pe tânăra cu rochie bleumarin.

Mai erau patru luni până la Crăciun. Traian spera să se întoarcă acoperit de glorie. Se gândi ce se va întâmpla atunci când el se va întoarce victorios la Izvor. Scrută viitorul plin de încredere. Câteva clipe mai târziu, drumul începu să coboare. Gara se afla la câţiva kilometri, în vale. Traian observă gara minusculă, cu ziduri albe şi acoperiş de ţiglă roşie. Era o gară-

capăt de linie, în care nu ajungea decât un singur tren pe zi. Trei vagoane mici şi o locomotivă. Trenul se afla acum în faţa clădirii cu ziduri albe şi acoperiş roşu. Când Grigore observă trenul în gară, lăsă caii din frâu, ca ei să coboare mai repede. Ştia că unicul tren care sosea dimineaţa nu pleacă decât la prânz şi că ei mai aveau destul timp, însă făcuse acest gest aproape fără să vrea.

— Când vă veţi reîntoarce de Crăciun va fi zăpadă, spuse Grigore. Voi veni să vă iau de la gară cu sania.

Traian schiţă un surâs, după care tăcură amândoi. Nu se auzea decât zgomotul copitelor cailor. Trăsura se opri în faţa gării, foarte aproape de tren. Grigore urcă în primul vagon, cu biciul în mâna dreaptă, cu valiza lui Traian în stânga. Tânărul îl urmă. În timp ce-şi aşeza valiza, Nicolae, călare, apăru în faţa ferestrei vagonului. Venise la galop în urma lor.

— *Mortule*, ai uitat pachetul cu prăjituri pe care ţi l-a pregătit mama de drum! aproape că ţipă el.

Nicolae călărea fără şa. Îi dădu prăjiturile învelite într-un ştergar alb pe fereastra vagonului. Avea faţa în flăcări. Calul era lac de sudoare.

Aşteptând ora plecării, mecanicul mângâia botul cailor înhămaţi la trăsura preotului stând de vorbă cu Grigore, cu şeful de gară şi cu Traian. Dădu apoi semnalul de plecare. Nicolae îi ură drum bun lui Traian, strigându-l iarăşi *mortul*. De la fereastra vagonului, Traian îi făcu cu mâna, privindu-l cum se îndepărtează împreună cu Grigore spre Izvor. Se aşeză apoi pe bancheta de lemn, privind atent în jur. În tot vagonul, în tot trenul chiar, nu era nimeni.

Traian Matisi călătorea singur.

II

Traian se deşteptă brusc. Pe fereastră se vedeau căzând fulgi mari de nea în curtea căminului studenţesc. În camera în care locuia se aflau patru paturi. O cameră ca toate celelalte din cămin. Patul său era în fundul camerei, aproape de perete. În fiecare zi când deschidea ochii, Traian privea cele trei paturi goale din dreapta sa. Studenţii cu care împărţea camera erau deja la Universitate atunci când el se trezea.

În dimineaţa aceea însă camarazii săi erau toţi trei în cameră. Pe cele trei paturi, goale în fiecare zi, se aflau acum valize deschise. Sosise vremea plecării studenţilor în vacanţa de Crăciun. Tinerii îşi aranjau valizele. Discutau despre mersul trenurilor. Vorbeau în şoaptă, ca nu cumva să-l trezească pe Traian.

— Acum, la noi, e zăpadă de un metru, spuse unul dintre ei. Ai mei or să vină să mă ia de la gară cu sania.

Traian îşi aduse aminte de făgăduinţa lui Grigore dinainte de a-şi lua rămas bun de la el. Şi Grigore va veni să-l ia cu sania de la gară la Izvor. Zăpada era acum mare. La Bucureşti nu ninsese decât în acea dimineaţă. Traian privea la fulgii ce cădeau în curtea căminului. Gândurile îi erau departe, la Izvor.

Locuia în Bucureşti de patru luni. Realizase mai mult chiar decât şi-ar fi putut închipui. Mai întâi, dăduse un concurs de intrare în cămin, unde plătea foarte puţin. Mergea regulat la cursurile de filosofie la facultate. Apoi devenise redactor la ziarul „România”. Încă dintru început, de cum sosise la Bucureşti, nu cunoscuse decât succesul.

În vreme ce se gândea purtat de visare la reuşita sa din cele patru luni, uşa camerei se deschise, scârţâind încet. Era directorul căminului, un profesor pensionar, cu părul alb. Traian îşi propusese de mai multe zile să ungă balamalele uşii. Uitase însă de fiecare dată. La cămin se întorcea dimineaţa la ora cinci şi scârţâitul uşii, cu siguranţă, îi deranja pe colegii săi. Căminul se închidea la miezul nopţii. Niciun student nu avea permisiunea să se întoarcă după această oră. În mod excepţional, Traian primise o cheie ca să poată intra în cămin la ora cinci dimineaţa. Se ocupa de *faptul divers* şi trebuia să rămână la gazetă până

când apărea. Directorul căminului îi acordase această permisiune excepţională cu condiţia de a nu-i deranja pe colegii de dormitor. Vreme de patru luni, Traian intrase în dormitor, îndreptându-se, în vârful picioarelor, către patul aşezat în fundul camerei, aproape de perete. În fiecare noapte se dezbrăca pe întuneric. Colegii lui nu l-au auzit niciodată când intra în cameră.

„Înainte de a părăsi căminul trebuie, fără îndoială, să ung balamalele uşii. Astăzi sigur n-o să uit.”

Când Traian deschidea ochii, dimineaţa, vedea camera goală. Paturile erau făcute. Nu auzea niciodată când colegii lui de cameră plecau la facultate.

— Astăzi plecaţi, domnule Matisi? îl întrebă directorul, strângându-i mâna.

Traian roşi. Era singurul student din anul I căruia directorul i se adresa cu „domnule”, aşa cum o făcea doar cu doctoranzii. Traian îşi căpătase respectul directorului căminului, al colegilor şi al profesorilor pentru faptul că semna în fiecare zi articole într-un jurnal de renume, pentru că era autorul a două cărţi şi pentru că despre opera sa literară criticii vorbeau elogios.

— Plec mâine seară, la ora şapte, îi răspunse Traian. Cu Rapidul.

Cei trei studenţi continuau să-şi aranjeze valizele, fiind însă atenţi la discuţie.

— Părinţii se vor bucura nespus văzându-vă acasă, îi spuse directorul, bătându-l uşor pe umăr. Vă întoarceţi acoperit de glorie, o glorie binemeritată. Conducerea căminului vrea să vă acorde o favoare înainte de plecarea în vacanţă. Veţi avea de acum înainte o cameră a dumneavoastră.

Lui Traian nu-i venea să creadă. Nu existau decât cinci camere de o persoană în întreg căminul, acestea fiind rezervate doctoranzilor.

— Dumneavoastră munciţi mai mult decât alţii, continuă directorul. Aveţi dreptul la o cameră separată. Mai mult, faceţi cinste căminului nostru.

Traian visase întotdeauna să aibă o cameră a lui. O cameră în care să nu se mai dezbrace pe întuneric şi unde să poată citi măcar un sfert de ceas înainte de culcare. Şi, iată, acum visul lui tainic era pe cale de a se împlini.

— Înainte de plecare vă voi arăta noua dumneavoastră cameră, îi spuse directorul.

Directorul ieşi. Matisi îşi privi ceasul, sări din pat şi începu să se îmbrace cu mişcări iuţi. Obţinuse o nouă victorie.

„Voi avea nevoie de mai multe seri pentru a-i povesti tatălui şi alor mei de la Izvor izbânzile de la Bucureşti”, îşi spuse.

Se gândea la realizările de la facultate, la profesorii care îl invitau să ia masa împreună, cerându-i să scrie articole despre cărţile lor, la realizările de la gazetă, la succesul de la cămin, unde doar el avea o cheie şi unde, de acum, va avea şi o cameră a lui. Doar realizări şi nimic altceva. Într-adevăr, va avea nevoie de mai multe seri pentru a le povesti totul...

Traian avea un costum frumos. Şi-l admiră în timp ce se îmbrăca. Ură apoi drum bun şi vacanţă plăcută colegilor săi de cameră, merse la director, după care coborî alergând în stradă. Era ora 11. *Pictor Grigorescu*, strada pe care se afla căminul, era în centrul Capitalei, între Palatul regal şi Athenee-Palace. Trecu grăbit pe lângă gardul palatului. Intră apoi într-un magazin de obiecte bisericeşti. Patronul îl primi surâzând.

— Putem să facem repede o probă? îl întrebă Traian. Spun repede, pentru că în zece minute trebuie să ajung la Poliţie.

Magazinul era plin de icoane bizantine, haine preoţeşti, obiecte de cult, crucifixe de aur. Traian îşi dădu jos pardesiul. Patronul dispăru pentru câteva clipe. Reveni, aducând pe braţ o sutană. În timp ce croitorul îi aranja sutana, Traian îi spuse:

— Să fie gata mâine până după-amiază! Mâine seară plec cu Rapidul de şapte.

Mângâie postavul negru al sutanei pe care urma să o dăruiască tatălui său. Primul cadou, oferit din proprii săi bani, preotului de la Izvor. Tatăl lui nu avea decât o singură sutană. Una singură. Veche de mai bine de zece ani. De la soare, de la praf, după atâta vreme, îşi pierduse cu totul culoarea. Traian îi va dărui, iată, una nouă, căci tatăl lui nu avea cum să-şi cumpere o alta.

„Ce bine că am aceeaşi talie ca şi tata! îşi spuse Traian. Altfel nu aş fi reuşit nicicum să-i fac acest dar. Sutana îi va veni la fel de bine ca şi cum ar fi probat-o el însuşi.”

Dezbrăcând veşmântul negru, Traian se gândi că mama sa rămăsese fără dinţi. O proteză – iată ceea ce ar fi dorit să-i ducă mamei sale. Avea inima strânsă atunci când o vedea că nu mânca decât miezul de pâine, nemaiputând să mestece coaja. Îi era imposibil să mănânce fără să înmoaie mâncarea în ceai ori în apă. Acum nu putea să-i ofere un astfel de cadou, deşi îşi dorea din adâncul inimii.

„O voi aduce pe mama la Bucureşti şi într-o lună îşi va înlocui dinţii care-i lipsesc”, îşi spuse Traian privind în oglindă sutana

neagră pe care croitorul o ajustase pe corpul său, ca şi când ar fi fost chiar pentru el.

Privirea i se opri pe orologiul din perete, dintre icoanele de aur şi de argint. Era 11 şi jumătate. Ar fi trebuit la acea oră să fie deja la Poliţie.

Traian lăsă sutana, îşi puse pardesiul şi porni în grabă către Prefectura Poliţiei, în faţa căreia îl aşteptau patru oameni. Erau cei patru reporteri de *fapt divers* de la jurnale importante din Capitală. Cu toţii mai în vârstă decât el. Traian părea de vârsta fiilor acestora. Le strânse mâna. Intrară toţi cinci în Biroul de presă al Poliţiei. Nu se aflau aici decât o bancă de lemn şi o masă. Un registru negru – singurul obiect de pe masă. Traian deschise registrul şi începu să citească cu voce tare telegramele care relatau evenimentele zilei comunicate de către comisariate. Cei patru colegi ai lui Traian, în picioare, îşi luau notiţe.

— *Pe strada Plopilor a fost găsit un copil abandonat*, citi Traian.

Îşi trecu datele în carnetul său, apoi continuă lectura cu voce tare. Pe o altă stradă, un biciclist care transporta sticle de bere fusese accidentat de un camion. O croitoreasă a vrut să se sinucidă, luând somnifere...

Nu erau în acea zi decât evenimente nesemnificative. După ce citi ultima telegramă, Traian închise registrul negru. Cei cinci reporteri porniră, cu carnetele de notiţe în mână, pe culoarul slab luminat. Bătură la fiecare uşă în dreapta şi în stânga. Deschideau uşa doar pe jumătate, întrebând dacă nu cumva poliţiştii au vreun eveniment important pentru presă. Erau birourile Poliţiei judiciare. În acea zi nu au aflat însă nimic de publicat în gazetă în aceste birouri. Vizita reporterilor cu carnetele lor de notiţe în mână – de-a lungul culoarelor pe care se simţea miros de aer închis – avea loc de două ori pe zi: la prânz şi seara.

Reporterii ieşiră din nou în stradă. Afară ningea. Intrară într-o cafenea. Aici mergeau de fiecare dată de cum ieşeau de la Poliţie, pentru a suna la pompieri, la jandarmerie, la morgă şi la spitale. Cel care telefona repeta cu voce tare mesajele primite. Ceilalţi îşi luau notiţe. Nici de acolo însă nu aflară decât lucruri puţin importante. Îndată ce informarea fu încheiată, îşi aşezară fiecare carnetele în buzunarele pardesielor.

— Mâine plec în vacanţă, spuse Traian.

Era singurul care pleca. Ceilalţi reporteri erau oameni căsătoriţi, care locuiau în Bucureşti, cu soţiile şi copiii lor.

Mergând către redacţie, Traian se gândea la Izvor, la Grigore, la sutana pe care o va dărui tatălui său. Despărţindu-se de colegi, urcă repede scările la biroul jurnalului său. La acea oră nu era nimeni în redacţie, în afară de director şi de omul de serviciu.

Activitatea nu începea decât seara. Traian Matisi se aşează în faţa maşinii lui de scris. Era singurul reporter care folosea o maşină de scris. Ceilalţi scriau cu creionul sau cu stiloul. Încă din prima zi, Traian închiriase o maşină şi se încăpăţâna să nu scrie deloc cu creionul. Redacta acum evenimentele culese împreună cu colegii săi. Omul de serviciu îi aduse un sandviş şi o ceaşcă de cafea. Era masa obişnuită a lui Traian. Dacă din întâmplare avea ceva mai mult de scris, comanda şi o a doua cafea. În timp ce comenta despre copilul abandonat, despre necazurile în dragoste ale croitoresei şi despre biciclistul accidentat de camion, Traian localiza străzile pe care aceste evenimente se petrecuseră. Cunoştea bine Bucureştiul. Îl cunoştea mai degrabă însă după evenimentele sângeroase ori triste petrecute aici. Fiecare stradă din Bucureşti însemna pentru Traian o sinucidere, o dramă, un accident, un copil abandonat, un incendiu sau o încăierare. De patru luni de când era reporter nu exista nici măcar o singură stradă din Bucureşti pe care să nu se fi petrecut ceva. Traian scrisese despre toate străzile. Pentru el, planul oraşului, era un plan tragic. Îndată ce îşi încheie relatările, Traian, cu paginile scrise în mână, intră în biroul redactorului-şef. Biciola, redactorul-şef, un om cu tâmplele cărunte, îşi ridică capul dintre hârtii.

— Nimic important astăzi, spuse Traian aşezându-i paginile înainte.

Omul cu tâmplele cărunte le citi rapid, însemnă pe marginea manuscrisului caracterele ce urmau a fi folosite la tipar, sună şi înmână îndată paginile omului de serviciu pentru a le duce la imprimerie. Îl privi apoi pe Traian întrebător:

— Mai vrei ceva?

Fără să-i aştepte răspunsul, continuă însă:

— Apropo, te felicit pentru articolul de dimineaţă. Excelent. Ţine minte ce-ţi spun: vei ajunge un mare romancier. Nu vei rămâne jurnalist. Vei deveni romancier. Unul de marcă. Mie, care sunt un bătrân jurnalist blazat, mi-au dat lacrimile când am citit cele scrise de tine. Bravo!

— N-am niciun merit, răspunse Traian. Faptul în sine este mişcător. Nu am făcut decât să-l relatez. Nu eu sunt autorul. Autorul este viaţa.

— Nu e cazul să fii atât de modest, spuse Biciola. Ai un condei extraordinar. Tu scrii altfel decât ceilalţi. E totul acolo.

Traian roşi. Privi în pământ.

— Am citit celelalte gazete, continuă Biciola. Am văzut cum au descris colegii tăi acelaşi eveniment. Sunt de acord: faptul în sine este unul excepţional. Un copil de 13 ani ajunge orfan. Nu are decât o soră, care moare de tuberculoză. Copilul descoperă subit că este singur pe lume. Copleşit de disperare, se aruncă sub roţile tramvaiului. Sinuciderile copiilor sunt rare. Era normal ca toate ziarele să vorbească despre o astfel de întâmplare pe prima pagină. Toţi au scris despre aceasta pe larg, însă tu ai vorbit într-o manieră absolut diferită. Ai relatat evenimentul în câteva rânduri, apoi i-ai analizat cele două aspecte. Exact aspectele care reprezintă eternul şi umanul. Ai scris deasupra trei rânduri. Tu eşti singurul care ai scris că în dimineaţa suicidului acel copil a mers să ducă flori la mormântul părinţilor şi la cel al surorii sale. Ceilalţi nu au menţionat acest fapt. Pentru tine a fost elementul esenţial al dramei. Un copil rămas singur pe lume, care merge la cimitir, în căutarea celor pe care i-a pierdut... Apoi ai mai vorbit – pe larg – despre un lucru pe care ceilalţi nu l-au menţionat nici măcar în trecere: că înainte de a se arunca în faţa tramvaiului, copilul s-a legat la ochi cu o batistă, ca să nu-l vadă. Copilul, şi pe marginea prăpastiei, rămâne tot copil, ca toţi copiii din lume; îi este teamă, chiar dacă este gata să se sinucidă. Ceea ce ţi-a atras cel mai mult atenţia au fost aceşti ochi acoperiţi, fapt reţinut de către toţi cititorii. Ceilalţi nu au vorbit despre aceasta. Iată pentru ce reportajul tău a avut un atât de mare succes. Iată pentru ce vei ajunge departe. În *faptul divers* tu discerni latura umană, latura etern umană. Ţin să te felicit, Matisi. Mergi înainte...!

Traian îngână câteva cuvinte pentru elogiile primite. Rămase însă în faţa biroului, drept, ca o lumânare.

— Mai ai ceva să-mi spui? întrebă Biciola.

— Ştiţi că facultăţile sunt în vacanţă începând de mâine, spuse Traian. Aş vrea ca mâine să plec şi eu. Aş vrea să merg la Izvor.

— Vacanţă în perioada sărbătorilor de Crăciun?! îl privi surprins Biciola. Un reporter de *fapt divers* ce vrea să-şi ia vacanţă de sărbători! Una ca asta nu s-a mai văzut de când există presă! Glumeşti?

Biciola se enervă de-a binelea.

— În perioada sărbătorilor de Crăciun activitatea reporterilor de *fapt divers* e la cele mai înalte cote, spuse el. Dacă vrei vacanţă, o vei avea după sărbători. Îţi promit. După sărbători. N-are rost să discutăm...

— *Trebuie* să plec acum. Facultăţile în această perioadă sunt în vacanţă, spuse Traian.

— Nici nu începe discuţie, răspunse Biciola. Nu vei pleca în vacanţă de sărbători decât în cazul în care vrei să părăseşti ziarul. însă, şi în acest caz, nu poţi să pleci mâine. Contractul tău prevede un preaviz de două săptămâni. Prin urmare nici nu începe vorbă să pleci mâine...

Lui Traian aproape că-i dădură lacrimile. Era prima oară când i se refuza ceva la jurnal. Un astfel de lucru nici nu-i trecuse prin cap. Biciola putea să-i refuze orice altceva, dar să-l împiedice să-şi petreacă sărbătorile în familie, nu-şi închipuise.

— Imediat după sărbători îţi acord un concediu, spuse Biciola. Îmi dau cuvântul de onoare că după Crăciun vei pleca. Ceea ce înseamnă că doar îţi vei amâna plecarea cu zece zile. Acum este însă imposibil să pleci, absolut imposibil.

Traian ieşi din birou. Se aşeză apoi la masă, înaintea maşinii de scris. Era dărâmat. Abia îşi mai putea stăpâni lacrimile. Omul de serviciu apăru cu o a doua ceaşcă de cafea, crezând că mai avea de lucru, căci atunci când întârzia cu scrisul, el îi aducea o a doua ceaşcă de cafea, fără să-i mai fie comandată. Traian îi făcu semn cu mâna: nu era cazul. Nu mai vroia nimic. Se gândea că se va reîntoarce la Izvor abia după sărbători şi nu va mai putea să se întâlnească nici cu surorile lui, care vor fi atunci din nou la colegiu, nici cu Maria. De sărbători, părinţii lui vor fi supăraţi pe el ca nu a venit. Pe bună dreptate. Şi el, la Bucureşti, va fi la fel de mâhnit. Ei vor fi acolo singuri, şi el aici. Se gândise la toate câte ar fi vrut să le povestească de Crăciun înaintea bradului; toate succesele lui de la jurnal, de la Universitate, de la cămin. Dacă nu putea să le împărtăşească părinţilor, toate aceste împliniri îşi vor pierde valoarea.

Omul de serviciu reveni în scurtă vreme, de data aceasta nu însă pentru a-i aduce cafea, ci pentru a-i aşeza pe masă, lângă maşina de scris, un pachet acoperit în hârtie de ziar. La început, Traian aproape că îl ignoră, în tulburarea sa. Era revoltat că nu putea să se întoarcă acasă, printre ai săi. Totuşi după o vreme smulse nervos sfoara şi, dând la o parte hârtia, sări ca ars de pe scaun. Se îndepărtă îngrozit de masă. Îl chemă pe omul de serviciu. În pachetul deschis de pe maşina de scris se afla un

deget, un deget mic de copil. Un deget tăiat, plin de sânge, cu o unghie mică, vânătă. Traian uită de refuzul vacanţei sale, de Izvor, de pomul de Crăciun. I se şterse totul din minte. Ţipă din nou, strigându-l pe omul de serviciu, ca şi cum l-ar fi chemat în ajutor. Era palid şi tremura ca varga. Omul de serviciu sosi, însă făcu şi el un pas înapoi, îngrozit, văzând ce conţine pachetul.

— N-am ştiut ce este înăuntru, se scuză el. Vă rog să mă iertaţi, însă nu am ştiut ce conţine. Mi-a fost adus de câţiva copii, care mi-au spus că este pentru dumneavoastră.

— Ia-l de aici, ţipă Traian. Cine poate fi atât de odios ca să fie în stare de o asemenea farsă? Odios!

Sub pachet se afla o scrisoare fără plic. Traian citi rândurile stângace. Citi scrisul stângaci. Un scris de copil de şcoală primară. Misterul degetului ieşi la lumină din cele scrise. Nu era vorba de niciun fel de farsă macabră. Nişte copii care se jucaseră în apropierea liniei de tramvai au găsit degetul prietenului lor care se aruncase sub roţi în ajun, legat la ochi. Funcţionarii de la morga, ridicând cadavrul, nu găsiseră degetul azvârlit de roţile tramvaiului la câţiva metri depărtare, în zăpadă. Prietenii de joacă ai copilului mort, aflând degetul, i-l aduseseră lui la jurnal. Traian fusese prezent încă de la ridicarea cadavrului. El vorbise despre sinucidere cu copiii din cartier. Scrisese un articol despre această dramă. Copiii nu-l cunoşteau decât pe Traian, aşa că lui îi aduseseră degetul. Nu ştiuseră ce-ar fi trebuit să facă cu el. Îl aduseseră celui care se ocupase de suicid...

Traian îi spuse omului de serviciu să trimită pachetul la morgă, apoi intră în biroul lui Biciola şi-i arătă scrisoarea.

— Puştii au remarcat că cel care s-a preocupat cel mai mult de sinucidere a fost Traian Matisi. Nici Morga, nici Poliţia, doar Matisi. Copiii au înţeles că doar inima ta s-a aplecat asupra dramei prietenului lor şi ţi-au adus acest deget.

— Macabru! spuse Traian.

Spaima nu îl părăsise.

— Este un succes unic, un succes extraordinar. Şi asta, pentru că tu nu scrii la fel ca ceilalţi. Ţi-am spus-o doar.

Biciola îl bătu pe umăr şi-l trimise să se odihnească.

— Tocmai acum când te umpli de lauri vrei să laşi ziarul? Chiar de Crăciun, când activitatea e atât de intensă? Vei pleca după sărbători. Ai cuvântul meu că vei pleca după sărbători.

III

Sărbătorile de Crăciun erau deja o amintire. Traian se pregătea să plece la Izvor. Înţelegea acum că în nici un caz nu ai cum să abandonezi jurnalul în timpul sărbătorilor. Avusese mult de lucru. Niciodată nu se petrec atâtea crime, drame ori accidente ca în perioada sărbătorilor.

— Vei pleca mâine, aşa cum ţi-am promis, spuse Biciola. Mă ţin de cuvânt. Cuvântul înseamnă onoare.

— Chiar şi părinţii mei au înţeles situaţia; le-am explicat că pentru un reporter sărbătorile de Crăciun sunt momentul celei mai intense activităţi. Mâine or să mă aştepte la gară.

— Nu uita să-mi dai reportajul pentru pagina literară înainte să pleci! îi spuse Biciola.

Traian îşi privi ceasul. Era ora şase seara. Până a doua zi dimineaţă la cinci avea timp să-şi facă temele. La redacţie până la miezul nopţii, după aceea se va întâlni cu ceilalţi colegi reporteri, la cafeneaua Royal de pe bulevard. Aceasta era deschisă toată noaptea. La cafeneaua Royal reporterii discutau despre toate evenimentele care se petreceau în timpul nopţii în Bucureşti. Activitatea unui reporter de *fapt divers* ia sfârşit la ora cinci dimineaţa, în clipa în care apar pe trotuare vânzătorii de ziare, făcând reclamă ediţiilor proaspăt ieşite de sub teascuri.

— Vreau să am reportajul înainte de miezul nopţii, spuse Biciola. Pune-te imediat pe treabă. Trebuie să apară mâine dimineaţă, în pagina literară.

Traian se aşeză la masă, înaintea maşinii de scris. Omul de serviciu îi aduse cafeaua. În afara *faptului divers*, Traian scria o dată pe săptămână un articol literar, în care evoca viaţa unui poet ori a unui artist, a cărui comemorare avusese loc în cursul săptămânii.

În acea săptămână fusese celebrată ziua morţii poetului basarabean Alexei Mateevici. Traian aşează alături de maşina de scris portretul poetului. Mateevici fusese preot. Traian privi fotografia preotului-poet cu multă atenţie. Apoi aşează pe masă, una după alta, fotografii cu oraşe, cu monumente şi peisaje din Basarabia. Basarabia îi era la fel de scumpă lui Traian ca şi Izvorul. Îşi petrecuse acolo întreaga sa copilărie şi întreaga

adolescenţă – la Chişinău, la colegiu. Înţelegea sufletul basarabenilor şi pe cel al Basarabiei. Basarabia avea trei milioane de locuitori. O provincie de frontieră stăpânită o vreme de Rusia, trecută de curând sub administraţie românească. Pământul Basarabiei este negru şi roditor. De la un capăt la altul al acestei provincii nu întâlneşti decât pomi fructiferi. Locuri nespus de pitoreşti. Chipurile oamenilor de aici sunt tot atât de blânde ca şi locurile. Preotul-poet Mateevici, îmbrăcat în sutană şi purtând la piept o cruce de aur, avea, în fotografia de pe masa lui, ochii blânzi ca ai tuturor basarabenilor. Mateevici intrase în literatura română prin poemul *Limba noastră*. Nu erau cunoscute alte versuri ale lui, însă toţi copiii din şcoala primară învăţau pe de rost această poezie a sa.

Limba noastră-i... un şirag de piatră rară... Astfel începea oda lui Mateevici. Traian era fericit că articolul săptămânii trata un poet basarabean. Tot ceea ce avea legătură cu Basarabia îl bucura nespus. Când vorbea despre Basarabia, i se părea că vorbeşte despre mama sa ori despre familia sa.

Începu deci să-şi redacteze articolul. Trase maşina de scris mai aproape de piept. Basarabia are puţini poeţi menţionaţi în Istoria literaturii române. În Basarabia poezia este însă la ea acasă în fiecare zi. Aşa se explică absenţa poeţilor basarabeni din istoria literaturii, căci basarabenii sunt cu toţii poeţi în viaţă. Ei trăiesc poezia zi după zi. Cele trei milioane de oameni care locuiesc între Prut şi Nistru simt născuţi să fie poeţi. Poezia acestor oameni este o poezie lipită de respiraţie. O poezie de dragoste, al cărei univers este situat între pământ şi cer. Cerul şi pământul sunt evocate fără încetare în poezia basarabeană, ca martori ai vieţii.

Am trăit opt ani în Basarabia, începu să scrie Traian. *În apropierea colegiului nostru din Chişinău se afla o bisericuţă la care mergeam în grup. În timpul slujbei eram mereu atent la oamenii care veneau să se roage. Ei nu se rugau un minut, cinci minute ori cât ţine slujba. Basarabenii, după ce intrau în biserică, îngenuncheau înaintea unei icoane şi rămâneau afundaţi în veşnicie – parcă – ceasuri întregi. Chiar şi după sfârşitul slujbei, basarabenii rămân în genunchi înaintea icoanelor, în tăcerea bisericii. În viile lor, pe câmpiile lor, la toate treburile lor, basarabenii sunt la fel ca şi în biserică, lucrând cu ardoare, cu evlavie. Ardoarea este una dintre cele mai mişcătoare poezii. Ardoarea este principala caracteristică a „Limbii noastre” a lui Mateevici.*

Reciti textul. Realiză că devenise foarte sentimental. Când vorbea despre Basarabia nu putea să fie altfel. Continuă să scrie:

Dacă în cursul vieţii mele ar trebui să aleg un loc de trai, atunci aş alege pământul negru al Basarabiei. Dacă aş reuşi într-o zi să scriu minunate versuri, acestea ar fi versuri de dragoste pentru pământul arid şi pietros de la Izvor şi pentru pământul negru al Basarabiei. Versurile mele ar fi rugi în care L-aş implora pe Dumnezeu să păstreze pacea pe acest pământ udat de Nistru, de Prut, dar şi de atâta sânge în decursul istoriei. Căci prea mult sânge a curs parcă pe pământul Basarabiei. Domnul va auzi poate rugăciunea unui poet şi pământul negru al Basarabiei nu va mai fi stropit pe viitor decât de ploile aducătoare de roadă, şi niciodată de sânge. Seara, când îmi aşez capul pe pernă, mi se pare (mie, autorul acestor rânduri) că-mi aşez obrazul pe pământul de la Izvor şi pe pământul Basarabiei, dulce ca miezul de pâine.

După ce termină articolul despre viaţa poetului Mateeviei, i-l înmână imediat lui Biciola.

Ieşi apoi în oraş. Trecuse bine de miezul nopţii. Trebuia să se întâlnească cu camarazii săi reporteri de *fapt divers*. Sosind la Cafeneaua Royal de pe bulevard, îi văzu pe cei patru colegi aşezaţi la o masă, pregătindu-se să joace cărţi. Atunci când ei jucau cărţi însemna că încă nu aflaseră nimic important. Traian îi salută. Se aşeză la masa vecină, singur. Se gândea la călătoria lui de a doua zi spre Izvor. Faţa îi ardea de oboseală, dar şi de o bucurie ascunsă. Apucă carnetul pe care îşi notase evenimentele din acea zi. Îl deschise şi, pe o pagină albă, începu să scrie versuri.

Tot ce mă doare cei mai mult iarna, când ninge, e că zăpada, oricât ar fi de albă, de cum atinge pământul se preface în mocirlă...

Un chelner se apropie de masa lui, anunţându-l că este chemat la telefon.

— A sunat directorul gazetei, îi spuse chelnerul.

Cei patru reporteri de la masa vecină abandonară jocul de cărţi, aşteptând ca Traian să revină.

— Nu-i nimic, spuse Traian, reîntors la masă. Directorul îmi cere să merg imediat la redacţie. Dacă e ceva, vă sun.

Traian urcă repede treptele – din patru în patru – şi intră în biroul lui Biciola.

De obicei, la acea oră nu se afla nimeni la redacţie. Acum însă încăperea era ticsită de oameni. Ai fi spus că răsăriseră din

pământ. Nimeni nu îl băgă în seamă, deşi, în alte dăţi, fiecare avea să-i pună o întrebare. Nimeni nu observă sosirea lui. Toţi aveau chipurile concentrate şi grave.

— Pentru ce ne-aţi chemat? întrebă Traian.

— Nu părăsiţi redacţia! ordonă scurt Biciola.

Traian intră în biroul reporterilor. Un coleg anunţă ultimele veşti.

— Ruşii au ocupat Basarabia! Prin tratatul germano-sovietic, Basarabia a fost cedată ruşilor. Paraşutiştii sovietici sunt deja la Chişinău. Au ajuns la Prut. Sunt pe malul drept al Nistrului, sunt peste tot în Basarabia...

Telefonistul aduse ultimele comunicate ale reporterului aflat la post la Palatul Regal.

— Trupele româneşti au primit un ultimatum sovietic, prin care li se ordonă să părăsească Basarabia în trei zile. Toate instituţiile şi armata au început evacuarea îndată după miezul nopţii. Pe tot teritoriul regatului a fost declarat doliu naţional. Timp de trei zile drapelele din întreaga ţară vor fi arborate în bernă. Ministrul Cultelor a dat ordin ca toate clopotele bisericilor din ţară să fie bătute ca pentru înmormântare în toate aceste trei zile...

În timpul celor opt ani petrecuţi la Chişinău, Traian văzuse mii de refugiaţi ruşi care traversau Nistrul îngheţat sub focul mitralierelor, venind în România, pentru că nu mai puteau să îndure teroarea comunistă. Acum teroarea făcea ravagii şi în Basarabia. Teroarea cuprinsese Chişinăul, Bălţi, Soroca, Tighina. Teroarea se împrăştia pretutindeni. Acolo unde apăreau sovieticii, apărea şi teroarea. Matisi ştia acest lucru. Se gândi la prietenii săi rămaşi la Chişinău; Maria era la Chişinău, sora lui mai mare se afla la Chişinău, la colegiu. Traian se întrebă înspăimântat:

„Ce se vor face toţi aceşti oameni? Ce se va întâmpla cu foştii mei profesori, cu colegii mei, cu librarul meu de la Chişinău, cu amicii mei poeţi basarabeni?”

Ruşii erau acum acolo. Paraşutiştii sovietici invadaseră în timpul nopţii întreaga Basarabie.

Ferestrele redacţiei erau deschise. Prin ele răzbătea de afară în încăpere, ca nişte gemete surde, ca nişte tânguiri fără de sfârşit, dangătul clopotelor. Toate clopotele din Bucureşti, clopotele din întreaga ţară vesteau moartea Basarabiei. Slujba înmormântării Basarabiei. Toate clopotele din Bucureşti băteau neîncetat. Toate deodată. Sunetul lor era sfâşietor. Matisi avea

ochii plini de lacrimi. Lacrimile îl înăbuşeau. Şi, în vreme ce clopotele vesteau sfâşietor înmormântarea Basarabiei, se transmitea primul comunicat oficial prin telegraf. Radioul din sala de aşteptare a redacţiei anunţă că în România fusese decretat doliu naţional şi că toate casele urmează să arboreze drapele cu eşarfa neagră. Preoţii vor face slujbe speciale.

Traian se aşeză la masă. Îşi lipi fruntea pe tastatura maşinii de scris. Deşi ar fi avut misiunea să adune şi să comenteze evenimentele din Capitală, se gândi că nimic nu mai avea vreo importanţă în seara aceea. Vestea ocupării Basarabiei de către ruşi anula orice alt eveniment.

Ora două după miezul nopţii. Privi pendula din redacţie. Încăperea era goală. Drapelele, în bernă.

Aproape fără să vrea, Traian smulse receptorul din furcă şi întrebă la pompieri dacă aveau cumva vreo noutate. Nu era niciuna. Îl aşeză din nou la locul său. Coborî apoi în stradă. Grupuri de oameni discutau la fiecare intersecţie. În cafenea nu puteai să arunci nici măcar un ac. Colegii lui Traian nu se mai aflau acolo. Fuseseră chemaţi la redacţiile ziarelor lor. Traian nu mai vedea oamenii care discutau în jurul meselor, şi nimeni nu-l lua în seamă. Atmosfera era apăsătoare. Se aşeză chiar la masa la care, cu o oră înainte, începuse să scrie versuri. Rămase ca suspendat în neant, până ce orologiul cafenelei Royal bătu ora cinci. Traian ştia că nu mai avea ce să scrie, dar îşi făcu totuşi datoria. Nu putea să-şi abandoneze postul. Rămase în local până la ivirea colportorilor matinali de jurnale, ieşiţi cu toţii pe trotuar cu ediţiile de dimineaţă îndoliate. Traian cumpără „România”. Prima pagină avea un uriaş chenar negru. La începutul paginii, cu litere îngroşate, comunicatul anunţa cedarea Basarabiei. Imediat dedesubt, articolul său despre poetul basarabean care a scris *Limba noastră*. Articol pe care-l scrisese cu câteva ore mai înainte, fără să ştie ce dramă avea să cuprindă Basarabia... Citi:

În fiecare seară îmi aşez obrazul pe pernă, ca şi cum l-aş aşeza pe pământul Basarabiei, dulce ca miezul de pâine, şi mă rog pentru acest pământ.

Traian nu mai putu să citească. Ochii i se umplură de lacrimi. Ţinând în mâna dreaptă jurnalul îndoliat, intră în căminul studenţesc din strada Pictor Grigorescu. Îşi aduse aminte că se hotărâse să plece la Izvor la ora şapte. Sutana tatălui său era gata încă din după-amiaza zilei trecute.

— Nu e vreme de plecat în vacanţă, îşi spuse. Nu e momentul să-mi iau concediu...

IV

În noaptea cedării Basarabiei toate trenurile au fost rechiziţionate pentru evacuarea provinciei ocupate. Oficiile poştale, telegraful, telefonul au fost trecute sub controlul armatei. Traian nici nu mai visa să plece în vacanţă. Aştepta numai ca situaţia să se stabilizeze. Zece zile trecură fără niciun fel de schimbare. Haosul era pretutindeni suveran.

Primi veşti, în cele din urmă, de la Izvor. Maria şi sora lui mai mare, eleve la Colegiul din Chişinău, se întorseseră cu bine acasă. Bucureştiul forfotea de refugiaţi. Prietenii şi cunoştinţele lui basarabene reuşiseră aproape cu toţii să scape de ruşi. Traian lucra în continuare la jurnal, fără să abandoneze cursurile la Universitate.

— Am trăit în ultimele două săptămâni un adevărat coşmar, îi spuse lui Biciola, înmânându-i un reportaj. Am trăit sub teroarea că Maria şi sora mea puteau să cadă în mâinile ruşilor. Sunt salvate. Au scăpat şi prietenii mei. Au reuşit să fugă la timp din Basarabia.

Unul din oamenii de serviciu intră în biroul lui Biciola şi se aplecă spre urechea lui Traian, murmurându-i misterios:

— Cineva vrea să vă vorbească.

În sala de aşteptare a redacţiei se aflau doi soldaţi cu căşti metalice, înarmaţi cu carabine. Traian căută cu privirea persoana care voia să stea de vorbă cu el. În afară de cei doi soldaţi nu se mai afla însă nimeni în sala de aşteptare.

— Dumnealui este domnul Traian Matisi, spuse omul de serviciu, adresându-se celor doi soldaţi cu căşti de oţel, înarmaţi.

Unul dintre soldaţi scoase dintr-o geantă de piele, care-i atârna pe şold, deasupra locaşului baionetei, un registru negru. Îi întinse lui Traian o hârtie galbenă şi registrul deschis.

— Semnaţi de primire, spuse celălalt soldat.

Traian privi registrul. Se uită la hârtia galbenă pe care o ţinea în mână, apoi la căştile de oţel.

— Este un ordin de chemare sub drapel, spuse primul soldat. Semnaţi.

— Sunt student şi beneficiez de amânare, preciză, mirat, Traian. Orice student are dreptul să-şi amâne serviciul militar

până la 27 de ani, pe motiv că participă la cursuri. Am dreptul de a amâna încă 10 ani. Nu pot să fiu chemat sub drapel. Cu siguranţă este o greşeală!

— Nu ne priveşte pe noi acest fapt, îi spuse soldatul. Semnaţi!

Traian privi registrul pe care soldatul îl ţinea înaintea ochilor lui. Semnă. Cu mâinile tremurânde, despături foaia galbenă. Era o somaţie de a se prezenta în 24 de ore la un regiment de vânători de munte din Braşov.

— Sunt student şi beneficiez de amânare. Am împlinit toate formalităţile necesare pentru a obţine această amânare, repetă Traian.

Nimeni nu-l asculta însă. Cei doi soldaţi dispărură îndată cu căştile lor de oţel, cu baionetele, cu armele şi cu registrul negru în care Traian semnase.

Lângă el, în sala de aşteptare a redacţiei, nu mai rămăsese decât omul de serviciu, care-l privea cu compasiune. Palid, intră în biroul lui Biciola. Îi arătă hârtia galbenă pe care tocmai o primise şi pentru care semnase în registrul negru al soldaţilor înarmaţi. Biciola telefonă redactorului militar al ziarului, explicându-i cele întâmplate. Redactorul militar telefonă la Statul Major. După o oră Traian primi lămuriri. Redactorul militar îi spuse:

— Toate amânările oficiale au fost anulate. Orice permisie este suprimată. Au fost chemate de curând sub drapel cinci contingente de rezervişti.

Redactorul militar era trist pentru situaţia în care se afla Traian. Nu putea să facă însă nimic pentru el.

— Pleacă chiar în seara asta! îi spuse Biciola. Du-te la regimentul la care ai primit ordin să te prezinţi, pentru a nu complica şi mai mult lucrurile. Între timp noi vom face demersuri pentru a obţine transferul tău aici, la Bucureşti. Nu-ţi pierde curajul... şi încrederea.

— Îmi voi păstra curajul, îl asigură Traian.

Îşi vedea însă toate izbânzile lui trecute, toate visele de viitor năruite, asemenea unui castel de cărţi. Totul se întuneca.

— Pregăteşte-te să pleci, îi spuse Biciola. Şi, mai întâi de toate, ai încredere în noi. Vom face imposibilul ca să revii la Bucureşti. Eu îmi ţin întotdeauna cuvântul. Însă trebuie să te prezinţi mâine dimineaţă la unitate, aşa cum ai primit ordin. Altfel vor fi în stare să te considere dezertor.

Traian scrise o telegramă pe adresa tatălui său. O telegramă simplă: *Sunt mobilizat – Regimentul meu este la Braşov – Vă voi scrie mai pe larg îndată ce voi ajunge acolo*. O puse la poştă, luă apoi maşina de scris, închiriată încă de la sosirea lui la jurnal, o acoperi cu husa ei neagră de moleschin, ca şi cu un veşmânt de doliu, şi ieşi în stradă purtând-o sub braţ. O înapoie negustorului de la care o închiriase. Visul său era să cumpere această maşină de scris. Spera să o poată cumpăra şi să o plătească în întregime în câteva luni. Acum era obligat să o înapoieze. Ieşi din magazin fără maşina de scris şi începu să plângă ca un copil. Plângea pentru că fusese nevoit să se despartă de ea. I se părea că această maşină portabilă făcea parte din fiinţa lui.

Pentru a nu fi văzut de trecători că plânge, Traian se întoarse cu faţa spre vitrina magazinului cu articole de birotică. Negustorul trase perdeaua şi aşeză maşina în vitrină. Traian scrisese atât de mult la această maşină, îşi aşezase în atâtea rânduri fruntea pe tastatura ei... O privea acum ca la o expoziţie. O privea sfâşiat de durere. Perdeaua vitrinei fu trasă din nou. Mâna plină de brăţări de aur a negustorului aşezase pe tastele negre ale maşinii expuse o etichetă pe care sta scris cu litere de-o şchioapă: *De închiriat*. Traian nu mai avu puterea să privească spre vitrină. Porni în grabă spre cămin.

— Vă rog să binevoiţi să primiţi înapoi cheia mea, îi spuse directorului. Nu-mi mai este de trebuinţă. Plec chiar în această seară în armată. Prin urmare camera mea este liberă.

Avea ochii înecaţi în lacrimi.

— Curaj, Traian! îl îmbărbătă directorul căminului, bătându-l pe umăr şi, pentru prima oară, îi spuse pe nume.

— Am să-mi las valiza la cămin, schimbă Traian vorba. Nu am decât o singură valiză.

Îşi aşeză toate lucrurile în valiză, în afară de sutană, pe care dorise să o înmâneze personal tatălui său, în vacanţa de Crăciun. Crăciunul trecuse demult şi el nu ştia când se va mai putea întoarce la Izvor. Împacheta sutana, pentru a o trimite prin poştă.

În acea seară luă trenul către Braşov, fără să-şi mai ia rămas bun de la nimeni.

Braşovul este un oraş situat între munţi, la aproape 300 km depărtare de Bucureşti. Odată ajuns în compartiment, îşi scoase din buzunar foaia galbenă, ordinul de mobilizare. O hârtie care îl rupsese de tot trecutul său.

Traian Matisi avea senzaţia, încă de când primise hârtia galbenă, că nu-şi mai aparţine. Persoana sa aparţinea de acum altora.

V

Trenul de Braşov porni la drum în jur de miezul nopţii. Traian era singur în compartiment. Nu putea nici să citească, nici să doarmă. Îl îngrozea gândul că va rămâne închis într-o cazarmă vreme de un an. Încercă să-şi facă singur curaj.

„Adu-ţi aminte ce-ai învăţat la şcoală, îşi spuse: *Serviciul militar este o datorie de onoare. Este un serviciu în slujba Patriei, a Drapelului, şi a Coroanei.*"

Aceste fraze i se păreau însă stupide. Serviciul militar, care îl smulgea brusc, brutal chiar, de viaţa sa, din preocupările sale, nu era în realitate decât o închisoare.

„Doar un laş caută să se sustragă serviciului militar", îşi spuse el, amintindu-şi de o altă frază învăţată la şcoală.

Deşi îşi amintea perfect aceste precepte, s-ar fi crezut un erou dacă ar fi putut să se sustragă serviciului militar şi să rămână, ca şi mai înainte, la Universitate şi la jurnal. Numai că nu era în stare. Întreaga noapte aceste gânduri l-au tot măcinat. Din când în când, se încuraja:

„Biciola mă va ajuta să mă întorc din nou la Bucureşti. Voi putea atunci să-mi fac serviciul militar, urmând în acelaşi timp cursurile la facultate, şi am să-mi continui şi munca la redacţia ziarului. Biciola îşi ţine întotdeauna promisiunile. El mi-a promis că mă va transfera la Bucureşti."

La ora cinci dimineaţa, trenul sosi la Braşov. Era întuneric. Traian coborî din tren.

Braşovul este un oraş cu case gotice, construit în chiar inima Carpaţilor. O staţiune pentru sporturile de iarnă. Luă un taxi, care îl duse la poarta unităţii de vânători de munte, de lângă bariera oraşului, într-un cartier de uzine şi cazărmi. Coborî în întuneric. Întinse plantonului ordinul de chemare. Fu condus într-o încăpere neîncălzită, cu pereţii goi. Aici se aflau zeci de tineri. Toţi de la ţară. Niciun orăşean. Nu aveau ochi decât pentru el. Traian era singurul recrut de la oraş.

După o oră, tinerilor li se ordonă să se aşeze pe două rânduri. Au rămas aliniaţi astfel, pe două rânduri, vreme de un ceas. Apoi li s-au luat numele. Prima operaţie era tunsul. Toţi noii veniţi trebuiau să fie tunşi la „zero", asemenea puşcăriaşilor. Mai

întâi li s-au distribuit haine militare. Toată îmbrăcămintea pe care Traian începu să o primească era cu câteva numere mai mică. În mod intenţionat i s-au ales hainele cele mai scurte. Intenţionat i s-au dat cele mai ponosite. Chiar şi bocancii i-a primit desperecheaţi. Cămăşile nu erau spălate. Tăcea. Ţinea doar braţele întinse şi primea liniştit tot ceea ce sergentul îi oferea. Apoi sergentul i-a cerut o ţigară. Când Traian i-a întins pachetul ca să se servească, sergentul i l-a smuls din mână şi l-a vârât în buzunarul său. Traian nu scoase un cuvânt.

— Mergi la tuns! îi strigă sergentul, îl luă apoi de braţ şi-l împinse cu violenţă în faţa frizerului. Ceilalţi tineri râdeau. Râdeau cu toţii. Toţi îl priveau cu ostilitate. Voiau să-l umilească. Traian înţelese că voiau să-l umilească pentru ca era îmbrăcat ca un orăşean. Îşi adună întreg curajul, spunându-şi:

„Suportă, Traian, suportă totul! Biciola te va transfera la un regiment din Bucureşti. Îndură totul cu curaj! Fă-te că nu observi umilinţa!”

La frizer, erau cinci inşi înaintea lui. Traian se gândi cu groază la jena care-l va cuprinde când se va întoarce la redacţie tuns ca un ocnaş. Decise însă să îndure totul cu stoicism, cu eroism. Un soldat îşi făcu apariţia cu un coş de răchită plin cu boluri din pământ. Dădu fiecărui recrut câte unul. Un bucătar le turnă în boluri ceai, cu un polonic.

Traian ţinea sub braţul drept hainele militare, bocancii şi cămăşile, iar în mâna dreaptă avea bolul. Îi turnară ceai. Încercă să-l bea. Duse bolul la gură. Ceaiul era fierbinte şi avea gust rău, asemenea lăturilor. Ar fi vrut să scuipe lichidul fierbinte şi urât mirositor. Nu îndrăzni însă. Nu avu nici puterea să guste din el. Simţea că este gata să vomite. Ţinea doar lichidul urât mirositor în gură.

— Scoateţi ochelarii când bei ceai! strigă sergentul.

Traian îşi ridică privirea către sergent şi înghiţi, fără să vrea, ceaiul fierbinte pe care-l avea în gură.

— Ai nevoie de ochelari ca să bei ceai? întrebă sergentul cu o voce plină de venin.

Toţi tinerii din acea încăpere uriaşă izbucniră în râs. Sergentul prinse curaj. Îi smulse ochelarii de scoică. Traian nu mai vedea nimic. În faţa lui era doar ceaţă. Sergentul slăbi din mână ochelarii, care căzură în bolul cu ceai.

Cineva izbucni în râs.

Traian vru să aşeze bolul pe podea, la picioarele lui, ca să-şi poată ridica ochelarii şi să şi-i aşeze în buzunar. Văzându-l că se apleacă, sergentul îi strigă:

— Drepţi!

Cu bocancii şi hainele militare pe braţul stâng, cu bolul plin cu ceai în care îi căzuseră ochelarii în mâna dreaptă, Traian luă poziţia de drepţi. Tocmai intrase un ofiţer. Se făcu linişte ca de mormânt. Nimeni nu se clintea. Cu toţii stăteau nemişcaţi. Se auzeau doar paşii ofiţerului care intrase. Fără ochelari, Traian vedea silueta ofiţerului ca printr-o perdea de fum. Îi era teamă. Se afla în cazarmă de trei ore şi teama pusese cu totul stăpânire pe el. Îi pătrunsese toată fiinţa, până în măduva oaselor.

„Dacă Biciola nu-mi obţine transferul în câteva zile, nu voi mai putea să suport toate acestea, îşi spuse. Chiar şi câteva zile mi se par prea mult. E prea mult să îndur toate acestea câteva zile.”

— A sosit Traian Matisi? se auzi întrebând o voce.

Ofiţerul era cel care pusese întrebarea. Vocea lui era autoritară, severă chiar.

Traian se aştepta la o altă umilinţă. Ar fi vrut să se ascundă cât se poate de repede, dar, încă de la sosirea în cazarmă, toţi ochii erau aţintiţi asupra lui. Doar asupra lui. Ochi ironici, batjocoritori, ostili. Ofiţerul care abia intrase întreba, iată, tot de el. Nu putea să distingă chipul ofiţerului, dar îl văzu cum se apropie. Se afla la doar câţiva paşi. Traian ar fi vrut să spună că e acolo, dar nu mai avea glas. Parcă îl strângea cineva de gât. Avea senzaţia că se află în mijlocul unui grup de inamici, care vroiau să-l umilească până ce se va sinucide.

— Ce s-a întâmplat, sergent? întrebă ofiţerul.

Acum ofiţerul se afla înaintea lui Traian, la un pas de el. Îşi dădu jos mănuşile. Ridică ochelarii din bolul de ceai, scoase o batistă albă din buzunar şi îi şterse.

— Sergent, luaţi efectele domnului Matisi! ordonă ofiţerul.

Traian îi dădu sergentului hainele murdare şi rupte, cămăşile, şosetele, bocancii şi pătura. Apoi luă ochelarii din mâinile ofiţerului şi îi aşeză la ochi.

— Sunt locotenentul Aurel Marin, spuse ofiţerul, întinzându-i mâna.

Traian privea împietrit către locotenentul care îi şterse ochelarii cu batista lui şi care acum îi strângea mâna. Ofiţerul îi surâse prieteneşte, apoi i se adresă sergentului:

— Domnul Traian Matisi este unul dintre colegii mei, un prieten.

Ofiţerul privi bocancii desperecheaţi, hainele vechi, cămăşile murdare şi pătura roasă, pe care sergentul i le dăduse lui Traian şi pe care acesta le ţinea acum pe braţ.

— Sergent, ordonă ofiţerul, adu de la biroul de cazarmament efecte noi pentru domnul Matisi!

În încăpere se făcu o linişte de mormânt. Sergentul deveni palid.

— Haideţi cu mine, domnule Matisi, spuse locotenentul.

Îl luă pe Traian de braţ, prieteneşte, şi ieşiră împreună în curtea cazărmii.

Vă mulţumesc pentru frumoasele cuvinte scrise despre cărţile mele, spuse ofiţerul. Aş fi vrut să vă scriu pentru a vă mulţumi, dar sunt timid. Când am primit, în această dimineaţă, lista recruţilor şi am văzut numele dumneavoastră, m-a cuprins o bucurie nespusă. Sunt fericit să vă cunosc personal; sunt fericit de sosirea dumneavoastră la Braşov, dar sunt, pe de altă parte, mâhnit că nu aţi reuşit să vă aranjaţi altfel lucrurile, fiind trimis aici. Spuneţi-mi, ce v-a făcut sergentul? V-a umilit?

— Nu, nu mi-a făcut nimic..., răspunse Traian.

Ofiţerul care îl ţinea de braţ era poetul Aurel Marin, autorul unor poeme pe care el le apreciase foarte mult. Traian făcuse o critică elogioasă şi plină de căldură cărţilor lui.

— N-am ştiut că sunteţi ofiţer, i se adresă Traian.

Aproape că uitase că se afla în cazarmă. Se bucura de întâlnirea cu poetul pe care-l aprecia; era un admirator al lui Aurel Marin, după cum şi Aurel Marin era unul dintre admiratorii săi.

Făcură în mai multe rânduri ocolul cazarmei.

— Trebuie neapărat să obţineţi transferul, îi spuse Marin. Aici nu veţi putea face faţă. Aici niciun intelectual nu rezistă. Orice intelectual care vine în acest loc fie dezertează, fie se sinucide. Şi asta nu din cauza mizeriilor pe care vi le fac camarazii dumneavoastră ori sergenţii. De ei aş putea să vă apăr eu. Însă nu veţi putea să suportaţi renghiurile căpitanului, comandantului şi ale celorlalţi ofiţeri superiori.

— Dar ce urmăresc? întrebă Traian. De unde atâta ostilitate?

— Militarii nu pot să suporte intelectualii, îi răspunse Aurel Marin. Cea mai mare plăcere pentru un militar este să umilească un intelectual ori un poet. Lucrurile nu se petrec astfel doar la noi, ci în lumea întreagă. Amintiţi-vă de cele întâmplate lui

Rainer Maria Rilke. Trebuie să vă ocupaţi de plecarea dumneavoastră negreşit. Dacă este posibil, chiar de astăzi. Mergeţi la Bucureşti şi faceţi în aşa fel să nu vă mai întoarceţi aici. Noi ne vom ocupa de formalităţi. Plecaţi chiar astăzi!

Aurel Marin îi explică despre ce formalităţi era vorba. În primul rând trebuia să ceară un certificat medical, ca să nu mai fie tuns. Medicul era un prieten al lui Aurel Marin. El îi va elibera certificatul fără niciun fel de dificultate.

— Maiorul, de altfel, este unul dintre marii admiratori ai dumneavoastră, îi spuse locotenentul. El are cărţile scrise de dumneavoastră şi ar fi nespus de fericit să-i daţi o dedicaţie. În al doilea rând, trebuie să închiriaţi o locuinţă în oraş, şi noi vă vom declara scos din sarcina cazărmii. Cel care este prins în sarcină nu are dreptul să părăsească unitatea. Imediat vă vom acorda o permisie de trei zile. Plecaţi chiar în această seară la Bucureşti şi cereţi transferul. Aveţi suficiente relaţii acolo pentru a-l obţine cu uşurinţă.

Traian se gândi că toate cunoştinţele lui din Bucureşti se mărgineau la comisari şi agenţi de poliţie judiciară, la jandarmi, pompieri, la personalul spitalelor de urgenţă şi de la Morgă. Aceste relaţii nu puteau să-i fie prea folositoare. Rămânea doar Biciola, redactorul-şef al jurnalului. El putea să-l ajute.

În seara aceea Traian Matisi părăsi Braşovul. Porni spre Bucureşti. În buzunar avea foaia de permisie pe trei zile. Era convins că în trei zile va obţine transferul. Părea atât de sigur de realizarea sa, încât ar fi vrut să anunţe victoria alor săi, la Izvor. Ar fi vrut să le scrie că reuşise să fie detaşat la Bucureşti.

„Le voi scrie mâine, îşi spuse el. Mâine, după ce voi obţine transferul meu definitiv. Ai mei vor fi fericiţi când vor afla că am reuşit să mă transfer la Bucureşti. Vor fi – sunt sigur – foarte fericiţi.”

VI

Maşina de scris portabilă era din nou aşezată la masa lui Traian Matisi, în redacţia jurnalului „România”. Aceeaşi maşină de scris pe care o înapoiase negustorului în urmă cu trei luni, acoperită cu o husă neagră. Acum se afla din nou pe masă. Şi el era din nou înaintea ei. Traian purta uniformă militară de vânători de munte. Avea încălţăminte groasă de schi, ciorapi scorţoşi împletiţi, răsuciţi peste încălţăminte. În cuierul redacţiei stăteau agăţate mantaua militară şi bereta care purta o insignă cu o floare de colţ. Era ora 11 noaptea. Se afla singur în redacţie. Birourile erau goale. Toţi colegii lui plecaseră. Nu mai rămăsese decât omul de serviciu, care aduna de pe jos hârtiile în coşuri, şi în biroul lui Biciola. Traian se uită la ceas.

— Mai daţi-mi o cafea, îi spuse omului de serviciu.

Era cea de-a patra cafea din acea seară.

Începu să scrie grăbit. Acum nu se mai ocupa de *faptul divers*. Trebuia să dea însă în fiecare zi un reportaj senzaţional de actualitate. Mai înainte scria cu uşurinţă. Îi trebuia acum de trei ori mai mult timp pentru a-şi redacta reportajul.

„Obositor, îşi spuse Traian. Dar situaţia se va schimba. Cu siguranţă, se va schimba. Greul a trecut.”

Continuă să scrie. După ce termină, aşează manuscrisul pe biroul lui Biciola. Redactorul-şef îşi ridică ochii către Traian.

— Nu uitaţi să telefonaţi mâine la Statul Major! îi spuse Traian.

— Mâine dimineaţă vei afla ordinul de transfer la cazarmă, îi răspunse Biciola. De data asta îl vei afla cu siguranţă. Mi-au fost făcute promisiuni ferme. Drum bun! Vei vedea că de data asta va fi cel din urmă drum.

Traian era încorporat de trei luni. În fiecare seară, după ce-şi preda manuscrisul, adresa aceeaşi rugăminte redactorului-şef: „Nu uitaţi să telefonaţi la Statul Major!” Şi în fiecare seară Biciola îi răspundea ca şi acum:

„Mâine vei afla ordinul la cazarmă. De această dată îl vei afla cu siguranţă. Acest drum, sunt sigur, este ultimul pe care îl faci.”

Nu găsea niciodată ordinul. În fiecare seară însă părăsea redacţia plin de speranţă, ca şi acum. Se îmbrăcă repede, îşi

aranjă centura cu cartuşiera goală şi îşi puse pe cap bereta cu *edelweis*[1]. În timp ce-şi acoperea maşina de scris cu husa neagră, deşteptătorul sună zgomotos. Traian surâse şi scoase din buzunarul mantalei ceasul, oprindu-i soneria. Îl potrivi apoi după ceasul din redacţie. Îl întoarse, fixă deşteptătorul la ora cinci dimineaţa şi îl vârî din nou în buzunar. Coborî apoi grăbit în stradă. Era ora unsprezece şi jumătate noaptea. Tramvaiul 6, care îl ducea la gară, oprea la câteva sute de metri. Traversă, după care îşi încheie mantaua la piept. Urcă apoi în tramvai. Închise ochii şi-i ţinu tot drumul închişi, încercând să nu adoarmă. În fiecare seară proceda în acelaşi mod. De trei luni urca regulat la ora unsprezece şi jumătate seara în tramvaiul 6 şi închidea ochii. Îi ţinea închişi fără să adoarmă, timp de zece minute; apoi cobora la Gara de Nord. Urca treptele care duceau către peron. Trenul pleca la miezul nopţii. Era acelaşi tren pe care Traian îl luase atunci când părăsise Bucureştiul prima oară pentru a merge la Braşov, cu ordinul de chemare în buzunar. Călătorise fără răgaz vreme de trei luni, noapte de noapte. Dormise în acest tren în fiecare noapte, trei luni bătute pe muchie.

Acum era singur în compartiment. Se întinse pe banchetă. Îşi verifică deşteptătorul, îl aşeză din nou în buzunarul mantalei pe care o agăţă în cuierul de deasupra capului. I se întâmpla uneori să doarmă dus şi să nu se mai trezească la oprirea trenului în Braşov. Odată, frânt de oboseală, adormise în redacţie, cu capul pe maşina de scris. Fusese cât pe ce să piardă trenul de Braşov. Când a constatat că somnul devenise mai puternic decât el, Traian şi-a cumpărat un deşteptător cu o sonerie puternică, pe care îl purta permanent în buzunar, punându-l să sune la ora unsprezece şi jumătate seara în redacţie şi la cinci dimineaţa în tren. În acest fel şi-a biruit somnul.

Traian îşi aşeză obrazul pe braţul drept şi adormi. Se trezi la cinci, exact în clipa în care pendula portabilă suna în buzunarul mantalei din cuierul de deasupra capului. Îşi aruncă mantaua pe umăr şi coborî în pripă. La Braşov era încă întuneric.

Cumpără „România”, după care urcă în autobuzul ticsit de muncitori, care se îndrepta spre cartierul uzinelor şi cazărmilor. Putea să urmeze acest drum cu ochii închişi. Îl străbătuse vreme de trei luni, zi de zi: la ora unsprezece şi jumătate seara, plecarea din redacţie; apoi tramvaiul 6, zece minute de călătorie

[1] Edelweis – floare de colţ (*n. tr.*).

cu ochii închişi, Gara de Nord, plecarea trenului la miezul nopţii, cinci ore de somn, coborârea la Braşov, pe întuneric, cumpărarea gazetei, ediţia de provincie imprimată în cursul zilei, care sosea la Braşov la ora trei dimineaţa; autobuzul plin de muncitori, coborârea la cazarmă, apelul, instrucţia, pasul de defilare, exerciţiile de luptă, tactica de război pe schiuri, pe dealurile care înconjoară Braşovul, marşurile. La prânz, masa într-un restaurant muncitoresc din apropierea cazărmii. Apoi iarăşi instrucţie, onoruri, pasul de defilare, tactica de război, curăţatul ţevilor de mitralieră. La ora cinci după-amiază urca iarăşi, sleit de oboseală, în trenul de Bucureşti. Seara era prezent la redacţie. Scria un reportaj de senzaţie. Scria tot ceea ce i se comanda. Şi la ora unsprezece şi jumătate înainte de miezul nopţii alerga din nou la tramvaiul 6, cu speranţa de a găsi a doua zi la Braşov ordinul de transfer. Odată urcat în tramvaiul 6, totul se petrecea exact ca şi cu o zi înainte: gara, soneria deşteptătorului, coborârea la Braşov. Aceasta se întâmpla de trei luni de zile. În fiecare seară, în clipa în care urca în tren, credea că acesta va fi ultimul lui drum. Şi acum, privind prin geamurile autobuzului strada pustie şi întunecată, spera că va fi chiar ultimul lui drum în acest autobuz care îl ducea în acel colţ de Braşov, în cartierul cazărmilor şi uzinelor.

Autobuzul se apropie de cazarma vânătorilor de munte. Traian împături ziarul. Ar fi vrut să-l citească în maşină, însă reportajul său îl nemulţumise... Nu-i plăcea stilul în care fusese scris. Ultimele dăţi scrisese diluat. Maniera lui de a scrie nu mai era concisă, nici alertă. Era evidentă oboseala, aşa cum se simte apa în vin. Traian simţea oboseala în stilul său, tot astfel cum o simţea în braţele sale, în genunchi şi în tot corpul. Tot astfel simţea oboseala şi în frazele pe care tocmai le scrisese.

În clipa în care plia ziarul, observă pe ultima pagină propria lui fotografie. Crezu că visează. Şi totuşi era chipul său. Citi rapid titlul, despăturind ziarul. Era un titlu pe două coloane: *Redactorul nostru Traian Matisi a primit recent Premiul Regal de poezie pentru cartea sa – Poeme pe zăpadă*. Urmau o notiţă biografică şi câteva elogii. Ştirea despre premiul său fusese publicată în toate jurnalele de provincie. Secretarul de redacţie nu-l putuse întâlni însă pe Traian pentru a-i da vestea. Ştirea părea căzută din cer. Coborî din autobuz ţinând în mână jurnalul despăturit. O mai citi încă o dată, sub felinarul din faţa cazarmei, apoi o reciti pentru a treia oară. Privindu-şi fotografia, Traian trăia una dintre

cele mai frumoase clipe ale vieţii sale. Premiul Regal pentru poezie era un premiu care-i aducea consacrarea.

— Cunoşti pe acest domn? întrebă Traian pe santinela ce făcea de gardă în faţa porţii cazărmii, arătându-i jurnalul.

Soldatul îl privi drept în ochi. Se uită la portret.

— Tu eşti, îi răspunse santinela, continuând să privească fotografia. Deşi te văd în fiecare zi, nu te-aş fi recunoscut.

— Am primit de curând cel mai important premiu pentru poezie din ţară, spuse Traian. Am primit Premiul Regal pentru literatură. Sunt mii de candidaţi la acest premiu pe care eu l-am primit.

Soldatul privi textul, privi fotografia. Apoi iarăşi se uită la el.

— Îţi stă bine în civil, îi spuse admirativ. Îţi stă atât de bine, că nu te-aş fi putut recunoaşte. Bravo! În civil eşti un domn.

Traian intră în curtea cazărmii triste. Soldatul de gardă nu fusese impresionat de premiu. Santinela îl felicitase pentru hainele sale civile pe care le purta în acea fotografie.

Traian îl aşteptă pe locotenentul Aurel Marin ca să-i împărtăşească vestea. Simţea nevoia să vorbească cu cineva despre acest fapt. Locotenentul-poet aflase vestea încă de dimineaţă de la radio. Îl felicită, apoi îl luă de braţ. Locotenentul nu păru chiar atât de încântat de premiu.

— Regret că vă voi da o ştire neplăcută chiar acum, în ziua în care dumneavoastră aţi primit cea mai înaltă recompensă literară, îi spuse.

Ningea cu fulgi mari de nea pe cascheta ofiţerului şi pe bereta cu edelweis a lui Traian. Ningea pe arma lui Matisi şi pe munţii din depărtări.

Aurel Marin nu obişnuia să fumeze; totuşi, de data asta, îşi aprinse o ţigaretă şi trase nervos fumul în piept.

— A divulga secrete militare se pedepseşte cu închisoarea, spuse el. Şi totuşi trebuie să vă încredinţez un secret militar. Ascultaţi: în 48 de ore, regimentul nostru va porni spre frontieră. Suntem trimişi acolo pentru paza fortificaţiilor. Vom avea o viaţă de tranşee. O stare de asediu permanentă. Acolo nu se acordă nici concedii, nici permisii. Din acel loc nu se poate face vreun transfer. Dacă în 48 de ore nu veţi obţine transferul, nici chiar regele nu va putea să vă ajute să vă întoarceţi de la frontieră.

Traian privi zidurile cazarmei de vânători de munte. În fiecare zi, la coborârea din autobuz, vedea aceste ziduri pe care le ura. De data aceasta ar fi vrut să nu se mai despartă de ele.

Exista ceva mai cumplit decât viaţa din cazarma vânătorilor de munte din Braşov: viaţa de cazemată de la frontieră.

— Plecaţi chiar în această dimineaţă la Bucureşti şi descurcaţi-vă cum ştiţi ca să obţineţi transferul, îi spuse locotenentul. Aici, la cazarmă, eu îmi asum răspunderea pentru absenţa dumneavoastră. Plecaţi imediat.

Traian se îndreptă către poarta cazărmii. Nu mai mergea cu capul ridicat, aşa cum i se cade unui poet laureat, ci cu ochii plecaţi, privind în pământ. Lăsa pe zăpadă urma bocancilor săi, urma paşilor săi ezitanţi şi abătuţi, asemenea unui vers scris pe zăpadă. Dacă cineva ar fi putut să descifreze urmele bocancilor lui Traian de pe zăpada afânată în clipa în care ieşea din curtea cazărmii, ar fi putut citi în aceste urme aceeaşi deznădejde ca şi în urmele lăsate pe zăpadă de o căprioară alergată de un vânător de mult timp şi care ştie că în curând nu va mai putea înainta şi va fi răpusă.

VII

Traian Matisi nu avea de gând să capituleze. Îşi propusese să lupte până la capăt. Intră pe poarta căminului studenţesc din strada Pictor Grigorescu, cu capul sus, cu ochii strălucind de bucurie, asemenea unui general victorios, întors în Patrie. Izbândise. În buzunarul mantalei sale militare avea ordinul de transfer. Părăsea regimentul de vânători de munte din Braşov pentru Statul Major din Bucureşti. Primise ordinul de transfer chiar în ziua în care regimentul său ajungea la frontieră.

Intră direct în biroul directorului. Se aşează pe un scaun, fără să mai aştepte să fie invitat. Îşi scoase bereta cu *edelweis* şi o aşează pe genunchi.

— Începând de astăzi, am nevoie din nou de cheia de la cămin. Începând cu această zi rămân în Bucureşti. Sunt din nou student şi jurnalist...

Directorul căminului îl bătu părinteşte pe umăr, privindu-l cât era de palid, de nervos şi de extenuat.

— Ce spuneţi de această răsunătoare victorie? întrebă Traian. O mare izbândă... M-am luptat aproape ca la Marathon. Pentru a mă întoarce din nou aici, a trebuit să fac o călătorie de 60.000 de kilometri. 600 de kilometri pe zi timp de 100 de zile. 100 de nopţi nu am dormit deloc în pat. Timp de 100 de nopţi am dormit doar în tren. Am ajuns însă la destinaţie. Acum plec să mă odihnesc la Izvor. Voi reveni, îmi voi da examenele şi-mi voi relua lucrul la gazetă.

În timp ce directorul îl servea cu o cafea, Traian strângea în mâna dreaptă cheia de la cămin ca pe un trofeu.

— Ce ziceţi de victoria mea? întrebă din nou.

— Ştiam că vei reuşi, îi spuse directorul. Am fost sigur că vei reuşi. Nu mi-a fost teamă decât de un lucru, de un singur lucru. Ai văzut, cred, prin oraşele de provincie automobile Ford de epocă? Imaginează-ţi că o caroserie ruginită o adaptezi la un motor de 26 de cai putere şi te avânţi cu toată viteza pe strada principală, apăsând acceleratorul la maxim. Toată fierăria uzată a caroseriei ameninţă să se dizloce, să se sfărâme. Motorul este prea puternic. Aştepţi cu sufletul la gură să vezi cum caroseria se va împrăştia în bucăţi. Închizi ochii de teamă. Tot astfel am privit

şi eu la cursa ta de 100 de nopţi, de 100 de zile de nesomn, fără încetare. Credeam că trupul tău se va topi, se va sparge asemenea caroseriei pe care cineva a adaptat-o pentru un motor foarte puternic. Spiritul şi voinţa ta au supus trupul unui mare efort. Mi-a fost, sincer, teamă.

Traian intră în camera sa, se prăbuşi pe pat, îmbrăcat, cu bereta cu *edelweis* pe cap.

„Ce bine e să dormi în pat!” îşi spuse.

Întinse braţul. Se pregătea să adoarmă, dar în câteva minute fu din nou în picioare, dintr-o mişcare. Nu avea linişte să doarmă, nici să se îmbrace în haine civile. Porni către redacţie. Trebuia să-i anunţe victoria sa lui Biciola.

„Biciola n-a fost doar un director pentru mine, îşi spuse, trecând prin faţa Palatului Regal. A fost un adevărat părinte. Dacă am reuşit să vin la Bucureşti, aceasta i se datorează lui. Este normal să-l anunţ cât se poate de repede că am obţinut transferul.”

Traian intenţiona să ceară de la jurnal un acont din salariu şi să plece chiar în acea seară la Izvor, ca să se întoarcă apoi, după puţină vreme, cu forţe proaspete.

Urcă scara redacţiei într-un suflet. Radia de bucurie. În sala de aşteptare a jurnalului se aflau două santinele. Trecu pe lângă cei doi soldaţi fără să-i privească. Intră în biroul redacţiei. Biroul era ticsit de oameni. Erau prezenţi toţi redactorii. Biciola îl luă la rost, cu severitate:

— Tu ce vrei, Matisi?

— Ştiţi, am primit ordinul de transfer! spuse Traian, zâmbind.

Ar fi vrut să-i povestească totul cu de-amănuntul, să-i arate ordinul.

— Felicitări! spuse Biciola. Te felicit din tot sufletul! Dar acum spală putina cât se poate de repede!

— Ce spuneţi? întrebă Traian înmărmurit.

— Îţi spun să faci paşi... cât poţi de rapid! Nu am nevoie de tine acum. Vino peste câteva zile!

— Dar ce-am făcut? întrebă el. Ce se petrece aici? Am venit să vă anunţ că am obţinut transferul.

— Perfect, zise Biciola. M-ai anunţat despre mutarea ta. Te-am felicitat, ţi-am spus că nu am nevoie de tine şi-ţi ordon să pleci. Ce mai aşteptţi?

Traian îşi privi colegii cu ochi întrebători.

— Ziarul a fost suspendat, îi spuse redactorul de la departamentul politic. Nu ştiai nimic? Vii direct de la gară?

Redactorul politic i se adresă apoi lui Biciola:

— Nu-l mai dojeniţi. Poeţii nu ştiu niciodată ce se petrece în jurul lor. Sunt o specie aparte...

Traian află că în chiar dimineaţa acelei zile regele României abdicase şi părăsise ţara. Avusese loc o lovitură de stat. Totul se schimbase. Fusese decretată starea de urgenţă. „România”, ziarul vechiului regim, fusese suspendat. Acum redacţia şi administraţia erau ocupate de armată.

Traian înţelese că nu mai avea rost să aştepte la jurnal. Detaliile despre evenimente nu-l mai interesau. Din toată revoluţia îl interesaun singur lucru: suprimarea ziarului. Aceasta însemna că el devenise şomer. Era singurul lucru important. Nu avea nevoie să afle mai mult. Apucă maşina de scris sub braţ şi porni cu capul plecat către cămin.

— Am parcurs 60.000 de kilometri pentru a veni la Bucureşti ca să aflu că ziarul nu mai există şi că sunt şomer! spuse Traian, aşezând maşina de scris pe biroul directorului căminului. Iată la ce-a folosit victoria mea.

— Te voi recomanda la Radiodifuziune, spuse profesorul-director. Tu eşti un băiat talentat. Îţi vei afla întotdeauna locul. Curaj!

— Curaj am destul, spuse el. Dar sunt obosit. Mă gândeam că mă pot odihni, însă trebuie să fac un nou efort, un efort şi mai mare, pentru a găsi o altă slujbă.

Intră în cameră marcat de cele petrecute. De această dată nu mai fu sigur de victorie. Se întinse pe pat, aşezat pe spate, meditând. Era obosit. Frânt de oboseală. Îşi trase peste ochi bereta cu *edelweis*, îşi acoperi faţa şi adormi. Câteva minute mai târziu, dormea destins, cu palmele deschise. La tinereţe poţi dormi oricum, cu toată apăsarea greutăţilor.

Traian dormea liniştit, aşa cum dorm copiii, în ciuda suspendării ziarului, a revoluţiei şi a şomajului.

VIII

Traian Matisi nu mai era jurnalist.

După câteva săptămâni de la suprimarea ziarului „România”, fu angajat la Radiodifuziune. Deşteptătorul care sunase în tren vreme de 100 de nopţi în buzunarul mantalei sale, la cinci dimineaţa, ca să-l deştepte la Braşov, suna acum din nou, tot la cinci dimineaţa. Pendula portabilă stătea aşezată pe masa din camera de la cămin. Cheia de care el se folosise pentru a intra în cămin la cinci dimineaţa îi servea acum pentru a ieşi din cămin tot la cinci dimineaţa.

„Aşa mi-e dat, îşi spuse, surâzând. Asta îmi este soarta: să fiu pe străzi la cinci dimineaţa, fie întorcându-mă acasă, fie plecând de acasă, însă mereu pe stradă.”

În clădirea Radiodifuziunii toate luminile erau aprinse, deşi la acea oră nu se aflau acolo decât Traian şi omul de serviciu. Îşi agăţă mantaua, bereta şi centura într-un cuier.

Se aşează apoi la birou. Omul de serviciu luă un scaun şi veni în faţa lui, la acelaşi birou. Amândoi priviră la ceas. Începură lucrul. Traian sublinia cu creionul roşu telegramele din buletinele agenţiilor de presă. Omul de serviciu le decupa cu o foarfecă şi le lipea pe câte un colţ de coală. Tăceau. Din când în când îşi ridicau privirea, mecanic, privind orologiul. Lucrul lor dura un sfert de oră. Traian număra paginile pe care erau lipite ştirile, corectă rapid textul, urcă apoi în cabina cu uşa din sticlă, cabina crainicului. Omul de serviciu îl urmă, aşezându-i înainte un pahar cu apă. Priviră amândoi orologiul. La şase şi jumătate Traian începea să citească: *Aici Radio România – Radio Bucureşti – Bună dimineaţa, doamnelor şi domnilor...* În timpul lecturării paginilor de ştiri proaspăt lipite, umede chiar, omul de serviciu stătea înaintea uşii de sticlă şi îl privea. Radiojurnalul dimineţii dura fix zece minute. Lectura fiecărui sfert de pagină era de un minut.

Când Traian Matisi pronunţa: *Radiojurnalul dimineţii s-a încheiat*, omul de serviciu deschidea uşa cabinei crainicului şi-i întindea mantaua. Traian se îmbrăca rapid şi ieşea într-un suflet din clădirea Radiodifuziunii. Îşi îndeplinea serviciul militar la Statul Major, şi Statul Major, ca şi Radioul, nu permitea nici măcar un minut de întârziere. Traian prefera să sosească mai

înainte cu câteva minute. Un minut de întârziere la Statul Major însemna 24 de ore de arest. 24 de ore de arest aveau drept urmare absenţa de la Radio. Absenţa de la Radio însemna să-şi prezinte demisia. Demisia, la rândul ei, se traducea prin şomaj şi imposibilitatea de a-şi continua studiile. Întreruperea studiilor îi aducea scoaterea din cămin; şi tot aşa. Toată fiinţa lui, tot spiritul lui erau îndreptate către un singur scop: de a nu comite păcatul capital al „nepunctualităţii”. Dacă uneori ceasurile pot să întârzie un minut, în această perioadă a existenţei lui nu aveau dreptul nici măcar la o secundă de întârziere. Cine şi-ar fi putut imagina Radiojurnalul început cu un minut întârziere? Milioane de oameni îl ascultau în fiecare dimineaţă în faţa radioului, la postul lor preferat, parcă stând la pândă, nu însă pentru a auzi *Jurnalul*, ci pentru a verifica dacă Traian nu întârziase cu 30 de secunde la serviciu. Traian avea impresia că milioane de oameni îl pândeau în fiecare dimineaţă pentru a-i verifica punctualitatea. De parcă o secundă de întârziere din partea lui ar fi fost fără vreo scuză. O secundă de întârziere ar fi însemnat un scandal public.

La intrarea în Statul Major, sergentul de serviciu îi verifică atent cartea de identitate, pe care era lipită fotografia sa. Ridică lanterna la înălţimea feţei lui Traian pentru a se convinge dacă era cu adevărat aceeaşi cu cea a persoanei din fotografie. Traian închise ochii, orbit de lumina lanternei. Sergentul verifică îndată ora, spre a se asigura că Traian nu întârziase. Îi deschise poarta, lăsându-l să intre. Traian se îndreptă către clădirea corpului de gardă. În curtea cazărmii se simţea miros de ceai. În toate dimineţile, acelaşi miros atunci când Traian intra în curtea cazărmii pe întuneric. Corpul de gardă era compus dintr-o singură încăpere, de mari dimensiuni, ce se afla la aproape 20 de metri de poartă. Uşa era deschisă. Înăuntru se aflau 12 paturi, cu pături cenuşii. Lângă peretele din fund, un rastel cu 12 carabine, iar lângă rastel, un suport pentru curăţat armele. Tot acolo se mai afla o bancă de lemn. Pe peretele alb, portretul regelui, încadrat de o bandă de hârtie tricoloră. Mirosea a dezinfectant. Mirosul de dezinfectant amestecat cu cel de ceai, care pătrundea prin uşa deschisă, părea că face parte din mobilier. Traian apucă, fără să se uite, cea de-a treia armă din rastel. Arma sa. Apoi luă din rastel o tijă de fier ce semăna cu o floretă. Aşeză arma pe masă. Înfăşură o cârpă în jurul vârfului tijei de fier şi curăţă în interior ţeava armei. Cu cârpa şterse apoi trăgaciul şi încă o dată ţeava, dar de data aceasta pe exterior.

Şterse patul puştii. Apăsă pe trăgaci. Strânse arma lângă el şi se întinse pe patul de lângă perete. Ca şi la cămin, patul său din camera de gardă era aşezat lângă peretele din fund.

Scoase apoi din buzunar scrisoarea pe care o primise de la radio. Ar fi vrut să-şi aprindă o ţigaretă în timp ce deschidea scrisoarea, însă fumatul era interzis. Era o scrisoare din partea directorului Radiodifuziunii. I se cerea să se prezinte la directorul general chiar în acea zi, înainte de prânz.

Traian bănuia că era convocat pentru vreo formalitate obişnuită, să aducă o copie fie după certificatul de botez, fie după diploma de bacalaureat ori pentru alte asemenea lucruri. Aşeză scrisoarea în buzunar. Apoi închise ochii pe jumătate. Printre gene vedea becurile cu lumină gălbuie din plafon şi privea la portretul regelui încadrat cu hârtia tricoloră. Privea portretul regelui fără să-i vadă faţa, aşa cum la Radio citea cuvintele fără a se gândi la semnificaţia lor.

Era pe jumătate adormit. O toropeală dulce îi cuprinsese întreg trupul. Deodată auzi însă un glas. Apelul. În fiecare zi era o altă voce. Şi totuşi ai fi putut crede că este aceeaşi. Sergentul de serviciu chema santinelele la corpul de gardă pentru adunarea de pe platoul din faţa corpului de gardă. Sări din pat ca un automat. Îşi aranja mantaua, apoi îşi puse arma pe umărul drept. Alergă către locul de adunare. Şase soldaţi, aşezaţi unul după altul pe un sigur rând, aşteptau în poziţie de drepţi. El era al şaselea. Sergentul de serviciu dădu un ordin. Cei şase soldaţi prezentară armele cu o mişcare scurtă, aşezându-le pe cartuşieră şi deschizându-le. Cu o a doua mişcare automată, toţi şase îşi prezentară armele. Nu se observau decât mişcările sergentului. Traian închise ochii. Simţea o plăcere imensă să închidă ochii în timpul prezentării armei. Făcea, desigur, un lucru „neregulamentar”, fără să fie nici prins, nici pedepsit. Sergentul nu putea să-şi dea seama dacă el ţine ochii deschişi ori închişi.

Deodată, îşi simţi mâinile goale. Sergentul îi luase arma şi, la lumina becului, o verifica dacă nu cumva rămăsese vreo pată de ulei ori vreun fir de praf pe ţeavă, pe patul puştii ori pe mâner. După inspecţie, Traian primi din nou arma. O duse la picior, apoi la şold, după care cu o a treia mişcare scurtă, după regulament, aşeză arma pe umăr. La un alt ordin, cei şase soldaţi ridicară piciorul drept şi începură să bată pas de defilare. Urma schimbarea gărzii. Traian cunoştea traseul pe de rost. Grupul celor şase oameni cu sergentul în frunte se opri mai întâi în faţa scării de marmură a Statului Major. Soldatul din capul coloanei

făcu doi paşi înainte. Schimbă parola cu vechea santinelă şi îşi luă postul în primire. Soldatul care făcuse de gardă înaintea scării de marmură se afla acum în spatele lui Traian. Porniră din nou, ridicând cu toţii, în acelaşi timp, piciorul drept. Urmă apoi o nouă oprire. Soldatul care era în fruntea coloanei rămase la cel de-al doilea post. Santinela ce făcuse de gardă se aşeză la urmă. Nu mai rămaseră decât doi soldaţi în faţa lui. Ceilalţi trei mergeau după el. În cele din urmă doar un singur soldat rămase înaintea lui. La sfârşit, el singur în capul coloanei, urmat de cinci soldaţi, ce băteau aceeaşi cadenţă. Începură să coboare scările. Erau 46 de trepte. Cei şase soldaţi le coborau într-o cadenţă strânsă. Mirosea a mucegai, a aer închis şi a igrasie. Coborâră la nivelul al doilea al Marelui Stat Major Român.

Un loc cu coridoare lungi, cu uşi de fier şi zăvoare grele. Aici becuri puternice ardeau permanent, zi şi noapte.

Subsolul ascundea cele mai mari secrete ale Statului Major. Înaintea unei porţi de fier, cu un grilaj de bare groase, coloana se opri. Traian făcu doi paşi înainte; el singur. Se afla acum faţă în faţă cu soldatul din gardă pe care urma să-l schimbe.

— Camarade, îţi încredinţez postul pe care trebuie să-l aperi cu preţul vieţii tale, spuse santinela.

Traian Matisi pronunţă formula regulamentară:

— Preiau postul şi jur să-l apăr cu preţul vieţii mele.

Urmă un alt ordin. Cei şase soldaţi, cu sergentul în frunte, porniră în cadenţă. Mergeau ca şi cum ar fi fost un singur om în loc de şapte. Traian Matisi rămase singur în faţa grilajului de fier. Avea arma pe umăr, baioneta la ţeavă şi două grenade la centură. Privi grilajul de fier. Barele erau mai groase decât braţul său. Înăuntru lumina era orbitoare. Acolo se afla imprimeria secretă a Marelui Stat Major. Nimeni, niciun ofiţer, nu intrase vreodată singur în această imprimerie. Când trebuia să se tipărească ceva, vreun ordin secret, o comisie formată din cinci ofiţeri venea şi rupea sigiliul de plumb. Comisia redacta un proces-verbal de rupere a sigiliului, deschidea uşa, intra în încăpere, se prindeau sigiliile pe interior şi se apuca de lucru. Traian privi sigiliul încredinţat spre pază. Sigiliul aşezat pe zăvoarele porţii grilajului de fier era de mărimea unui nasture de la pantalonul său militar. De aceeaşi culoare ca şi nasturii pantalonilor săi.

Traian privea în fiecare dimineaţă sigiliul pe care promisese solemn să-l apere cu preţul vieţii sale.

„Viaţa mea este mai puţin importantă decât acest nasture ca de pantalon, se gândea el de fiecare dată. Dacă acest nasture valorează mai mult decât viaţa mea, puţin contează că stau eu aici.”

Traian privi în interiorul imprimeriei. Aici se afla o presă de mână. În fond, o mică rotativă. Şi lăzi cu caractere de plumb, ca la jurnal. De când făcea de gardă la cel de-al doilea subsol al Statului Major, veghind asupra sigiliului de plumb mare cât un nasture de pantalon, nu văzuse niciodată pe cineva intrând în imprimeria secretă. Privea butonul minuscul al sigiliului. Îl privea cu ironie. Acest buton de plumb era singurul motiv pentru datoria lui de soldat. Din cauza acestui buton fusese el chemat sub drapel şi obligat să îmbrace haina militară. În capul lui încolţea câteodată gândul să smulgă acel buton. Să-l smulgă doar pentru a proba cât este de neînsemnat. Pentru a proba că nu se întâmplă nimic dacă butonul va dispărea. Însă era doar un gând stupid. El trebuia să păzească sigiliul intact, pentru a-l încredinţa santinelei de schimb.

Traian se sprijini de grilajul de fier. Stătea cu urechea la pândă... Nu pândea paşii unor eventuali spioni care ar putea pătrunde la cel de-al doilea subsol al Statului Major ca să rupă butonul cu sigiliu şi să fure secretele. Asculta doar dacă vreun ofiţer ar veni în inspecţie; însă niciun ofiţer nu venise vreodată la nivelul al doilea de sub clădirea Marelui Stat Major ca să-l inspecteze pe Matisi şi să vadă dacă îşi îndeplinea conştiincios misiunea sa sfântă. Traian se aşează mai comod, sprijinindu-şi şi capul de grilaj. Aştepta. Nu aştepta nici spioni pentru a se lupta cu ei, nici paşii ofiţerului inspector; aştepta zgomotul paşilor cadenţaţi ai celor şase soldaţi cu sergentul în frunte, care să vină să-l schimbe. Acest eveniment trebuia să aibă loc la ora zece. Până la ora zece însă mai erau încă trei ore. Abia se scurseseră cinci minute de când el se afla acolo cu arma la umăr, cu baioneta la ţeavă, cu cele două grenade la brâu şi cu cartuşiera plină de gloanţe, gata să-şi dea viaţa pentru apărarea butonului de plumb, mare cât unul dintre nasturii de la pantalonul său militar.

IX

La prânz, Traian părăsi cazarma Statului Major. Se îndreptă către Radiodifuziune, acolo unde directorul general îl convocase. I se părea că pătrunde acum într-o clădire total diferită faţă de cea în care intra în fiecare dimineaţă. Pe holul de la intrare, pe coridoare, în birouri vedea tinere drăguţe şi elegante. Erau funcţionarele Societăţii de Radiodifuziune. Nici una dintre ele nu-şi întoarse însă capul către soldatul care tocmai intrase. Toate erau colegele sale, însă nici una nu-l cunoştea decât după nume. Traian era redactor la *Jurnalul de dimineaţă*. Toţi funcţionarii ştiau acest lucru. Nimeni însă nu-l văzuse vreodată pe Traian Matisi. Nici el nu-şi cunoştea colegii. Era camaradul lor, însă un camarad îndepărtat, un camarad de departe. Sosea la Radio pe întuneric, când alţii mai dormeau încă. Pleca întotdeauna tot pe întuneric. La Radio nu-l cunoşteau decât trei persoane: directorul general care îl văzuse o singură dată, în ziua angajării, casierul, care îl vedea o dată pe lună, atunci când se primeau salariile, şi omul de serviciu, care lipea telegramele pe sferturi de coală, în fiecare dimineaţă. Nimeni altcineva. Toţi ceilalţi îl cunoşteau după nume, însă în persoană, pe soldatul Traian Matisi, care în acel moment urca treptele scării cu covor roşu, nu-l cunoştea nimeni. Tocmai de aceea nimeni nu-i acorda niciun fel de atenţie. Se simţea singur. Suferea de această singurătate în mijlocul colegilor săi. I se părea că scara ce duce la cabina crainicului nu mai era aceeaşi pe care el urca în fiecare dimineaţă. Scara parcă era acum strălucitoare. În cabina în care, în fiecare dimineaţă, vreme de zece minute el citea ştirile se afla acum o fată blondă. Aşezată pe scaunul lui Traian, la masă, înaintea microfonului său. O privi prin uşa de sticlă. Tânăra nu-l cunoştea. Traian intră în biroul directorului. Era un birou elegant, cu fotolii şi cu covoare alese cu bun gust. Directorul se numea Vasile Ionescu şi, înainte de a ajunge director, fusese avocatul Societăţii de Radiodifuziune. În timpul revoluţiei, îndată după abdicarea regelui, Vasile Ionescu a intrat în cabina crainicului ocupată de rebeli, îndepărtându-i din faţa microfonului. Revoluţionarii nu au putut să-şi difuzeze mesajul. Guvernul a hotărât atunci că avocatul care se comportase cu un asemenea

eroism în timpul revoluţiei merita să fie recompensat cu funcţia de director.

Traian îl privi şi se simţi jenat de uniforma lui de simplu soldat. Îşi închipui scena în care avocatul se luptase singur împotriva a trei revoluţionari înarmaţi până-n dinţi.

— Ştiţi că am pentru dumneavoastră o simpatie deosebită, domnule Matisi, spuse directorul.

Traian îl asculta, privind braţele puternice ale directorului, braţe cu care el îi învinsese pe revoluţionari. Faţa directorului era rumenă, proaspăt bărbierită. Hainele erau noi. Purta inele cu pietre preţioase.

— Am o simpatie pentru dumneavoastră personal, spuse directorul, dar vă admir foarte mult şi ca poet. Cartea dumneavoastră, *Poeme pe zăpadă*, este singurul volum de versuri pe care l-am citit pe când am terminat Universitatea. Mi-a plăcut nespus de mult, vă felicit! Vă apreciez ca jurnalist. Aveţi un stil plin de căldură, uman, care merge drept la inimă; vă apreciez şi ca funcţionar la Radiodifuziune; admir punctualitatea dumneavoastră şi seriozitatea cu care vă îndepliniţi sarcinile.

Traian îi mulţumi pentru cuvintele elogioase.

— Nu vă spun decât adevărul, continuă directorul. Nu aveţi decât calităţi. Iar ca soldat sunteţi gata să vă daţi în fiecare clipă viaţa pentru Patrie, Drapel şi Coroană, ca orice om ce aparţine elitei. Pentru că dumneavoastră sunteţi un tânăr de elită. Reprezentaţi mândria familiei, a instituţiei noastre şi a Patriei.

Traian Matisi se gândi la sigiliul de plumb mare cât un nasture de pantalon, pe care jura în fiecare dimineaţă să-l apere cu preţul vieţii sale, şi se simţi umilit.

— Nu fiţi modest, spuse directorul. Modestia nu are ce căuta în cazul dumneavoastră. Un tânăr care posedă calităţile dumneavoastră cred că mă poate înţelege. Veţi vedea că ceea ce vă voi spune eu nu poate fi înţeles decât de un tânăr ce posedă calităţi excepţionale. Dumneavoastră veţi înţelege ceea ce vă spun eu, fără să aveţi nevoie de prea multe explicaţii. Iată despre ce este vorba, domnule Matisi. Nu vă mai puteţi ocupa de *Jurnalul de dimineaţă*. Este absolut imposibil să mai continuaţi, absolut imposibil. Trebuie să lăsaţi postul pentru altcineva.

Traian era uluit. Nu-i venea să creadă ce auzea.

— Nu aţi comis nicio greşeală, continuă directorul; nu aţi greşit cu ceva, dar nu puteţi să mai ocupaţi postul de redactor la *Jurnalul de dimineaţă*. Sunt obligat să vă înlocuiesc. În fiecare zi, la prima oră, primesc sute de scrisori din partea ascultătorilor

indignaţi. V-am ascultat cu atenţie. Am putut verifica temeinicia scrisorilor de protest.

Faţa directorului deveni gravă. În momentul în care el se lupta cu cei trei revoluţionari trebuia să fi avut asemenea chip.

— Ştiu că sunteţi un bun român, spuse directorul, sunteţi un foarte bun român, dar ca să vorbim deschis, dumneavoastră aveţi o voce de evreu. Pronunţaţi *r*-ul precum evreii. Exact ca spicherul evreu de la Radio Londra. Această pronunţie evreiască trebuie să dispară din Radiodifuziunea Română. Pur şi simplu trebuie să vă retrageţi. E tot ceea ce am vrut să vă comunic. Orice om demn de numele său trebuie să îndure cu stoicism defectele naturii sale. Vă rog să contaţi pe stima mea.

Mâna directorului împodobită cu brăţări apăsă pe sonerie. O femeie corpolentă, îmbrăcată cu o fustă scurtă, strânsă pe şolduri, sosi îndată. Era madam Johan, secretara directorului. Directorul îi spuse:

— Domnul Matisi a înţeles că nu mai poate fi crai-nicul nostru din cauza *r*-ului său semit. Matisi este un băiat inteligent. Rugaţi la contabilitate să fie reglate conturile cu Matisi şi el să fie exclus dintre cadrele funcţionarilor noştri.

Directorul i se adresă din nou lui Matisi:

— Toate aceste sacrificii le acceptăm pentru scumpa noastră Patrie.

Traian ieşi uluit din biroul directorului. Urcă la casierie. Formalităţile de lichidare erau deja făcute. Coborî apoi scara cu covor roşu. Ca oricare alt funcţionar din lume, se simţi umilit să fie dat afară. Acum, când cobora, concediat, cu privirea în pământ, era fericit că nimeni nu-l cunoaşte. Dacă l-ar fi cunoscut colegii săi, ar fi putut să-şi ia rămas bun; însă nu-l cunoştea nimeni. Lucrase întotdeauna singur.

Când trecu prin faţa cabinei, lăsă privirea în jos. Îl podidiseră lacrimile. Iubea această cabină cu uşa de sticlă. Iubea microfonul. Nu va mai reveni vreodată în această cabină. A doua zi, dimineaţa, altcineva va lucra împreună cu omul de serviciu şi va spune din încăperea de sticlă: *Aici Radio România, bună dimineaţa, doamnelor şi domnilor!* În această cabină, Traian Matisi nu va mai spune niciodată ascultătorilor săi bună dimineaţa. Pentru aceasta avea senzaţia că este şi mai singur, că şi-a pierdut toţi prietenii cărora le spunea *bună dimineaţa* în fiecare zi, la ora şase şi jumătate. Îi pierduse pe toţi. Nu va mai fi nimeni căruia să-i spună *bună dimineaţa*, va fi singur de aici înainte.

Singur şi trist, Traian Matisi porni către căminul din strada Pictor Grigorescu. De obicei, la acea oră căminul era plin de studenţi. Acum era însă pustiu. Traian ar fi vrut să întâlnească pe cineva, dar pe culoare nu întâlni pe nimeni. Intră în camera sa. Pe masă se afla o scrisoare. O desfăcu. Era o invitaţie la nuntă. Maria îşi anunţa căsătoria, invitându-l la nunta ei.

Traian aşează invitaţia în plic şi plicul pe noptieră. Se întinse pe pat îmbrăcat. Închise ochii. Dar în aceeaşi clipă tresări.

„Trebuie să fiu la ora trei la cazarmă.”

Părăsi căminul în grabă. Pleca să apere cu preţul vieţii sale sigiliul de plumb de la imprimeria secretă. Era tot ceea ce îi mai rămăsese: sigiliul de la cel de-al doilea subsol al Marelui Stat Major.

X

Dat afară de la Radiodifuziune, Traian nu mai reuşi să se angajeze altundeva. Militar fiind, nimeni nu vroia să-l angajeze. Se scurseseră astfel patru luni de când era şomer. Nu mai avea bani nici pentru ţigări, nici pentru pâine. Zile la rând nu mânca decât biscuiţi înmuiaţi în apă. Făcea de gardă la Statul Major şi-şi dădea examenele la facultate. Din timp în timp directorul căminului îi trimitea ceai şi biscuiţi. Traian nu capitulase, însă, din cauza foamei, a oboselii şi a eşecurilor, avea din ce în ce mai puţin curaj.

Când ieşi din cazarma Statului Major, trecând prin faţa scării de marmură, încercă să pară milităros, însă picioarele i se mişcau cu moliciune, iar ochii îi erau fixaţi în pământ. Cineva îi aşeză o mână pe umăr. Traian tresări. Zări o mână ascunsă sub o mănuşă de piele cafenie aşezată pe umărul mantalei sale. Simţi în nări miros de parfum şi observă galoanele colonelului ce tocmai îl oprise. Luă poziţia de drepţi, spunând înspăimântat:

— Vă rog să mă scuzaţi, însă nu v-am observat. Nu v-am salutat, îmi cer iertare.

Ofiţerul care îl ţinea de umăr era colonelul Stancov.

Colonelul îşi scoase mănuşa de piele maro şi îi întinse mâna soldatului Matisi.

— Staţi liniştit, spuse Stancov. De ce sunteţi supărat?

Traian privi gradele aurite cu însemnele Statului Major. Nu putea să-i mărturisească motivul tristeţii sale. Mizeria, şomajul sunt lucruri despre care nu vorbeşti decât cu sfială. Din fericire, colonelul nu aşteptă răspunsul său.

— De ce nu treceţi o dată să mă vedeţi? îl întrebă. Nu e frumos din partea dumneavoastră.

Traian ştia că Stancov era şeful serviciului de spionaj al Statului Major. Un om chipeş, îmbrăcat elegant ca toţi şefii de servicii de spionaj din romane şi filme.

— Trebuie să veniţi să mă vedeţi, zise colonelul. Chiar nu vreţi să lucraţi cu mine? Spuneţi-mi. Pentru ce nu doriţi să deveniţi colaboratorul meu? Pentru ce nu veniţi să stăm de vorbă?

Când colonelul Stancov trecea pe stradă cu cizmele sale lăcuite, cu uniforma strălucind, croită de cei mai de seamă croitori, şi cu cravaşa cu mâner de argint, toţi oamenii întorceau capetele şi şuşoteau: Colonelul Stancov, de la „Serviciul de spionaj”.

Toată lumea îl cunoştea. Elevelor de liceu din clasele inferioare le bătea inima când îl întâlneau pe Calea Victoriei. Stancov era omul misterului. Traian îl privea, de asemenea, plin de atenţie. Atunci când îl întâlnea pe stradă îşi imagina că Stancov mergea la întâlniri secrete cu spioni celebri. Acum, colonelul îl întreba dacă nu vrea să lucreze cu el. Traian fu surprins de propunere. Considera că nu are nici un fel de vocaţie pentru cariera de spion.

— Ştiţi că am părăsit Biroul 2[1], spuse colonelul. Acum sunt şeful Secţiei de Presă şi Propagandă a Statului Major. Secţia mea are nevoie de elemente ca dumneavoastră. În curând voi crea o echipă de reporteri militari. Dacă va izbucni războiul, trebuie să fim pregătiţi. M-am gândit la dumneavoastră. Treceţi pe la biroul meu dacă aveţi câteva minute libere într-o zi.

Colonelul Stancov scoase din buzunarul de la piept al vestei o agendă de piele neagră, pe care era marcat *Hermes-Paris*, şi o deschise.

— Iată, aveam numele dumneavoastră trecut, îi spuse colonelul. Am mare nevoie de jurnalişti autentici la secţia mea. Am nevoie de jurnalişti talentaţi. Până în prezent am fost obligat să iau 2000 de persoane, numai fii, nepoţi şi veri de generali, de miniştri, de industriaşi ori de diplomaţi români. Au venit cu toţii la secţia mea ca să nu mai meargă pe front în caz de război. Mi-au fost impuşi, trebuie să-i păstrez. Însă eu am nevoie de câţiva reporteri care cunosc meserie, cel puţin de zece, care să ducă pe umerii lor aceşti 2000 de oameni inutili. Unde vă faceţi serviciul?

— Sunt la Corpul de gardă al Statului Major, răspunse Traian.

— Voi da ordin să fiţi transferat la mine, spuse colonelul.

Notă ceva în dreptul numelui lui Traian, în agenda neagră, elegantă. Îl felicită pentru premiul pentru poezie pe care tocmai îl obţinuse, apoi îl întrebă:

— Cunoaşteţi limba rusă?

— Mă descurc, spuse Traian. Am urmat vreme de opt ani cursurile Colegiului din Chişinău. Am şi tradus din câţiva poeţi ruşi.

[1] Biroul (Secţia) de informaţii-contrainformaţii (*n. tr.*).

Colonelul îi strânse mâna, urcă apoi scara de marmură şi intră în clădirea Statului Major. Traian era fericit de această întâlnire.

A doua zi, când se prezentă la Corpul de gardă, sergentul de serviciu îi vârî lumina lanternei în ochi. Îl ţinu multă vreme înaintea porţii, sub lumina lanternei, pentru a-l identifica mai bine.

— Nu mai faci de gardă, spuse sergentul. Eşti mutat la secţia colonelului Stancov. Predă arma, grenadele şi muniţia, şi mergi şi te prezintă la Serviciul de presă.

Dacă soldaţii Corpului de gardă ar fi aflat că Matisi ar fi devenit ofiţer, ar fi fost mai puţini invidioşi. Dar să fii mobilizat la colonelul Stancov era cu mult mai mult decât a fi ofiţer. Oamenii colonelului Stancov nu aveau o oră fixă la birou. Veneau la serviciu în haine civile dacă vroiau. Aveau permise de liberă trecere speciale, să circule ziua şi noaptea în orice loc. Toate aceste lucruri le verifică Traian chiar în acea dimineaţă, intrând în biroul colonelului.

— Luaţi loc, spuse colonelul, invitându-l să se aşeze într-un fotoliu de piele.

Îi oferi o ţigară şi-i vorbi despre Secţia de propagandă.

— Voi mobiliza la această secţie toate vedetele de teatru şi cinema. Voi mobiliza scriitori, jurnalişti, pictori. Sunt fericit să vă am lângă mine. Sunteţi un mare reporter. Vă apreciez mult.

Colonelul vorbea cu patimă. Înainte să părăsească biroul, Traian întrebă:

— De ce mă voi ocupa? Unde trebuie să mă prezint?

— Nu veţi primi ordine decât de la mine personal, spuse colonelul. Dacă am nevoie de dumneavoastră vă voi chema. Acum, sunteţi liber.

Colonelul îi strânse mâna şi-l conduse până la uşă. Nici Biciola, nici directorul căminului nu fuseseră atât de amabili cu el vreodată. Era prima oară când Traian era tratat ca o persoană importantă, şi nu doar ca „tânăr talentat”.

— Puteţi să ieşiţi şi să intraţi pe scara principală, îi spuse colonelul din pragul biroului.

Traian părăsi clădirea Statului Major pe scara de marmură. Colegul său, care făcea de gardă, îl privi plin de mirare. Pe drumul către cămin Traian se opri înaintea bisericii din spatele Grădinii Cişmigiu. Intră, îngenunche, având bereta cu *edelweis* în mână, mulţumind lui Dumnezeu că i-a îngăduit să fie din nou

jurnalist şi că l-a scăpat de Corpul de gardă şi de sigiliul de plumb.

„Îndată ce voi câştiga primii mei bani voi veni aici ca să aprind o lumânare de mulţumire, îşi spuse. Astăzi nu am nicio leţcaie. E multă vreme de când n-am mai avut fie şi un singur bănuţ în buzunar. Iartă-mă, Doamne, dar astăzi nu pot să aprind nici măcar o lumânare ca să-Ţi mulţumesc.

XI

Izbucni războiul. Trupele româneşti au trecut Prutul. Lupta pentru eliberarea Basarabiei de sub ocupaţia rusească era la început. Un an întreg Basarabia a avut de pătimit sub teroarea sovietică.

Cine priveşte pe hartă, observă că Basarabia este o provincie aşezată între Prut şi Nistru. Pentru armata română, Basarabia era o provincie care trebuia eliberată de sub jug străin. Pentru Traian Matisi, Basarabia era un pământ drag. Era pământul copilăriei şi adolescenţei sale. Vestea că acest pământ de care el era îndrăgostit va fi din nou liber făcu să i se îmbujoreze obrajii de bucurie. Ar fi vrut să intre în Basarabia cu primele trupe, ca să-şi afle prietenii şi locurile dragi. Simţea că trebuie să plece imediat.

Un soldat cu o haină de piele, cizme şi ochelari de motociclist intră în camera sa de la cămin. Era un curier de la Marele Stat Major.

— Colonelul Stancov vă cheamă urgent la birou, îi spuse motociclistul.

Stătea în poziţie de drepţi. Motociclistul vedea că Traian era un simplu soldat, însă el ştia că oamenii colonelului Stancov, deşi simpli soldaţi, erau artişti renumiţi, scriitori cunoscuţi, pictori ori muzicieni. Stătea în poziţie de drepţi înaintea lui.

— La ce oră trebuie să mă prezint? îl întrebă.

— Colonelul a spus că vă aşteaptă în cursul dimineţii, spuse sergentul. Veniţi la ce oră doriţi, dimineaţa.

După ce plecă motociclistul, Traian îşi puse mantaua.

Ar fi vrut să meargă la colonelul Stancov cât mai repede cu putinţă. Era sigur că-l va trimite pe front. Poate că va pleca chiar în acea zi. Emoţia care-l stăpânea făcu să-i bată inima puternic. Alergă într-un suflet la Statul Major.

— Pregătiţi-vă să mergeţi pe front, îi spuse colonelul, în timp ce-i întindea o ţigară din tabachera lui de argint. Veţi pleca peste câteva zile. Astăzi aş vrea să vă cer însă un reportaj despre primii prizonieri sovietici.

Stancov îi explică lui Traian că un distrugător sovietic fusese scufundat în Marea Neagră, în apropiere de Constanţa. 51 de

marinari fuseseră salvaţi de navele noastre şi făcuţi prizonieri. Se aflau acum la o cazarmă din apropierea Bucureştiului. Erau primii prizonieri sovietici. Colonelul Stancov proceda la fel ca-n filme. Deformare profesională poate. 15 ani fusese şeful Serviciului Secret şi se obişnuise să lucreze aproape ca în romanele poliţiste. Nu exista nimic militar în felul lui de a acţiona.

— Aţi putea pleca imediat? îl întrebă.

Traian ar fi vrut să-i ceară mai multe instrucţiuni, sfaturi şi detalii. Nu avea însă vreme. Colonelul îi întinse mâna, urându-i spor la lucru.

O oră mai târziu, o maşină elegantă marca Buik ieşea din Bucureşti şi se îndrepta spre tabăra în care se aflau primii prizonieri sovietici. Traian nu călătorea singur. În maşină, alături de şofer, mai erau un interpret, un fotograf şi un reporter de cinematografie. Camarazii lui Traian aveau cu toţii uniforme noi şi în piept, deasupra buzunarului de la vestă, insigna galbenă cu iniţialele P.P. (Presă şi Propagandă). Traian îşi păstrase uniforma de vânători de munte, bereta cu *edelweis*, bocancii de schi. Avea doar prinsă pe vestă insigna de corespondent de război.

— Ne întoarcem diseară? întrebă şoferul,

— Nu ştiu, spuse Traian. Care sunt ordinele colonelului?

— Stancov ne-a spus că suntem la dispoziţia dumneavoastră, îi răspunse şoferul. Dumneavoastră decideţi cât timp trebuie să rămânem.

Toţi cei care se aflau în maşină erau mai în vârstă decât el. Interpretul era un profesor cu părul cărunt, ce avea gradul de plutonier. Fotograful era sergent. Traian părea stânjenit că trebuia să ia o decizie. Nu decisese niciodată pentru alţii. Dimpotrivă, întotdeauna el fusese acela care executase ordinele altora. La Izvor, împlinise cele poruncite de tatăl său; la şcoală, ordinele profesorilor; la cămin, pe cele ale directorului; la gazetă, ordinele lui Biciola, iar în armată, pe cele ale sergentului. Era prima oară când el trebuia să ia o hotărâre şi pentru alţii.

— Voi vedea la faţa locului, spuse Traian.

Îşi pregătise în minte câteva întrebări pe care să le pună. Nu era greu pentru el. Se întrebă: „Ce vreau să aflu de la omul sovietic?”

Când era în Basarabia, Traian privea de pe malul drept al Nistrului, în cealaltă parte, la ţara ferecată a sovietelor. Încerca să ghicească cum trăiau oamenii de cealaltă parte, care erau bucuriile, greutăţile lor, care puteau fi visele lor. Nu putuse însă

niciodată să afle aceste lucruri. Tot ceea ce se petrecea în Ţara sovietelor era o taină. Un mare mister. Între Soviete şi restul lumii frontierele erau închise. Acum, el putea vorbi cu oamenii care veneau de dincolo şi să afle care era viaţa lor în acea republică a socialismului şi a misterului. Era tot ceea ce ar putea să afle şi nimic mai mult.

Traian nu cunoştea Rusia decât din cărţile lui André Gide, André Malraux şi Louis-Ferdinand Céline. Cunoştea, de asemenea, lucrările anticomuniste ale propagandei germane. Acum mergea să vadă cu propriii săi ochi cu ce seamănă *omul nou sovietic* în carne şi oase. Avea o curiozitate nestăpânită. Se întreba, plin de emoţie, dacă acest om nou era mai fericit ori mai nefericit decât alţi oameni. Când maşina intră în curtea cazărmii prizonierilor, Matisi îi recunoscu de departe. Un grup de tineri îmbrăcaţi doar în şorturi, care se bronzau la soare. Se spălau, aruncau apă cu găleţile unii spre alţii. Ai fi spus că gustau prin toţi porii lor apa, soarele şi aerul. Traian se apropie îndată de grup. Le oferi ţigări. Tinerii primiră ţigările, dar îl priviră cu ostilitate. Încercările lui Traian de a înjgheba o legătură de suflet, omenească, au fost sortite eşecului. În fiecare gest al sovieticilor, în fiecare răspuns, putea fi ghicit acest gând: „Noi suntem prizonierii tăi şi tu eşti duşmanul nostru. Nu poate avea loc o discuţie prietenească între noi.”

Ostilitatea de pe fiont continua şi aici. Această luptă din priviri, din cuvinte şi din gesturi era inegală. Traian era singur şi prizonierii din jurul său erau 54. Schimbă tactica. Îi invită pe rând în biroul cazărmii.

— Aş vrea să ştiu câte ceva din viaţa voastră, din viaţa oamenilor care trăiesc în comunism, începu Traian. Eu sunt poet. Chestiunile politice, ca şi cele militare, nu mă interesează. Ceea ce mă interesează este condiţia umană în lumea voastră. Spuneţi-mi deschis: vă simţiţi fericit în Rusia comunistă?

— Eu sunt fericit, răspunse prizonierul.

Traian îl privi drept în ochi. Prizonierul era sincer. Nu minţea.

— În ţara noastră, omul nu este singur, spuse prizonierul. Societatea noastră este una dreaptă. Trăim cu toţii fericiţi. Eu, de pildă, sunt pescar pe Marea de Azov. Dacă într-o zi mă prinde furtuna şi îmi pierd barca şi uneltele de pescuit, colhozul îmi dă imediat altele; dacă îmi arde casa, statul îmi dă o altă casă. La voi, dacă un pescar sărac rămâne fără barcă şi fără ustensilele de pescuit, nu-i rămâne decât să se arunce în mare. Nimeni nu-i sare în ajutor. La noi nu există şomaj. Societatea noastră are

grijă de om. Săracii, în societăţile necomuniste, sunt dispreţuiţi, neprotejaţi de cineva. La voi omul este singur, fără să fie protejat.

Traian îl asculta cu atenţie. De mai multe luni el era şomer. Toate jurnalele şi toate agenţiile de presă refuzau să-l angajeze, pentru că nu dispunea de o dispensă de la armată. De mult timp, de foarte mult timp, nu mai avea bani nici pentru ţigări, nici pentru mâncare şi de nicăieri nu-i sosea vreun ajutor.

— În societatea burgheză, doar clasa bogată călătoreşte, spuse prizonierul. La noi lucrurile stau cu totul altfel. Eu sunt muncitor şi m-am plimbat peste tot în Rusia, de la un capăt la celălalt. Am mers în regiunile îngheţate din Nord, în Crimeea, în Caucaz. Am asistat peste tot la concerte în cele mai mari teatre. Cine poate să-şi permită la voi astfel de lucruri? Doar cei bogaţi. Ceilalţi suferă.

Traian se gândi că nu se plimbase nicăieri în România. Nu mersese niciodată la teatru de când locuia în Bucureşti, pentru că la ora şapte trebuia să fie la ziar. În timpul vacanţei de Crăciun, nu reuşise să meargă la Izvor. Biciola îi spusese că-l va da afară dacă va pleca în vacanţă.

— În ziua căsătoriei mele am primit un apartament mobilat, spuse prizonierul. Un apartament cu tot ceea ce este necesar.

— Sunteţi fericit în căsnicie? întrebă Traian. Vă înţelegeţi bine cu soţia dumneavoastră?

— Femeile noastre ne sunt tovarăşe adevărate. Sunt trei ani de când am plecat, şi soţia mea mi-a rămas credincioasă. Aşa sunt femeile sovietice. Toate sunt credincioase şi bune tovarăşe.

— Dar nu puteţi avea certitudinea că soţia dumneavoastră vă este credincioasă, spuse Traian. E cu neputinţă să fiţi sigur de un fapt pe care nu puteţi să-l probaţi. Spuneţi că aţi plecat de trei ani. Ce se petrece acasă, n-aveţi de unde şti.

Prizonierul îi răspunse că soţia sa îi scria regulat şi-i trimitea colete. Prin urmare îi rămăsese credincioasă. Era tovarăşa sa. Ea îl aştepta.

— Nu este suficient pentru a stabili fidelitatea unei femei. O femeie poate să vă trimită regulat scrisori şi să nu vă fie credincioasă, îi spuse Traian.

— Bineînţeles, soţia mea are aventuri amoroase, îi răspunse prizonierul. Pentru o tânără e ceva normal. E chiar recomandat ca ea să aibă aventuri, însă aceasta nu alterează nicidecum fidelitatea ei.

— Şi nu sunteţi gelos? întrebă Matisi.

— Gelozia este o prejudecată, îi răspunse prizonierul. Societatea noastră nu are prejudecăţi.

Traian nu-l scăpa pe prizonier din ochi. Vedea că omul sovietic, prizonierul care era înaintea lui, nu minţea, spunea adevărul. El nu cunoştea gelozia. Nu era gelos că soţia lui îl înşela. El considera aceasta un lucru firesc, recomandabil chiar.

Discuţiile cu ceilalţi prizonieri au decurs la fel. Toţi răspundeau în acelaşi spirit.

În drum spre Bucureşti, Traian făcu o trecere în revistă a conversaţiilor avute. Un lucru era sigur: tinerii marinari sovietici nu cunoşteau patima de a poseda ceva. Nu aveau simţul proprietăţii individuale, nu încercau necesitatea unei vieţi individuale, nu cunoşteau gelozia, teama de Dumnezeu ori neliniştile metafizice. Erau cu adevărat *oameni noi*. De curând, la Universitate, la lucrarea practică de sociologie, Traian făcuse un expozeu despre filosoful german Alfred Weber, care descria în acest mod omul-viitorului: un om glacial, un om al ştiinţei, fără prejudecăţi; fără Dumnezeu, fără teamă, fără dragoste, fără ură şi fără gelozie. Alfred Weber numea acest om ştiinţific *Der Vierte Mann*, cel de-al patrulea om. Traian îşi spuse că acest al patrulea om era întru totul asemănător cu omul sovietic.

În acea seară, la cămin, scrise mult, până târziu în noapte, scrise cu onestitate, relată tot ceea ce prizonierii sovietici îi spuseseră. A doua zi, când aşeză pe biroul colonelului paginile, păru puţin speriat. Vorbise cu oarecare admiraţie despre acest om nou, despre cel de-al patrulea om. Despre omul ştiinţei. Despre omul sovietic. Colonelul Stancov citi cu atenţie.

— Bravo Matisi! îi spuse. Acesta e genul de reportaj de care am nevoie. Reportajul tău este de o calitate excepţională. Nu este o propagandă antisovietică stupidă, de maniera celei germane. Bravo! Nu trebuie schimbat niciun cuvânt. Un reportaj excepţional. Ai descris nemaipomenit de bine omul fără suflet, fără Dumnezeu, lipsit de sentimente, omul *mecanic*. Foarte bine analizat. Ia o ţigară. Voi face doar o mică introducere. Am să menţionez că este vorba aici de tipul comisarului politic sovietic, pentru ca cititorii să nu creadă că toţi oamenii sovietici obişnuiţi sunt astfel. Există în Rusia câteva sute de mii de exemplare asemănătoare tinerilor cu care tu ai stat de vorbă şi pe care i-ai descris în articolul tău. Aceştia sunt comisarii politici, poliţiştii, marinarii, într-un cuvânt clasa privilegiată a Rusiei. Aceste câteva sute de mii de oameni fac să trăiască cele 200 de milioane de ruşi sub teroare. Aceşti monştri beneficiază de toate

favorurile. Ei nu au decât o singură obligaţie: să nu aibă suflet. Doar una singură – să nu aibă inimă.

Traian dorise să mărturisească adevărul. Crezuse doar că omul ştiinţific, lipsit de sentimente, pe care-l întâlnise în tabăra de prizonieri, era omul sovietic de rând. Se înşelase. Nu bănuise, nu realizase că era vorba de privilegiaţii URSS care terorizau un întreg popor.

— 200 de milioane de ruşi au sentimente şi suflet, îi spuse colonelul. Poporul rus are inimă şi lacrimi, şi plânge sub loviturile comisarilor de genul celor pe care tu tocmai i-ai întâlnit. Doar comisarul politic nu are lacrimi. Cele 200 de milioane de ruşi au cu toţii lacrimi. Fluvii de lacrimi care curg fără încetare.

Colonelul Stancov continuă pe un cu totul alt ton:

— Mâine vei face un alt reportaj. În această noapte vor sosi cu avionul cei dintâi soldaţi români răniţi în luptele pentru eliberarea Basarabiei. Mâine du-te la Spitalul Militar. Scrie-mi în şapou ceva cald, poetic. Aceştia sunt primii eroi ai războiului nostru eliberator.

XII

Ajuns la Spitalul Militar, Traian intră în camera celor doi eroi, urmat de fotografi şi de cineaşti. Eroii, doi tineri ţărani de vârsta lui, erau îmbrăcaţi în cămăşi albe. Camera lor era plină de flori, de cutii de bomboane, de cadouri. Erau adevărate vedete ale războiului, primii soldaţi români care intraseră eliberatori pe pământul Basarabiei.

Traian se aşează pe un scaun, între paturile celor doi eroi. Aceştia făcuseră parte dintr-o grupă de avangardă. Pătrunseseră pe teritoriul basarabean în chiar primul minut de după declararea războiului de eliberare. Avansaseră timp de o oră, strecurându-se prin întuneric. Împreună cu alţi şase camarazi, cuceriseră o fermă izolată. Prima fermă din Basarabia. Fuseseră răniţi în timpul luptei. Au rămas în ferma cucerită până în zori, când au fost ajunşi de unităţile lor şi evacuaţi. Au urmat transportul cu avionul sanitar la Bucureşti, decorarea, manifestaţii de simpatie şi entuziasm, şi acum articolele din jurnale, fotografiile şi filmul.

— Ce sentiment aţi avut când aţi păşit prima oară pe pământul patriei eliberate? Îi întrebă Traian. N-aţi simţit cum pământul eliberat ardea sub tălpile voastre? Nu vi s-apărut că fiecare pom, fiecare fir de iarbă, fiecare palmă de pământ vă aşteptau? Aţi avut acest sentiment suprem, nu-i aşa?

Eroii răspunseră că pământul de cealaltă parte a Prutului era asemănător pământului liber din dreapta râului, unde ei fuseseră cantonaţi vreme de trei luni, mai înainte de declaraţia de război. Fuseseră cu adevărat primii soldaţi eliberatori. Sângele lor cursese primul pentru eliberarea pământului negru al Basarabiei. Însă nu se petrecuse nimic spectaculos. Doar mersul-târâş pe coate, prin întuneric şi noroi.

— Am tras în întuneric în direcţia unde se afla duşmanul, îi spuseră ei.

Nu vedeau duşmanul. Trăgeau în noapte. Duşmanul, la rându-i, nu-i vedea. Duşmanul trăgea, de asemenea, în noapte. Ei nu i-au văzut pe aceia care i-au rănit. Şi nici cei care i-au rănit nu-i văzuseră. Lupta primei patrule ce pătrunsese în Basarabia fusese una banală, lipsită de poezie, stupidă. Totul se rezuma la

o singură scenă: opt oameni care merseseră câţiva kilometri, târându-se pe genunchi prin noroi, pentru a ajunge la o fermă, în care locuiseră soldaţi străini. Însă, înainte de sosirea lor la fermă, duşmanii plecaseră, lăsând în urmă bidoane goale, lăzi de muniţie goale, cutii de conserve ruginite, asta era tot. Traian nu putea să creadă că lupta pentru eliberare nu se petrecuse decât astfel. Trebuia să mai fi fost şi altceva. Era imposibil. Puse celor doi eroi întrebări fără număr. Ceea ce impresiona nu era nici războiul, nici lupta, nici înaintarea pe pământul eliberat, ci primirea lor făcută la întoarcere. Acesta era punctul culminant: doamnele din înalta societate, soţiile de generali, de miniştri, care veneau în uniforme de surori de caritate şi le aduceau flori şi bomboane, surâzându-le. Pentru ei aceasta era partea cea mai emoţionantă a lucrurilor. Ceea ce făcuseră acolo în timpul luptei era ceva banal.

— Dar trebuie să fi fost şi altceva care să vă fi impresionat în mod deosebit pe pământul eliberat al ţării! spuse Traian. Aţi intrat primii în Basarabia şi aţi rămas acolo până în zori. Ce v-a impresionat cel mai mult? E imposibil să nu fi văzut ceva special.

— N-am văzut nimic special, răspunseră eroii. V-am povestit totul. Ceea ce ne-a impresionat cel mai mult este cantitatea de brânză de care dispune armata rusă. Ruşii au cantităţi mari de brânză. În ferma pe care noi am cucerit-o au lăsat cel puţin zece tone de brânză. Numai într-o singură fermă. Noi suntem duşmanii de moarte ai comuniştilor, însă trebuie să recunoaştem că ei au cantităţi enorme de brânză.

În acea seară, la cămin, Traian îşi redacta reportajul despre primii eroi stăpânit de o tristeţe apăsătoare. Cei doi soldaţi văzuseră în provincia eliberată doar o fermă, în care se afla un depozit de brânză al armatei inamice. Nimic altceva. Imaginea pe care şi-o făcuseră ei despre Soviete se mărginea la ceea ce văzuseră ochii lor, doar la aceasta. Matisi jură să nu mai cadă niciodată în aceeaşi greşeală ca aceşti soldaţi. Omul îşi face o imagine despre lume şi despre evenimentele pe care le trăieşte după ceea ce vede el în jur cu propriii săi ochi. Însă vederea omului este scurtă, la fel de scurtă ca şi vederea celor doi soldaţi, care, de pe patul pe care se aflau răniţi, nu puteau să vadă în ferma cucerită decât tonele de brânză şi care reţinuseră doar imaginea unei Rusii pline de tone de brânză.

Traian Matisi făcu apoi descoperirea cea mai dureroasă din cariera sa de jurnalist. Un jurnalist onest nu descrie decât ceea ce a văzut cu ochii lui. Însă câmpul vizual al unui reporter este

limitat, după cum limitat era şi câmpul vizual al celor doi soldaţi. Nu e suficient să spui ceea ce vezi. Uneori, a povesti doar ceea ce vezi poate părea de un fals monstruos. Şi dacă proprii voştri ochi nu pot să fie martori credincioşi, atunci care vor fi aceia? Gândindu-se la cei doi eroi, Traian realiză întreaga dramă a martorului, care este însăşi drama jurnalistului. Îi mărturisi neliniştea sa colonelului Stancov.

— Cei doi soldaţi au povestit ceea ce au văzut. Cu sinceritate. Este imaginea pe care o au ei despre ruşi şi vor muri cu această imagine. Soldaţii care au sosit a treia zi în această fermă nu au văzut nici o singură tonă de brânză. Şi imaginea lor este corectă. Nu există reportaj ori mărturie corectă. Pentru a aduce o mărturie justă despre război ar trebui să ai puterea de a vedea totul în acelaşi timp, şi nu doar dintr-o singură parte a frontului. Orice război are două fronturi. Doar Dumnezeu este peste tot în acelaşi timp. El singur ar putea să redea o imagine justă, să scrie un reportaj imparţial. Reporterul nu poate să redea dintr-un război decât o imagine pe măsura omului, adică subiectivă, parţială şi secvenţială. Tot ceea ce poţi să faci tu ca reporter este să fii uman. Este tot ceea ce poate să facă un jurnalist, tot ceea ce poate să facă un martor, tot ceea ce poate să facă un om. Doar să fie uman. Să fii imparţial este imposibil. Dreptatea este un privilegiu doar al lui Dumnezeu.

Traian ceru permisiunea să plece singur pe front şi libertatea de a se deplasa acolo unde doreşte, de la un capăt la altul al frontului. Colonelul îşi dădu acceptul.

— Vei pleca mâine dimineaţă cu avionul, spuse Stancov. Vei ateriza la Iaşi, la sediul secţiei noastre din Marele Cartier General. De acolo te vei îndrepta către front. Vei rămâne atâta timp cât doreşti şi poţi să mergi oriunde vrei tu. Dar nu uita că, dacă nimeni nu poate să fie imparţial, un reporter poate fi doar uman.

Era prima oară când Traian zbura cu avionul. Un avion militar în care era singurul pasager. Când ateriză la Iaşi, era beznă. Toate luminile erau camuflate.

XIII

Iaşiul trăia realităţile crunte ale războiului. Frontul – la câteva zeci de kilometri. Străzile erau pline de patrule înarmate, care mărşăluiau cadenţat. Noaptea părea de smoală. La Marele Cartier General ofiţerii tocmai ieşeau de la popotă. Traian îl întâlni pe Titus, unul dintre prietenii săi din Bucureşti, care purta uniformă de sublocotenent.

— Nu există niciun motiv să mergi la hotel. Am un apartament cu patru camere. În noaptea asta vei dormi la mine.

Titus îşi făcuse studiile universitare în Statele Unite şi, în aşteptarea unei catedre de profesor, devenise jurnalist. Traian îl cunoscuse în redacţia ziarului „România”. Deveniseră buni prieteni. Titus purta cămăşi de mătase şi costume croite la Londra. Acum, mobilizat la Secţia de Informaţii, purta uniforma de sublocotenent cu aceeaşi eleganţă ca şi costumul civil. Traian îi spuse că trebuia să plece a doua zi pe front şi că se zbătea să găsească o maşină. La M.C.G. nu erau decât ofiţeri superiori, de la gradul de căpitan în sus. Titus era mândru să fie aghiotant. Deşi ofiţer în rezervă şi simplu sublocotenent.

În seara aceea fu mai prietenos ca niciodată. Se bucura sincer de întâlnirea lor. Ajunseră împreună în apartamentul mobilat al lui Titus. Odată sosiţi, acesta îi oferi lui Traian ţigări, conserve, biscuiţi, apoi îi pregăti ceaiul. Titus părea impresionat de privilegiile excepţionale de care se bucura Traian şi care îi permiteau să circule nestânjenit pe toată întinderea frontului. După ce Traian luă masa, Titus îşi aduse trusa de toaletă, spunându-i:

— Scuză-mă, dar trebuie să mă bărbieresc. Fac acest lucru întotdeauna seara. Dimineaţa sunt somnoros.

Mai înainte de a merge să se radă, Titus îi arătă briciul lui Traian:

— Este un brici american, îi spuse sublocotenentul. Nu există aşa ceva în comerţ. Fabricat special pentru armată; oferit gratuit fiecărui recrut în ziua în care îmbracă uniforma.

Traian examină unealta. Îi era însă somn şi ar fi dorit să se culce imediat.

— Funcţionează admirabil, spuse sublocotenentul. Nu vrei să te razi în seara asta? Îţi va fi mult mai uşor decât mâine dimineaţă, mai ales că tu pleci la prima oră.

Traian refuză. Prietenul său insistă însă. În cele din urmă, ca să-i facă pe plac, se bărbieri şi el cu briciul american.

— Nu mă întrebi cum a intrat în posesia mea? întrebă Titus. Ţi-am spus că nu se găseşte în comerţ.

Traian îi răspunse fără să zâmbească, ca să încheie mai repede discuţia şi să meargă la culcare:

— Întotdeauna mi-ai spus că un gentleman nu pune niciodată întrebări.

Titus era scandalizat de nepăsarea lui Traian, care nu se gândea decât la somn şi la linia frontului.

— Traian, aş vrea să te întreb ceva, îi zise. Spune-mi deschis: dacă SUA ar declara război României, tu ai lupta împotriva SUA?

— Există vreun român care nu ar lupta împotriva comuniştilor şi împotriva celor care îi ajută pe comunişti să ne ocupe ţara? îi răspunse Traian. Am văzut cu propriii mei ochi zeci de mii de petiţii, de cereri de angajare ca voluntar în acest război de eliberare. Fiecare român participă la luptă împotriva ocupantului. Chiar şi bătrânii, chiar şi cei infirmi, chiar şi cei care sunt foarte tineri. Toţi cer să fie primiţi ca voluntari. Este un război de eliberare, un război împotriva ocupaţiei străine. Cu excepţia a 1000 de comunişti, întreaga ţară participă la acest război. După declaraţia de război, nu a fost semnalat nici măcar un singur caz de dezertare ori de trădare. La acest război particip şi eu. Sincer, din tot sufletul meu.

Titus închise briciul american, aranjându-l în trusa kaki.

— Personal, îi detest pe nemţi, spuse el. Tu nu?

— Noi luptăm împotriva ocupanţilor ţării noastre, îi răspunse Traian. Germanii ne ajută să ne eliberăm teritoriile ocupate de ruşi. Contează prea puţin că ei ne sunt simpatici ori antipatici. Ei ne ajută în lupta noastră pentru libertate.

Titus îşi pierduse verva de la începutul discuţiei, îi arătă lui Traian camera unde urma să doarmă. Era o cameră sufocată de mobilierul de epocă.

— Acesta este apartamentul unei familii de evrei deportate de germani, îi spuse Titus.

Traian făcu ochii mari. Somnul îi dispăru. Ar fi vrut să afle şi alte detalii despre proprietarii acelei case.

Se răspândise zvonul, în urmă cu câteva săptămâni, că mai multe familii de evrei din Iaşi fuseseră deportate de germani. Nu

se ştia însă nimic precis. Traian avea, în sfârşit, ocazia să afle ce se întâmplase. În Bucureşti era prieten cu sute de evrei. Nici unul dintre ei nu fusese deportat. I se părea chiar straniu să fi avut loc deportări la Iaşi.

— Îţi urez noapte bună, îi spuse Titus.

Observase curiozitatea lui Traian. Părăsi camera brusc şi închise uşa, pentru a nu mai fi obligat să-i răspundă la alte întrebări. Traian încercă o stare de nemulţumire. Se aşeză într-un fotoliu şi privi mobila abandonată de către evreii deportaţi. Era atât de obosit, încât adormi în fotoliu.

Când se trezi, era ora trei dimineaţa. Se întinse îmbrăcat pe patul neaşternut pentru somn şi nu se mai trezi decât atunci când Titus îl bătu pe umăr. Era ora şapte. Deja îmbrăcat, Titus se pregătea de plecare.

— Ţi-am lăsat cafeaua în sufragerie, îi spuse sublocotenentul. Trebuie să merg la birou. Am întârziat deja.

Traian se ridică. Îi strânse mâna prietenului său, mulţumindu-i pentru ospitalitate.

— Vino să mă vezi la birou dacă mai rămâi în această dimineaţă la Iaşi, îi spuse Titus.

— Altădată, îi răspunse el. Trebuie să plec neapărat în dimineaţa asta. Voi pleca cu prima maşină ori cu primul convoi. Vreau să ajung chiar astăzi pe front.

XIV

Călătoria lui Traian spre front începu sub o zodie fericită.

La ora nouă dimineaţa părăsi Cartierul General din Iaşi cu maşina generalului Topor, care era mare pretor – şeful justiţiei şi poliţiei de pe întreg Frontul de Răsărit. O limuzină neagră, elegantă. Generalul mergea să inspecteze frontul. Traian urcă lângă şofer. Îşi aşeză raniţa soldăţească jos, la picioare. Ar fi vrut să afle mai multe lucruri de la general, însă acesta, odată urcat în maşină, închise ochii. În oglinda retrovizoare, Traian îl privea cum doarme. Generalul stătea chircit pe scaunul din spate. Era un om în vârstă, mic de statură. Purta cizme de piele lăcuite. Traian vru să-şi aprindă o ţigară.

— Generalul nu permite nimănui să fumeze în maşina sa, îi spuse şoferul.

Traian îşi aşeză pachetul de ţigări în buzunar. Maşina cu însemnele aurite ale marelui pretor se îndrepta spre Basarabia, într-o atmosferă tristă, de război. Puteau fi văzute camioane arse, tancuri distruse şi arme abandonate pe marginea drumului. După ce traversară Prutul, Traian nu văzu pe pământul românesc eliberat de câteva zile niciun om, nici măcar un animal. Satele erau pustii. Unele dintre ele arse. Pământul pe care avuseseră loc lupte era dezolant, cenuşiu. Drumurile erau pustii. Nu trecea nicio maşină, nicio căruţă, niciun om. Pe alocuri, şoseaua era desfundată de bombe. Şoferul ocolea gropile lăsate de obuze, însă la o zdruncinătură a maşinii generalul deschise ochii.

— Vrei să faci războiul de unul singur, pe socoteala ta? îl întrebă ironic generalul.

— Dacă aş fi fost ataşat unei unităţi, n-aş fi putut vedea totul, spuse Traian. N-aş fi putut să am o vedere de ansamblu. Cea mai mare victorie a mea a fost să obţin autorizaţia de a mă deplasa liber peste tot.

— Nimeni nu poate să meargă la război pe propriile sale speze. Trebuie să te alături unei unităţi.

Traian ştia că un soldat nu trebuie să contrazică un general. Tăcu. Însă, după câteva clipe de linişte, îl întrebă:

— Vă rog să-mi iertaţi curiozitatea, domnule general. Este adevărat că la Iaşi au fost deportaţi evrei?

— Nu a fost deportat nimeni din România, răspunse generalul. Dacă ar fi să crezi Radio Moscova ori Radio Londra, ai întâlni cadavre la orice colţ de stradă şi ai asista în fiecare zi la omorârea evreilor. Tu cunoşti vreun evreu care să fi fost deportat? Ştii vreun evreu care să fi fost asasinat? Ai autorizaţie să circuli peste tot, liber. Spune: ai văzut tu vreo crimă împotriva evreilor pe undeva?

— Nu am petrecut decât o singură noapte la Iaşi, spuse el. Am locuit la unul dintre prietenii mei, aghiotant la Marele Cartier General. Apartamentul în care locuieşte el ar fi fost, după cum spunea, apartamentul unor evrei deportaţi.

— Ar trebui să te arestez şi să te trimit înaintea Curţii Marţiale pentru răspândirea de zvonuri false, spuse generalul. Ar trebui să te arestez, în loc să-ţi permit să te plimbi pe front...

Vocea generalului devenise gravă. Traian nu îndrăzni să-şi întoarcă capul, dar îl privea pe general în oglinda retrovizoare. Şoferul devenise palid. Traian observă însă pe faţa generalului un surâs ironic. Generalul dorise să-l înspăimânte pe Traian, şi acest fapt îl amuza.

— Apartamentul în care tu spui că ai dormit aparţine probabil unei familii de evrei evacuate din oraş, continuă generalul. Iaşiul este reşedinţa Cartierului General al Armatei. Persoanele suspecte de colaborare cu inamicul, comuniştii şi străinii care nu prezintă încredere, care s-ar putea deda la acte de spionaj, la sabotaje ori la atentate, au fost obligate să părăsească oraşul. Este o lege de securitate militară pe care o aplică toate ţările din lume. O măsură elementară de securitate. Poate fi vorba atunci de deportare? Acestor evacuaţi care nu ştiu unde să se ducă noi le oferim adăpost şi hrană în barăci militare. Neştiind încotro să apuce, nu putem să-i lăsăm în stradă. Acestea nu sunt lagăre de concentrare.

Traian roşi.

„Această operaţie de evacuare pentru motive de securitate o practică toate armatele din lume, îşi spuse Traian. Evacuarea din zonele militare are loc peste tot, aşa este.”

Îi era ruşine de gafa sa. Îşi muşcă buzele. Luă decizia să mediteze mai mult pe viitor înainte de a pune o întrebare. La război, pe front, sunt alte legi. Pe front totul este important, totul este grav. Şi totul e pedepsit sever.

La prânz, generalul inspectă un post de jandarmi, luă masa, după care se odihni puţin. Îşi continuară apoi drumul. Traian nu ştia până unde îl va duce cu maşina generalul. Ştia că ei merg în

direcţia frontului, însă nu încerca să-l întrebe unde anume merg, de teamă să nu-l audă pe general acuzându-l de indiscreţie. În zona militară, fiecare nume de localitate este secret. La căderea nopţii, Traian adormi pe scaunul de lângă şofer. Când se trezi, maşina era oprită. Se aflau într-un oraş complet ars, peste care se lăsase bezna.

— Ne aflăm la Bălţi, îi spuse generalul. Coboară, tinere erou, şi îndeplineşte-ţi înalta ta misiune!

Generalul îi trata cu ironie. Traian încercă să-i mulţumească, însă generalul dispăru în noapte, cu limuzina sa cu farurile camuflate. Nu mai avusese timp să-i mulţumească. Regreta că a venit cu generalul şi decise că pe viitor nu va mai călători niciodată în compania vreunui general. Generalii nu sunt oameni agreabili, cu care să stai de vorbă pe vreme de război.

Privi în jurul său. Beznă peste tot. În ajun, aici se duseseră lupte. Traian încercă să se orienteze. Îşi puse mantaua, apoi îşi aranjă rucsacul în spate. Nu mâncase aproape nimic în acea zi. Generalul luase masa la postul de jandarmi, însă pe el nu-l poftise la masă.

„În primul rând trebuie să găsesc un cantonament, se gândi Traian.”

Ar fi vrut să-şi lase rucsacul undeva, să bea apă, să afle un pat şi ceva de mâncare. Apoi s-ar fi informat despre cele petrecute în oraş în cursul anului de ocupaţie sovietică, despre cum s-au desfăşurat luptele şi cum au intrat trupele româneşti de eliberare în Bălţi. Traian avea în acest oraş câţiva colegi. Ar fi vrut să-i caute a doua zi, să vorbească cu ei şi cu familiile lor. În timp ce-şi fixa rucsacul şi-şi aranja centura, se gândea la planul lui de acţiune pentru acea seară şi pentru ziua care urma. Porni pe strada pe care, cu câteva minute mai înainte, maşina generalului dispăruse în noapte. Pe partea dreaptă a străzii fuseseră incendiate toate casele. În întunericul nopţii nu se vedea decât silueta unui singur imobil intact. Pe stânga, la fel. Strada era acoperită de dărâmături. Mirosea a fum, a ars; câteva clădiri mai ardeau încă stins. Pe cer, nicio stea. Traian grăbi pasul. Era prima lui oră în zona frontului. Ca jurnalist, se simţi mândru că se află aici. Cu cât înainta, cu atât avea impresia că se afundă în noapte, în dezastru, în singurătate, în inima dărâmăturilor.

Sudoarea începu să i se prelingă pe frunte. Apucă pe o altă stradă, la dreapta, cu speranţa că va ieşi din aceste dărâmături.

Dar strada se înfunda între alte case incendiate. Nici ţipenie de om, nicăieri: doar ruine care încă mai fumegau.

Se opri. Îl cuprinse teama. Oraşul, cu toate casele arse, fără lumină, fără oameni, îl înspăimânta. Nu era fricos. Însă acum teama îl cuprinse pe de-a-ntregul. Se temea să-şi petreacă noaptea singur între aceste ruine. Asculta atent. Repede îşi dădu seama că oraşul nu era complet mort. Din când în când străluceau printre ruinele sinistre ochi fosforescenţi. Erau pisici. Singurele creaturi din oraşul Bălţi. Acum, în noapte, se plimbau peste ruinele incendiate de bombardamente, înfometate, speriate, dezorientate. Zeci şi zeci de pisici, ale caselor care arseseră, ale caselor dispărute...

Paşii lui Traian pe străzile pustii le făceau să tresară, înspăimântate. În ochii lor fosforescenţi, care apăreau şi dispăreau printre ruine, se citea nenorocirea celor petrecute. Traian fu cuprins iar de un fior de teamă.

„Nu ştiam că pisicile rămân într-un oraş chiar şi atunci când casele au ars şi stăpânii lor au dispărut”, îşi spuse Traian.

Se încăpăţână să găsească pe cineva, ca să nu rămână singur, rătăcind întreaga noapte. Înaintea lui se ridica silueta unui turn. Era o biserică. Fusese atinsă de bombe. O parte a zidurilor mai stătea încă în picioare. Traian intră în curtea bisericii. Bombele căzute peste morminte le sfârtecaseră pur şi simplu. Uşa bisericii era încuiată cu cheia. Traian se întoarse în stradă. Porni către ieşirea din oraş. Vroia să părăsească repede oraşul şi să se oprească în primul sat care îi va ieşi în cale. Nădăjduia să afle pe cineva în sat. Ceva îl mâna să iasă cât mai repede din acest oraş incendiat şi abandonat. Nu mai vroia să simtă miros de fum şi de ars, nici să vadă pisici şi siluete de case calcinate şi nici să mai simtă sub tălpi molozul fierbinte.

Mergea cu pas grăbit. Cu cât mergea mai repede, cu atât mai mult îi creştea teama, de parcă cineva îl urmărea. Deodată, văzu în faţa lui o siluetă. Cineva stătea în mijlocul şoselei, la o răscruce. Se opri. Era silueta unui om, un om uriaş. Atât de înalt, încât parcă nu era om. Stătea nemişcat. Traian se întoarse, cu gândul de a-l evita. Abia făcu însă un pas, că îndată auzi un ordin:

— Halt! Wer da?[1]

[1] Stai! Cine e? (în germană, *n. tr.*).

Uriaşul aprinse o lanternă. Se îndreptă către Traian cu paşi asurzitori, cum nu mai auzise vreodată. Paşii striveau molozul cu atâta forţă, că ai fi putut crede că zdrobesc ziduri întregi.

Traian nu era înarmat. Colonelul Stancov insistase să ia cu el un revolver ori o puşcă. Corespondenţii de război trebuiau să fie înarmaţi. Era obligatoriu. El însă refuzase. Se gândise că, şi dacă ar fi luat o armă, tot nu ar fi folosit-o vreodată. Plecase la război cu mâinile goale. Singura sa armă era un briceag, pe care îl folosea ca să-şi taie pâinea.

Traian uită de oraşul incendiat, uită de pisicile dezorientate şi înspăimântate. Uită de foame şi de sete. Uitase tot. Privea doar la uriaşul care se apropria cu paşi asurzitori, cadenţaţi şi hotărâţi. Lanterna lui îl lumina acum pe Traian din cap până în picioare.

— Cine eşti? întrebă uriaşul.

— Soldat român, răspunse el.

Uriaşul era un soldat german. Avea agăţată de gâtul său o placă metalică pe care scria *Felden Gendarmerie*. Se uită lung la Traian. Traian îi prezentă cartea de identitate.

— Merg în prima linie, îi spuse. Am ajuns aici de puţin timp cu o maşină. Unde se află comandamentul românesc?

Nu exista comandament românesc la Bălţi. Nici poliţie românească. Oraşul fusese eliberat în ajun. Trupele româneşti îşi continuau înaintarea. Comandamentul urma să sosească abia a doua zi.

Soldatul german avea tâmplele încărunţite. Examină faţa palidă şi silueta fragilă a lui Traian.

— Unde sunt camarazii tăi? îl întrebă.

— Sunt singur, îi răspunse el. Am sosit în urmă cu o jumătate de oră, cu maşina marelui pretor. Sper să găsesc un camion care să meargă în direcţia frontului.

Soldatul german se amuză privindu-l pe soldatul român, care semăna mai degrabă cu un licean deghizat în soldat.

— La Bălţi este primejdios, spuse soldatul german. Oraşul nu a fost curăţat încă de partizani. Este primejdios.

Traian nu se gândise la asta. Acum se simţea în siguranţă. Uriaşul avea grenade la brâu şi o mitralieră.

— Maşinile care merg spre front nu trec pe aici, îi spuse soldatul. Un convoi de camioane a trecut, în mod excepţional, acum o oră, îi explică el.

Nu spera să mai vadă însă trecând şi altele. Traian regretă că maşinile în direcţia frontului nu treceau pe acolo, însă se

linişti. Era fericit că a întâlnit un om. Că nu mai era singur pe lume.

— Fac parte dintr-o companie de circulaţie, spuse soldatul. Dacă trece vreo maşină, o opresc. Dar ca să poţi circula cu o maşină germană, trebuie să ai mai întâi un *ausweis* de la comandamentul nostru.

Nu exista la Bălţi, la acea oră târzie, decât un grup de soldaţi germani care dirijau circulaţia. Îndreptau maşinile în direcţia frontului şi aşezau plăcuţe indicatoare. Acest grup format din cinci oameni, toţi cu tâmplele cărunte, era campat într-un camion din apropierea bisericii. Însoţit de jandarmul german, Traian intră în camion.

Germanii îl primiră cu amabilitate pe reporterul român şi-i dădură un permis de liberă trecere, ca să poată face autostopul. Cu acel document putea să oprească orice maşină ce se îndrepta către front. În momentul plecării, germanii îi strânseră mâna cu căldură şi îi recomandară să fie prudent. Naivitatea reporterului român îi amuza.

Traian se simţea însă protejat. Era prima oară când se afla în contact cu trupele germane. Cu *ausweis*-ul în buzunar, se aşează la o intersecţie, aproape de jandarmul de circulaţie, în aşteptarea unei maşini.

Îşi dădu rucsacul jos din spate, pe marginea drumului. Îşi încheie mantaua la piept. Era frig. Nu se auzea niciun zgomot. Era o linişte de mormânt. Nicio lumină nicăieri. Se auzea doar mersul cadenţat al jandarmului, care făcea o sută de paşi. Traian ar fi vrut să doarmă, însă îi era foame. Şi când îi este foame cuiva nu poate dormi. Începu să se plimbe.

— *Achtung!* strigă soldatul german. Acolo sunt mine. Atenţie!

Traian se aşează din nou lângă raniţa sa. Se gândea că va trebui să aştepte pe marginea drumului, până dimineaţă, deoarece făcuse imprudenţa să plece singur la drum.

„Nimeni nu poate pleca de unul singur la război”, îşi spuse. Generalul avea dreptate. Însă Traian nu-şi imaginase că în întreg oraşul nu ar fi putut afla nici măcar un acoperiş, un om ori un pahar cu apă. Nu ştia că războiul ucide tot pe unde trece.

— Vorbiţi franţuzeşte? îl întrebă soldatul german apropiindu-se de el. Eu vorbesc puţin franţuzeşte. Am făcut stagiul în Franţa.

Românii iubesc Franţa şi pe francezi. La şcoală, toţi elevii învaţă că Franţa este sora mai mare a României. Românii sunt bucuroşi să audă vorbindu-se franţuzeşte. Când aud rostindu-se

Franţa, au impresia ca aud numele unei rudenii foarte iubite şi foarte frumoase.

— Nu am fost niciodată în Franţa, spuse Traian. Este frumoasă Franţa?

— În Franţa e periculos, spuse soldatul. În Franţa sunt mulţi bandiţi, franctirori, machişi[1]. E foarte periculos în Franţa.

Traian îşi dădu seama că uitase un fapt esenţial: germanii erau în război cu Franţa. Soldatul fusese în Franţa ca ocupant. Acest soldat, care eliberase pământul românesc al Basarabiei şi care era camaradul său în lupta pentru libertate, era, pentru Franţa, un inamic. Traian iubea Franţa, însă prietenul său era inamicul francezilor. Acest soldat german era un inamic al Franţei şi, în acelaşi timp, un eliberator aici. Acelaşi om era un inamic pentru unii şi un salvator pentru alţii. Ruşii, de pildă, erau ocupanţi şi inamici ai României şi, în acelaşi timp, erau aliaţi şi prieteni ai Franţei. Un francez s-ar fi simţit în acel moment în siguranţă alături de un jandarm rus, la fel cum Traian se simţea în siguranţă în apropierea unui soldat german. Era o noapte de vară, însă era răcoare. Traian se chirci pe iarba de pe marginea drumului. Îşi acoperi genunchii cu pulpana mantalei. Soldatul german se îndepărtă fredonând. Traian adormi. Se trezi cu mâna soldatului german pe umărul său.

— Somn uşor, mă duc şi eu la culcare, îi spuse liniştit. Acum o să vină camaradul meu.

Era miezul nopţii. Cerul se umpluse de stele. Traian însă nu mai putea să doarmă. Începu să se plimbe.

— *Achtung! Mine!* strigă noua santinelă.

Traian îşi întrerupse plimbarea. Erau mine peste tot. Veni din nou lângă rucsac. Când să aţipească, sosi următoarea santinelă. A treia din acea noapte. Începură să mijească zorii. Traian îşi reluă plimbarea. Oraşul se vedea acum mult mai bine. Arăta înspăimântător. O siluetă se ivi pe câmpul din apropiere. Era un civil. Un localnic.

— Cum au fost luptele? îl întrebă Traian.

— N-a fost nici un fel de luptă, răspunse civilul.

Omul răsărise din dărâmături. Avea barba mare şi era îmbrăcat în nişte zdrenţe, asemenea unui vagabond.

---

[1] Franctirori, machişi – combatanţi ori echipe de combatanţi ce nu au făcut parte din armata regulată franceză în timpul celui de-al Doilea Război Mondial (*n. tr.*).

— Ruşii au plecat înainte de sosirea trupelor noastre, spuse omul neras. Nu a fost niciun fel de luptă la Bălţi.

— Dar atunci cum se face că oraşul este tot o ruină? întrebă Traian.

— Partizanii, răspunse omul. După retragerea trupelor ruseşti, detaşamentele de partizani au dat foc oraşului şi au aruncat totul în aer.

Traian încercă un sentiment necunoscut. Un sentiment pe care-l descoperă orice om în vreme de război: indignarea. Nu putu să se abţină şi să nu strige:

— Criminalii! Să arunci în aer un oraş întreg... Să-l prefaci în ruine şi-n cenuşă... este o crimă pe cât de monstruoasă, pe atât de inutilă!

Civilul care spunea că fusese martor la toate aceste întâmplări povesti că mii de oameni fuseseră ucişi de explozii. Partizanii aruncaseră în aer casele, împreună cu cei care locuiau în ele. Indignarea lui Traian nu mai avea margini. Lucrurile îi deveneau din ce în ce mai limpezi. Acum, la lumina zilei, ruinele se distingeau mult mai bine, păreau şi mai dezolante decât pe întuneric. Un Mercedes apăru printre ruine. Jandarmul îi făcu semn să oprească. Erau doi ofiţeri germani. Unul dintre ei deschise portiera şi, surâzând, îi făcu semn lui Traian să urce.

Traian urcă. Maşina porni spre sud. Ofiţerii germani se uitară pe hartă. Nu pronunţară însă niciun cuvânt. Păreau preocupaţi de ceva. Mercedesul mergea cu viteză printre pământurile roditoare ale Basarabiei. Lanurile de grâu se unduiau asemenea unui ocean auriu pe marginea drumului ce ducea spre front.

XV

Maşina germană se opri brusc. Traian coborî în mijlocul drumului. Mercedesul porni pe un drum de ţară, către satul ce se zărea la câţiva kilometri în depărtare, pe partea dreaptă. Traian trebuia să aştepte o altă maşină care să-l conducă mai departe. Când îşi aşeză rucsacul pe marginea drumului, observă că spicele de grâu erau retezate. Tijele erau încă în picioare, însă fără spic. Un câmp de grâu cu spicul tăiat seamănă cu o mulţime de oameni decapitaţi care încă mai stau în picioare. O privelişte stranie.

La Izvor, Traian învăţase să respecte grâul. Grâul este pâine. La Izvor se spunea că pâinea este chipul lui Hristos. Împărtăşania creştină se face cu pâine, care este Trupul Domnului. Cel ce masacrează grâul masacrează Trupul Domnului. Aici câmpul de grâu era masacrat. Pe alocuri se vedeau doar pete negre, urme de foc mai vechi. Traian se gândi că masacrul grâului nu putea fi decât opera partizanilor care distruseseră oraşul Bălţi. Opera inamicului.

Traian încercă să treacă cu vederea faptul că avea acelaşi gând ca al tuturor soldaţilor din lume. Se afla pe locul în care războiul se desfaşurase abia în ajun. Şi totuşi gândea asemenea tuturor soldaţilor în vreme de război. Orice soldat care descoperă un masacru, o barbarie, spune fără doar şi poate: „Una ca asta e opera inamicului.” În vreme de război orice acţiune criminală este opera inamicului. Astfel gândeşte orice soldat din oricare ţară ar fi. Sentimentul că el este întruchiparea Binelui şi că inamicul este întruchiparea Răului constituie forţa oricărui soldat. Încercaţi să suprimaţi această convingere şi nu va mai exista un soldat pentru a lupta pe vreun front anume. Acum, Traian Matisi gândea asemenea tuturor soldaţilor care au fost şi care vor mai fi pe acest pământ. Trăia cu naivitate drama oricărui soldat.

Traian îşi închipuia că, în acest război, ruşii adoptaseră tactica mongolă a „pământului pârjolit”. Ei nu lăsaseră în urmă decât cenuşă şi pământ pârjolit. Lanurile de grâu spre care privea el nu erau arse, ci mutilate cu o cruzime de nedescris, cu sadism chiar. Traian iubea pământul şi roadele lui. Aici vedea însă un sacrilegiu, o violentare a lanurilor de grâu şi a pâinii care

este Faţa Mântuitorului. Doar criminalii care masacraseră oraşul Bălţi şi miile de oameni în acelaşi timp cu oraşul ar fi putut comite un asemenea sacrilegiu. Ruşii puteau să pârjolească acest grâu. Nu au făcut însă una ca aceasta. Îl decapitaseră doar, spic cu spic.

Traian porni pe jos către Chişinău. Din când în când, îşi întorcea capul şi privea în urmă, în nădejdea că va apărea vreo maşină.

Câţiva ţărani se iviră de pe un drum lateral.

— Ce s-a întâmplat cu câmpul? îi întrebă Traian pe ţăranii basarabeni. Cine a fost în stare de un asemenea masacru? Partizanii?

— Nu, răspunseră ţăranii, nu partizanii. Armata română a tăiat spicele.

Armata română este formată din ţărani. Niciun ţăran de pe pământ n-ar fi fost în stare de un asemenea sacrilegiu. Ţăranii ştiu să respecte grâul. Un ţăran poate, la mânie ori la beţie, să ia gâtul unui om. Însă el nu ar mutila niciodată spicele aurite de grâu, cu sadism, ca în aceste locuri.

— Acum trei zile, la intrarea în sat, şi-au făcut apariţia armatele române de eliberare, spuseră ţăranii. Unitatea sosită aici traversase Prutul înot, cu barca şi cu pluta. Soldaţii noştri s-au bătut ca leii şi au înaintat ca vântul. Bucătăriile şi companiile de aprovizionare nu au putut să treacă însă Prutul mai înainte de a fi ridicat un pod. Ele au rămas în urmă. Când au ajuns aici, soldaţii noştri erau cumplit de înfometaţi. Nu mâncaseră nimic de trei zile şi nu au aflat nimic de mâncare în oraş. Atunci comandantul a dat ordin soldaţilor să reteze spicele de grâu cu baioneta şi să le fiarbă în cutiile goale de conserve.

Eroismul soldaţilor români eliberatori, care se luptaseră la baionetă, care zdrobiseră în palme spicele de grâu şi fierseseră în cutii de conserve grâul, era admirabil. Însă ochii lui Traian erau trişti. Legile războiului i se păreau prea dure. El n-ar fi putut să relateze un asemenea fapt. Cenzura nu i-ar fi permis. N-ar fi putut niciodată să spună că soldaţii români luptau fără să mănânce. Şi totuşi priveliştea care se desfăşura înaintea ochilor săi era una plină de grandoare.

Traian Matisi porni din nou la pas, mai departe. Soarele dogorea. Se simţea umilit din pricina privaţiunilor pe care trebuia să le îndure. Îi era sete, îi era foame, era frânt de oboseală. Ar fi vrut să doarmă. Îl prinse din urmă o căruţă trasă de doi cai. Urcă şi înainta încă vreo câţiva kilometri.

Urcă apoi într-un camion militar care transporta pâine.

În după-amiaza aceleiaşi zile ajunse la Chişinău. Oraşul ardea. Se dădeau încă lupte în cartierele mărginaşe.

Traian ajunsese pe front, dar chiar în acel moment regretă acest fapt. Nu ar fi vrut să fie martor la un asemenea spectacol. Nu-şi dorise niciodată să vadă arzând oraşul copilăriei şi adolescenţei sale.

XVI

Cu respiraţia aproape tăiată, Traian înainta prin oraşul pe care ruşii îl ocupaseră vreme de un an. Luptele aveau loc la doar câţiva kilometri spre sud de locul în care se afla. În cartierele de est, detaşamente de partizani, baricadate prin case, încă mai opuneau rezistenţă.

Populaţia Chişinăului se făcuse nevăzută. O treime din locuitori fusese deportată de către ruşi. Funcţionarii comunişti plecaseră împreună cu Armata Roşie. Restul populaţiei fugise prin sate ori prin împrejurimi. Casele erau pustii. Traian auzea peste tot aceeaşi propoziţie: „Partizanii au făcut cel mai mare dezastru.” Partizanii erau civili basarabeni organizaţi în detaşamente înarmate. La retragerea trupelor sovietice ei formau ariergarda. Când Basarabia fusese ocupată, cu un an înainte, partizanii formaseră avangarda Armatei Roşii. Partizanii, în cea mai mare parte, erau evrei.

Traian cunoştea aplecarea popoarelor creştine de a-i face pe evrei responsabili de toate nenorocirile care se abăteau asupra lor. În Evul Mediu şi chiar mai târziu evreii erau arşi şi masacraţi în masă, de fiecare dată când avea loc un cutremur de pământ, de fiecare dată când izbucnea vreo molimă, de fiecare dată când seceta făcea ravagii. Traian ceru nume, prenume şi fapte concrete, ca nu cumva să cadă în vreo capcană. Nu vroia să scrie decât adevărul. Însă vorbele oamenilor erau adevărate: miliţienii sovietici, comandanţii taberelor de prizonieri şi ai lagărelor de muncă, comandanţii detaşamentelor de partizani erau în cea mai mare parte evrei basarabeni.

Nu departe de centrul oraşului se afla o bisericuţă pe care Traian o ştia foarte bine. Îi păşi pragul. În vremea ocupaţiei ruse, biserica fusese transformată în teatru. O trupă de actori evrei dăduse reprezentaţii pe o scenă instalată pe chiar locul Altarului. Spectacolele erau jucate în româneşte. Traian îşi notă numele pictorului ce pictase scene profane deasupra frescelor de pe pereţi. Era un pictor evreu pe care el îl cunoştea, îi cunoştea, de asemenea, şi pe artiştii care jucaseră în această biserică. Acum ei se retrăseseră împreună cu Armata Roşie.

A-ţi folosi pana împotriva cuiva e un lucru înjositor. Când se ocupa de *faptul divers*, Traian se ferea întotdeauna să acuze pe cineva. De această dată însă nu avea cum să nu se revolte. A nu te revolta la 21 de ani, când vezi o biserică profanată, transformată în teatru, e de neconceput. Absenţa indignării înseamnă laşitate. Traian fierbea. Îşi notă în carnetul său numele şi prenumele actorilor care profanaseră cu propriile lor mâini biserica Dumnezeului lui.

Chişinăul era ocupat acum de trupele româneşti şi germane. Traian era frânt de oboseală şi hotărî să ceară ajutorul autorităţilor. Ieşi în stradă. În faţa bisericii se opri. Îşi scoase bereta cu *edelweis* şi se rugă înaintea locaşului pângărit. Porni apoi din nou la drum, pe jos. Căută cazarma pompierilor şi-i ceru comandantului permisiunea de a lua masa împreună cu soldaţii pe timpul şederii sale în Chişinău.

— Nu ştiu cât timp voi rămâne aici, spuse Traian. Voi încerca să aflu ce s-a întâmplat cu prietenii mei care mai sunt în viaţă. Aş vrea să-i întreb ce s-a petrecut în vremea ocupaţiei. În momentul ocupării Basarabiei şi în momentul eliberării ei. Voi încerca să-i revăd pe profesorii mei, pe librarul meu, pe anticari, în fine, pe toţi cei pe care i-am cunoscut. Ei vor putea să-mi povestească ceea ce s-a petrecut aici.

Traian se simţea obosit. Comandantul unităţii de pompieri îi oferi o bicicletă, pentru a se deplasa mai uşor. Traian începu să cerceteze oraşul, care încă mai ardea. Ieşi în strada principală, pe Alexandru cel Bun. Cartierul de vest era cel mai puţin devastat. Spera să găsească o cameră unde să locuiască. Se aflau în acest loc mai multe case neatinse, însă ele erau pustii. Traian ar fi vrut să afle o cameră într-o casă locuită. Apăsă pe soneria unei porţi unde se afla o plăcuţă cu numele unui medic.

— Aş vrea să fiu găzduit pentru câteva zile, îi spuse Matisi omului cu cămaşa descheiată la gât care apăru la poartă.

Omul îl privi cu ochi mari, ezitând să-i răspundă.

— Sunteţi medic? întrebă Traian.

Acesta dădu din cap afirmativ, însă stânjenit. Nu-i spuse nici da, nici ba.

— Sunt reporter de front, ataşat al Statului Major, îi spuse Traian. Sunt fost elev al liceului din Chişinău. Liceul Regele Ferdinand. Mă aflu aici pentru câteva zile. Dacă aveţi o cameră pentru mine, mi-aţi face un mare serviciu...

Medicul nu scotea însă nici un cuvânt înaintea soldatului. Se gândea doar.

— Nu vă voi deranja deloc, continuă Traian. Ziua voi lipsi de acasă.

— Numai un moment, vă rog, spuse medicul.

Intră în casă. Perdelele se mişcau discret. De dincolo de ele, ochi curioşi îl priveau. Traian ar fi vrut din tot sufletul ca doctorul să-i răspundă afirmativ. Îşi dorea să se întindă cât mai repede într-un pat. Era sleit de puteri. Pe când se gândea la biserica profanată, la oraşul pârjolit, la lanul de grâu cu spicele retezate, doctorul se întoarse. Se închisese la nasturii de la cămaşă şi îşi aranjase cravata. Părea mai puţin neîncrezător decât cu câteva clipe înainte.

— Avem o cameră, spuse medicul. Avem o cameră, însă nu ştiu dacă o să vă convină. Suntem într-o situaţie greu de descris în cuvinte, credeţi-mă... Suntem evrei...

Doctorul se acuza că este evreu, ca şi când ar fi fost acuzat de o crimă.

— Prietenii mei din Chişinău sunt aproape cu toţi evrei, spuse Traian.

Îi enumeră mai multe nume de jurnalişti, de poeţi, de anticari, de librari. Erau oameni pe care el îi cunoscuse în timpul celor opt ani petrecuţi în oraş.

— Vă înţeleg rezervele, îi spuse Traian. După cum mi s-a spus, partizanii şi miliţienii comunişti au fost în cea mai mare parte şi ei evrei. Toţi aceia, pe scurt, care au făcut rău oraşului şi locuitorilor săi au fost evrei. Cât despre mine, am ce am cu evreii comunişti, nu cu evreii în sine...

— Faptul că noi am rămas aici, că nu am plecat cu trupele Armatei Roşii, la retragerea lor, poate demonstra că nu suntem comunişti, spuse medicul. Cei care au comis crime au plecat cu ruşii, cei care au avut ceva pe conştiinţă s-au făcut nevăzuţi. Şi noi suntem împotriva lor.

Traian urcă treptele. Înainte de a deschide uşa, medicul îi spuse:

— Vă previn că suntem o mulţime de oameni aici. E mare înghesuială. Lipseşte orice confort. Aveţi posibilitatea să vă găsiţi o altă locuinţă cu tot confortul dorit.

— Acum, pentru că mi-aţi mărturisit că sunteţi evrei, vă rog cu atât mai mult să mă găzduiţi, îi spuse Traian. Aş fi bucuros să locuiesc la dumneavoastră. Vă asigur că-mi va fi foarte bine aici, chiar şi fără confort. Astfel, veţi avea o probă în plus că soldatul român nu este antisemit, că se simte bine alături de evrei. Apoi, îmi face mare plăcere să stau de vorbă mai pe larg cu

dumneavoastră. Sunteţi primul intelectual român pe care-l întâlnesc în Basarabia. Impresiile dumneavoastră asupra evenimentelor care tocmai s-au petrecut aici sunt convins că sunt dintre cele mai juste.

Acum Traian se afla deja în casă. Medicul deschise prima uşă din dreapta. Era o cămăruţă pentru femeia de serviciu, cu o singură fereastră şi un pat. Traian îşi aruncă raniţa soldăţească pe pat. Apoi se aşeză lângă ea. Îşi descheie bluzonul la gât.

— Casa e plină, spuse doctorul. Prietenii noştri şi-au părăsit locuinţele şi au venit cu toţii aici, ca să fim împreună în caz că ni s-ar întâmpla ceva. Trăim momente de coşmar. Ne-am strâns aici din pricina lucrurilor care se petrec. Înţelegeţi?

Medicul se aşeză pe un scaun.

— Ce se întâmplă cu evreii? întrebă el. Ce aţi văzut pe unde aţi trecut? Ce vor germanii să ne facă?

Medicul încercă să-şi ascundă neliniştea, să pară calm, dar îi era imposibil. El mărturisi că de foarte multe nopţi niciunul dintre locuitorii casei nu reuşise să închidă un ochi. Se trezeau noaptea, pe rând, şi începeau să discute.

— Am venit singur în Basarabia, spuse Traian. Am petrecut o noapte la Bălţi. În timpul călătoriei mele n-am întâlnit decât câţiva ţărani. Nu ştiu ce se petrece aici. Nu mi s-a vorbit decât despre crimele monstruoase ale partizanilor prin locurile prin care am trecut.

— Ne este teamă să nu fim deportaţi, îi spuse medicul. Credeţi că ar fi posibil? Ori vom fi împuşcaţi? Cum au procedat germanii în alte părţi cu evreii?

— Germanii nu se amestecă în administraţia românească a Basarabiei, îi spuse Traian. Doar autorităţile româneşti vor veni aici. Nu s-au luat măsuri împotriva evreilor din România. În consecinţă, nu se vor lua măsuri nici în Basarabia împotriva evreilor. Puteţi fi liniştit în această privinţă, doctore.

— E greu să fii liniştit atunci când eşti evreu, îi spuse doctorul. Se aud zvonuri... Iată pentru ce vă întreb ce s-a întâmplat cu evreii în alte părţi.

Traian îşi aşeză mâna peste cea a doctorului. Încercă să-i dea curaj.

— Atâta vreme cât voi rămâne aici, nimeni nu va intra în casa dumneavoastră. Nu vă neliniştiţi. Voi pune un afiş la poartă, în care se va menţiona că în această casă locuieşte ataşatul M.C.G. al Armatei. Şi nimeni nu va intra aici.

— Opinia dumneavoastră care este? întrebă doctorul. După părerea dumneavoastră, ce se va întâmpla cu noi? Ce credeţi? Când administraţia românească se va stabili în oraş, nu ne va mai fi teamă. Pe moment, trăim însă într-o nelinişte greu de descris. Ne aşteptăm la tot ce este mai rău.

— Nu vi se va întâmpla nimic, îl asigură Traian. Este adevărat că populaţia este revoltată împotriva partizanilor, evrei în cea mai mare parte. Însă autorităţile româneşti nu au luat şi, sunt sigur de acest lucru, nu vor lua vreodată măsuri împotriva evreilor. Eu însumi am fost revoltat împotriva evreilor comunişti chiar în urmă cu două ceasuri. Îmi tremura tot trupul de indignare atunci când am văzut o biserică transformată în teatru de către trupa evreiască a lui Eddy Thall. Însă e vorba de o revoltă împotriva evreilor comunişti. Împotriva comuniştilor care au săvârşit nelegiuiri, şi nu împotriva evreilor. Aveţi aici o probă prin faptul că eu mă aflu în casa dumneavoastră.

Medicul păru mai liniştit. Cel puţin pentru moment. Însă, după câteva clipe, privirea lui deveni din nou întunecată.

— Se povestesc atâtea lucruri, spuse el. Ne ajung la urechi zvonuri înfricoşătoare, înfricoşătoare...

Lui Traian i se păru că aude un zgomot dincolo de uşă. Ceilalţi evrei din casă veniseră, pe vârfuri, lângă uşă şi ascultau ce se discuta.

— Nu vi se va întâmpla nimic, doctore, repetă Traian. Acum daţi-mi o foaie de hârtie şi un creion.

În timp ce Traian scria pe o coală mare: *În această casă locuieşte corespondentul de război al Marelui Cartier General, Traian Matisi*, capul începu să-i vâjâie; avea ameţeli.

— Vreţi să serviţi ceva? întrebă doctorul, privindu-i cu un ochi profesional paloarea feţei. Avem de-ale gurii, însă ne lipseşte pâinea. Cu ce să vă servim?

— Voi lua masa împreună cu pompierii militari, spuse Traian, însă, în această seară, nu mă mai duc la ei. Mă simt foarte obosit şi chiar nu-mi este foame. Vă mulţumesc, nu vreau nimic.

Se întinse pe pat. Se gândi că medicului îi lipsea pâinea. Nu mai exista nicio brutărie în oraş.

— Mâine voi merge la unitatea de pompieri şi vă voi aduce pâine, spuse Traian. Câţi sunteţi?

— 40, spuse medicul. Suntem 40 în cinci camere. Dormim cum putem. Peste tot. Pe paturi, pe jos.

— În cazul acesta, nu pot să vă răpesc patul pe care tocmai mi l-aţi oferit, spuse Traian. Trebuie să plec. Vă mulţumesc, dar nu pot să accept găzduirea dumneavoastră.

— Nimeni nu doarme aici, spuse doctorul. Această cameră era goală. Vă rog să rămâneţi.

Pentru prima oară în viaţa sa, Traian înţelese ce înseamnă teroarea. Aceşti oameni o trăiau din plin. În vremuri de teroare, oamenii se strâng de teamă unii lângă alţii, aşa cum o făceau în casa doctorului. Traian îl privi pe medic prieteneşte, cu înţelegere, cu compasiune.

— Credeţi că nu mi se va întâmpla nimic? Credeţi acest fapt cu adevărat? insistă medicul.

— În câteva zile, autorităţile româneşti se vor instala aici şi totul va reintra în ordine, îl linişti Traian. Nu vi se va întâmpla nimic. Sunt întru totul convins.

Traian fixă în piuneze afişul pe poartă. Era fericit pentru acest lucru. Nu era, într-adevăr, decât o simplă coală de hârtie, dar ea apăra 40 de oameni. În timp ce aşeza hârtia pe poartă, simţi că cei din casă respiră uşuraţi. Avea sentimentul că degetele sale nu fixau doar o foaie de hârtie pe poartă, ci că ele îndeplinesc, în sensul cel mai pur, o faptă bună. O faptă bună care nu-l costa nimic. Faptele bune sunt întotdeauna gratuite. Uşor de îndeplinit. Pentru a face o faptă bună nu trebuie decât suflet, asta-i tot. Puţin suflet.

Întors în cameră, Traian bău un pahar cu apă şi se întinse pe pat. Ameţelile nu îl slăbeau însă şi nici migrena. Oboseala, cu siguranţă, ori soarele puternic de dimineaţă, ori mesele neregulate poate că erau cauza. Sau pâinea uscată pe care o mâncase, fără să înghită măcar o picătură de apă, în camionul ce-l adusese la Chişinău.

— N-aţi vrea să-mi acordaţi îngrijirile dumneavoastră, câtă vreme voi locui aici, doctore? întrebă Traian. Am făcut mari eforturi în ultima vreme. Am dormit puţin. Trei luni, bătute pe muchie, nu am dormit nici măcar o singură noapte în pat. Am dormit doar în tren. Am căpătat o anemie. Mobilizat la Braşov, seara lucram la redacţia unui ziar. N-aţi vrea să-mi faceţi câteva fortifiante pentru a mă putea întrema?

Doctorul păru încântat de cererea lui Traian, în vreme ce-i lua pulsul şi-i examina cu atenţie ochii. El, care de ceva vreme nu mai era decât un prizonier în propria sa casă, simţi cum redevine iarăşi medic. Omul care îl examina pe Traian nu mai era prizonierul evreu care nu putea să doarmă deloc noaptea, de

teamă că i s-ar putea întâmpla ceva rău. Era din nou *medic*. Aceasta îi schimbă pe loc şi glasul. Chiar şi privirea. Faptul că devenise din nou medic îl readuse la viaţă, smulgându-l din ghearele terorii. După for-tifiant, Traian adormi. În acea seară n-a mai ieşit din casă. A adormit fără să mai simtă ceva în jur. Cei 40 de oameni erau fericiţi că nu mai pleacă. Traian nu putea să-i apere, dar faptul că el se afla acolo, în casa lor, şi că afişul era lipit pe poartă le dădea evreilor un sentiment de siguranţă.

Către miezul nopţii Traian se trezi. Cei din casă nu dormeau. Îi auzi vorbind cu glas tare; femeile râdeau. Era prima oară poate când ele râdeau după atâtea zile de nelinişte.

XVII

A doua zi Traian se trezi devreme. Pe hol, înaintea uşii sale, se auziră paşi discreţi. Cineva vorbea şoptit. Medicul bătu la uşă. Intră apoi în cameră. Avea cravată şi purta un alt costum. Faţa i se schimbase. Adusese o cutie cu fiole şi trusa medicală. Îi făcu lui Traian o nouă injecţie, după care îi spuse:

— Avem un depozit de alimente ascuns într-o pivniţă, nu departe de aici. Nu îndrăznim să mergem acolo ca să luăm ceva. Ar fi imprudent să ieşim în stradă în aceste clipe. Mai bine răbdăm de foame. Totuşi nu este departe. În jur de 500 de metri. Pentru asta e nevoie să trecem prin piaţă. V-ar deranja să o însoţiţi pe sora mea până la depozit? Doar 500 de metri. Cu dumneavoastră, ar fi în siguranţă.

— O voi însoţi cu cea mai mare plăcere, doctore, spuse Traian. Sunt la dispoziţia dumneavoastră.

Cei 40 de evrei se ascunseseră, rămânând zăvorâţi în casă de teama soldaţilor. Ascunseseră şi proviziile tot de teama soldaţilor. Nu mergeau după hrană de teamă. Traian însuşi era soldat. Totuşi lui îi încredinţară secretul lor.

— Iertaţi-ne că apelăm la dumneavoastră, îi spuse medicul. Aseară însă am terminat ultimele provizii pe care le aveam în casă. Situaţia ne obligă să vă cerem acest serviciu. Iertaţi-ne încă o dată...

— Este normal să fiu de acord, spuse Traian. E vorba de ceva elementar, de ceva normal.

— Domnule Matisi, ştiu că nu aţi ieşit din casă aseară, îi spuse medicul. Ştiu că nu aveţi deloc noutăţi, însă care este opinia dumneavoastră? Ce credeţi că ne vor face nouă, evreilor? Poate că v-aţi gândit între timp la situaţia noastră. Ce credeţi că ne vor face?

Traian încercă să-i dea din nou curaj. Uşa era întredeschisă. În prag apăru sora medicului.

— Sora mea, Silvia, o prezentă doctorul. De profesie farmacistă.

Silvia era o tânără cu ochii negri, şterşi. Traian o salută, privind-o cu admiraţie. Purta o pălărie cu voaletă, un taior negru

cu pense, pantofi cu tocuri. Silvia se îmbrăcase elegant, ca şi când ar fi mers la un vernisaj ori la vreo întâlnire importantă.

— Silvia merge cu dumneavoastră pentru că este mai puţin riscant pentru o femeie decât pentru un bărbat. Nu-i prea departe. 500 de metri.

Silvia coborî treptele în stradă. Traian mergea în urma ei. De pe pragul casei, doctorul îi privi neliniştit.

— Ar fi mai bine ca Silvia să vă ţină de braţ, spuse el. Dacă Silvia vă ţine de braţ, nimeni nu va încerca să o aresteze.

Probabil petrecuseră întreaga noapte gândindu-se la aceste detalii, aşa cum se pregătesc detaliile unei expediţii temerare. Silvia îl luă de braţ pe Traian. Era îmbrăcată cu toaleta cea mai elegantă pe care o avea, pentru a ieşi împreună cu el şi pentru ca nimeni să nu-şi dea seama că este evreică.

Mâna uşoară a Silviei, prinsă de braţul lui, tremura. Traian îşi dădea seama că avea nevoie de o încurajare din partea lui. Aştepta de la el o vorbă, o asigurare că nu se va întâmpla nimic.

— Nu este departe, spuse ea, 500 de metri până acolo. Traversăm strada şi ajungem îndată.

După oraşul Bălţi, după satele incendiate, după lanurile de grâu tăiate cu baioneta, după imaginea bisericii transformată în teatru de varietăţi, după casa medicului în care 40 de evrei trăiau sub teroarea evenimentelor care vor urma, după toate aceste imagini, tânăra care-l ţinea de braţ părea o floare răsărită printre ruine.

După ce traversară strada pe celălalt trotuar, Silvia se opri busc.

— Vine către noi, spuse ea.

Tremura ca varga. Tremura ca o căprioară, care vede, la marginea pădurii, arma vânătorului îndreptată spre ea.

Silvia se uita plină de disperare spre militarul care venea către ei, făcându-le semn cu mâna să se oprească.

Era un plutonier înalt, cu umerii laţi şi mersul nehotărât. Era îmbrăcat cu o uniformă nouă, purtând pe umeri galoane strălucitoare.

— Este unul dintre prietenii mei de la Bucureşti, încercă să o calmeze Traian. Nu vă fie frică, doamnă, nu vă fie frică! Este un prieten de-al meu.

Plutonierul în haine noi, care venea în întâmpinarea lor, era un comisar al poliţiei politice de la Bucureşti. Avea agăţată în piept aceeaşi insignă galbenă, P.P. – Presă şi Propagandă –, ca şi Traian. Insigna corespondenţilor de război. Venea cu un zâmbet

pe buze către Traian. Se opri în faţa Silviei în poziţie de drepţi, apoi îşi înclină uşor capul, îi sărută mâna, prezentându-se. Silvia tremura, strângându-l tot mai tare de braţ pe Traian.

— Când ai sosit? îl întrebă Traian.

Privi insigna comisarului şi îi spuse:

— Nu ştiam că eşti corespondent de război.

Plutonierul o privea pe Silvia plin de admiraţie.

Fără să o slăbească din ochi, îi spuse lui Traian:

— M-am hotărât pentru uniforma asta pentru că e mai comodă.

Apoi îi explică situaţia. Sosise la Chişinău în calitate de om al poliţiei, însă îmbrăcase uniforma de corespondent de război pentru a-şi camufla adevărata lui activitate. Traian nu ştia că uniforma corespondenţilor de război servea pentru camuflajul poliţiştilor. Îşi iubea insigna profesiei sale. Era chiar mâhnit să vadă că insigna sa ajunsese în slujba poliţiştilor.

— Când aş putea să te văd? îl întrebă comisarul. Biroul meu e la câţiva paşi de aici.

Poliţistul îi arătă cu mâna o clădire din piatră, la balconul căreia flutura drapelul tricolor.

— Vino cu doamna, îi spuse comisarul. M-aş simţi onorat să primesc în biroul meu un poet celebru şi o tânără pe cât de frumoasă, pe atât de distinsă. Veniţi oricând doriţi.

Comisarul luă din nou poziţia de drepţi. Făcu o plecăciune, sărută cu respect mâna Silviei, îl salută pe Traian şi se depărtă. Cu umerii săi laţi, cu mersul nehotărât, cu uniforma nouă având insigna P.P....

— Vă rog să mă iertaţi că mi-a fost teamă, îi spuse Silvia. Credeam c-am să leşin. Nu aveam niciun motiv, îmi dau seama, însă...

Traian nu spuse nimic. Întâlnirea îl tulburase. Era sigur că poliţistul nu realizase că Silvia era evreică. De altfel, nu se luase împotriva evreilor nicio măsură de represalii. Doar medicul îi băgase în cap că este periculos să fii evreu.

Traian mergea liniştit. Silvia intră în curtea unei case din piatră, ce semăna cu cea în care locuia doctorul. Traian o urmă, însă rămase în curte. Apariţia unui militar făcu să se iţte teama printre locatari. În acea casă, ca şi în casa doctorului, zeci de evrei se adunaseră, locuind laolaltă, cu porţile zăvorâte.

Traian o privea pe Silvia cum îşi îmbrăţişează prietenele pe care nu le mai văzuse de zece zile, deşi locuia doar la 500 de metri depărtare. Îşi dădea seama că dacă el ar fi intrat în casă ar

fi fost asaltat de aceeaşi întrebare pe care medicul căzut în deznădejde i-o adresa din cinci în cinci minute: „Ce credeţi că ne vor face nouă, evreilor?” Rămase în curte. Privea în pământ şi o aştepta pe Silvia. Din când în când, ridicându-şi privirea, vedea feţe de oameni înspăimântate ce-l ţintuiau din interiorul casei cu o singură întrebare izvorâtă din deznădejdea ochilor lor: „Ce credeţi că ne vor face nouă, evreilor?” Această întrebare îi era pusă cu aceeaşi disperare din spatele fiecărei draperii, din spatele fiecărei ferestre. Privea în pământ. Ce-ar fi putut răspunde Traian Matisi, corespondentul de război?

Silvia reveni după câteva minute. Doi oameni o urmau purtând în braţe pachete grele.

Traian le ridică. Nespus de grele... Şi le aşeză pe umeri şi porni alături de Silvia, încovoiat sub greutatea pachetelor.

— Vă mulţumesc, îi spuse Silvia. Fără dumneavoastră, mi-ar fi fost imposibil să vin aici. Riscul este enorm...

— E ceva normal, îi răspunse Traian, aproape zdrobit de povară. Era normal să vă însoţesc.

În casa doctorului, Silvia şi Traian erau aşteptaţi cu acelaşi fior care însoţeşte întoarcerea unui echipaj pornit într-o expediţie plină de riscuri. Traian aşeză pachetele în pragul casei. Îşi luă bicicleta, ştergându-şi sudoarea ce i se prelingea pe frunte, şi porni să vadă oraşul.

* * *

Luptele încetaseră. Doar focul continua să devoreze unele cartiere. Prietenii, cunoştinţele lui erau de negăsit. Nu întâlni pe nimeni. Străbătu oraşul de la un capăt la celălalt. Dispăruseră cu toţii: deportaţi, ucişi, refugiaţi, adăpostiţi. Numai preoţii erau la posturile lor. Preoţii basarabeni, cu sutanele lor vechi şi decolorate de soare, asemenea sutanei tatălui său de la Izvor, cu crucile lor de aur la gât. La prânz, Traian luă masa la un preot din cartierul muncitoresc.

— Viaţa sub ocupaţia sovietică se rezumă la un singur lucru, spuse preotul.

Scoase dintr-un dulap un sac cu bretea. Special pentru a fi atârnat pe umăr. Un sac de 50 de centimetri, cu un cordon de atârnat la umăr. În sac – bucăţi de pâine uscată.

— Orice om, sub ocupaţia sovietică, avea un astfel de sac, îi spuse preotul. La fiecare masă, noi puneam deoparte o bucată de pâine, adăugând-o aici. Seara, înainte de culcare, aşezam

sacul cu pâine uscată lângă pat, pentru a-l găsi rapid pe întuneric. Toţi oamenii din ţara ocupată de sovietici împlineau acest ritual. Toţi oamenii ştiau că în fiecare noapte exista primejdia de a fi arestaţi şi deportaţi. Poliţia sovietică descinde întotdeauna noaptea. În fiecare seară, oamenii se pregătesc pentru deportare. Acest sac de pâine este tot ceea ce pot să ia cu ei. Pâine uscată, pentru a nu muri de foame în timpul transportului către lagărele din Urali ori din Siberia, întrucât transportul durează zile întregi. Puteţi să verificaţi dacă există o singură casă în Basarabia care să nu-şi aibă sacul ei de pâine uscată. Este prezent în orice casă. Pentru că toţi oamenii, fără excepţie, în fiecare noapte, se aşteaptă să vadă venind miliţia roşie la ora două după miezul nopţii.

Şi preotul continuă:

— În schimb, sub ocupaţia sovietică, omul cunoaşte o asemenea fericire pe care niciun om nu o cunoaşte altundeva în lume... O bucurie imensă, pe care nimic altceva nu o poate egala în intensitate: bucuria omului care se trezeşte dimineaţa în propriul său pat, bucuria de a nu fi fost arestat în cursul nopţii care tocmai s-a scurs, o bucurie enormă, pentru care fiecare om, dimineaţa, mulţumeşte cerului cu lacrimi fierbinţi, considerându-se părtaş la o fericire nespusă: aceea de a se deştepta dimineaţa în patul său, şi nu într-un vagon de deportaţi... Ca orice altă bucurie omenească, nici aceasta nu a durat prea mult timp. O treime din populaţia basarabeană, adică în jur de un milion de oameni, a fost deportată într-un singur an. Restul aştepta deportarea în următorii ani. Există sate în care toţi locuitorii au dispărut, până la ultimul. În locul lor au fost aduşi mongoli şi alţi asiatici.

Întreaga zi Traian se gândi la sacul cu pâine uscată. Verificase. Acum oamenii nu mai aveau pâine. O mâncaseră, înmuiată în apă, după sosirea trupelor româneşti. Traian se informa asupra condiţiei umane sub ocupaţia sovietică.

„Tot ceea ce voi putea afla de acum înainte nu vor fi decât simple detalii, îşi spuse. Principalul este că toţi oamenii se culcau cu sacul de pâine la căpătâi în fiecare noapte. Restul nu mai contează. Total neimportant.”

Traian se convinse că nu mai era nimic de văzut. Misiunea lui de reporter se încheiase. Îşi făcu planul să părăsească Chişinăul. Ar fi vrut să se întoarcă pe bicicletă, să meargă din sat în sat, din oraş în oraş, până la Dunăre. De acolo, ar fi pornit spre

Bucureşti. Ar fi vrut să scrie o carte despre martiriul Basarabiei. Chiar îi găsise un titlu potrivit: *Reporter pe malurile Nistrului*.

În acea seară a adormit devreme. Nu avea poftă de mâncare. A adormit cu lumina aprinsă.

La miezul nopţii, cineva îi bătu în fereastră puternic, violent chiar. În curte, sub fereastra camerei lui Traian, se afla un grup de soldaţi cu căşti de metal, având grenade şi baioneta la armă. Vecinii erau la ferestre cu toţii, cu luminile stinse. Erau soldaţi români. O patrulă de noapte înarmată până-n dinţi. Patrula avea şi două mitraliere.

— Sunteţi corespondentul de război Traian Matisi? întrebă sergentul. Îndreptă lumina lanternei către Traian, care îi răspunse de la pervazul ferestrei sale deschise.

— N-aţi citit la intrare? răspunse Traian. Cu ce scop faceţi această descindere? Mâine mă voi plânge comandantului garnizoanei locale.

— Scuzaţi-mă! spuse şeful patrulei.

— Vă veţi cere scuze la comandant, spuse Traian. Acum lăsaţi-mă în pace.

Sergentul şi soldaţii sosiţi împreună cu el stăteau nemişcaţi.

— Ce mai vreţi? întrebă Traian. Vă rog să părăsiţi curtea imediat!

— Sunteţi singur în această casă? întrebă şeful patrulei.

— Din moment ce am indicat la intrare că imobilul este ocupat de mine, asta înseamnă că eu locuiesc aici. Tot ce se află în această casă iau sub responsabilitatea mea. Nu dau socoteală de faptele mele decât şefilor mei. Adică Marelui Cartier General al Armatei, şi nimănui altcuiva.

Traian vru să închidă fereastra. Vorbise cu o siguranţă în care nu se recunoştea. Însă această ripostă imediată, brutală chiar, îi fusese dictată de teamă. Îi era teamă, pur şi simplu. Ura patrulele, ura uniformele, deşi el purta o asemenea uniformă. De mai multe zile auzise atâtea vorbindu-se despre arestări şi descinderi ale poliţiei, încât neliniştea i se strecurase în suflet. O teamă fără niciun fel de motiv. Însă nu putea să scape de ea. Se contaminase oare de la cei 40 de oameni din acea casă, care sufereau? Poate. Frica este contagioasă. El îşi dădea totuşi seama că era absurd să-i fie teamă de camarazii săi.

Medicul şi ceilalţi evrei din casă respirară uşuraţi. Erau mulţumiţi că „soldatul lor” era energic şi vorbea cu atâta autoritate patrulei.

— Nu pe dumneavoastră am venit să vă verificăm, spuse şeful patrulei. Iertaţi-ne, aveţi dreptul să locuiţi unde credeţi de cuviinţă. Puteţi să ocupaţi chiar şi cinci etaje. Nu ne priveşte acest lucru. Din moment ce-aţi pus acea hârtie la intrare, acest lucru nu ne priveşte pe noi.

— Atunci, pentru ce mi-aţi băut în geam? îl întrebă.

— În această curte locuiesc evrei, spuse şeful patrulei. Avem informaţii precise că există evrei în această curte. La fel ca şi în locuinţele din vecinătate. Evrei care se ascund. Noi am venit să vă informăm.

— Ştiu! spuse Traian.

— Ştiţi şi continuaţi să rămâneţi aici? Sergentul părea bulversat. Dumneavoastră nu ştiţi ce fac evreii?

Traian Matisi ştia. El ştia că şefii detaşamentelor de terorişti erau evrei. Cei din casă însă, deşi evrei, nu erau terorişti. Dimpotrivă. Ei erau cei terorizaţi.

— Avem obligaţia să veghem asupra siguranţei soldaţilor noştri, spuse şeful patrulei. Avem obligaţia să veghem ca evreii să nu ucidă soldaţii noştri. Iată de ce am venit. Este datoria noastră să vă punem în gardă. Cartierul n-a fost curăţit încă. Sunteţi în pericol.

Traian privea la căştile lor de fier şi la baionetele care străluceau în întuneric, sub fereastră. Privea grenadele prinse la centurile soldaţilor. Punctul de vedere al patrulei era logic. Ea avea ca sarcină protecţia vieţii militarilor. Traian era militar. Soldaţii trebuiau deci să-l protejeze. Să-i apere viaţa.

— Proprietarul casei este un medic, spuse Traian. În acest moment sunt tratat de el. Iată pentru ce mă aflu aici. Este unul dintre prietenii mei. La el mă aflu în siguranţă. Nu mi-e teamă deloc. Vă mulţumesc totuşi că-mi purtaţi de grijă.

— Sunteţi sigur că medicul nu este evreu? întrebă sergentul.

— Este evreu, dar este unul dintre vechii mei prieteni. Vă asigur că sunt în siguranţă.

— Vă lăsaţi îngrijit de un medic evreu?

Sergentul era stupefiat. Nu-i venea să creadă un asemenea lucru.

— Şi n-aţi fost otrăvit până acum? Mulţumiţi-ne că am sosit la timp!

— Vă spun că medicul este unul dintre prietenii mei, le răspunse Traian. Un om onest şi un prieten vechi. Din moment ce am avut încredere în el şi i-am permis să mă îngrijească, ce

treabă aveţi? Nu-mi este teamă nici de el, şi nici de alţi evrei. *Pur şi simplu* nu mi-e teamă.

— *Datoria noastră este să protejăm viaţa soldaţilor noştri*, spuse sergentul. Aici este un loc periculos. Trebuie să părăsiţi casa. Dacă vi se întâmplă ceva, noi vom fi traşi la răspundere.

— Voi pleca mâine dimineaţă, spuse Traian. Acum, noapte bună! Voi pleca mâine.

— Pentru siguranţa dumneavoastră, spuse sergentul. Noi v-am deranjat, însă nu ne-o luaţi în nume de rău. Ştim de ce sunt capabili evreii. În fiecare noapte au loc atentate.

Înainte să plece, sergentul adăugă:

— Fiţi cu ochii în patru în această noapte. Dacă sunteţi atacat, trageţi, deschideţi imediat focul. În stradă sunt patrule la fiecare 100 de metri. Vă vor sări în ajutor. Însă fiţi cu ochii în patru. Închideţi uşa şi plecaţi mâine dimineaţă, în zori.

Traian surâse plin de amărăciune. Îi mulţumi sergentului pentru sfaturile sale.

„Dacă ar şti că nu am armă, s-ar umple de groază”, îşi spuse Traian.

Luă aminte la vecinii săi care se plimbau prin camerele de alături. Erau agitaţi. Traian devenise, la rându-i, agitat. Începu să-şi pregătească rucsacul. În acea noapte nu mai reuşi să adoarmă. Situaţia i se păru extrem de stupidă. I-ar fi plăcut să vorbească în cartea sa despre acest lucru, însă capitolul cu siguranţă ar fi fost cenzurat, asemenea celui despre lanurile decapitate de spice.

A doua zi, Traian, plin de sfială, îşi luă rămas bun de la medic. Îi părea că îi abandonează pe cei 40 de evrei. Pleca de acolo fără să-i fi cunoscut. Traian vru să-l întrebe pe medic pentru ce oamenii din casă se ascundeau de el, însă se răzgândi. Poate că nu vroiau să-l deranjeze. Cine poate şti? Este imposibil să cunoşti gândurile celuilalt când nu te afli în situaţia în care se află el. Iar Traian nu se aflase în aceeaşi situaţie ca evreii.

— Las anunţul pe poartă şi o scrisoare prin care îmi păstrez camera până la reîntoarcerea mea, spuse Traian. Astfel, soldaţii nu vor intra în casă. Spuneţi că sunt plecat pentru 24 de ore şi că voi reveni. Între timp, autorităţile civile româneşti vor sosi în oraş şi totul va reintra în ordine. Pentru moment, lăsaţi afişul meu pe poartă. Nădăjduiesc că Dumnezeu vă va apăra. Singur El poate să ne ajute cu adevărat.

Traian îşi aşează rucsacul pe bicicletă. Făcu un semn de rămas bun cu mâna. În spatele perdelei, la fereastră, zări chipul Silviei. Plângea.

— Dumnezeu să vă poarte de grijă! le spuse Traian.

Ieşi apoi cu bicicleta în strada plină de soldaţi.

XVIII

La întoarcerea de pe front, Traian se schimbase complet. Lipsise trei luni. Vestonul său se decolorase. Un veston de vară. Îl spălase în apele Nistrului, ale Prutului şi ale Dunării, punându-l să se usuce la soare. Cizmele i se stricaseră. Pe pieptul tunicii sale, deasupra buzunarului drept, insigna îşi pierduse culoarea. Doar stema de metal, floarea de colţ de pe bereta sa de vânători de munte rămăsese neschimbată.

— De ce v-aţi întors atât de repede? îl întrebă colonelul Stancov.

Părea politicos, amabil, însă întoarcerea lui Matisi nu-i era deloc pe plac. Îl irita.

— Nu mai aveam nimic de văzut, îi răspunse Traian. Am pornit la drum ca să asist la eliberarea Basarabiei. Acum, Basarabia a fost eliberată. Trupele noastre au mers mai departe, în Rusia. Eu am rămas până când ultimul oraş românesc a fost eliberat. Am urmărit toate fazele acestei lupte. M-am întors ca să descriu tot ceea ce am văzut într-o carte, pentru a fi cunoscut acest fapt de cât mai mulţi.

— N-aţi avut curiozitatea să treceţi Nistrul împreună cu trupele româneşti care au mers în Rusia? întrebă colonelul.

— Războiul trupelor noastre în Rusia este un altfel de război, îi răspunse Traian. Nu mai este un război de eliberare, ci cu totul altceva.

— Este tot un război de eliberare, chiar dacă acesta are loc pe pământ rusesc, spuse colonelul. Dacă sovieticii nu vor fi înfrânţi, ei ne vor ocupa din nou. Un lup care intră în curtea ta şi care sfâşie toate animalele nu trebuie vânat doar până la poartă. El trebuie să fie urmărit până în bârlogul său şi exterminat. Altfel, lupul se întoarce. Tot aşa şi cu Rusia. Războiul pe pământ rusesc este tot un război de apărare.

— Pentru moment aş vrea să scriu *Reporter pe malurile Nistrului*, spuse Traian.

Îi ceru colonelului o permisie de o lună de zile. Colonelul i-o acordă, însă cu condiţia să rămână în Bucureşti şi să nu plece la Izvor, aşa cum îl rugase.

Totodată vru să afle ce intenţiona să descrie în carte.

Traian adunase din Basarabia, aşa cum o făcea în fiecare seară la *Jurnal*, câteva sute de evenimente. Evenimente petrecute în timp de război. Însă acestea nu erau nici fapte eroice, nici isprăvi de generali. Nu erau acţiuni politice. Doar simple drame omeneşti din vremea ocupaţiei şi a eliberării. Drame ale oamenilor din Basarabia.

Colonelul se distra cu un creion pe hârtie şi, ascultându-l, devenea tot mai nervos. Cartea lui Traian era prea „civilă”. Nu putea fi editată sub egida Statului Major, nici sub cea a Ministerului Propagandei. Era prea personală. O carte „privată”.

A doua zi, Traian începu să scrie. Scria în fiecare zi la cămin. Seara ducea paginile la editură. Astfel că, atunci când termină *Reporter pe malurile Nistrului*, cartea era deja redactată. Apăru imediat în librării. În cea de-a patra zi, nu mai exista nici măcar un exemplar. Se vânduse tot tirajul cât ai bate din palme. Cea de-a doua ediţie fu epuizată într-o săptămână. Urmară rapid cea de-a treia, cea de-a patra şi cea de-a cincea ediţie. Toată lumea citea *Reporter pe malurile Nistrului*. În câteva săptămâni, Traian constată că devenise celebru. Fotografia lui era în toate vitrinele, cartea sa se afla în fiecare casă de român. Era cartea eliberării Basarabiei. Ministerul Educaţiei Naţionale făcuse chiar o selecţie a unor capitole din *Reporter pe malurile Nistrului* pentru elevi.

Acum, pentru că reuşita sa era una reală, Traian decise să plece la Izvor, ca să împărtăşească cu ai săi bucuria succesului. Era toamnă. În primăvară păzea sigiliul de la subsolul al doilea al Marelui Stat Major. Acum devenise un scriitor celebru. Totul se petrecuse în doar câteva luni, pe timpul verii...

Traian părăsi căminul la ora opt dimineaţa, cu gândul de a cere o permisie colonelului Stancov. În drum spre Statul Major, întâlni doi prieteni de la gazetă: Miron şi Badea. Doi comunişti. Traian îi salută prieteneşte. Amicii săi îşi întoarseră însă capetele cu ostilitate. Se apropie de ei.

— Cu ce v-am supărat? îi întrebă. De ce nu răspundeţi la salut? De ce întoarceţi capul?

— Nu ne salutăm cu trişorii, spuse Badea. Nu eşti decât un trişor. *Reporter pe malurile Nistrului* este o ruşinoasă colecţie de minciuni. Totul în carte e denaturat. La fiecare pagină a cărţii, doar minciuni.

Badea şi Miron citiseră manuscrisul cărţii. Discutară fiecare fapt cu Traian. Reproşurile lor erau neaşteptate.

— Cartea ta începe cu o vizită la prizonierii sovietici, spuse Badea. Relatezi naufragiul unui distrugător sovietic în apropiere

de Constanţa şi scrii că după naufragiu, cadavrele marinarilor ruşi au plutit 12 ore pe Marea Neagră. E cu neputinţă. Cadavrele celor înecaţi se lasă pe fundul apei. Imediat merg la fund şi nu ies la suprafaţă decât după câteva zile. Totuşi tu scrii că oameni înecaţi pluteau. O minciună stupidă. Cartea este la fel de adevărată ca şi această scenă.

Cei doi prieteni îi întoarseră spatele şi se depărtară fără să-l mai privească, fără să-i spună măcar la revedere. Îl părăsiră cu dezgust, cu dispreţ. Traian rămase uluit în mijlocul străzii. Era adevărat că acea scenă era aşezată la începutul cărţii. Scrisese ceea ce prizonierii sovietici îi povestiseră. Marinarii îi spuseseră că oameni înecaţi pluteau, şi el i-a crezut. Scrisese doar ceea ce i se relatase. Însă, era limpede, cei înecaţi se lasă la fundul apei. Acesta era adevărul. Badea şi Miron aveau dreptate. Greşeala lui era de nereparat. Ca reporter, Traian se simţea compromis pentru totdeauna. Da, compromis. Cele cinci ediţii ale cărţii se vânduseră deja şi nu mai puteau fi corectate.

„Totuşi prizonierii păreau sinceri când mi-au povestit acea scenă oribilă”, îşi spuse Traian.

Îl minţiseră deci. Îşi bătuseră joc de el. Era evident. Şi, cu toate acestea, Traian nu putea să creadă că ar fi putut fi înşelat. Când vorbeau, prizonierii îl priveau în ochi. Era sigur că nu putea fi minţit. Şi totuşi îl minţiseră.

Câteva minute mai târziu, Traian urca, din patru în patru, treptele Marelui Stat Major. Era disperat.

Nu mai merse la colonelul Stancov să-i ceară permisia. Intră direct în Biroul Marinei Militare şi ceru dosarul vasului sovietic. Îşi dădu seama că nu era nimic de verificat. Ştia şi el că oamenii înecaţi se lasă la fundul apei. Este o lege a naturii. O lege de neschimbat. Ce să verifice? Era compromis. Niciodată nu va mai putea să scrie un reportaj. Niciodată.

La dosar se aflau declaraţiile supravieţuitorilor sovietici şi cele ale membrilor echipajului din vaporul de salvare românesc. Dădea pagină după pagină, fără nicio speranţă. Declaraţia comandantului navei româneşti de salvare se afla înaintea ochilor lui. Scrisă de mână. Prima frază suna astfel: *Toate cadavrele marinarilor sovietici pluteau pe mare, datorită centurilor de salvare.*

Închise dosarul. Îşi încrucişă mâinile pe piept ca pentru rugăciune. Bucuria făcu să-i vină lacrimi în ochi.

„Prizonierii n-au minţit, îşi spuse el. Niciun om nu ar fi putut minţi pe un alt om cu o asemenea cruzime. Morţii plutiseră cu adevărat. Morţii purtau centuri de salvare...”

Cariera lui Traian Matisi era salvată. Uită că trebuie să ceară permisie şi ieşi aproape alergând în stradă. Ar fi vrut să cânte. La primul colţ de stradă îl zări pe ultimul ambasador al României la Moscova. Traian era atât de fericit, încât îl salută cu un surâs. Ambasadorul se opri. Îi cuprinse umerii lui Traian, felicitându-l pentru succesul său.

— Eşti deosebit de talentat, îi spuse ambasadorul. Am citit cartea ta cu mare interes. Preţuiesc activitatea ta. Ai 21 de ani. Eşti la începutul carierei şi la începutul vieţii. Este păcat să-ţi distrugi cariera şi viaţa, în locul tău, aş retrage imediat de la vânzare *Reporter pe malurile Nistrului*...

— Aţi început prin a spune că vă place cartea mea, prin a mă felicita şi, iată, acum mă sfătuiţi s-o retrag din librării? spuse Traian. Nu vă înţeleg!

— Este adevărat că mi-a plăcut cartea ta, în aceeaşi măsură cât este de adevărat că te sfătuiesc să o retragi. Cunosc Rusia. Am fost multă vreme ambasador la Kremlin. Sovieticii sunt o forţă colosală. Sovieticii vor câştiga războiul. Ei deţin resurse inepuizabile şi pentru aceasta vor câştiga războiul. Peste câţiva ani, România, Europa, mai târziu lumea întreagă vor cădea sub dominaţie sovietică. Prin cartea ta ţi-ai semnat condamnarea. Scriind împotriva sovieticilor, îţi distrugi viitorul. Mâine vei fi un om pierdut, un condamnat.

— Tot ceea ce am scris în cartea mea este adevărat. Am verificat fiecare faptă.

— A scrie împotriva sovieticilor echivalează cu o sinucidere. Îmi pare rău pentru tine şi te sfătuiesc să retragi cartea. Este o greşeală ireparabilă să te pui rău cu sovieticii. Este o imprudenţă. Pe care tu o vei plăti *cu viaţa*. Înţelegi? Cu propria ta viaţă.

— Mă sfătuiţi, prin urmare, să nu mai scriu adevărul? întrebă Traian.

— Eu nu l-aş scrie, chiar de ar fi adevărul, spuse ambasadorul. Reflectează la ceea ce ţi-am spus. Îţi vorbeşte un om cu experienţă.

Ambasadorul se îndepărtă. Traian începu să cugete la sfatul său. Stătea nemişcat şi se gândea. Era oare posibil ca Rusia să câştige războiul? Nu dorea acest lucru, dar era posibil. Dacă Rusia câştiga, Traian Matisi ar fi fost închis, omorât pentru faptul

de a fi scris această carte. Ştia aceasta, era sigur că ruşii îl vor omorî. Şi totuşi era decis să nu-şi retragă cartea. Ceea ce scrisese poate că scrisese rău – însă totul era adevărat.

„Mi se pare înjositor să ascunzi adevărul pentru a-ţi salva viaţa, îşi spuse el. Dacă ascunderea adevărului, din punct de vedere tactic, este tolerată de diplomaţii cu experienţă, acest lucru devine odios atunci când este vorba de un tânăr şi de un poet. Tinerii, poeţii şi preoţii trebuie să spună adevărul, fără să ia în calcul dacă acest adevăr le aduce profit ori dacă el îi conduce la moarte. Nu se poate negocia cu sinceritatea atunci când eşti tânăr, preot sau poet."

Traian se hotărî să nu facă trafic cu sinceritatea, nici să-şi facă planuri pentru viitor. Acest lucru era bun pentru ambasador. Oamenii politici sunt liberi să trişeze. El era poet. Traian intră într-o librărie. Librarul îi era prieten. Fu primit însă cu răceală.

— Nu am nimic împotriva dumneavoastră, îi spuse librarul. Sunt doar foarte mâhnit. Aţi făcut mult rău coreligionarilor mei prin cartea *Reporter pe malurile Nistrului*. Noi, evreii, ştim că faptele pe care le relataţi s-au petrecut cu adevărat. Că s-au petrecut întocmai. Însă, relatându-le, aţi creat o atmosferă ostilă în ceea ce ne priveşte pe noi toţi.

— Nu am intenţionat una ca asta, spuse Traian. Ştiţi că majoritatea prietenilor mei sunt evrei.

— Ştiu că nu aţi avut intenţia să faceţi rău evreilor, sunt sigur în privinţa aceasta. Doar vă cunosc. Nu aţi vrut să faceţi rău evreilor, şi totuşi cartea dumneavoastră aduce vătămare coreligionarilor mei.

— Ce ar fi trebuit să fac? întrebă Traian. Să nu fi scris ceea ce am văzut? Ce-aţi fi făcut în locul meu?

— Dacă aş fi fost în locul dumneavoastră la vârsta care sunt, nu aş fi scris adevărul. Chiar dacă era adevărul gol-goluţ. M-aş fi gândit la consecinţe. Însă, dacă aş fi avut vârsta dumneavoastră, sunt sigur că aş fi făcut exact aceeaşi greşeală, greşeala de a acţiona fără să mă gândesc la consecinţe. Tinerii nu calculează. Ştiu acest lucru. Iată de ce nu sunt supărat pe dumneavoastră. Însă sunt mâhnit pentru că ne-aţi făcut un mare rău. Un mare rău.

Traian îşi aşeză mâna peste umărul librarului. Era un prieten care nu-i voia decât binele.

— Cum aş putea să-l repar? întrebă Traian. Aş putea oare să o fac?

— Aveţi talent şi întreaga viaţă înainte pentru a-l repara, îi spuse librarul. Nu este vina dumneavoastră. Este vina vârstei...

Traian părăsi librăria abătut. Se întoarse la cămin. Era însă foarte trist pentru a rămâne singur, aşa că porni din nou către Statul Major.

— Chiar voiam să te chem, îi spuse colonelul Stancov, văzându-l că intră pe uşă. Ia loc. Am nevoie de un reporter, de un reporter foarte bun. Mâine dimineaţă pleci în Crimeea. Se va declanşa o ofensivă de anvergură a trupelor româneşti în peninsulă. Îmi vei face o serie de rapoarte despre Crimeea. Tu ai fost la vânători de munte. Tocmai bun pentru Crimeea.

Traian îşi privi *edelweiss*-ul beretei, pe care o ţinea pe genunchi.

— Vei fi aici mâine dimineaţă la ora şapte, pregătit de plecare, îi spuse colonelul.

Traian se ridică. Se gândea la ceea ce i-ar fi putut răspunde. După ce reflectă puţin, înţelese că nu avea decât un singur răspuns posibil. Spuse deci:

— Voi pleca mâine dimineaţă în Crimeea. E în regulă!

XIX

Traian îşi pregăti bagajul pentru campania din Crimeea: briciul, săpun, pastă de dinţi, periuţă de dinţi, câteva pachete de ţigări, chibrituri, două cămăşi. Îşi luă mai puţin bagaj decât la plecarea în Basarabia. După ce termină de aranjat rucsacul, părăsi căminul şi se îndreptă spre Athénée-Palace. Spre cea mai mare cafenea din Bucureşti, unde puteai întâlni vedete şi personalităţi străine în trecere prin România. Traian intra în acea seară în cafenea pentru prima oară fără să aibă vreun motiv profesional. Intră aici pentru că era mai multa lumină. Jurnaliştii îl invitară sa ia loc la masă.

— Titus a plecat de curând la Washington împreună cu ambasada americană, îi şopti un jurnalist.

Prietenii lui Traian discutau aprins despre acest ultim eveniment. În urmă cu câteva săptămâni SUA declaraseră război României. Ambasada americană părăsise Bucureştiul cu un tren special. În tren, printre diplomaţii yankei, s-a aflat şi Titus. Poliţia de frontieră rămăsese pur şi simplu uluită. Titus nu avea nicio problemă. Era cetăţean american şi funcţionar la ambasadă. Toate documentele sale erau în regulă. I se putea reproşa doar faptul că luptase în război, ca ofiţer sub uniformă românească, fără să fie obligat la aceasta. Un exces de zel. Autorităţile l-au lăsat să plece.

— A fost un spion extrem de abil, spuneau jurnaliştii. Titus a fost un spion veritabil. Un mare spion. Nu ţi-a propus niciodată să lucrezi pentru SUA? Erai cel mai bun prieten al lui.

Traian roşi până în vârful urechilor.

— Într-adevăr, aşa e, spuse el. Mi-a făcut o invitaţie deschisă când l-am întâlnit la Iaşi şi m-a găzduit în apartamentul său, însă atunci nu prea am înţeles ce vroia. Abia acum înţeleg.

Traian le povesti scena cu briciul care nu se dădea decât militarilor americani. Cuvintele lui Titus îi rezonau încă în urechi:

„Nu mă întrebi cum se face că acest brici este în posesia mea?”

— Îmi era somn şi nu l-am întrebat nimic, spuse Traian. Acum înţeleg ce vroia să spună. Ar fi vrut să mă invite să-i trimit

informaţiile de pe font pentru serviciul său de spionaj. Mai bine că n-am priceput.

— Îţi pare rău? îl întrebă un jurnalist.

— Să-mi pară rău, de ce? spuse Traian supărat. Să-mi pară rău că nu am înţeles invitaţia lui de a deveni un trădător? Dacă aş fi înţeles pentru ce-mi dădea el aparatul său de ras, l-aş fi pălmuit. Situaţia noastră, a românilor, în acest război este clară: luptăm împotriva ocupaţiei sovietice, luptăm pentru libertate. Cine este de partea ruşilor devine trădător al ţării sale, al Bisericii, şi renunţă la libertate. Cine este pentru ruşi devine un colaborator al inamicului. Eu n-am vocaţie de trădător. Pentru mine nu există loc pentru o posibilă colaborare cu ocupanţii ţării mele, adică cu ruşii, şi nici cu complicii ruşilor, yankeii.

Traian îşi privi ceasul. Trebuia să plece. A doua zi pornea spre Crimeea. Îşi luă rămas bun de la prietenii săi. Un jurnalist întors de curând din Basarabia se aşeza în locul său la masă.

— Toţi evreii au fost deportaţi la Bug, în Ucraina, spuse el.

Traian îl asculta cu atenţie. Îşi reaminti vorbele medicului din Chişinău care-l întreba disperat: „Ce credeţi că ne vor face nouă, evreilor?”

Traian îi răspunsese atunci: „Nu vi se va întâmpla nimic. În România nu s-a luat nicio măsură împotriva evreilor. Nici în Basarabia nu se va lua...”

— Guvernul *român* a deportat evrei? întrebă Traian. Mareşalul Antonescu a promis că guvernul său va respecta drepturile omului şi că nu va fi promotorul politicii rasiale germane. Politica guvernului român a suferit vreo schimbare? A ordonat guvernul român deportările?

— Guvernul *român* n-a ordonat niciodată şi nici nu va ordona deportări, spuse jurnalistul care tocmai sosise. Basarabia este administrată însă până la sfârşitul războiului de către un guvernator militar. Deportările au fost ordonate de către guvernatorul militar, şi nu de către Guvernul român. Guvernatorul Basarabiei este independent şi autonom.

Traian se îndreptă către cămin. Se gândea la Silvia, la medicul din Chişinău. Aceştia erau acum deportaţi în Rusia. Traian, care pusese atâta preţ pe adevăr, după discuţia cu librarul evreu, se gândi că, în aceste condiţii, trebuia să scrie un articol despre deportarea evreilor din Basarabia la Bug. Nu putea însă. Articolul ar fi fost cenzurat. Nu putea să scrie despre evreii basarabeni deportaţi de către guvernatorul militar, chiar dacă era adevărat. Pe când urca treptele căminului, îşi spuse:

„Dacă ruşii câştigă războiul, nici un reporter sovietic ori american nu va vorbi despre românii omorâţi de către partizanii ruşi din Basarabia. Nu pot nici eu să vorbesc despre evreii deportaţi la Bug. Eu dezvălui adevărul văzut de pe partea mea de front. Reporterii inamici vor dezvălui cealaltă jumătate a adevărului, în acest fel, în final, vom avea adevărul pe de-a-ntregul. Un adevăr pentru mâine. Misiunea mea nu este să raportez cu cea mai mare precizie, ci să prezint adevărul absolut despre ororile comise de către inamic pe pământul ţării mele. Reporterul inamic va relata despre răul făcut pe teritoriul său. Punctele noastre de vedere, deşi contradictorii, nu sunt decât două jumătăţi ale aceluiaşi unic adevăr. Nici un corespondent de război nu poate să scrie altceva decât jumătăţi de adevăr. Însă această jumătate de adevăr trebuie să fie scrisă cu onestitate, fără să cruţ nimic, deoarece corespondentul celălalt o va trece sub tăcere.”

XX

Există în viaţă lucruri lipsite de importanţă, care îl împiedică pe om să participe la evenimente extraordinare. Astfel, toată copilăria şi toată adolescenţa sa, Traian Matisi privise cu o curiozitate plină de pasiune malul rusesc al Nistrului. Îl privea din România, devorat de dorinţa de a şti ce se petrece de cealaltă parte, în URSS. Era însă imposibil. Tot ceea ce se petrecea pe malul sovietic al Nistrului era necunoscut, misterios şi tainic.

În acea dimineaţă de octombrie, Traian trecea Nistrul într-o maşină militară. Acum putea să vadă ce se află „de cealaltă parte". Nu aruncă însă nici măcar o privire prin parbrizul aburit al maşinii. Stătea chircit pe bancheta din spate, pe jumătate adormit, cu ochii închişi. Soarta a vrut ca el să aibă ocazia să treacă „de cealaltă parte", pe acel pământ misterios, îmbrăcat în uniformă de vânător de munte, purtând insigna P.P., după o noapte de călătorie, după o noapte cu febră şi cu dureri de cap. Avea un început de gripă. Tâmplele îi ardeau, încât nu mai putea să-şi ţină ochii deschişi. Pleoapele îl dureau.

Odată ajuns pe malul rusesc, maşina se opri.

— Coboară un minut ca să-ţi dai seama că ai pus piciorul pe pământ rusesc! spuse unul dintre camarazii săi.

— Nu! răspunse Traian.

Se chirci şi mai mult pe scaunul din spate, sorbind câteva înghiţituri de cafea rece dintr-un *quart*[1]. Vedea Rusia atunci când nu mai avea nici curiozitate şi nici dorinţă s-o vadă.

După o altă zi de călătorie, după o altă noapte petrecută în maşină şi după o a treia zi de drum prin stepa cenuşie ce se întindea până în depărtări, Traian ajunse la Nikolaev. Traversaseră stepa Ucrainei şi o bună parte din stepa Nogai. Coborau acum către miazăzi, prin stepa Nogai. Acelaşi spectacol la fiecare ceas: pământul întins, fără margini, devorat de toamnă ca de-o cangrenă. Un drum de pământ cenuşiu, ca şi câmpurile din jur. Pe drum, din când în când, grupuri de oameni trăgând în urma lor cărucioare cu roţi de lemn, încărcate cu mulţime de lucruri. Erau refugiaţii ruşi, care parcurgeau mii de kilometri, trăgând după ei cărucioare cu toate bunurile lor. Femei, bărbaţi,

[1] Cană (metalică) de 250 ml. (*n.tr.*).

bătrâni, bătrâne, cu toţii pământii, ca şi stepa, ca şi cerul de plumb. Hainele ruşilor erau pământii, feţele le erau pământii, iar ochii lor, care nu priveau decât pământul, păreau şi mai întunecaţi decât acesta. Oraşele şi satele, cenuşii, erau pustii; locuitorii Rusiei ocupate porniseră cu toţii în băjenie. Mergeau, pe drumurile lor de pământ, în grupuri de câte cinci ori şase, şi atunci când Traian deschidea ochii i se părea că revede mereu acelaşi grup de refugiaţi, aceleaşi cărucioare, aceleaşi chipuri şi aceleaşi haine, aceleaşi cizme de cauciuc, pe acelaşi drum, într-un decor neschimbat. Timp de patru zile, cât a durat călătoria de la Nistru la Djankoi (primul oraş din Crimeea), ochii săi n-au văzut prin geamurile maşinii decât un singur spectacol. Mereu acelaşi, ca un refren obsedant, neîntrerupt şi disperat.

Statul Major al unităţilor româneşti care trebuiau să dea ofensiva asupra Crimeei era instalat într-o şcoală. Traian se prezentă la comandant. Era un colonel de vânători de munte.

— Atacul este iminent, spuse colonelul. Va fi o acţiune excepţională ce se va declanşa chiar aici, în stepă, pentru a fi continuată în munţi, şi care va avea ca finalitate litoralul Mării Negre. O acţiune militară de o importanţă istorică. Suntem fericiţi că ne-a fost trimis un reporter celebru pentru a spune Istoriei cum s-a desfăşurat această acţiune.

Colonelul îi strânse mâna. Un sergent îl conduse până la locuinţa sa. Traian trebuia să rămână, până la începutul marii ofensive, în chiar localul comandamentului. Camera sa era o sală de clasă imensă, cu ferestre uriaşe şi cu un pat de campanie. Nimic altceva. Îşi aşeză raniţa soldăţească pe parchet. Se întinse îmbrăcat pe pat. Tâmplele îi erau şi mai fierbinţi decât în timpul călătoriei. Din patul său privi pe fereastră.

Cerul era cenuşiu. Stepa, asemenea, fără margini, cenuşie, aşa cum o văzuse în toate cele patru zile. În depărtare, pe drumul de pământ, treceau la intervale aproape regulate de timp grupuri de refugiaţi cu cărucioarele lor de lemn. Traian îi cunoştea de acum. Nu mai privi spre drum.

Pe dinaintea ferestrei lui, prin curtea şcolii, trecu un om în haine cenuşii, cu părul alb şi cu faţă osoasă. Avea un sac în spate şi înainta privind în pământ. A doua zi, bătrânul trecu din nou, cu acelaşi sac în spate şi cu aceeaşi privire îndreptată spre pământ.

— Este directorul şcolii, îi spuse sergentul-furier. Comandantul i-a permis să locuiască în şcoală, ca mai înainte. Oficial, nu este voie, însă comandantul are suflet bun.

Traian luă o aspirină. Îşi bău apoi ceaiul. Aştepta ziua de atac.

— Ce cară în fiecare zi în sacul său? întrebă Traian.

— Cartofi, îi spuse sergentul. Este singurul lucru pe care ruşii pot să şi-l procure. Însă chiar şi cartofii îi afli destul de greu şi sunt scumpi. Viaţa este aspră, prea aspră pentru *ciolovecii* sărmani.

Ciolovec, în rusă, înseamnă om. Soldatul român nu spusese *ruşii*, ci *ciolovecii*, adică oamenii. Continuă:

— Directorul este totuşi un privilegiat... Găseşte din când în când cartofi. Alţii nu găsesc. Comandantul a spus ca lui să i se dea tot ceea ce rămâne de la cantină.

Acum, directorul trecea din nou prin faţa ferestrei. Se întorcea. Părea mai bătrân şi mai trist decât în ajun.

— Astăzi a venit la noi cu sacul său. Astăzi sărmanul *ciolovec* nu a găsit cartofi. E greu să găseşti cartofi în fiecare zi.

Traian se ridică în capul oaselor. De pe patul său îl privea pe directorul care se apropia de casă cu sacul lui cenuşiu, pe care îl ţinea gol în mâinile osoase.

— Dă-i raţia mea, spuse Traian. Sunt bolnav şi nu pot să mănânc. Să-i dai şi raţia mea din această seară.

Era singurul lucru pe care putea să-l facă. Însă era prea puţin, mult prea puţin. El nu avea dreptul decât la o singură raţie. Era tot ceea ce putea să-i dea. Numai că în camera directorului mai locuiau trei persoane. În depărtare se zăreau însă, din când în când, grupuri de patru, şase ori zece persoane, ce treceau mereu, având aceeaşi culoare, culoarea cenuşii, şi neavând decât o singură dorinţă: să mănânce.

Lui Traian îi părea rău că ferestrele camerei sale erau atât de mari şi că nu aveau perdele.

* * *

A doua zi ieşi în curte. Curtea şcolii nu era împrejmuită. Era ger. În apropierea uşii de la bucătărie se afla un căluţ de munte, cam cât un ponei. Ochii lui Traian se luminară. I se părea că-l vede pe Solitarul, căluţul de munte care zburda în curtea tatălui său, la Izvor.

— Solitarul! strigă Traian. De ce eşti trist?

Se apropie de cal. Îi mângâie cu tandreţe nările. I se păru că-l mângâie pe Solitarul în curtea casei părinteşti. Calul stătea

nemişcat, fără să clintească. Era slab. Un soldat se apropie de Traian.

— Este unul dintre puţinii cai care ne-au mai rămas, îi spuse.

Mângâie şi el, cu afecţiune, căluţul trist, care nu se clintea din loc.

Unităţile de vânători de munte veniseră în Rusia cu căluţii de munte, care duceau lăzile cu muniţie pentru armamentul semigreu. Fiecare unitate avea caii săi, care veneau în urma coloanelor încărcaţi cu armament.

— În timpul traversării stepelor Ucrainei şi Nogai, toţi caii noştri de munte au murit, spuse soldatul. Absolut toţi.

Mângâie botul căluţului care stătea nemişcat.

— Şi el va muri peste câteva zile, continuă soldatul. Veţi vedea că nu va trăi mai mult de trei zile. S-a petrecut, în acelaşi fel, cu toţi caii noştri. Într-o bună zi n-au mai vrut să mănânce, n-au mai vrut să bea şi au început să slăbească văzând cu ochii.

Vânătorii de munte îşi iubesc caii. Însă soldatul care stătea înaintea lui Traian văzuse, în timpul traversării stepei, murind atâţia cai, încât acum se resemnase. Îşi mângâie calul, camaradul lui de luptă şi de urcuşuri, cu o durere plină de resemnare. Ştia că animalul avea să moară.

— Marele Cartier General a trimis o comisie de medici veterinari. Nicio comisie însă nu a putut să salveze sărmanii noştri căluţi. Nimeni n-a fost în stare. Caii noştri sunt învăţaţi cu drumurile pietroase, ale înălţimilor. Ei sunt obişnuiţi cu zonele înalte. Căluţii noştri nu suportă drumurile de aici. Nu suportă praful. Încă de când am coborât pe drumurile joase şi murdare, ei au început să se topească pe picioare. Au devenit neliniştiţi. Apoi au prins fierbinţeală şi în cele din urmă au refuzat să mănânce şi să bea. S-au uscat pe picioare şi au murit. Pielea lor, pielea căluţilor noştri, nu suportă drumurile joase. Nu sunt drumuri pentru ei. Şi el va muri peste câteva zile.

Vânătorul de munte continuă să mângâie nările şi coama calului. Traian scoase din buzunar o bucată de zahăr şi o dădu căluţului care nu suporta decât drumurile curate de înălţime. Acesta privi trist bucata de zahăr. Nu voia zahăr. În ochii săi se citea o tristeţe fără margini.

— Singura problemă e pielea, spuse vânătorul de munte.

Traian stătea cu bucăţica de zahăr întinsă. Simţea în mâna sa respiraţia arzătoare a calului.

— N-o s-o mănânce, spuse soldatul. Nu mai e nimic de făcut. Câta vreme nu se va afla din nou pe drumuri înalte, nu se va atinge de nimic.

— Curaj, Solitarul! spuse Traian.

Vârî în buzunar bucata de zahăr, pe care calul o refuzase, şi-i repetă:

— Curaj, Solitarul!

Calul privea trist undeva în gol. Refuza sa primească şi un cuvânt de încurajare, aşa cum refuzase şi bucata de zahăr. Calul, care trăise pe drumuri înalte de munte, ajunsese atât de departe în suferinţa sa, încât nu mai putea să accepte niciun cuvânt şi nicio bucată de zahăr. Voia din nou locurile înalte. Nu mai suporta drumurile joase.

Traian se îndepărtă de căluţul bolnav. Porni către locul pe care se ridicau corturile de campanie ale trupelor. Nu erau prea departe, la câteva sute de metri de şcoală. Printre corturi apăru o coloană de soldaţi. În fruntea ei mergea un preot militar. În spatele preotului, doi soldaţi duceau o targă. Soldatul care vorbise de moartea cailor de munte îi şopti la ureche lui Traian:

— O altă înmormântare...

Pe targa de infirmerie zăcea un mort înfăşurat într-o cuvertură cenuşie.

— Aici, în stepă, nu există lemn, spuse soldatul.

Luă poziţia de drepţi şi salută convoiul funerar. Continuă să-i vorbească lui Traian, fără să-şi ia privirea de la convoi:

— *Ciolovecii* de aici sunt foarte săraci. Chiar nu se poate găsi un capăt de scândură pentru a face un sicriu. Suntem nevoiţi să ne înmormântăm morţii fără sicriu.

Traian preferă să nu salute în felul militarilor. Simţi nevoia să-şi prezinte omagiul către camaradul care urma să fie înmormântat fără sicriu, printr-un gest mai cald decât salutul obişnuit. Îşi scoase bereta cu *edelweis* şi-şi plecă fruntea înaintea cortegiului funebru. Când coloana sosi la câţiva paşi de el, Traian observă picioarele mortului, care ieşeau goale de sub cuvertura cenuşie. Le privi plin de uimire.

— Este un om care a făcut parte dintr-o patrulă de noapte, spuse soldatul din dreapta lui, continuând să salute în poziţie de drepţi. O mină a explodat chiar sub tălpile lui, adăugă. A fost sfârtecat complet. Mina i-a explodat sub tălpi. Îl cunoşteam bine.

— Soldaţii noştri care mor sunt înmormântaţi fără încălţăminte? întrebă Traian.

Privea picioarele goale ale soldatului care călcase pe o mină în noaptea ce trecuse, în timpul rondului său.

— La începutul războiului, ne îngropam morţii încălţaţi, spuse soldatul, la fel ca şi nemţii. Nemţii îşi îngroapă ofiţerii chiar înarmaţi. Am văzut cu ochii mei. Îşi îngroapă ofiţerii cu revolverul lor şi cu muniţie. Noi suntem însă în pragul iernii. Nu se ştie câtă vreme poate dura campania din Crimeea. Ni s-a dat ordin să ne înmormântăm morţii fără haine şi fără încălţăminte. Să-i îngropăm goi.

Traian Matisi se întunecă la chip.

— Ce contează dacă mortul este îngropat cu încălţări şi cu uniforma sa ori dacă este înmormântat gol? spuse soldatul. Mortul nu simte nimic. Încălţările şi uniforma sunt mai folositoare unui soldat viu decât unuia mort. Începe frigul şi avem nevoie de uniforme. Nu-i aşa, domnule reporter?

Traian îşi întoarse capul, furios, dinspre camaradul său. Ar fi vrut să strige că nu era adevărat. Se stăpâni însă. Privi din nou cortegiul funebru şi nu mai scoase niciun cuvânt: îşi făcu semnul crucii, rugându-se pentru sufletul soldatului sfârtecat de mină şi îngropat cu picioarele goale şi fără uniformă. Apoi îşi puse din nou bereta cu *edelweis* pe cap. Dădu să plece. Camaradul îl urmă însă.

— După campania din Crimeea, când vom atinge litoralul, ni se vor acorda permisii, spuse el. Aţi auzit ceva despre permisiile pe care le vom primi? Aveţi idee când va lua sfârşit campania din Crimeea?

— Bineînţeles că vor fi acordate permisii, spuse Traian. Bineînţeles!

Încerca să scape de acest soldat care îi cerea informaţii despre permisii în chiar momentul în care trecea convoiul funebru. Soldatul însă nu voia să plece. Mai avea să-i spună ceva.

— Să vă arăt ce copii am..., spuse el. Am trei copii, trei băieţi.

Dintr-un portofel ascuns în buzunarul de sub căptuşeala vestonului, soldatul scoase o fotografie: o femeie îmbrăcată într-un costum din zona Carpaţilor împreună cu trei copii. Fotografia, ştearsă şi deteriorată, părea că a stat multă vreme în apă.

— Am făcut 4000 de kilometri pe jos, îi spuse vânătorul de munte. Fotografia a asudat puţin în buzunarul meu, din cauza transpiraţiei. Când mergi 4000 de kilometri pe jos, transpiri în asemenea hal, încât chiar şi centura, chiar şi cureaua de la armă

asudează. Însă fotografia mea este încă destul de clară. Nu-i aşa că este clară şi că se văd foarte bine soţia şi copii mei?

Traian luă fotografia asudată din mâna soldatului care parcursese Rusia pe jos. Nu vedea decât nişte pete. Îi spuse totuşi:

— Se văd foarte bine. Sunt frumoşi. Cei trei băieţi îţi seamănă leit.

— Când campania din Crimeea va lua sfârşit, voi merge să-i văd, spuse el. Sunt doi ani de când n-am mai trecut pe acasă. Le-am scris chiar astăzi că în curând voi merge în permisie.

Soldatul era foarte mândru. Îşi privea cu tandreţe copiii din fotografia ştearsă. Apoi o duse la piept şi o aşeză din nou în buzunar. Era fericit. Traian îi întinse mâna şi porni grăbit spre şcoală. Vroia să fie singur. În pragul şcolii îl întâlni însă pe învăţător. Ieşea cu sacul său. Traian îl salută.

— Vă mulţumesc pentru hrana pe care mi-aţi dat-o! îi spuse directorul.

— Acoperiţi-vă, vă rog, îi spuse Traian, văzând că îşi scoate pălăria.

Directorul, cu pălăria în mână, stătea drept în faţa lui. Îşi puse pălăria cenuşie şi tăcu.

— Acest război nefericit se va sfârşi în curând, încercă Traian să rupă tăcerea. Puţin curaj, războiul se va sfârşi repede.

Faţa directorului se lumină la gândul că războiul va lua sfârşit, însă pentru el sfârşitul războiului însemna înfrângerea trupelor româneşti, ocuparea României şi captivitatea lui Traian. Acesta era sfârşitul ideal al războiului pentru director. Pentru Traian, sfârşitul războiului însemna înfrângerea ruşilor. *Sfârşitul războiului însemna în mod inevitabil sclavia pentru unul dintre cei doi oameni care stăteau faţă în faţă*. Nu aveau cum să fie liberi amândoi la sfârşitul războiului. Pentru unul dintre ei va urma în mod inevitabil sclavia. Traian ar fi vrut ca el să fie victorios mâine. Directorul, de asemenea, ar fi vrut să fie el. Însă cum ar fi putut fi amândoi învingători?

— Voi veni într-o seară să vorbesc mai mult cu dumneavoastră, îi spuse Traian.

Îi strânse mâna şi merse în camera sa. Ştia că, începând din acea zi, va evita să discute cu directorul. Cuvântul „victorie” era singurul cuvânt pe care-l aveau amândoi pe buze. Însă el nu însemna victorie decât *pentru unul dintre ei*. Acest cuvânt nu putea fi pronunţat în discuţiile lui cu ruşii. Şi dacă nu puteau să

vorbească despre sfârşitul războiului, despre ce să vorbească oamenii în război?

Nu ar fi putut să vorbească despre nimic. În afară de război şi de sfârşitul victorios, totul este lipsit de importanţă. Despre sfârşitul războiului însă Traian nu putea să vorbească cu niciunul dintre cei două sute de milioane de ruşi. Aşa că îi evita. Îi evita pe toţi ruşii.

Se aruncă în pat. Se întinse pe spate. Evidenţele inevitabile ale războiului îi îmbolnăveau sufletul, după cum drumurile joase de stepă îmbolnăveau caii obişnuiţi cu pământurile înalte. Căile războiului sunt joase. Nu sunt căi de altitudine. Sunt căi murdare. Adormi cu sentimentul unei mari singurătăţi. Despre război nu ar fi aflat niciun rus cu care să vorbească, aşa că se simţea singur, complet singur.

* * *

Când deschise ochii, ferestrele erau întunecate. Uşa camerei stătea larg deschisă. Pe culoar se zărea lumină. Aghiotantul comandantului se afla lângă patul său şi îl zgâlţâia de umăr.

— În seara aceasta începe ofensiva. Colonelul m-a trimis să vă anunţ. Vă invită să staţi alături de el în timpul atacului, ca să vă poată explica acţiunea. Pregătiţi-vă!

Traian se ridică. La lumina palidă a lanternei, îşi pregăti rucsacul: ţigări, chibrituri, pasta şi periuţa de dinţi, carneţelul şi creioanele de rezervă. În câteva minute fu gata de plecare. Aştepta doar ordinul. Sergentul-furier îl invită să intre într-o clasă. Toţi ofiţerii Statului Major se aflau acolo, cu ochii aţintiţi asupra hărţilor. Ofiţerii aveau căşti de luptă, centuri şi erau îmbrăcaţi cu mantalele. Îşi beau în picioare cafeaua caldă. Comandantul îi spuse lui Traian să rămână lângă el. Îşi privi ceasul, apoi dădu ordin de pornire.

Era miezul nopţii. Afară ploua. De două ore artileria trăgea fără oprire. Pe drumul din faţa şcolii se auzeau trecând coloane, în cadenţă, pe întuneric.

Marea campanie începea. În întunericul nopţii coloanele se îndreptau către miazăzi. Toate, către miazăzi. Traian îşi ridică gulerul mantalei. Îi era ruşine că avea febră şi că-i ardeau tâmplele. Se ruşina să tuşească. Un început de gripă e ceva nedemn de băgat în seamă. Un lucru ce nu poate fi luat în consideraţie în timpul unor evenimente atât de grave, precum

această vastă ofensivă de cucerire a Crimeei. Nu reuşi să-şi stăpânească tusea, în ciuda declanşării acestei mari ofensive.

XXI

Încă de la începutul ofensivei, de la plecarea spre sud, pe întuneric şi pe ploaie, Traian înţelese un lucru: pământul, drumurile, fiecare copac, fiecare încreţitură a reliefului erau aliaţi ai armatei ruse.

Există o camaraderie din care orice trădare este exclusă: înfrăţirea între pământ şi oamenii care îl apără. Traian avea sentimentul că vânătorii de munte români nu aveau de luptat doar cu Armata Roşie, ci că ei trebuiau să lupte şi să înfrângă fiecare palmă de drum, fiecare metru pătrat de pământ rusesc. Tot ceea ce se afla pe pământul rusesc, deasupra pământului rusesc şi sub acest pământ, totul devenea un inamic în luptă, care se opunea împreună cu soldaţii ruşi înaintării armatei române.

Colonelul îi explică lui Traian planul de acţiune. O aripă a armatei române pornise în diagonală către est. O alta plecase în diagonală către vest, iar a lor mergea în direcţia sud. Traian îşi dădea silinţa să asculte. Se afla pentru prima oară, în calitate de reporter, cu forţele combatante, în centrul unei ofensive. Avea însă febră şi febra îl sleia complet, definitiv. Urechile îi vâjâiau. Nu reuşea să-şi concentreze atenţia, să-şi folosească memoria, nici să ia aminte la ceea ce se petrecea în jurul său. În mai multe rânduri rămase în urmă. Îl întâlni pe soldatul cu fotografia asudată. Îl chema Tudor. Ataşat unui grup al comandamentului, era bucuros la gândul că în curând vor ajunge la munte.

— Caii care nu au murit în stepă se vor salva dacă ajungem la munte, spuse Tudor. Acum noi suntem deja ceva mai sus. Simţiţi aerul? Respiraţi, aerul devine din ce în ce mai rarefiat. Aceasta înseamnă că urcăm. E semnul că ne apropiem de înălţimi.

Traian află că poneiul bolnav, care refuzase bucata de zahăr în curtea comandamentului, se afla şi el în spatele coloanei.

Colonelul îl chemă din nou pe Traian. De fiecare dată când rămânea în urmă, colonelul îl chema lângă el. Vroia să-l aibă în apropiere. Coloana se apropia de o linie de rezistenţă cu fortificaţii subterane, fortificaţii care trebuiau luate cu asalt.

Coloanele de vânători de munte se opriră. Se pregăteau pentru un atac frontal.

Către ziuă se dezlănţui infernul.

— Aici va fi o luptă cumplită, spuse colonelul. Este una dintre cele mai bine puse la punct linii de rezistenţă ale inamicului.

Umezeala pătrundea până la os. Era încă întuneric. Atâta vreme cât era întuneric, nimeni nu avea dreptul să fumeze. Traian aştepta ziua.

În zori soldaţii văzură în faţa lor munţii. Se vedeau tot aşa cum îi vedea Traian din curtea de la Izvor: ca nişte cupole albastre.

Marşul continuă, însă mai lent. Oamenii erau cu armele în mână, gata de atac.

— Ruşii şi-au abandonat ieri-seară toate poziţiile fortificate, spuse colonelul. Pregătesc, fără îndoială, rezistenţa în munţi. Patrulele plecate în recunoaştere s-au reîntors în zori şi ne-au informat că ruşii au părăsit fortificaţiile.

Acum vânătorii de munte înaintau din nou. La prânz, Traian văzu lucrările de fortificaţii. Culoarele erau goale. Retragerea se făcuse în grabă. Ruşii îşi lăsaseră armele, muniţiile şi efectele militare. Coloana românească înaintă iar. A înaintat toată după-amiaza. Din când în când se auzeau focuri de armă. Atunci soldaţii se opreau. Apoi iarăşi înaintau. Prudent. Cu cercetaşii la înaintare.

Se lăsă din nou seara. O noapte petrecută în păduri, un avans lent; mergeau încet către sud. A doua zi se făcu vreme frumoasă; ploaia încetase, frunzele erau galbene, vântul dinspre sud adia cald. Tudor era prezent în grupul comandamentului. Traian ştia că mai erau încă 30 de kilometri până la mare.

— Vom întâmpina în curând rezistenţă, spuse colonelul. Atacul va începe, cu siguranţă, de pe înălţimi.

În aceeaşi clipă, pornită de undeva din spate, din adâncurile pădurii înalte, o rafală de mitralieră se dezlănţui asupra coloanei.

Traian se aruncă la pământ. Gloanţele şuierau peste tot, sfârtecând ramurile şi frunzele îngălbenite. Era pentru prima oară când se afla sub o ploaie de gloanţe. Lucru straniu, teama lui nu era prea mare, o putea compara cu cea pe care ar fi simţit-o dacă s-ar fi aflat într-un automobil ce derapează. Poate chiar mai mică. Gloanţele şuierau pretutindeni, însă i se părea firesc, la fel de firesc ca şi ploaia ori ca grindina. Avangarda deschise şi ea focul. Chiar şi ofiţerii trăgeau. Colonelul avea o mitralieră.

Acest duel a durat mult. Poate o oră. Traian credea că o luptă e ceva greu de descris. Nu se poate povesti nimic din ceea ce este extraordinar. În realitate, o luptă este ceva extrem de banal. Oameni care se târăsc, care se ascund în spatele stâncilor, în spatele copacilor ori în spatele unei ridicături de pământ. Care caută să vadă de unde vin împuşcăturile. Apoi trag, la rândul lor. Când focul duşmanului scade în intensitate ori încetează, soldaţii se ridică şi înaintează. Înaintează atenţi, cu prudenţă, ca şi când ar merge pe un teren alunecos, luând seama la fiecare mişcare. Gloanţele nu sunt un lucru insolit. Te obişnuieşti cu ele repede, în rest, mereu acelaşi lucru.

— Vom câştiga! spuse un ofiţer.

Trupa înainta. Traian avea impresia că se află dus de un fluviu. Se gândea că trebuie să aibă temperatură mare. Altfel n-ar simţi acest zgomot surd în urechi. Refuză să urce pe înălţimea crestei de pe care trăsese inamicul.

— De îndată ce vom ajunge la mare, veţi fi internat, îi spuse colonelul. Îmi pare rău că sunteţi bolnav, suntem fericiţi însă că ne-aţi însoţit.

Într-un luminiş al văii aflară câteva maşini abandonate. Erau trei camioane şi câteva căruţe cu cai. Ruşii, care opuseseră rezistenţă aici, se retrăseseră, abandonând efectele şi utilajele de transport.

— Ei au abandonat totul şi s-au retras pe înălţimi, spuse un plutonier.

Într-adevăr, sovieticii abandonaseră totul, bucătăriile de campanie, alimentele. Nu puteau să le care pe înălţimile abrupte, în retragerea lor.

Examinară prada. Nu fusese o armată regulată, ci o formaţiune de partizani. Unii dintre ei îşi lăsaseră chiar şi raniţele cu provizii, tutun şi documente. În câteva raniţe aflară documente de identitate ale combatanţilor. Alţii lăsaseră bucăţi de pâine din care abia muşcaseră. Se puteau vedea urmele proaspete ale dinţilor în coaja uscată.

Traian făcu aici o descoperire mai dureroasă chiar decât febra sa: cămăşile, bluzoanele, carabinele, gamelele şi gloanţele adversarilor lor erau de provenienţă românească. Partizanii din Basarabia, împotriva cărora scrisese *Reporter pe malurile Nistrului*, continuau să lupte şi aici, în Crimeea. Erau cetăţeni români, însă numele lor erau străine. Traian îşi notă numele în carneţel. Avea trecute aici zeci şi zeci de nume. Erau nume care lui nu-i erau necunoscute. Ceru aprobarea de a lua cu el actele

de identitate cu fotografii şi sigilii. Nu erau decât nume ale partizanilor din Basarabia.

Gloanţele, armele şi muniţia armatei române fuseseră cumpărate cu banii soldaţilor, din munca părinţilor lor. Pentru a le cumpăra, aceştia făcuseră sacrificii, care mergeau câteodată până la a se lipsi de bucata de pâine. Le cumpăraseră pentru a-şi apăra pământul lor, casele lor, familiile lor. Pentru a-şi apăra bisericile lor. Libertatea lor. Iată pentru ce cumpăraseră aceste arme. Şi acum soldaţii români erau împuşcaţi de proprii lor concetăţeni, cu armele cumpărate prin truda lor. Dacă ei ar fi fost ucişi de ruşi, cu arme ruseşti, acest lucru ar fi fost normal; însă la gândul că românii erau împuşcaţi în Basarabia; pe propriul lor pământ, cu propriile lor arme, Traian îşi simţi carnea tresărind de indignare, crispându-se până la os.

— Doriţi puţină cafea? întrebă Tudor şi îi întinse o cană plină cu cafea rece. Am spus să vă aducă poneiul, protejatul dumneavoastră. Puteţi să-i daţi zahăr: acum îl va mânca, pentru că am ajuns pe înălţimi. Un camarad va fi aici în câteva minute cu calul. Cum îl numeaţi? Solitarul? Va fi aici. Aşteptaţi puţin. Solitarul soseşte...

Traian ţinea în mână canea cu cafea şi privea la grupul căluţilor de munte, de mărimea Solitarului, împovăraţi cu armament semigreu. Îl purtau către grupul comandamentului. Mergeau siguri pe ei pe drumul îngust de munte. Vânătorii de munte şi căluţii lor avansau încet pe drumul strâmt şi pietros. Traian căută în buzunar bucata de zahăr pe care Solitarul o refuzase în stepă. În acest loc, poate că o va mânca cu plăcere.

— În seara asta vom ajunge la mare, spuse Tudor. Şi poate că peste o săptămână vom primi permisii.

Tudor era fericit că va veni sfârşitul campaniei din Crimeea, că vor fi acordate permisii, că se va reîntoarce acasă, să-şi revadă copiii, soţia şi Carpaţii.

Deodată gloanţele începură însă din nou să şuiere. Mai întâi carabinele, apoi mitralierele îşi înteţiră tirurile. Traian se adăposti în spatele camionului. Privi drumul strâmt pe care avansau soldaţii şi poneii. Soldaţii se culcaseră la pământ, în drum, şi trăgeau. Cei patru căluţi erau încă în picioare în clipa în care Traian îi privea. Apoi caii căzură la pământ. Chiar peste soldaţii care trăgeau. Cei patru căluţi de munte au căzut seceraţi de gloanţele mitralierelor. Fără să vrea, Traian zdrobi bucata de zahăr în buzunar, bucata de zahăr pe care ar fi vrut să o dea Solitarului. Solitarul se prăbuşise chiar sub ochii săi, împuşcat în

mijlocul drumul de munte, drumului pe care se simţea atât de sigur. Solitarul fusese ucis de gloanţe româneşti, de gloanţele unei mitraliere româneşti, de către partizanii care arseseră oraşul Bălţi...

Focul mitralierelor începu să se potolească.

— Tudor! strigă Traian. Tudor, unde eşti?

Pe iarba uscată a poienii, la câţiva metri de camion, Tudor zăcea întins pe spate, cu gura plină de sânge, ţinând în mână cana cu cafea rece. Cafeaua se răsturnase pe iarbă. Un soldat îl trase către un adăpost. Credea că este doar rănit, însă el murise, ca şi Solitarul, ucis de aceeaşi mitralieră. Gloanţele şuierau întruna.

Traian se apropie târâş de Tudor. Fusese împuşcat în frunte, în gură, în plină faţă. Avea capul ciuruit, faţa lui nu mai era decât o carne sângerândă şi oase albe dezvelite din carne.

Când lupta a luat sfârşit, morţii au fost înmormântaţi pe marginea drumului. I-au înmormântat repede, îmbrăcaţi, cu încălţămintea lor.

Caii nu i-au îngropat. I-au lăsat pe marginea drumului, morţi, pe iarba uscată.

Apoi marşul a continuat; un marş în aceeaşi direcţie, în aceeaşi cadenţă. Din coloană lipseau însă patru soldaţi. Lipsea şi Tudor. Lipseau, de asemenea, din spatele coloanei, Solitarul şi ceilalţi trei cai. Rămăseseră în munte, pe marginea drumului.

— Armata Roşie a părăsit Crimeea, retrăgându-se în Caucaz, pe mare, spuse colonelul. Au rămas doar unităţile de partizani.

Era soare. Colonelul îl privi pe Traian şi-l întrebă îngrozit:

— Ce-i cu tine, Matisi? Priveşte-mă în ochi. Deschide ochii mari.

Traian se opri. Privi spre colonel. Deschise ochii cât putu de mult.

Colonelul şi Traian mergeau în capul coloanei. Când se opreau, se oprea întreaga coloană.

— Se vede marea, domnule colonel, se vede marea! strigară soldaţii.

În faţa lor, în jos, se zărea marea. Era adevărat. Marea, albastră ca cerul. Era departe, însă o zăreau. Punctul terminus. Colonelul privi şi el marea. Apoi privi din nou ochii lui Traian.

— Aveţi icter, spuse. Sunteţi galben ca ceara. Albul ochilor este galben, complet galben. Cum atingem litoralul, veţi fi internat.

Mai erau încă 19 kilometri până la mare. Tot drumul Traian l-a petrecut ca într-o ceaţă.

Avea 16 zile de când părăsise Bucureştiul. Campania lui în Crimeea luase sfârşit. Nu se terminase la mare, ci în ceaţă.

Traian Matisi fu repatriat cu un avion militar. Tot drumul de reîntoarcere s-a rezumat pentru el la o singură senzaţie: gustul lămâii. Pe toată durata zborului Gătre Spitalul Militar din Bucureşti, a trebuit să mănânce doar lămâie. Nimic altceva decât lămâie.

XXII

În timpul internării în Spitalul Militar, Traian Matisi scrise o altă carte.

Trei săptămâni i-au fost îndeajuns pentru a scrie cartea sa despre Crimeea. Vorbea în ea despre învăţătorul din Djankoy, despre Tudor, despre căluţii de munte care muriseră în stepe, despre dorinţa lor de a trăi la munte; vorbea despre partizani, despre coasta Crimeei la fel de însorită ca şi Coasta de Azur, despre Ialta. Văzuse totul prin ceaţă. Văzuse totul în timp ce era măcinat de febră. În ceea ce scria, lucrurile erau lipsite de limpezime.

— Nu va fi un succes de librărie, îi spuse editorul venit să ia manuscrisul de la Spitalul Militar. Războiul din Crimeea este văzut prin ceaţă. Este descris poetic. Doar artă, într-adevăr. Prea multă poezie însă şi nimic concret.

— Când eşti bolnav de icter şi ai febră, se vede totul ca prin ceaţă, ca de la înălţimea unui nor, spuse Traian. Exact aşa am văzut eu războiul din Crimeea, cu ochii pe jumătate închişi, însă aşa eram atunci. Aveam ochii abia întredeschişi.

Cartea se afla la tipar şi trebuia să apară de pe o zi pe alta. Traian îi ceru medicului-şef un concediu medical de o lună. Ar fi vrut să se refacă la Izvor.

— Este imposibil, domnule Matisi, îi spuse medicul colonel. Nu pot să vă acord nici măcar o singură zi de concediu. Ordinele sunt stricte. Ordine severe. Cazurile în care se poate acorda un concediu medical unui militar sunt strict precizate, şi, în afară de aceste cazuri permise de către Statul Major, nu se poate face nimic.

— Sunt complet epuizat, spuse Traian. Am pierdut zece kilograme.

— Se acordă concedii militarilor întorşi de pe front, răniţilor la cap, celor cu membrele amputate, celor care au suferit o operaţie la stomac ori care au fost răniţi grav la plămâni. Pentru icter, nu este posibil să vi se acorde acest concediu, altfel eu voi fi închis. Nu am dreptul.

Traian părăsi Spitalul Militar fără să poată obţine concediul. Se prezentă la Statul Major. Urcă treptele încet, plin de tristeţe. Devenise un alt om.

Colonelul Stancov nu venise nici măcar o singură dată la spital şi nu trimisese pe nimeni să-l vadă. Dacă Traian ar fi fost rănit pe front, ar fi venit oare cineva de la Statul Major să-l viziteze? Cine capătă icter, scarlatină ori dizenterie, chiar dacă moare, din capul locului nu este erou. Trebuia să primeşti un glonţ în cap, în stomac ori în plămâni ca să poţi deveni erou. Din această cauză nu se acorda niciodată concediu medical acelora care pe front fuseseră atinşi de boli de care putea să sufere orice civil. Astfel, Traian se simţea umilit urcând scara Statului Major. Se jena la gândul că va sta în faţa colonelului Stancov pentru a-i spune că a făcut icter în Crimeea. Icterul nu este o boală militară, nu este o boală pe care o capeţi în prima linie. Pe front trebuie să fii ciuruit de gloanţe. Dacă te îmbolnăveşti de icter, îţi pierzi prestigiul.

Cu toate acestea, ceru să-l vadă pe colonelul Stancov. Trebuia să-l vadă cu orice preţ şi să-i spună că ieşise din spital, că este gata din nou să-şi facă datoria.

— Colonelul Stancov nu mai este la Secţia de Propagandă, îi spuse plantonul.

Era un soldat care nu-l cunoştea pe Traian. Mai înainte, toţi soldaţii îl cunoşteau. Acum totul se schimbase. La Secţia de Propagandă era o atmosferă rigidă, cazonă. Traian ceru relaţii privitoare la noul comandant de la secţia sa.

— Eşti mobilizat la noi? întrebă plantonul, privind însemnele P.P. de pe vestonul lui. Nu poţi să ajungi la colonel decât pe cale ierarhică. Mai întâi trebuie să te adresezi locotenentului, apoi căpitanului, apoi comandantului ş.a.m.d. Bineînţeles, numai dacă ai ceva important să le comunici.

— Am ieşit din spital, spuse Traian.

— Vrei să vorbeşti cu colonelul ca să-i spui că ai ieşit din spital? întrebă ironic soldatul. Pentru cei externaţi din spital, prezentările se fac la plutonierul-şef, nu la colonel.

Traian luă notă de acest fapt. Plutonierul îl înscrise într-un registru şi-i făcu observaţia cum că insigna P.P. era cusută foarte jos. Traian îşi cususe insigna în acel loc chiar la începutul războiului. Nimeni nu-i spusese că era prea jos. Acum i se făcea observaţie că insigna nu era în locul regulamentar.

Traian, însoţit de plutonier, intră la locotenentul comandant de grupă. Atmosfera civilă din timpul colonelului Stancov

dispăruse. În timpul lui Stancov, Secţia de Propagandă părea o redacţie de ziar. Acum ea se asemăna cu cazarma vânătorilor de munte din Braşov. Aceeaşi atmosferă de ostilitate militară împotriva civililor. Militarii îi detestă pe civili şi simt o mare plăcere să-i umilească, să le joace renghiuri. Traian înţelese că scopul principal al ofiţerilor de la Propagandă era să umilească, la fel ca la Braşov, când sergentul îi aruncase ochelarii în bolul cu ceai. Domnea, aici, exact aceeaşi atmosferă.

— Curios! De ce nu v-aţi cremuit cizmele?

Traian tăcu.

— Veţi pleca pe front, îi spuse locotenentul. Soldaţii tineri n-au ce să facă la birou.

— Abia am ieşit din spital. Am fost deja în două rânduri pe front, spuse Traian. Am scris trei cărţi despre război.

Locotenentul nu părea că înţelege acest argument. Cărţile nu-l interesau. Ceea ce îl interesa era ca reporterii să aibă cizmele lustruite, să poarte insigna regulamentar şi să fie tunşi. Răsfoi registrul fără să ia aminte la soldatul Matisi.

— Vei fi dat la Marină, spuse locotenentul. Marina regală a cerut un corespondent de război. Mâine te vei prezenta la Constanţa.

Traian stătea în poziţie de drepţi înaintea biroului.

— Ce mai aştepţi? strigă locotenentul. Fugi la companie şi ia-ţi foaie de drum. Mâine te vei prezenta la unitate, la Constanţa. Dacă întârzii, vei fi pedepsit cu închisoarea.

— Am înţeles! spuse Traian.

XXIII

A doua zi dimineaţa, Traian coborî în gara Constanţa. Din gară, zări statuia lui Ovidiu, poetul ce fusese exilat odinioară în acest oraş. Zări apoi vapoarele. Nu cunoştea Marina decât din ilustraţii ori aşa cum o vedea de pe plajă, atunci când mergea în vacanţă în taberele şcolare. Nu urcase niciodată pe un vapor. Şi iată că, începând cu acea zi, devenea marinar. În urmă cu 24 de ore, la spital, nici prin cap nu-i trecuse că după o zi şi o noapte va deveni marinar pe o navă de război. Însă în armată, pe timp de război, totul este posibil.

Ofiţerii de marină se arătară încântaţi de sosirea lui Traian. Ar fi vrut să se scrie o carte şi despre ei, în genul *Reporter pe malurile Nistrului*, *Războiul din Crimeea* ori *Ceasul de rugăciune*. Marinarii i-au dat autorizaţie să poarte haine civile. I-au pus la dispoziţie una dintre cele mai frumoase cabine ale distrugătorului Dacia. Niciun reporter nu se ocupase până atunci de marină.

— Cu toate acestea, eroismul marinei îl egalează pe al aviaţiei ori al armatei de uscat, spuse comandantul Marinei Regale. Veţi scrie ceva despre noi. Este adevărat că la marină nu există un eroism individual, ca în cazul altor arme. Aici avem de-a face cu un eroism colectiv. Veţi lua contact cu viaţa noastră. Este impresionantă. Cu siguranţă vă va interesa.

În primele zile, Traian vizită navele de război. România nu avea la Marea Neagră decât o mică flotă de coastă. Marina militară este puţin importantă. Traian se informă despre activitatea şi misiunea fiecărei nave. Erau nave care efectuau transporturi militare şi nave care escortau şi protejau vasele de transport. Existau vedete rapide, care atacau inamicul cu torpile prin surprindere şi care se îndepărtau imediat cu toată viteza. Erau nave care puneau mine şi nave de deminare. Remorchere şi nave de salvare. Aceasta era toată marina. Exista, de asemenea, un submarin. Un singur submarin. *Delfinul*. Acest unic submarin al Marinei Regale Române servea ca navă-şcoală. Acum, în timp de război, el îndeplinise deja două misiuni în apele inamicului şi se pregătea pentru o a treia.

— Vă veţi îmbarca pe o navă, la alegere, îi spuse comandantul. Nu are importanţă pe care.

Războiul pe mare este, ca şi războiul pe uscat, una dintre cele mai neplăcute ocupaţii ale omului: plictisitoare şi plină de riscuri, banală şi stupidă. Traian privea vasele de minaj şi pe cele de deminare, transportoarele, şi nu fu în stare să ia o decizie. Privirile lui se opriră asupra submarinului. În răsăritul Crimeei, mai erau încă trupe ruseşti pe care Caucazul le susţinea de pe mare. *Delfinul* trebuia să plece pentru a torpila un convoi sovietic care aducea muniţii şi provizii ruşilor din Crimeea. Traian decise să plece cu submarinul.

— Este o experienţă destul de dură, îl preveni comandantul. Nu păreţi foarte rezistent. Ca să rezişti pe un submarin, îţi trebuie o constituţie robustă.

Traian privea la navele de război. Păreau la fel ca toate navele de pe afişele agenţiilor de turism, cu singura excepţie că navele de război erau prevăzute cu tunuri. Luând aminte la ele, Traian, ca orice om de pe ţărm, era mânat de dorinţa de a pleca spre necunoscut. Vroia să facă o călătorie, însă o călătorie total diferită de a celorlalţi.

— Voi pleca cu submarinul, decise el. Voi pleca pe mare cu submarinul, la baza din Crimeea.

— Pe un submarin viaţa este mai dură decât într-o celulă de închisoare, îl preveni comandantul.

Traian îşi menţinu alegerea. Comandantul dădu ordinul în faţa lui:

— Notaţi numele domnului Traian Matisi pe lista echipajului care pleacă în misiune cu *Delfinul*.

* * *

Submarinele pleacă în misiune în cel mai mare secret. Nimeni nu ştie ziua şi ora plecării. Nici măcar membrii echipajului. Traian le scrise alor săi, la Izvor, să stea liniştiţi dacă vreme de mai multe săptămâni nu vor mai avea veşti de la el.

Înainte de plecare, Traian îşi îndeplini obligaţiile care le revin marinarilor unui echipaj de submarin. Îşi făcu testamentul şi îl remise comandantului. Îşi aşeză portţigaretul, ceasul, manuscrisele poemelor sale într-un plic cu adresa celora cărora urmau să le fie remise în caz că submarinul nu va mai reveni din misiunea sa.

La ora două dimineaţa, după opt zile de la redactarea testamentului, îi fu anunţată plecarea. Traian urcă în capsula submarinului. Un submarin cu înfăţişarea unei ţigarete gigantice avansează cu precauţie. Traian intră în submarin printr-o deschizătură rotunjită, asemenea unei guri de canal. Cei 44 de oameni ai echipajului se aflau deja în submarin. Comandantul era cel mai în vârstă dintre toţi. Era de 28 de ani. Ceilalţi membri ai echipajului aveau între 20 şi 24 de ani.

Cuşetele submarinului erau etajate, unele deasupra altora, de-a lungul peretelui metalic, precum rafturile unei biblioteci; şi la fel de strâmte. Odată întins, era imposibil să te întorci de pe o parte pe alta. Şi era imposibil să-ţi întinzi picioarele după bunul plac, rafturile-cuşetă fiind scurte. Nu doar strâmte, ci şi scurte, într-un submarin, spaţiul este la mare preţ. În afară de echipa de serviciu, oamenii trebuiau să rămână întinşi pe paturile lor scurte şi strâmte, ca să ocupe cât mai puţin spaţiu. Purtau cu toţii haine de piele şi cizme de cauciuc. Pe fundul mării e umezeală; e frig. În marile rezervoare de oţel, aliniate în camera maşinilor, se afla oxigenul pe care trebuiau să-l respire cei 44 de oameni. Oxigenul se distribuia prin robinete. Planul de acţiune era simplu. Odată cu mijitul zorilor, submarinul trebuia să se scufunde şi să meargă pe sub apă. În timp ce se aflau sub apă, se ghidau după sunet. Dacă auzeau prin aparatele de reperaj zgomot de navă, trebuiau să înainteze în direcţia acesteia şi să arunce asupra navei inamice una din cele patru torpile pe care le deţinea submarinul.

Seara, dacă nici un vas inamic nu se afla în zona de acţiune şi dacă nu se vedea luna, submarinul putea să urce la suprafaţă şi să navigheze ca orice fel de navă, până dimineaţa, când el trebuia să se scufunde din nou şi să-şi continue drumul în străfundurile mării.

Traian asculta explicaţiile comandantului. Privi harta. Era o hartă a Mării Negre şi a litoralului. Obiectivul lor erau coastele Crimeei şi ale Caucazului, loc prin care treceau vapoarele ruseşti care transportau în Crimeea muniţii, trupe şi arme, pe care aveau misiunea de a le scufunda. Căpitanul şi Traian se aflau în careul ofiţerilor, în mijlocul submarinului. În careu se aflau o mică masă escamotabilă, un pat escamotabil, în care dormea comandantul, şi piciorul scării de fier care dădea spre ieşirea din submarin pe punte. Uşa circulară, ca un capac de gură de canal, stătea închisă ermetic deasupra capetelor lor.

În cursul primei nopţi submarinul nu urcă la suprafaţă. Plecările, ieşirile din port erau supravegheate de către inamic;

cel mai bine ar fi fost ca submarinul să-şi continue drumul între două ape. În cea de-a doua zi, continuară să navigheze pe sub apă. Îşi băură cafeaua rece. Ca mâncare – doar conserve. Nu se prepară nimic atunci când submarinul se află sub apă. Este interzis să se aprindă focul. Sub picioarele lor se aflau acumulatorii, bateriile. O singură scânteie putea să provoace o explozie. Era interzis, de asemenea, şi fumatul.

Traian vroia să ştie cum arată marea în străfundurile în care se aflau. Comandantul deschise o uşiţă etanşă, care dezveli un hublou de sticlă incasabilă. Prin acest ochi de sticlă se zărea apa neagră dimprejur. Neagră ca smoala. Aici, nicio rază de soare nu putea să pătrundă şi apa era întunecată şi rece. În submarin respiraţia oamenilor se prefăcea în picături de condens. Aerul expirat se condensa pe pereţii metalici ai submarinului şi cădea din nou peste oameni în mici picături. Din această cauză, purtau cu toţii haine de piele. În submarin era umed şi frig.

În primele zile Traian ceru informaţii despre aparate, despre luptă. Totuşi timpul trecea destul de greu.

În noaptea următoare, adică în prima noapte de la plecarea din port în care navigară la suprafaţă, Traian află că marinarii nu aveau voie, atunci când submarinul naviga deasupra apei, să urce pe punte, ca la celelalte vapoare. Continuau să rămână închişi. Ieşeau doar câte unul, pe rând.

— În caz de alarmă trebuie să ne scufundăm în 30 de secunde, spuse comandantul. Nu avem timp să aşteptăm ca oamenii să coboare în submarin. De aceea, nu este permis să iasă decât un singur om, o singură dată, pe punte.

Submarinul atacat nu are niciun alt mijloc de apărare decât să se scufunde.

Chiar de a doua zi, pofta de mâncare le dispăru. Marinarii se mulţumeau cu puţină cafea, un coniac şi vitamine. Câteodată mai ronţăiau bomboane de ciocolată. Timpul trecea destul de greu. Când submarinul este scufundat, undele radio nu mai răzbat până la el. Nu puteau să transmită mesaje ori să primească mesaje prin telegraf decât atunci când urcau la suprafaţă. Sub apă erau complet rupţi de lume. Războiul sub apă este monoton, obositor, plictisitor. În fiecare zi, în fiecare ceas, faci acelaşi lucru.

După cinci zile de aşteptare şi urmând mereu acelaşi program, surprinzând din când în când un zgomot de navă şi pierzându-l imediat, auziră zgomote deasupra lor. S-ar fi putut spune că zgomotul semăna cu cel al pietricelelor aruncate într-

un geam. Părea că se aude un huruit surd peste pereţii metalici ai submarinului. Erau bombe. Însă zgomotul lor nu era mai mare decât zgomotul pietricelelor mici cât boabele de cafea.

— Sunt bombe aruncate de avioane, spuse comandantul. Bombe care explodează în străfundurile apei.

Prin urmare aviaţia Armatei Roşii era informată de prezenţa unui submarin românesc în apele ruseşti. Fuseseră descoperiţi. Trebuiau să dea dovadă de mai multă prudenţă. După o jumătate de oră zgomotul încetă.

— Este suficient ca o singură bombă să atingă rezervorul şi totul s-a încheiat, continuă să îi explice comandantul. De obicei, unui submarin scufundat nu i se întâmplă să explodeze. Însă, dacă este avariat, nu mai poate urca la suprafaţă. În acest caz, rămâne pe fundul mării pentru totdeauna.

— Care sunt instrucţiunile militare pentru o astfel de situaţie? întrebă Traian. Ce fac marinarii unui submarin avariat, condamnat să rămână sub apă? Care sunt instrucţiunile obişnuite?

— În caz că suntem loviţi, trebuie să aşteptăm până seara. Când se lasă întunericul, încercăm să urcăm. Dacă nu reuşim, căutăm să reparăm avariile. Dacă nu rezolvăm situaţia cu urcatul la suprafaţă, nu ne rămâne decât să ne resemnăm. Ne aşteptăm moartea. În linişte. Dintr-un submarin nu se poate trimite un S.O.S., nu se poate cere ajutor. Aşteptăm să murim asfixiaţi atunci când oxigenul din rezervoare se va termina.

Traian întrebă ce se alege din submarin după moartea echipajului.

— Submarinul poate să meargă în derivă în adâncuri, cu încărcătura lui de cadavre, foarte, foarte multă vreme. Apoi se lasă la fund.

Sergentul de la reperajul sunetului se apropie de comandant.

— Se aud nave, spuse el. Par nişte vedete rapide care se îndreaptă spre noi.

Sub apă se distingeau zgomote la distanţe mari. Cu ajutorul aparatelor de pe submarin se putea stabili după sunet direcţia şi felul vaporului care trece pe deasupra ori prin apropiere.

Informaţia declanşa panică. Inamicul cel mai teribil pentru submarin este vedeta rapidă. Comandantul dădu alarma. Alarma pentru un submarin scufundat înseamnă oprirea tuturor maşinilor şi încetarea oricărui zgomot. Singurul mijloc de apărare al unui submarin este liniştea. Cei 44 de oameni tăceau. Nu

vorbea nimeni. Toţi ascultau. Zgomotul vedetelor rapide nu era perceptibil cu urechea.

— Se apropie de noi rapid, şopti la urechea comandantului sergentul de la serviciul de reperaj.

— Deşi toate maşinile sunt oprite, noi continuăm să navigăm, spuse comandantul cu voce scăzută. Suntem aici la 50 de metri adâncime şi curenţii din străfunduri ne împing. Navigăm în derivă, cu o viteză de aproximativ opt kilometri la oră.

- În ce direcţie mergem? întrebă Traian.

- Nu putem şti, spuse comandantul. La noapte, când vom urca din nou la suprafaţă, ne vom putea orienta şi afla în ce direcţie ne-a împins curentul.

În momentul în care Traian îşi imagina nava lor mergând pe fundul mării după capriciile curenţilor şi cu o viteză de opt kilometri la oră, pietricelele începură să cadă deasupra lor cu o intensitate mai mare decât prima oară. Din nou bombe.

— Vedetele rapide sovietice ne bombardează! spuse comandantul.

— Cum ne-au descoperit? întrebă Traian.

— Avioanele care au survolat zona ne-au observat.

Dacă marea este liniştită şi limpede, un avion poate repera uşor un submarin sub apă. În Marea Neagră el poate fi reperat până la o adâncime de aproximativ 20 de metri. Poate că marea a fost liniştită astăzi. Noi ne aflăm însă la 50 de metri şi nu puteam fi văzuţi de un avion. Poate am fost reperaţi după sunet, noaptea trecută, când navigam la suprafaţă.

Comandatul continuă să vorbească. Bombele căzură încă puţin timp, apoi se făcu din nou linişte. Totuşi soldaţii de la reperaj auzeau vedetele care nu se îndepărtaseră. Stăteau mereu deasupra submarinului.

— Ruşii ştiu că ne aflăm în apele lor şi ne caută. Am fost reperaţi cu siguranţă.

În chiar acel moment bombardamentul reîncepu. Bombele cădeau din ce în ce mai aproape de submarin. Păreau că sunt lansate chiar de deasupra lui.

— Ar fi putut să ne repereze dacă nu făceam niciun zgomot? Aţi spus că doar zgomotul ar fi fost în stare să descopere locul şi adâncimea la care ne aflăm.

Căpitanul deveni foarte palid. Evită să răspundă. Se gândea la ceva grav. Aplecându-se spre Traian, îi şopti:

— Dacă există o scurgere de ulei, se formează o pată deasupra noastră. Uleiul se vede de departe pe suprafaţa mării. El trădează locul în care ne aflăm.

— O scurgere de ulei ar fi posibilă?

Căpitanul ridică din umeri. Gestul său însemna că asemenea lucruri se pot întâmpla. O conductă crăpată, un rezervor spart, şi uleiul urcă deasupra submarinului. Acum era o ploaie de bombe. Ai fi spus că mii de pietricele sunt aruncate cu amândouă mâinile într-un geam.

— Sunt deasupra noastră, spuse comandantul, chiar deasupra noastră.

Chiar în acea clipă o bombă lovi direct carcasa submarinului. Căzu deasupra careului în care se aflau Traian şi comandantul. Ca o lovitură de ciocan. Cei 44 de oameni împietriră. Se îngălbeniră. Îşi ţinură respiraţia. Ochii comandantului şi ai marinarilor priveau în sus, spre plafonul metalic cenuşiu al submarinului, de unde cădeau picături de apă. Îl priveau cu toţii îngroziţi. Priveau locul loviturii de ciocan din plafon. Acesta era la fel ca şi mai înainte, puţin ruginit, umed, iar picăturile de apă cădeau ca dintr-o rigolă de scurgere.

Ochii îngroziţi priviră apoi deasupra mesei escamotabile a comandantului. Acolo se afla agăţată, pe peretele metalic, o icoană mare de argint a Maicii Domnului. De fiecare dată când cădea o bombă, ochii tuturora priveau în sus, spre plafon, apoi spre icoană şi iarăşi plafonul, din nou icoana. Asta era toată activitatea şi nimic mai mult.

Comandantul îşi scoase cizmele, rămânând doar în şosetele de lână. Porni încet, în vârful picioarelor, şi trecu în sala vecină, în care se aflau maşinile. Doi mecanici îl urmară. Examinară fiecare lucru în parte. Bombardamentul dură încă o jumătate de oră. În tot acest timp nimeni nu mişca. Comandantul se întoarse la locul său, în şosetele sale de lână. Vedetele se îndepărtaseră. Bombele încetară. Cu toate acestea, era neliniştit.

— La ce v-aţi uitat în sala maşinilor? întrebă Traian. Toate maşinile sunt oprite. Ce-aţi văzut?

— Submarinul a fost atins, spuse comandantul, însă nu pot să-mi dau seama în ce loc anume.

Traian se gândi că s-ar putea să nu mai urce niciodată la suprafaţă.

— Într-o oră sau două vom vedea dacă este vorba de o avarie gravă şi unde anume este localizată. Acum nu putem şti nimic. Dacă ne-au atins un rezervor de benzină ori de ulei, o pată

imensă se întinde deasupra noastră. În acest caz vom fi din nou bombardaţi, cu precizie de această dată. Dar dacă în două ore nu vom fi bombardaţi, vom avea şansa să ieşim din această încurcătură.

— Vedetele revin, spuse sergentul de la reperaj.

Se lăsă o linişte de mormânt. Vedetele făcură mai multe ture pe deasupra submarinului fără să lanseze bombe. Apoi se îndepărtară. Era ora patru după-amiază. Nimeni nu mâncase nici măcar o bucată de pâine, însărcinatul cu aprovizionarea întrebă pe fiecare, la ureche, dacă vroia ceva de mâncare. Făcură cu toţii un singur semn din cap:

— Mulţumesc, nu mi-e foame!

— Ar fi posibil să nu mai ieşim la suprafaţă? întrebă Traian. Ce ziceţi?

— Vom afla în seara aceasta, la ora nouă, spuse comandantul. Până atunci, nu-i nimic de făcut decât să aşteptăm.

Traian îşi privi ceasul. Doar zece minute trecuseră. Rămâneau încă cinci ore până vor afla dacă erau sau nu condamnaţi la moarte. Trebuiau să aştepte încă cinci ore nemişcaţi, în linişte, fără să scoată un cuvânt, mai înainte de a şti dacă vor putea să mai iasă la lumina zilei ori nu. Ar fi fost o imprudenţă să se repună în funcţiune maşinile înainte de căderea serii. Trebuiau să aştepte încă cinci ore, până se va face noapte.

— Vedete rapide! strigă din nou sergentul de la reperaj.

De această dată Traian păru mirat. Comandantul îl bătu pe umăr. Bombardamentul reîncepu.

— Chiar dacă pierdem ulei, ei nu pot să ne vadă, spuse comandantul. Este prea devreme. Trebuie timp ca uleiul să urce la suprafaţă. Este încă prea devreme.

Tensiunea oamenilor din submarin părea de nesuportat. Toţi ochii priveau în sus. Fiecare bombă putea fi fatală. Iar bombardamentul nu mai contenea.

Traian încercă dintr-odată un sentiment de destindere. O destindere bruscă, asemănătoare cu cea pe care o încerci atunci când deschei un guler care te strânge. Nu-i mai era frică. Acesta era momentul în care bombardamentul devenise cel mai intens. Bombele cădeau ca grindina şi totuşi lui Traian nu-i mai era frică. Întreaga lui fiinţă acceptase moartea. Privi faţa comandantului, feţele oamenilor. Bombardamentul era mai violent ca niciodată şi totuşi ei erau cu toţii destinşi. Omul nu poate trăi prea multă

vreme în stare de încordare nervoasă. În punctul maxim al stării sale de tensiune el se resemnează. Acceptă moartea, aşa cum o acceptă condamnatul la moarte, după ce a fost legat la ochi şi aşezat înaintea plutonului de execuţie. Este clipa în care el înţelege că nu mai e nimic de făcut. Clipa în care trebuie să accepţi moartea. Traian era decis să o accepte. Total resemnat.

Chiar în momentul în care acceptă gândul morţii, o nouă suferinţă începu pentru el: deznodământul a ceea ce aştepta să se petreacă nu venea. Era ca un condamnat la moarte, care a acceptat curajos să moară şi care aştepta salvarea de la plutonul de execuţie cu capul ridicat şi cu ochii legaţi. Şi această moarte acceptată nu venea...

— Vedetele au plecat, spuse sergentul.

Nimeni nu ştia dacă ele vor reveni. Nimeni nu ştia dacă submarinul mai era în stare să urce la suprafaţă.

La ora opt şi jumătate, când s-a lăsat complet întunericul, comandantul dădu ordin de ieşire la suprafaţă. A fost clipa tensiunii supreme. Submarinul se ridica. Se afla acum deasupra apei. Deschiseră uşa etanşă, însă niciunul nu era fericit. Păreau cu toţii asemenea condamnatului la moarte care rămăsese cinci ore în faţa plutonului de execuţie, aşteptând în fiecare clipă rafala fatală, şi căruia, după cinci ore de aşteptare, i se scotea legătura de pe ochi şi era anunţat că este graţiat. În acea clipă el nu mai simte nimic. După cinci ore de aşteptare pline de resemnare, ceea ce se întâmplă este mult prea puţin. Chiar şi graţierea este prea puţin. Totul este prea puţin. Absolut totul.

Fumătorii pentru prima oară refuzară să mai urce pe punte ca să fumeze. Chiar şi Traian nu-şi mai fumă ţigara decât pe jumătate, apoi o aruncă în mare. Avea impresia că fusese mort şi înviase de puţină vreme. Viaţa nu mai avea însă nicio importanţă după teribila *acceptare* a morţii şi după teribila şi îndelunga *aşteptare*. Viaţa nu mai avea nicio importanţă. Aşteptarea pe care o suportase fusese singurul şi ultimul lucru important. Primiră coniac. O raţie dublă.

— Trebuie să ne îndreptăm spre Sevastopol. Vom face reparaţiile ce se impun ori vom abandona submarinul. Stricăciunile sunt mari, spuse comandantul.

Ceru prin radio acceptul de a se îndrepta spre Crimeea.

Sevastopolul se afla la distanţă de o zi. Traian nu dori să afle natura avariilor. Niciun eveniment, nicio veste nu putea să egaleze în intensitate ceasurile petrecute în aşteptarea loviturii de graţie, închişi în submarin, la 50 de metri adâncime.

— Am avut noroc, spuse comandantul. Noroc chior.

— Ce ne-am fi făcut dacă nu mai puteam urca la suprafaţă? întrebă Traian. Ce-aţi fi făcut dumneavoastră în calitate de comandant?

— Sper că nu vă veţi mai îmbarca niciodată pe un submarin. Pot, prin urmare, să vă spun ce s-ar fi putut întâmpla dacă nu am fi reuşit să ne ridicăm. În nici un caz nu am fi acceptat să trăim până la epuizarea oxigenului şi a proviziilor. Este prea dur să mori unul înaintea altuia. Unul după altul. Nervii n-ar putea suporta. Aş fi cerut echipajului acordul pentru scurtarea suferinţei. Aşa se procedează în mod obişnuit. Dacă am fi fost cu toţii de acord, am fi procedat la o sinucidere colectivă prin înecare. O astfel de moarte este mai nobilă decât moartea la foc mărunt.

— Statul Major al Marinei ne felicită că am supravieţuit atacului şi ne autorizează să acostăm în portul Sevastopol, anunţă radioul.

— Soldaţii armatei terestre pot lupta până la ultimul cartuş, spuse comandantul. Şi după ultimul cartuş ei pot să se lupte la baionetă, cu pumnii, cu unghiile lor, cu dinţii lor. Oamenii de pe un submarin trebuie să moară în faţa inamicului stând cu braţele încrucişate. Iată pentru ce este destul de greu să fii marinar pe un submarin. Iată pentru ce suntem credincioşi. Eroismul nostru înseamnă pasivitate şi resemnare. Eroismul nostru înseamnă credinţă. Este foarte dur să fii un om al submarinelor. Încă un coniac, domnule Matisi?

— Nu! răspunse Traian.

XXIV

Submarinul intră în portul Sevastopol. Oraşul este construit pe o stâncă ciopârţită ca o dantelă. Coasta pare o dantelărie de piatră care se pierde în mare. La drept vorbind, Sevastopolul nu este un oraş, ci o imensă fortăreaţă. Era cald. Portul fusese ocupat de germani. Avaria navei putea fi reparată într-o jumătate de zi. Traian păşi pe uscat cu pioşenie. Când vii de pe mare, ori mai cu seamă de pe fundul mării, pământul îţi este atât de drag, încât ţi se pare că păşeşti pe un loc sfânt.

Traian porni singur spre oraş. Totul era distrus. Regăsi aceleaşi cărucioare mici de lemn ca şi în stepa ucraineană şi în stepa Nogai, trase după ei de aceiaşi refugiaţi ruşi cu feţele cenuşii, cu hainele cenuşii, încălţaţi cu cizme de cauciuc.

Mergând către coasta caldă a Crimeei, refugiaţii sperau să se îndepărteze de război. Însă războiul îi urmărise până aici. La fel şi ocupaţia. Aflaseră în acest loc însă aceeaşi foamete. Pentru că nu mai existau case în Sevastopol (toate fuseseră distruse), refugiaţii locuiau în cazemate ori printre ruinele fortificaţiilor.

O oră mai târziu, Traian revenea în port. Acum avea în faţa sa marea. Marea era mai curată decât pământul pe care oamenii alergau îngroziţi printre ruine, terorizaţi de foame şi de mizerie.

„Odată întors la Constanţa, nu vreau să mai plec nicăieri, îşi spuse Traian. Nu vreau să mai călătoresc. Nu vreau să mai călătoresc nici pe mare, nici pe uscat, nici prin văzduh, nici pe sub mare. Nu mai vreau.”

Regimul sever de pe submarin, regim mai sever chiar decât icterul, îl epuizase. Traian visa să scrie cartea sa despre submarin la Izvor. Să rămână mai multe săptămâni, nemişcat, pe verandă, ca în vremea vacanţelor, atunci când Nicolae îl striga *mortul*. Te simţi aşa de bine atunci când nu mai faci nicio mişcare! Acesta fusese visul său dintotdeauna: să stea locului. În ultimul timp, călătoriile sale se îndesiseră într-un ritm monstruos.

În vreme ce visa la veranda de la Izvor, o patrulă germană care bloca drumul îi strigă:

— *Halt!*

Traian se opri.

— Aşteptaţi o jumătate de oră, îi spuse patrula. Circulaţia este interzisă. Cazematele din faţă vor sări în aer.

Cazematele se aflau în partea dreaptă, pe o colină. Colina întreagă fusese transformată într-o imensă fortăreaţă. Ea urma să fie bombardată în câteva minute de către artileria grea instalată pe o stâncă. Ruşii care îşi aflaseră un adăpost în cazematele abandonate fuseseră evacuaţi. Tunurile germane se pregăteau să arunce în aer toate construcţiile de beton armat de pe colină, să radă toate cazematele de pe ea.

— Încă două minute şi se deschide focul, spuse şeful patrulei germane.

Soldaţii îşi priviră ceasurile; în maxim zece minute urma să nu mai rămână nicio cazemată, nicio fortificaţie pe acea colină. Totul urma să fie ras.

Stânca fortificată fusese dinamitată. Aici erau depozitate muniţiile şi explozibilii capturaţi de la ruşi. Artileria trebuia să declanşeze explozia întregii muniţii.

Chiar în acea clipă însă o patrulă care bara drumurile la câteva sute de metri ridică un drapel alb, agitându-l. Pe drum apărură motociclişti. Nimeni nu ştia ce se întâmplă. Cu siguranţă însă se petrecuse ceva neprevăzut. Un lucru ce nu fusese luat în calcul. Se auziră şuierături. Apoi începu un bombardament asurzitor. Exploziile se declanşau unele după altele. Blocuri de stâncă, pereţi întregi de beton erau proiectaţi în aer la zeci de metri. Imense blocuri de beton armat zburau în aer, apoi cădeau în mare. Parcă ar fi fost un cutremur de pământ. După un sfert de oră focul încetă. Stânca fortificată era acum acoperită de dărâmături. Un nor gros de praf şi de fum se ridica până la cer. Un nor de smoală. Circulaţia fu reluată. Trei motociclişti germani se opriră aproape de locul în care se afla Traian.

În ultimul minut, cu o clipă înaintea începerii bombardamentului, un rus apăruse înaintea unei cazemate. Motocicliştii povestiră că populaţia civilă fusese evacuată cu 48 de ore mai înainte şi dirijată spre o altă colină. Fuseseră efectuate mai multe inspecţii. Nu mai rămăsese nimeni. Totuşi, cu un minut înainte ca stânca să explodeze, în faţa cazematei apăruse un bătrân rus, neras, îmbrăcat în zdrenţe. Se ascunsese printre fortificaţii. După ce şi-a părăsit ascunzişul, s-a rezemat de un perete al cazematei şi şi-a aprins liniştit o ţigară. Patrulele germane îl văzuseră. Îl priveau cu binoclurile şi îi strigau într-un megafon să se îndrepte către ei, pentru că stânca va sări în aer. Rusul asculta apelul germanilor şi privea gesturile lor disperate

prin care îi cereau să părăsească stânca. Nu se clintea însă. Fuma liniştit, rezemat de peretele de beton armat. Nu voia să părăsească colina. Dorea pur şi simplu să sară în aer împreună cu ea.

Era mult prea târziu pentru a putea opri focul. Tunurile începură să tragă. Într-o secundă rusul dispăru din faţa cazematei împreună cu ţigara sa, proiectat în aer la câteva zeci de metri, odată cu imensele blocuri de stâncă şi de beton armat. Germanii nu înţelegeau de ce rusul nu dorise să se salveze. Ei făcuseră tot posibilul...

— Trebuie să fi fost nebun, spuse un soldat. Trebuie să fi fost nebun ca toţi ruşii. Toţi sunt nebuni.

Traian se gândi că bătrânul rus care ieşise înaintea cazematei, care aştepta liniştit explozia cu ţigara pe buze şi care nu dorise să se salveze trebuia să fi fost un refugiat. Doar refugiaţii locuiau în cazemate, pe colină. Cu siguranţă parcursese mii de kilometri târându-şi căruciorul de lemn, căutându-şi un adăpost, căutând cartofi. Cu siguranţă îşi schimbase adăpostul de sute şi de sute de ori înainte de a ajunge aici, pe malul mării, în aceste cazemate. Atunci când i se ordonase să părăsească şi cazematele, nu mai avusese puterea să o facă. Nu mai dorise să plece. Preferase să moară, să sară în aer împreună cu stânca şi colina decât să mai plece la drum. Dacă pleca în altă parte, urma să fie vânat din nou. Urma să fie vânat peste tot. Obosise. Nu mai dorise să-şi schimbe locul. Prefera se să fie zdrobit împreună cu stâncile şi cazematele, împreună cu colina.

* * *

Traian reveni în port. Înţelesese perfect atitudinea rusului care nu mai voia, care nu mai putea să pornească din nou la drum. Îl înţelegea pe acest rus care se încăpăţânase să nu mai plece, să nu mai călătorească, şi preferase să sară în aer decât să fie din nou alungat pe drumuri...

— Şi eu îmi doresc câteodată moartea decât ordinele de plecare. Moartea e mai dulce decât un ordin de plecare, îşi spuse Traian. Omul ajunge uneori la un asemenea grad de oboseală, încât preferă să moară decât să plece...

— Ordin de plecare, domnule Matisi, strigă sergentul de pe puntea submarinului. *Delfinul* a fost reparat.

Sergentul făcu un semn cu mâna în direcţia lui Traian.

— Am primit ordin de îmbarcare. Într-o oră plecăm!

Traian urcă pe puntea submarinului.
„Este ultima mea călătorie, îşi spuse, ultima...”

XXV

Cartea în care Traian povestea viaţa pe submarin apăru în cursul iernii. Era o carte de 300 de pagini, cu o copertă albastră ca marea. Oferi un exemplar fiecărui om al echipajului.

Acum se afla la Constanţa, în biroul amiralului-şef al Marinei de Război. Îi adusese amiralului un volum cu dedicaţie. Marinarii primiră cu entuziasm cartea, care urma să apară şi în maghiară, şi germană. Traian era fericit pentru reuşitele lui literare. Publicase deja patru cărţi despre război.

— Acum voi scrie un roman în care nu voi mai vorbi despre război. Voi dedica romanul Marinei Române, care mi-a permis răgazul de a-l scrie.

— Apropo de răgaz, spuse amiralul, am primit o adresă de la M.C.G., de la Secţia de Presă.

(Amiralul era furios pe Marele Cartier General. Vocea lui devenise aspră.)

— Vi se ordonă să vă prezentaţi de urgenţă la Bucureşti, de unde veţi pleca spre Odessa, unde trebuie să scoateţi un ziar pentru soldaţii de pe front. Am răspuns prompt că sunteţi de folos aici şi că îi rog să trimită pe altcineva să facă pe ziaristul militar pe front. Cred că vă convine! Am fost supăraţi să aflăm că vor să vă ia de la Marină. Trebuie să rămâneţi aici.

Amiralul sună ca să fie chemat curierul. Inima lui Traian bătea puternic în timpul citirii celor două scrisori: cea a Statului Major şi cea cu răspunsul amiralului.

— Sunt sigur că Marele Cartier General va aproba cererea mea, spuse amiralul. Doar dumneavoastră aţi înţeles sufletul şi viaţa marinarilor. Trebuie să rămâneţi aici, cu noi.

— Dar dacă Marele Cartier General nu este de acord? întrebă Traian.

Gândul că va fi obligat să plece din nou în Rusia îl îngrozea.

— Vă cer o favoare, domnule amiral, spuse Traian. Acordaţi-mi o permisie de zece zile. Aş vrea să plec la Bucureşti şi să fac tot ce este posibil ca să nu mai fiu trimis în Rusia.

Amiralul îi acordă permisia.

Chiar în acea seară, Traian se afla din nou la căminul de pe strada Pictor Grigorescu. Doar ce sosise, şi directorul îi transmise un mesaj.

— Divizia navală din Constanţa vă roagă să sunaţi la biroul amiralului de îndată ce aţi ajuns la Bucureşti.

Traian se gândi că s-ar fi putut întâmpla un lucru grav şi nu se înşela. Aghiotantul amiralului îl anunţă la telefon că M.C.G. refuzase cererea amiralului şi-l chema de urgenţă la Bucureşti pentru o nouă plecare – la Odessa.

— Amiralul a depus o nouă cerere. Peste trei zile amiralul va veni personal la Marele Cartier General pentru a obţine rămânerea dumneavoastră la Marină. Mi-a cerut să vă comunic toate acestea, astfel încât dumneavoastră să puteţi face toate demersurile necesare. Până atunci rămâneţi liniştit la Bucureşti. Rămâneţi cele zece zile de permisie.

Traian puse telefonul în furcă. Strânse din dinţi, aşa cum poate strânsese şi rusul din Sevastopol în ziua în care primise ordin să-şi părăsească locuinţa din cazemată.

A doua zi, ieşi în oraş îmbrăcat în civil. Era gata de luptă.

„Mi-am însuşit mai multe lucruri în acest război, îşi spuse. Am aflat că o bătălie poate fi câştigată la fel de bine atât prin lupta corp la corp, cât şi prin şiretenie şi îndemânare. Nu pot să mă angajez într-o luptă corp la corp cu Statul Major. Eu sunt singur, însă voi încerca să-mi arăt iscusinţa. Cu niciun preţ nu mă voi întoarce în Rusia. Cu niciun preţ.”

În acea dimineaţă, Traian obţinu audienţe la mai mulţi miniştri şi generali. A doua zi urmară noi audienţe. Nu era greu. Acum era un scriitor cunoscut. Toţi îl primeau şi îi făceau promisiuni.

În cea de-a treia zi, alte audienţe. În patru zile îşi încheie toate intervenţiile.

Într-o seară, întors obosit la cămin, directorul îl invită în biroul său. Avea o recomandată pentru Traian.

Am onoarea să vă aduc la cunoştinţă că aţi fost numit ataşat cultural la legaţia română din Zagreb. Sunteţi invitat să vă prezentaţi la direcţia de personal a Ministerului Afacerilor Externe.

Traian reciti scrisoarea cu voce tare. Nu reuşise să rămână în cadrul Marinei, însă reuşise să nu se mai întoarcă în Rusia.

Câştigase o mare victorie şi era fericit. Patru ani trecuseră de când fusese înrolat ca militar. Acum redevenea civil.

— Când plecaţi? întrebă directorul.

Era emoţionat. Directorul fusese martor la toate înfrângerile şi la toate victoriile lui.

— Cum aţi reuşit să plecaţi? întrebă directorul.

— Am folosit toate mijloacele posibile pentru a obţine o victorie, spuse Traian. Îmi pare rău că am utilizat *totul*, însă am fost obligat să fac acest lucru. Nu vreau să mai merg în Rusia. Mâine mă voi ocupa de pregătirile pentru plecare. Mai înainte de a-mi lua postul în primire voi merge la Izvor. De patru ani îmi doresc să merg la Izvor, măcar pentru o săptămână, fără să fi reuşit vreodată. Cum îmi propuneam să plec, apărea un nou obstacol. Fie armata, fie examenele la facultate, fie ziarul, fie războiul. De fiecare dată se întâmpla ceva. Acest concediu, pe care îl aştept de patru ani, îl voi avea, în sfârşit.

A doua zi se prezentă la minister. Primi un paşaport diplomatic, scrisorile de acreditare, biletele de tren şi tichetele pentru vagonul de dormit. Plecarea era fixată peste două zile.

— Aş fi vrut să mai întârzii, spuse Traian. Mai am ceva de rezolvat în ţară. Aş vrea, în primul rând, să-mi revăd familia, pe care nu am mai văzut-o de patru ani. Ţin mult să o revăd înainte de plecare.

— Imposibil, spuse ministrul. Odată ajuns la post, puteţi să solicitaţi un concediu. Vă promit încă de acum că vi-l voi acorda, însă trebuie ca mai întâi să vă luaţi postul în primire. Ministrul este singur la legaţie. Trebuie să plecaţi în trei zile, neapărat.

Traian reflectă pentru o clipă. Două luni nu-i o veşnicie. Se va prezenta la post şi, după două luni, se va reîntoarce. Atunci îşi va petrece tot concediul la Izvor. „Nu mă voi mai opri la Bucureşti. Voi merge direct acasă.”

— La ordinele dumneavoastră, spuse Traian ca la armată. Îmi voi lua postul în primire şi în două luni îmi veţi acorda un concediu.

După trei zile, Traian pornea într-o nouă călătorie. De această dată se îndrepta către Apus. Până atunci nu călătorise decât în Răsărit. Era o schimbare de direcţie, însă tot o călătorie.

„Când voi ajunge la Zagreb, sper că nu o voi mai apuca în vreo altă parte. Mă gândesc să rămân acolo mai mulţi ani, îşi spuse el. Acum nu mai sunt în armată, ca să fiu asemenea unui glonţ, la cheremul şefilor.”

Surâse la gândul că nu va mai călători, că va rămâne pe loc.

În chiar acea clipă trenul trecea de frontiera de vest a României. Toate luminile erau camuflate. Absolut toate.

XXVI

Viaţa unui secretar de legaţie era complet diferită de viaţa pe care Traian o cunoscuse până atunci. Era diferită de viaţa lui de student, de viaţa lui de reporter, de viaţa lui de scriitor la modă, de viaţa lui de poet şi de viaţa lui de militar.

În primul rând, costumul era diferit. Traian vroia să-şi îndeplinească toate atribuţiile cu conştiinciozitate. Puse la fundul cufărului cămăşile colorate, pe care le prefera pe vremea când era reporter. Acum nu le mai putea purta. Îşi aşeza în cufăr cravatele de culori vii, costumele sport şi şosetele ecosez. Îi părea rău că nu le mai putea purta. Aici purta doar costume bleumarin cu dungi discrete, o pălărie neagră, încălţăminte neagră şi cravate sobre.

Era aproape un an de când se afla la Zagreb. Începuse să se obişnuiască cu noua lui îmbrăcăminte, însă nu se obişnuia deloc cu programul legaţiei. În chiar momentul în care îşi bea cafeaua, în picioare, ascultând ştirile de la radio, era ora şase dimineaţa. Traian ieşi în stradă. Automobilul era în faţa porţii. Se aşeză la volan. Maşina nu mai era pe gustul său. Îşi dorise întotdeauna să aibă un Topolino ori un micuţ Fiat, însă ministrul nu fusese de acord.

— E ridicol să aşezi plăcuţa cu CD pe o maşină nu mai mare decât o cutie de chibrituri, îi spusese ministrul. Absolut ridicol.

Traian se resemnase. Avea acum o maşină mare, după cum îi ordonase ministrul să cumpere.

La ora şase şi jumătate urcă la legaţie. Imobilul legaţiei era situat în centrul oraşului. Aici, ca şi la căminul din strada Pictor Grigorescu, Traian dispunea de o cheie proprie. El nu sosea la aceeaşi oră cu ceilalţi membri ai legaţiei. Ministrul şi personalul veneau după ora zece. Chiar de la început, Traian ceruse o cheie pentru a putea intra în legaţie la ora şase şi jumătate dimineaţa. Dădu drumul la radioul de pe birou, apoi privi ceasul. Îşi atârnă pardesiul pe portmantou. Se auzi soneria. Deschise. Deschise el însuşi, pentru că omul de serviciu nu venea decât la ora nouă.

Borislava, secretara lui Traian, intră repede şi se îndreptă către aparatul de radio. Se aşeză fără să-şi scoată haina. Era emisiunea clandestină a mareşalului Tito. Zece minute mai târziu

Borislava îi citi în franceză ştirile pe care abia le ascultase. Traian le traduse, la maşină, în română. Era prima sarcină a zilei.

Borislava era studentă la Zagreb. Urma să devină profesoară de franceză. La legaţie ea asculta emisiunile în limba croată şi citea ziarele; apoi le traducea în franceză pentru Traian. Traian le redacta în română, direct la maşina de scris. Rolul lui era să citească toate ziarele croate, toate comunicatele oficiale ale doctorului Ante Pavelici, emisiunile clandestine ale lui Tito, ziarele lui Draga Mihailovici, ziarele sârbilor şi croaţilor din exil şi să asculte emisiunile lor. Din aceste ziare şi emisiuni, din aceste afişe şi manifeste de propagandă, el alcătuia în fiecare zi un buletin de presă în două exemplare. Scria chiar el buletinul la maşină. Un exemplar era destinat guvernului, celălalt ministrului. În fiecare săptămână redacta un raport general. Seara era invitat întotdeauna la o ambasadă, la un consulat ori la membrii autorităţilor croate. Noaptea, când se întorcea acasă, scria versuri.

În vitrinele librăriilor din Bucureşti, cartea sa, *Primul roman*, apăruse. Un roman de 500 de pagini. În întregime liric. O altă carte, despre marină, intitulată *Crucea de lemn de pe Marea Neagră*, se afla sub tipar. Acum lucra la o culegere de nuvele: *Hoţii de cai*. Scria mult, cu fervoare, ca şi cum îi era teamă să nu-i fie smuls tocul dintre degete. Borislava plecă. Traian rămase în faţa maşinii de scris, continuând să bată ştirile germane pe care Hedwiga i le dicta în franceză.

La ora 11 şi jumătate Hedwiga plecă şi ea. Cu buletinul de ştiri dactilografiat în mână, Traian intră în frumosul birou al ministrului. Acesta îl invita de fiecare dată să bea o ceaşcă de cafea împreună; comentau atunci ştirile zilei.

Când se întoarse în biroul sau, începu o scrisoare adresată tatălui său. Nu scria niciodată la maşină scrisorile către Izvor. Prefera să le scrie de mână. Nu avea decât veşti bune pentru acasă. Le vorbea de viaţa lui de la Zagreb, de revistele lui literare şi de toate evenimentele mărunte ale existenţei sale. În timp ce scria, începu să zâmbească. Le împărtăşea alor săi o mare victorie.

În biroul meu de la legaţie parchetul era stricat. Am avut un covor decolorat. Fotoliile, toate, erau stricate. L-am rugat pe ministru să-mi acorde un credit ca să-mi cumpăr un covor nou, să repar parchetul şi fotoliile şi să zugrăvesc. Ministrul a refuzat: „Nu este momentul să ne ocupăm de lux, a spus el. Ţara noastră

este în război. Aşteptaţi să se facă pace". Am scris la Bucureşti. Şi ministerul mi-a refuzat creditul însă cererea mea a căzut, din greşeală poate, sub ochii mareşalului Antonescu, care a râs în hohote citind-o şi a scris pe un colţ al cererii mele: „Să se dea acestui băiat tot ceea ce cere" şi, între paranteze, „nu doar ceea ce are nevoie." După cum vedeţi, izbânda mea este mare. Urmarea: Am în biroul meu un covor mai frumos decât cel al ministrului şi fotolii noi. Sper ca peste câteva luni să obţin un concediu şi să vin să vă văd. Până acum mi-a fost imposibil să lipsesc de aici. Nu este nimeni care să mă poată înlocui şi avem atâta de lucru.

Traian trimise scrisoarea prin curierul diplomatic, care pleca la Viena chiar în acea seară.

* * *

Trecură câteva săptămâni. Apoi altele. Matisi scria la Izvor prin fiecare curier, însă nu primea niciodată răspuns. Într-o zi, una dintre scrisorile lui se reîntoarse la Zagreb. Poşta Română scrisese pe plic: *Destinatarul a fost evacuat de la Izvor. Adresa nouă este necunoscută.*

Cu scrisoarea în mână, Traian intră în biroul ministrului.

— De ce a fost evacuat tatăl meu de la Izvor? îl întrebă pe ministru. Nu mai înţeleg nimic.

Ministrul desfăcu o hartă a României. Îi ceru să-i arate unde era situat Izvorul.

— Ruşii se află acum în nordul Moldovei, spuse ministrul. Nu vedeţi că linia frontului trece exact prin Izvor? Se dau lupte în acele părţi. Chiar la Izvor. E normal ca populaţia civilă să fi fost evacuată.

Traian şi-i imagină pe tatăl său, pe mama sa, pe surorile sale şi pe Nicolae, fratele său, rătăcind cu bagajele lor, cu cuverturile lor, cu saltelele lor şi cu vasele lor de bucătărie în căruţa lor. Şi-i imagină rătăcind pe drumuri în căutarea unui adăpost şi a unei bucăţi de pâine, rătăcind asemenea ruşilor de pe drumurile de pământ ale stepei ucrainene.

— Trebuie să aflu imediat adresa lor, spuse Traian. Vă rog, Excelenţă, să mă ajutaţi. Nu pot să-i las pe drumuri. Trebuie să le aflu un adăpost.

Ministrul trimise o telegramă la Bucureşti. Îl încredinţă că în câteva zile vor şti unde se află preotul Matisi, care rătăcea pe

drumuri cu întreaga lui familie, cu puţina lui agoniseală, izgonit din casa şi din satul său.

Traian se uită pe corespondenţa aşezată pe biroul său: o invitaţie de la Legaţia finlandeză, o ofertă de traducere în limba cehă a cărţii sale despre viaţa pe submarin, o invitaţie la o reprezentaţie teatrală. Puse corespondenţa la locul ei. Plecă singur prin oraş, fără maşina uriaşă. Era neliniştit, teribil de neliniştit. Avea remuşcări pentru faptul că nu fusese mai atent la evenimentele din România. Ar fi trebuit să ştie că linia frontului trecea prin Izvor. Nu se interesase decât de activitatea lui Tito, de cea a ustaşilor[1] şi a cetnicilor. De Izvor uitase. Acest fapt nu putea să şi-l ierte. Făcu cale întoarsă la legaţie şi vru să telefoneze în România. Toate liniile erau însă tăiate din cauza bombardamentelor.

Traian aştepta neliniştit scrisoarea prin care să fie anunţat despre urma alor săi. Aşteptă o zi, aşteptă trei zile, însă în cele din urmă nu mai avu puterea să aştepte.

— Trebuie să mă întorc în România şi să-i caut chiar eu, spuse Traian. Domnule ministru, vă rog să-mi acordaţi un concediu!

Doar Ministrul Afacerilor Externe de la Bucureşti era însă în măsură să acorde concedii.

— Voi telegrafia imediat pentru aceasta la Bucureşti, spuse ministrul. Mai aveţi răbdare vreo două zile. Apoi veţi pleca.

Traian îşi începu pregătirile pentru călătorie. Vroia să plece cu maşina. Se pregăti să pună în maşină pachete cu toate cele necesare unor refugiaţi. Cunoştea nevoile oamenilor izgoniţi din casele lor şi aruncaţi pe drumuri. Cumpără pulovere, pături, medicamente, cafea, ciocolată şi încălţăminte. Vroia să-i caute peste tot cu maşina sa. Dacă va fi cazul, va parcurge ţara de la un capăt la altul şi tot îi va găsi. După fix două zile îi fu acordat concediul.

— Vă sfătuiesc să nu plecaţi cu maşina, îi spuse ministrul. Întreg teritoriul croat, chiar de la ieşirea din Zagreb până la frontieră, este ocupat de partizanii lui Tito. Vă vor face prizonier dacă plecaţi în maşină. Mai bine plecaţi cu trenul. Trenurile sunt în siguranţă.

— Dacă nu merg cu maşina, nu voi reuşi niciodată să-mi găsesc familia. Ştiţi că trenurile, în România, nu mai circulă cu

[1] Ustaşi, cetnici – membri ai unor organizaţii teroriste croate dinaintea şi din timpul celui de-al Doilea Război Mondial (*n. tr.*).

regularitate. Fără maşină nu pot să mă deplasez pentru a-i căuta.

Ministrul ridică din umeri.

— Într-adevăr, spuse el, însă este o nebunie să traversezi cu maşina teritoriul lui Tito. Nu veţi ajunge niciodată la Bucureşti.

— Îmi pun nădejdea în Dumnezeu, spuse Traian. Altceva ce pot să fac?

Traian îşi luă rămas bun de la ministru. Intenţiona să plece la ora trei dimineaţa, ca să traverseze până la ziuă teritoriul nesigur. Îşi aşeză toate bagajele în maşină. Făcu plinul rezervorului. Maşina rămase în faţa porţii şi el intră în casă. Ştia că n-o să poată dormi până la ora trei; ar fi vrut să plece imediat, însă o plecare în miez de noapte era extrem de periculoasă. Drumul spre frontieră se afla în fiecare noapte în mâinile partizanilor. Aprinse toate luminile. Se gândi la bucuria familiei atunci când va sosi printre ai săi. Tatăl său îi scrisese cu siguranţă, însă serviciile poştale erau prost organizate, ca şi căile ferate, şi scrisorile se pierduseră.

Ruşii ocupaseră o mare parte din România. Izvorul se afla acum sub dominaţie rusească, ca şi întreaga Basarabie. Oamenii care nu plecaseră în băjenie din satele lor trăiau sub teroare. Se culcau seara cu traista de pâine uscată la căpătâi şi aşteptau în fiecare noapte să fie deportaţi. Traian îşi imagină că acum ruşii se aflau în casa lor de la Izvor, că soldaţii ruşi se instalaseră deja la el, la Izvor.

Îşi cuprinse capul în mâini. Se auzi telefonul. Nu vru să ridice receptorul. Putea fi o invitaţie la vreun spectacol, la un dineu ori la o recepţie. Se gândea acum la război.

Armata rusă era cea mai indisciplinată armată pe care Traian o văzuse vreodată. Dacă ruşii nu ar fi primit conserve şi muniţii americane şi occidentale, nu ar fi reuşit niciodată să ajungă la Izvor. Dacă ar fi utilizat doar propriile lor resurse, armata rusă putea fi bătută şi de către finlandezi, de către minuscula armată finlandeză; ruşii n-ar fi putut realiza înaintarea decât cu ajutor occidental, cu ajutor american. Telefonul nu dădu semn că vrea să se oprească. Exasperat, ridică receptorul. Auzi vocea ministrului legaţiei, ministrul Mitilneu:

— România a capitulat, spuse ministrul, regele a încheiat o alianţă cu ruşii.

— Imposibil! spuse Traian. Nu se poate ca regele să devină aliatul ocupanţilor ţării sale! Cum ar putea un rege să devină aliatul comuniştilor? Dacă el a făcut un pact cu ruşii, înseamnă

că le-a vândut lor ţara. Înseamnă că le-a cedat ţara ruşilor pentru totdeauna...

— Pregătiţi-vă să fiţi reţinut, spuse ministrul. Începând din această seară, noi suntem aliaţi cu ruşii. Guvernul Regal Român a declarat război germanilor şi celorlalte puteri ale Axei. Croaţia a devenit pentru noi o ţară inamică. Vom fi arestaţi.

După ce puse receptorul în furcă, Traian coborî scara şi se îndreptă spre legaţie. Mergea ca şi cum ar fi avut ochii închişi. Dar nu putea să facă nimic. Era ca pe submarin, unde nu putea să facă nimic, atunci când, una după alta, bombele cădeau chiar deasupra capetelor lor. Exact ca pe submarin.

Nu putea să facă nimic decât să se resemneze şi să execute ordinele ministrului, care îi recomandase să ardă imediat arhivele Serviciului de Presă şi pe cele ale Serviciului Cultural. Era tot ceea ce putea face. Să ardă dosarele.

Intră în biroul legaţiei. Va arunca în şemineu hârtiile aflate în sertare. Va păstra doar manuscrisele sale şi caietele sale de versuri. Doar atât. Restul va fi aruncat în foc.

Către miezul nopţii, sosi Borislava. Aflase de la radio despre capitularea României. Îl căutase pe Traian mai întâi acasă şi, negăsindu-l, se gândise că trebuia să fie la legaţie. După puţin timp sosi şi Hedwiga. Cele două tinere, împreună cu Traian, luară dosarele unul după altul şi le aruncară în foc.

Hârtiile şi dosarele ardeau în flăcări. Părea că însăşi România arde. Apoi, Borislava şi Hedwiga aruncară singure hârtiile în foc. Traian nu mai era în stare. Nu mai avea puterea să le arunce în flăcări. Covorul, fotoliile, mobila nouă din biroul său nu-i folosiseră decât pentru câteva luni. Traian începu să plângă. Cele două tinere străine plângeau şi ele pentru România, acea Românie zdrobită de teroarea sovietică.

* * *

Întorcându-se acasă, Traian întâlni în faţa porţii pe unul din prietenii săi, Hugo Oswaldini, şeful Protocolului din Ministerul Croat al Afacerilor Externe. Era împreună cu soţia sa. Cei mai buni prieteni ai lui Traian.

— Începând de astăzi, România se află în război cu Croaţia, spuse Hugo Oswaldini, însă noi suntem prietenii voştri, cu toate că ţările noastre luptă una împotriva celeilalte.

Urcară toţi trei în apartamentul lui Traian.

— Am venit să vă ajutăm la pregătirea bagajelor, spuse doamna Oswaldini. Trebuie să le pregătiţi chiar din această seară. Diplomaţii români vor fi reţinuţi. Poate chiar de mâine. Trebuie să fiţi pregătit.

Traian se gândi la rusul din Sevastopol, care, după ce fusese alungat din zeci şi zeci de locuri, nu a vrut să-şi mai reia drumul şi, cu ţigara pe buze, înaintea cazematei, preferase să moară în explozie.

— Unde vom fi duşi? întrebă Traian.

— Nu se ştie, spuse Hugo. Principalul este să vă pregătiţi valizele încă din această seară. Nu se ştie unde veţi fi internaţi. Însă aceasta se va întâmpla cu siguranţă.

Traian nu avea mare lucru de împachetat. Privi consola de mahon. Îi scrisese tatălui său, după ce cumpărase această consolă de la Viena, că ar fi vrut să aşeze acolo o fotografie de-a lui. Cumpărase chiar şi rama. Aştepta fotografia tatălui său. Poate că tatăl i-o şi trimisese, însă scrisoarea şi fotografia se vor fi rătăcit. Rama era goală, pe consola de mahon. Nu avea decât o ramă goală, fără fotografia preotului de la Izvor. Acesta era singurul lucru pe care Traian ar fi vrut să-l ia cu el, dacă urma să fie închis: o fotografie a tatălui său. Însă aceasta lipsea. Şi pentru că nu putea să ia cu el singurul lucru care ar fi fost de preţ, restul nu mai avea importanţă. Nu-l mai interesa nimic.

— În afară de strictul necesar, nu iau nimic, spuse Traian. Las totul aici. Totul.

Rama cumpărată de la Viena o va lăsa şi pe ea în apartament. Fără fotografia tatălui său, rama nu avea nicio importanţă, absolut nicio importanţă.

Întoarse butonul aparatului de radio. Regele României făcea chiar în acel moment o declaraţie de prietenie la adresa sovietelor. Apoi Iuliu Maniu, cel mai iubit dintre oamenii politici români, ţinu o cuvântare. Şi el vorbi favorabil de soviete, de ocupanţii ţării.

Traian închise radioul. Se simţea singur. Singur cum nu fusese niciodată. Mai singur decât oricând. Regele său îl abandonase. Miniştrii, întregul guvern îl abandonaseră. Străinii îi ocupaseră ţara. Se simţea teribil de singur.

— Curaj, Traian, spuse Hugo Oswaldini. Curaj!

Mâinile oaspetelui său erau calde.

— Mâine vom fi invadaţi de ruşi şi noi, croaţii, spuse Hugo Oswaldini. Cu ajutorul armelor americane, ruşii vor ajunge până

aici, vor merge peste tot. Vor ocupa şi ţara noastră şi vă vom urma în exil.

XXVII

Trecuseră patru ani de când Traian Matisi lăsase în urmă Zagrebul. Nu mai avea decât o singură trăsătură comună cu Traian cel de mai înainte: ochelarii, aceiaşi ochelari mari, cu rame negre. Însă lentilele erau sparte şi reunite cu leucoplast. Trăsăturile feţei îi deveniseră mult mai proeminente.

Traian Matisi coborî în gara Kronberg, din apropiere de Frankfurt pe Main, îmbrăcat într-o vestă militară pe care erau cusute literele P. W. Purta pantalon de deţinut american şi bocanci cu talpa de crep.

Acum avea mustaţă. O mustaţă neagră care făcea ca faţa lui să pară mai palidă. Traversă peronul; mergea târându-şi picioarele. Acesta era un obicei nou. În timpul şederii în închisoare, fusese obligat să meargă cu încălţări fără şireturi. Ceea ce îl obligase ca, atunci când mergea, să nu-şi ridice picioarele, ci să le târască, pentru a nu se împiedica. Acum, deşi cu şireturi, continua să-şi târască picioarele. Căpătase acest obicei. Traian părea mai înalt, pentru că slăbise. Sub braţ purta un pachet. Puteai ghici că acolo se află cărţi înfăşurate în ziare vechi.

Intră într-o casă înconjurată de copaci înalţi. Mai întâi privise cu atenţie numărul şi numele străzii pentru a fi sigur că nu se înşală.

Traian vorbea acum curent germana. Ceru, în germană, să stea de vorbă cu reprezentantul Vaticanului. Bătrâna care îi deschisese uşa îl invită să intre într-un salon cu mobilier de epocă. Domnea aici o linişte de mănăstire. Fotoliul pe care se aşeză Traian era comod. Extrem de comod. Se afla în sala de recepţie a misiunii diplomatice a Sfântului Scaun din Germania ocupată. Privea cu o aviditate nestăpânită, întrebătoare, mobilele şi covorul. În închisoare nu văzuse decât o singură culoare: griul, şi tot ceea ce îl înconjura era respingător şi dur. Tocmai de aceea ochii săi priveau cu lăcomie culorile covorului şi ale mobilei; din toată fiinţa sa simţea dulceaţa mângâietoare a catifelei fotoliilor. Oamenii ies din închisoare cu o sete intensă de culoare, de mângâiere, de tandreţe.

În faţa ferestrei se zărea o camionetă americană. În închisoare primise în mai multe rânduri prin intermediul Vaticanului ţigări trimise de Eva Peron. Poate că reverendul Octavian Bârlea adusese aceste daruri în închisoare cu această camionetă. Toţi deţinuţii cunoşteau numele reverendului Bârlea. Toţi ştiau că el mergea cu camioneta sa ca să viziteze închisorile din Germania. În timp ce Traian privea pe fereastră, un tânăr preot, palid, intră în salon. Când mergea, ai fi spus că nici nu atingea covorul.

Preotul spuse cu o voce timidă şi blajină:

— Eu sunt Octavian Bârlea.

Traian se ridică. Preotul îi privi bocancii desperecheaţi, pantalonii de soldat şi vesta militară.

— Am ieşit de curând din închisoare, îi spuse Traian.

Preotul îi făcu semn să se aşeze, apoi se aşeză şi el.

Bătrâna care deschisese uşa apăru în prag. Ştia că trebuie să vină. De fiecare dată când un prizonier eliberat sosea, ea aducea aproape automat ceai, pâine albă americană şi unt.

— Vă mulţumesc în primul rând pentru ţigările şi conservele pe care ni le-aţi adus la închisoare, mie şi camarazilor mei, spuse Traian. Prima oară când am primit un colet pe numele meu şi având imprimate cheile Sfântului Petru am plâns. Vedeţi, nu aveam pe nimeni care ar fi putut să-mi trimită colete la închisoare.

Preotul făcu un semn cu mâna. Prin gestul său, vroia să-i ceară să nu-i mai mulţumească. El îşi procurase de la comandament numele şi prenumele tuturor deţinuţilor români şi le trimitea câte un colet din când în când. În toate închisorile germane în care erau închişi români, preotul ducea el însuşi coletele, întotdeauna, cu camioneta sa. Acum Traian era liber. Reverendul Bârlea îl întrebă cu ce se ocupă.

— Studiez teologia la Universitatea din Heidelberg, spuse Traian. Iau lecţii particulare. Am scris o carte de poveşti româneşti pe care am publicat-o la Heidelberg.

Traian scoase o carte din pachetul aşezat lângă el, o carte cartonată, cu coperte portocalii. Scrise o dedicaţie. Aşeză cartea înaintea preotului.

— Vă voi povesti viaţa mea în câteva cuvinte. Sunt fiul unui preot ortodox din satul Izvor, din nordul Moldovei. Am studiat literele şi filosofia la Universitatea din Bucureşti. Am publicat cărţi. Am fost pe front, în războiul împotriva ruşilor. Am obţinut Premiul Regal pentru poezie. Am fost ataşat cultural la legaţia

României din Zagreb. Când ruşii au ocupat România, am fost arestat de către croaţi şi germani, ca diplomat al unei ţări inamice. Apoi americanii au venit şi ne-au arestat, la rândul lor, în mod automat. Spun *automat*, ca fiind un funcţionar al inamicului. Apoi am ieşit din închisoare şi acum...

Preotul aşteptă urmarea.

— Acum...

Traian se opri din nou, cu privirea aţintită asupra vârfului bocancilor săi desperecheaţi. Îi era ruşine să spună ce avea de spus, însă făcu un efort.

— Acum am scris o carte în care povestesc ceea ce mi s-a întâmplat în decursul anilor care au urmat plecării mele din Zagreb. Însă nu aceasta contează. Povestesc în carte întâlnirea unui om cu Occidentul. Este o carte diferită de cele pe care le-am scris... Această experienţă a reprezentat pentru mine ceva nou, năucitor, în carte descriu condiţia omului în societatea occidentală. Cartea mea se numeşte *Romanul orei prezente*.

Îi arătă preotului un pachet cu foi scrise cu creionul.

— Am scris 1200 de pagini. Problema principală este că eu şi camarazii mei nu am fost arestaţi în calitate de *indivizi* care au comis vreo faptă rea. Ci arestaţi în mod *automat* pentru o greşeală imputată *colectivităţii* şi *categoriei* de cetăţeni din care noi facem parte. Niciodată interogatoriul nu s-a purtat asupra a ceea ce am făcut eu ca *individ*. Aceasta nu-i interesa pe cei care m-au ţinut captiv. Categoria funcţionarilor români era condamnată.

Repuse foile în pachet.

— Nu pot să vă povestesc totul, spuse el. Sunt răvăşit şi sunt un povestitor prost. Însă în această carte eu povestesc ceea ce s-a petrecut, tot ceea ce s-a petrecut... Să revin însă la scopul vizitei mele. Această carte despre *ora prezentă* – atât de deznădăjduitoare pentru persoana umană şi pe care o numesc *ora care urmează după ultima oră* – ar putea, cred eu, să facă un bine oamenilor. Ea descrie realitatea. În ceea ce mă priveşte, această carte ar pune capăt unei drame pe care o trăiesc în prezent. Am venit să vă cer ajutorul. Vreau să public acest roman. Trebuie. Însă nu mai am forţa de a lucra. Nu mai pot să lucrez, pentru că îmi este foame. Mai am încă trei sau patru săptămâni de lucru. Atât. Trei sau patru săptămâni de osteneală, însă îmi este atât de foame, încât nu mai pot continua. Tocmai acum, când mi-a mai rămas atât de puţin de făcut. Lucrez fără răgaz, de doi ani. Am început în închisoare. Ar fi păcat să

abandonez o muncă de doi ani, acum când îmi mai trebuie doar câteva săptămâni pentru a ajunge la capăt.

— Ce-aş putea să fac pentru dumneavoastră? întrebă preotul. Spuneţi-mi fără nici o jenă. Ce aţi vrea să fac eu?

— Vă rog să-mi daţi de mâncare. Nu mult. Doar necesarul pentru a trăi şi a munci vreme de trei săptămâni, spuse Traian. Cu puţin unt, cu puţină pâine, cu puţin zahăr şi cafea aş putea să ţin piept trei sau patru săptămâni şi să-mi termin cartea.

Roşi până în vârful urechilor.

— Iertaţi-mă, spuse el. Vă promit să-mi termin cartea în cel mult patru săptămâni. Scriu de 14 ani. Îmi cunosc meseria. Această carte este complet diferită de celelalte. Este o carte care ar putea fi folositoare oamenilor. Nu seamănă cu cărţile mele de mai înainte. Dar nu mai pot s-o continui, pentru că mi-e foame. După aceea voi fi liber...

Preotul turnă ceai în ceaşca lui Traian; îl pofti să servească pâine, unt şi marmeladă.

— Mi-a fost ruşine să vă povestesc toate aceste lucruri.

Ochii îi erau plini de lacrimi. Oare ceaiul fierbinte, oare speranţa arzătoare, oare jena îl făcuseră să-i dea lacrimile? Ori poate bunătatea preotului, care îi turna ceai, o bunătate caldă ca ceaiul? Toate acestea făceau să-i ardă obrajii şi să i se umple ochii de lacrimi.

— Oamenii care s-au ciocnit cu capul de toţi pereţii, oamenii care au fost călcaţi în picioare, la propriu sau la figurat, forţaţi să mănânce pământ, cum mi s-a întâmplat mie, sunt morţi ori sunt complet abrutizaţi. *And only am escaped, alone to tell thee...*[1] cum se spune în *Cartea lui Iov*. Iată pentru ce scriu. Pentru că am supravieţuit naufragiului. Doar pentru aceasta scriu, şi, de asemenea, pentru a preveni un alt naufragiu.

— Mâine dimineaţă vă voi aduce la Heidelberg tot ceea ce aveţi nevoie, spuse preotul.

Traian se ridică.

— Veţi vedea că nu vă voi dezamăgi, spuse. Munca grea, munca de doi ani, de zi şi noapte, fără de răgaz, este încheiată. În aceste trei săptămâni nu voi face decât să recopiez; nimic mai mult.

— Mâine dimineaţă voi fi la Heidelberg, spuse preotul.

[1] Şi am scăpat numai eu singur şi am venit să-ţi dau de veste (Iov 1, 19).

— Traian plecă, târându-şi picioarele. Îi era ruşine să poarte haine de prizonier eliberat. Mergea pe marginea drumului, aproape ştergând pereţii.

În acea noapte retranscrise la romanul său până în zori. A doua zi dimineaţa, reverendul Octavian Bârlea urcă până la al treilea etaj al clădirii din strada Rothbach, nr. 60, din Heidelberg. Părintele aduse un colet uriaş. Îl căra singur. Era firav şi respira greu, sub povara pachetului.

— Dumneavoastră aţi terminat cartea mea, prin bunătatea dumneavoastră, îi spuse Traian. Dumneavoastră aţi scris această carte. Fără bunătatea dumneavoastră, nu aş fi terminat niciodată *Romanul orei prezente*. Niciodată.

Preotul stătea în picioare, coletul uriaş era în mijlocul camerei, pe podea. Mai înainte ca Traian să-şi încheie cuvântul de mulţumire, preotul, diplomat, părăsi camera.

Traian privi îndelung cheile Sfântului Petru imprimate pe pachet. Închise ochii. Visul său se împlinea. Acum el avea ce să mănânce şi cu ce să supravieţuiască pentru a-şi termina cartea. Mulţumi Domnului pentru acest ajutor. Îşi făcu semnul crucii. Rupse apoi eticheta cu cheile Sfântului Petru şi o duse la piept cu evlavie.

XXVIII

Traian scria zi şi noapte. Pachetul preotului era asemenea unei mine de aur.

Lucrând la *Romanul orei prezente*, se rupsese complet de tot ceea ce-l înconjura şi chiar de propria sa persoană. Îndeplinea aceeaşi muncă şi se supunea aceleiaşi metamorfoze, asemenea fluturelui care-şi pierde aripile, picioruşele, şi redevine vierme, iar trupul lui dă naştere unui fir de mătase, cu care îşi va înălţa preţioasa lui celulă, închisoarea de mătase, în care se usucă şi moare. El creează mătasea din propriul lui corp. Întreaga lui fiinţă creează pereţii de mătase.

Când Traian ieşea în stradă, oamenii îşi întorceau capetele, întrebători, şi-l priveau. Trecătorii ghiceau în el un „ceva" diferit, simţeau că el este diferit de ceilalţi oameni. Tinerii izbucneau în râs privindu-l, fără să ştie exact pentru ce îşi bat joc de el. Din această cauză el nu ieşea decât seara, când se lăsa întunericul.

După zece zile de la vizita reverendului Octavian Bârlea, simţi că ochii i se înceţoşează. În acea seară opri lucrul şi se culcă. Se gândi că, după ce va adormi, ceaţa care îi învăluia ochii se va dispersa. Însă, la deşteptare, ochii îl dureau îngrozitor. Se privi cu atenţie în oglindă. Pete roşii ca de sânge îi apăruseră pe ochi. Aceste pete nu erau de sânge, ci un amalgam de filamente, ca o carne vie sângerândă, care apăruseră pe ochii săi. Cu toate acestea încercă să lucreze, însă vederea îi deveni potrivnică. I se părea că o pânză de păianjen se aşezase între ochii săi şi restul lumii, pricinuindu-i o suferinţă de nedescris.

După trei zile, merse la medic. Era un oftalmolog care locuia vizavi de gara din Heidelberg, doctorul Zokott.

— Trebuie să vă operez de urgenţă, îi spuse medicul după ce îl examină.

Privea parcelele de carne sângerândă care îi acopereau ochii lui Traian.

— Trebuie să vă scot aceste vâscozităţi, spuse medicul.

Traian se gândi la promisiunea sa, la preotul diplomat, căruia îi promisese că va termina romanul în trei sau patru săptămâni. Operaţia l-ar fi obligat să-şi întrerupă munca. Se simţi trădat în munca sa de propriii ochi. Ochii îl trădau, ochii săi capitulaseră.

O infirmieră blondă pregătea deja instrumentarul.

— N-aţi putea să-mi faceţi această operaţie mai târziu? îndrăzni Traian. Vă mărturisesc cu toată sinceritatea: am de terminat o lucrare urgentă. Încă zece zile mi-ar fi necesare. Poate cu vreun tratament aş putea să întârzii această intervenţie vreo zece zile? Până atunci, aş putea lucra.

— Cu neputinţă, spuse medicul, vă veţi pierde ochiul. Trebuie să vă operez de urgenţă. Cât se poate de repede chiar. Aţi fost prizonier?

— Am fost prizonier, recunoscu Traian.

Infirmiera încheiase pregătirile cu instrumentarul. Traian fu aşezat pe un scaun înalt. Infirmiera îi dădu un formular şi un toc. Îl rugă să semneze.

— Acest tip de operaţie nu este practicat decât cu consimţământul şi pe răspunderea pacientului, îi spuse. Trebuie să ne daţi acordul dumneavoastră în scris şi să susţineţi că ne absolviţi de orice responsabilitate în privinţa reuşitei intervenţiei.

Traian semnă. Înţelesese că era vorba de un lucru grav. Acum era pregătit. Medicul îi explică mai întâi că excrescenţele de carne roşie care îi invadaseră ochii erau cauzate de lipsa vitaminelor. Începu apoi să scoată cu o lamă vâscozităţile care îi acopereau ochii.

Traian nu se mai stăpâni. Începu să ţipe. Urla cât îl ţinea gura. Ţipetele sale păreau că vin din străfundul rărunchilor. Durerea de ochi este una dintre cele mai cumplite suferinţe. Total diferită de altele; o suferinţă care te ţine treaz. Cu cât această suferinţă e mai mare, cu cât este mai puternică, cu atât eşti mai lucid şi mai atent. O suferinţă care afectează o altă regiune a trupului poate, într-o anume măsură, să te arunce într-o stare de pierdere a cunoştinţei, într-un fel de leşin; atunci nu ţipi, ci gemi. Această suferinţă care îi cuprinsese ochii îi mărea luciditatea şi-i dezvolta la extrem toate facultăţile.

Suferinţa îi creştea forţa de a ţipa. Coardele vocale erau mai puternice, ţipetele mai ascuţite.

Durerea nu slăbi decât în clipa când nu mai simţi pe pupile contactul rece al instrumentelor cremate. Acum infirmiera blondă pregătea pansamentul. Ochiul drept îi fu complet acoperit, rămânând liber doar stângul.

— Dacă nu veţi mânca suficient, operaţia nu vă va ajuta la nimic, îi spuse medicul. Dacă nu vă veţi hrăni cum trebuie, răul va recidiva peste câteva săptămâni. A doua oară, operaţia va fi

mult mai grea. Incomparabil mai grea decât prima. Nu vă puteţi vindeca decât luând vitamine.

Era imposibil însă să găseşti vitamine în Germania.

— Trebuie să mâncaţi morcovi, spuse medicul, cât mai mulţi morcovi.

În acea seară, Traian merse în satul Sekenheim. Cel mai apropiat sat, aşezat între Heidelberg şi Manheim. Ţinea un pachet sub braţ. Avea în el puţin zahăr, puţină cacao, puţină cafea şi câteva ţigări americane. Toate din pachetul oferit lui de preotul Vaticanului. Bătu la toate porţile ţăranilor din Sekenheim, le luă la rând. Întrebă dacă nu aveau să-i dea câţiva morcovi în schimbul ţigărilor, cafelei şi zahărului.

La primele case fu refuzat. Traian se simţi umilit. Aici ţăranii erau oameni bogaţi. În cele din urmă, un ţăran îi deschise poarta. Îl primi în curte. Îi dădu morcovi la schimb cu lucrurile din pachet.

Reîntors în camera sa, la Heidelberg, Traian începu să lucreze şi să mănânce morcovi. Cu un morcov în mâna stângă şi cu creionul în dreapta, începu să scrie din nou la *Romanul orei prezente*. Romanul în care omul îşi vedea tăgăduite şi păcatul, şi mântuirea *individuală*. În acest roman oamenii se aflau în cea mai dramatică situaţie care poate exista; erau consideraţi ca vinovaţi în *colectiv*, şi tot *în colectiv* îşi ispăşeau păcatele lor. Era cea mai teribilă negare a creştinismului, care îl judecă pe om doar ca om, ca individ.

Efectul vitaminelor conţinute în morcovi nu putea fi sesizat decât după un timp destul de lung. Pe moment, Traian simţi efectul morcovilor în stomac. După câteva zile, fu torturat de crampe teribile. Se îndoia asemenea unui şarpe asupra cărţii sale, strângând creionul în mână. Stomacul îl făcea să sufere nespus, însă nu voia să capituleze. Trebuia să termine *Romanul orei prezente*.

De două ori pe săptămână Traian mergea după morcovi la Sekenheim. De trei ori pe săptămână mergea la oftalmolog. Când infirmiera îi scoase pansamentul care îi acoperea ochiul şi îi spuse că s-a vindecat, Traian făcu o descoperire: firişoarele roşii dispăruseră, însă noaptea, pe întuneric, nu distingea mai nimic. Nu distingea nici măcar propriile sale mâini odată cu lăsarea întunericului.

— Tot lipsa vitaminelor, spuse medicul. Cât timp aţi fost prizonier?

Traian fu mişcat de omenia doctorului. Era un bun specialist şi un om de treabă.

— Cu timpul, veţi reuşi să compensaţi această lipsă a vitaminelor, veţi ajunge să distingeţi din nou lucrurile pe întuneric, spuse medicul.

Traian îşi continua lucrul său cu răbdare. Într-o zi, în sfârşit, *Romanul orei prezente* fu terminat. Îşi retranscrisese cartea în două exemplare folosindu-se de un indigo. Sfârşitul acestei cărţi era pentru el cea mai mare victorie. Într-adevăr, era prima lui carte mare pe care o scrisese. Cărţile sale anterioare îi păreau acum copilăreşti, naive, fără nicio valoare. Şi asta, pentru că judeca altfel viaţa sa de dinaintea încarcerării „sistematice” şi condamnarea colectivă. Nu se poate ajunge la mari reuşite, la reuşite veritabile decât prin suferinţă. Şi Traian Matisi suferise.

XXIX

Traian avea un prieten jurnalist la Viena. Îi scrise că a terminat de curând romanul. Îi povesti intriga. Amicul vienez se oferi să traducă *Romanul orei prezente* în germană. Avea însă de trecut o mare piedică. În acel moment nu se putea expedia manuscrisul din Germania. Traian căută o soluţie, însă era destul de dificil să afle un mijloc de a expedia manuscrisul. Orice ilegalitate era pedepsită de către autorităţile de ocupaţie cu mai mulţi ani de închisoare. Traian abia ieşise din închisoare. Căuta să fie prudent. Cu toate acestea avea nevoie de traducerea în germană. Manuscrisul în limba română nu putea fi citit de niciun editor din Europa Occidentală.

În timp ce reflecta la modul de a trimite manuscrisul în Austria fără să rişte pedeapsa cu închisoarea, Traian auzi bătăi în uşă. Nimeni nu venea vreodată la el. Surprins, curios, deschise. Era un compatriot. Ca un compatriot să vină să-l vadă trebuia să se fi întâmplat ceva grav. Traian îl invită să ia loc. Prietenul din ţară rămase în picioare. Privea manuscrisul de pe masă, îl privea cu insistenţă.

— Ştii că lucrez pentru C.I.C., spuse el.

C.I.C.-ul era poliţia secretă a Armatei americane de ocupaţie din Germania.

— Am primit un denunţ în privinţa ta, continuă el. Este semnat de Ilie, compatriotul nostru, pe care îl cunoşti, cu siguranţă. Te acuză că ai scris o carte împotriva SUA.

— Am scris o carte, spuse Matisi. Iat-o pe masă, însă nu este o carte împotriva Americii, nici împotriva forţelor de ocupaţie.

— Că ai scris ori nu o carte împotriva Americii nu contează. Ceea ce ai făcut tu contează mai puţin. Important este denunţul împotriva ta. C.I.C.-ul este obligat să verifice dacă denunţul are un temei. În vederea acestei verificări, vei fi arestat şi vei face detenţie preventivă cât timp va fi necesar până la traducerea cărţii. Câte pagini spui că are cartea? 400? Traducerea va dura timp de un an. În tot acest timp tu vei fi închis. Dacă, din această traducere, rezultă că nu este ceva împotriva Americii în cartea ta, vei fi lăsat liber. Dacă, din contră, cartea conţine ofense împotriva americanilor, vei fi judecat şi condamnat după legile în

vigoare. Am venit să te previn că astăzi ori mâine vei fi arestat. Şi ştii de ce am venit să-ţi fac această favoare? Pentru că tu ai fost mult timp prizonier. Ar fi păcat s-o iei de la capăt. Cunoşti închisorile americane...

— Ce-i de făcut? întrebă Traian.

— Trebuie să dispari imediat şi fără să laşi urme, îi spuse prietenul care lucra pentru C.I.C. Şterge-o imediat!

În faţa ochilor lui Traian se aşternu un nou drum. Un drum fără de sfârşit. Deşi fusese prizonier la americani, nu fusese deloc scutit de drumuri. Şi ca prizonier, fusese transferat, pe rând, în cinci lagăre, de la un capăt la altul al Germaniei de Vest.

— Nu ştiu unde să mă mai duc, spuse el. Nu pot să mai merg nicăieri. Nu mai am acte, nu mai am bani, nu mai am forţă s-o iau de la capăt. Încotro să apuc? Unde aş putea să merg?

Traian se gândi din nou la rusul din Sevastopol, care nu mai vroia să plece, în ciuda ultimului ordin de evacuare, care preferase să moară odată cu explozia cazematei sale.

— Dispari, căci astăzi ori mâine cel târziu va veni poliţia. Astăzi ori mâine jeep-ul lor se va opri înaintea porţii, pentru a te ridica.

Traian nu se gândea că arestarea care-l pândea putea fi atât de aproape. În clipa plecării însă compatriotul îi repetă:

— Dispari fără să mai pierzi nicio secundă, dispari imediat!

Traian începu să-şi strângă hainele în rucsacul american, cele două manuscrise ale *Romanului orei prezente* şi puţinul care-i mai rămăsese la ieşirea din închisoare. Îşi plăti restul chiriei. Mulţumi pentru ospitalitate bătrânului care îi pusese la dispoziţie camera. Şi chiar în seara aceleaşi zile se afla din nou în salonul cu mobilă de epocă al reverendului Octavian Bârlea din Kronberg.

Femeia de serviciu aduse ceaiul la fel ca şi prima oară. Traian se aşeză în acelaşi fotoliu în care stătuse înainte cu câteva săptămâni.

— Am fost denunţat de către un compatriot ca fiind autorul unei cărţi antiamericane, spuse. Am fost prevenit că voi fi arestat astăzi ori mâine, că manuscrisul îmi va fi confiscat şi că va trebui să rămân în închisoare până ce poliţia militară americană va traduce cartea mea în engleză... Nu pot să mai rezist în închisoare.

Reverendul Bârlea se întunecă la chip. Se întunecă la fel ca şi cum ameninţarea cu închisoarea îl viza pe el. Privi în pământ.

— Dacă mă arestează acum, voi rămâne închis vreme de un an, spuse Traian. E prea mult pentru mine. Nu mai pot să suport închisoarea. Trebuie să fug. Trebuie să părăsesc zona americană. Vă rog să trimiteţi romanul la traducătorul meu din Viena. Vă asigur că nu este nimic împotriva Americii în carte. Absolut nimic.

Traian aşează pe masă, înaintea preotului, manuscrisul legat în negru al *Romanului orei prezente*. Alături era plicul cu adresa traducătorului din Viena. Apoi se ridică.

— Vă rog să primiţi mulţumiri din adâncul sufletului meu, părinte. Vă mulţumesc, atât dumneavoastră personal, cât şi Bisericii Catolice.

Se îndreptă către ieşire.

— Unde mergeţi? întrebă preotul. În ce parte apucaţi?

Fugarii urmăriţi de poliţie nu spun niciodată încotro merg. Însă preotului îi putea spune.

— Voi pleca în Franţa, spuse Traian. În Franţa. Pământul dulce şi înmiresmat al Sfântului Ludovic. Voi merge în Franţa...

Se îndepărtă, cu spatele plecat, îmbrăcat în hainele sale de prizonier eliberat, târându-şi picioarele, înspăimântat.

Din acea zi, reverendul Bârlea n-a mai auzit niciodată vorbindu-se despre Traian Matisi, nici măcar dacă era mort şi îngropat.

XXX

Într-o zi, Traian reapăru. Ca şi cum ar fi ieşit din pământ. Era din nou foarte schimbat. Un alt om. Doar ochelarii erau aceiaşi. Lentilele vechi ale ochelarilor săi dispăruseră însă. Nu mai erau lentilele sparte şi reunite cu o bandă de leucoplast, pe care le purta în clipa în care îşi luase rămas bun de la reverendul Bârlea din Kronberg, când îi spusese: „Plec în Franţa. Pământul dulce şi înmiresmat al Sfântului Ludovic. Rămâneţi cu bine!”

Nu mai purta nici bocancii desperecheaţi. Acum purta pantofi negri din piele fină, aşa cum poartă oamenii eleganţi când merg la teatru, la o premieră, când femeile se îmbracă în rochii de seară. Purta un costum de culoare închisă. Chipul său era însă la fel de palid ca altădată. Ca şi atunci când doctorul Zokott îl operase la ochi şi-i prescrisese să mănânce morcovi. Acum însă puteai observa că faţa sa era spălată cu apă caldă şi cu săpun, aşa cum pot să îşi permită să se spele oamenii înstăriţi, care nu sunt obligaţi să se chivernisească.

— Sunt 4000 de oameni în sală, spuse Robert, un proaspăt prieten al lui Traian, din Paris. Niciodată n-am văzut 4000 de oameni la o conferinţă. Este extraordinar. 4000 de persoane venite să asculte un scriitor este un succes formidabil!

Traian îi surâse prietenului său francez în semn de mulţumire. Urcă apoi scările de marmură ale sălii de conferinţe.

Mulţimea, care aştepta în hol ca să-l vadă pe Matisi, făcu un pas înapoi, ca el să poată trece. Toţi îl priveau cu sufletul la gură. În timp ce trecea prin mulţimea admiratorilor, observă cum îşi târăşte picioarele. Acest obicei îl căpătase în vremea anilor de captivitate, când mergea fără şireturi şi-şi târa picioarele ca să nu-şi piardă bocancii mari şi grei. Roşi. Încercă să meargă normal, fără să-şi mai târască pantofii eleganţi. Trecu prin culise în direcţia salonului cu fotolii de catifea, din apropierea scenei. Acolo îl aştepta un grup de jurnalişti şi fotografi francezi şi străini. *Romanul orei prezente* stârnise admiraţia şi interesul filosofilor, oamenilor politici, clerului, juriştilor şi sociologilor, şi nu doar admiraţia amatorilor de literatură.

Traian se opri în mijlocul încăperii cu fotolii roşii de catifea. Răspunse întrebărilor jurnaliştilor.

— Dacă această carte a putut să apară, aceasta se datorează bunăvoinţei lui Dumnezeu, spuse el. *Romanul orei prezente* conţine relatarea evenimentelor cu care m-am confruntat personal după ocuparea ţării mele. Am început manuscrisul în închisoare. Hărţuit de către Poliţia militară a forţelor americane din Germania, care vroia să mă aresteze din nou în urma unui denunţ, prin care eram acuzat că am scris o carte antiamericană, am încredinţat manuscrisul reprezentantului Vaticanului şi am trecut clandestin frontiera. Am venit la Paris pe jos. Nu aveam acte, nu aveam bani. Ca să supravieţuiesc am lucrat ca dactilograf. Când am primit manuscrisul tradus în germană de către un prieten austriac, l-am prezentat unui mare filosof francez. Maestrul l-a citit şi a considerat că este o lucrare excepţională. L-a dat unui editor cu o recomandare în care nu a făcut rabat de superlative. Astăzi, *Romanul orei prezente* este tradus în 24 de limbi şi, dacă socotesc patru cititori pe exemplarul vândut, romanul meu a fost citit până în prezent de aproape zece milioane de oameni...

— Să mergem! spuse Robert.

Traian îi salută pe jurnalişti. Când se urcă pe scenă, făcu un efort să nu-şi mai târască picioarele. 4000 de oameni îl aplaudară, în vreme ce se îndrepta către masa pe care era aşezat microfonul. Rămase în picioare câteva clipe. Era punctul culminant al succesului său. Se gândi că tatăl său, preotul de la Izvor, s-ar fi simţit fericit dacă l-ar fi putut vedea în acea clipă, însă, la Izvor, în Basarabia, în toată România, ruşii erau prezenţi...

În picioare, lângă masa pe care se aflau microfonul şi paharul de apă, Traian avea vederea aţintită spre podea. Publicul aplauda cu frenezie. Traian îşi privi ceasul de aur de la mână. Era ora nouă şi un sfert. La acea oră, tatăl său, asemenea tuturor oamenilor din România, se pregătea de culcare. Mai înainte de a se aşeza în pat, ei îşi puneau la îndemână traista cu pâine uscată, ca să aibă ce mânca pe timpul drumului, în cazul în care poliţia ar veni să-i aresteze în toiul nopţii pentru a-i deporta. Poate chiar în acea noapte...

Aplauzele erau din ce în ce mai frenetice.

— Ridică puţin capul pentru fotografi! spuse Robert.

Traian vru să-i urmeze sfatul, însă nu fu în stare. Ochii lui priviră şi mai jos. Bărbia i se sprijini de cravată.

Traian ştia că, dacă ar fi ridicat privirea în acel moment, ar fi văzut o sală plină ochi. Ar fi văzut, în picioare, 4000 de persoane

într-o învălmăşeală de nedescris. Însă singurul om pe care ar fi vrut să-l vadă în sală, căruia ar fi vrut să-i surâdă şi să-i spună: „Tată, am reuşit!”, acea fiinţă dragă nu era acolo.

— Ridică-ţi puţin ochii, fotografii aşteaptă, repetă Robert.

— Nu pot, spuse Traian.

În miile de fotografii publicate în ziare, după apariţia *Romanului orei prezente*, Traian privea în pământ, în toate aceste fotografii el avea capul plecat. Dacă ar fi ridicat ochii, ştia că nu ar fi aflat în faţa lui decât nişte străini. Niciodată nu va găsi aici – dacă ar ridica ochii – fiinţele pe care ar fi vrut să le vadă. Atunci de ce să-şi ridice privirea, dacă nu putea să-i descopere pe cei pe care ochii lui îşi doreau atât de mult să-i revadă?

* * *

În timpul conferinţei Traian rămăsese ca de obicei cu capul plecat. Când se termină, aproape, se scuză prietenului său francez:

— Nu pot să vin mâine. Ştii că lucrez.

— Nimeni nu te constrânge să lucrezi zi şi noapte, îi spuse Robert. Mâine s-a organizat o mare recepţie în onoarea ta. Oamenii doresc să te vadă. Vino acolo măcar o jumătate de ceas. Vino şi spune-le câteva cuvinte.

— Cu neputinţă, răspunse Traian. Nu pot să vin. Trebuie să lucrez.

În acea seară, Traian se întoarse singur acasă. Nu lucra niciodată seara. Ochii nu-i permiteau să lucreze la lumina electrică. Acum putea să-şi cumpere vitamine. Luase tot felul de vitamine, însă ochii tot nu reuşeau să distingă obiectele pe întuneric şi refuzau să lucreze seara la lumina becului. Pentru că nu putea să scrie, cugeta, cu ochii închişi, la capitolul pe care dorea să-l scrie a doua zi, la lumina zilei. În *Romanul orei prezente* povestise patru ani din viaţa sa, patru ani în timpul cărora fusese arestat în mod *sistematic*, judecat în mod *sistematic*, ca element al unei *categorii*, şi nu ca individ, apoi, eliberat în mod *sistematic*. Descria această experienţă trăită în sufletul şi pe pielea sa.

Mai înainte însă de această experienţă, fusese reporter. În cele zece cărţi scrise în acea perioadă, povestea ce li se întâmplase altora, ce se petrecuse cu alţii. Însă nimeni nu poate să sufere în locul altuia. Nimeni nu poate să înţeleagă în locul altuia. Şi nimeni nu poate să simtă în locul celuilalt. Trebuie să

trăieşti aceeaşi durere ca şi ceilalţi pentru a o putea descrie. Traian Matisi nu se aflase în aceeaşi situaţie ca personajele cărţilor sale anterioare.

Atunci când scrisese *Reporter pe malurile Nistrului*, situaţia lui nu fusese aceeaşi ca cea a artistei evreice Eddy Thall, care transformase biserica în teatru, şi nici ca cea a Silviei pe care o însoţise atunci când ea mergea să aducă provizii şi care tremura la braţul lui atunci când traversau strada. Un reporter nu are decât un singur punct de vedere. El scrie ceea ce vede. Asta-i tot. Doar ceea ce vede. Când a fost însă arestat ca element al unei categorii de indivizi şi când a început să se zbată ca într-o cuşcă cu gratii incandescente, pradă torturii orei prezente, Traian a înţeles că existau şi un al doilea, şi un al treilea punct de vedere. Şi că toate aceste puncte de vedere, deşi total opuse, sunt adevărate. Nu există niciodată *un singur* punct de vedere.

După aceste teribile încercări ale „orei prezente”, Traian reluă toate faptele descrise în cărţile lui precedente şi le prezentă încă o dată într-un roman purtând titlul *Al doilea punct de vedere*.

La 22 de ani, Traian Matisi văzuse la Chişinău o biserică transformată în teatru. În acea biserică dăduse reprezentaţii o trupă de evrei români. Traian, fiul preotului din Izvor, fusese indignat de acest fapt. Indignat la culme. În *Reporter pe malurile Nistrului*, scrisese împotriva trupei de artişti profanatoare. El nu avusese atunci decât un singur punct de vedere: indignarea împotriva celor care profanau Casa Domnului. Atunci când războiul luase sfârşit, şi când în întreaga Europă frontierele căzuseră ca nişte ziduri uriaşe, şi când în această Europă se putea vedea atât de limpede ca şi pe un uriaş teren viran, înţelesese că trupa evreilor care profanase biserica din Chişinău nu era o echipă de profanatori de altare profesionişti. Nu erau decât nişte oameni disperaţi, care căutaseră refugiu la ruşi, pentru a scăpa de crematoriile în care evreii din Europa Centrală îşi aflaseră moartea. Nu erau nici măcar comunişti. Erau nişte *desperados* ce luptau pentru viaţa lor.

Aceşti evrei, ca aproape toţi evreii, nu luptaseră în cel de-al Doilea Război Mondial şi nu deveniseră aliaţi ai ruşilor pentru a-şi salva coloniile lor, patria lor ori independenţa naţională. Ei nu luptau decât pentru viaţa lor, doar pentru viaţa lor.

În *Al doilea punct de vedere*, Traian va pleda în favoarea profanatorilor...

Înainte de culcare, în acea seară, gândurile sale nu se mai îndreptară către cei 4000 de oameni din sala de conferinţe. Gândurile lui se îndreptară către familia sa; dacă mai era încă în viaţă, ar fi trebuit să pribegească pe drumuri. Gândurile sale se îndreptară către biserica prefăcută în teatru, subiectul capitolului pe care trebuia să-l scrie a doua zi, după care adormi.

La ora cinci dimineaţa, ceasul-deşteptător, aşezat pe biroul placat cu furnir de nuc, decorat cu piele lucrată cu rafinament, sună. Traian se ridică din pat. Îşi pregăti cafeaua. Avea zahăr. Dar în timpul anilor de captivitate îşi băuse cafeaua fără zahăr. Îşi luase obiceiul să o bea amară. Nu mai putea să bea cafea îndulcită.

Luă scrisorile pe care portarul le strecurase pe sub uşă şi le aşeză în vestibul. Nu vroia să guste din fructele dulci ale gloriei înainte de a-şi termina rescrierea cărţilor sale din tinereţe. Nu răspundea niciunei invitaţii. De altfel, de cum intra în casă, devenea un om trist. Îşi amintea că ai săi nu mai aveau casă. Vitrinele cu încălţăminte îl întristau. Ştia că în România ai săi nu mai aveau încălţăminte. Erau încălţaţi în cizme de cauciuc, aşa cum văzuse el în Rusia. Muşcând din tableta de ciocolată, Traian se gândea că în afară de copiii poliţiştilor, copiii a 20 de milioane de compatrioţi nu puteau să mănânce o bomboană.

Scrise până spre prânz. Luă o banană şi, în timp ce scria, cu banana în mâna stângă, i se păru că semăna cu Traian la Heidelberg, care scria la *Romanul orei prezente*, ronţăind morcovi ca să-şi salveze ochii de la orbire.

Traian scria grăbit. Avea senzaţia, ca şi la Zagreb, că cineva vroia să-i smulgă creionul din mână. Consultase medici. Ar fi vrut să scape de această teamă, de această angoasă. Însă niciun medicament nu-i adusese vreun folos. Pe când scria, strângea creionul între degete, ca nu cumva să-i fie smuls. Din cauza acestui obicei de a strânge cu teamă creionul în timp ce lucra, degetul arătător de la mâna dreaptă făcuse bătături...

Munca sa îndârjită dură trei ani.

După trei ani, *Al Doilea punct de vedere* apăru în librării. În dimineaţa în care poştaşul îi aduse primul exemplar, Traian se deşteptase ca de obicei, la ora cinci. Căpătase această obişnuinţă. În acea zi nu mai avea însă de lucru. Mângâie coperta cărţii. Era un succes veritabil. Nu aplauze, nici fotografii în ziare. Gloria sa, victoria sa era această carte în care, omeneşte, puteau fi înţeleşi în egală măsură opresorul şi oprimatul.

Ştia că în România, chiar atunci, propria lui familie putea fi torturată de către partizanii care incendiaseră Chişinăul. Pentru că ei erau stăpânii României... Ei torturau. Cu toate acestea, Traian nu mai încerca niciun fel de ură faţă de ei, ci doar un sentiment de milă. Mila era marea sa victorie. O victorie veritabilă. Şi această victorie nu este accesibilă decât preoţilor şi poeţilor.

Cu cartea în mână, deschise larg fereastra:

„Acum merg să mă odihnesc, îşi spuse. Pentru prima oară în viaţa mea merg să mă odihnesc. În sfârşit...”

Locuia la periferia Parisului, la Porte de Saint-Cloud. Simţi aerul de pădure. Respiră până în adâncul plămânilor. Privi oraşul. Strânse cartea puternic la piept.

Telefonul sună pe neaşteptate. Nu erau decât 12 persoane care îi cunoşteau numărul. Telefonul suna rar. Traian nu răspundea aproape niciodată. Acum el putea să răspundă. *Al doilea punct de vedere era terminat*. Traian ridică receptorul. Era bucuros. La celălalt capăt al firului se afla Maestrul.

— Matisi, se întâmplă ceva foarte grav, spuse vocea ascuţită şi tremurândă a Maestrului.

La fiecare cuvânt vocea sa devenea şi mai ascuţită. Tremura, încât ai fi crezut că Maestrul se sufoca.

— Ceva foarte grav, extrem de grav! Trebuie să te văd imediat. Te aştept cât se poate de repede.

XXXI

Traian Matisi începu să se îmbrace. Deschise dulapul în care se aflau o mulţime de costume, aşezate în ordine, pe umeraşe. Toate aceste costume erau de culoare închisă. Toate noi-nouţe. Chiar şi costumele şi pantofii cumpăraţi în urmă cu trei ani erau noi, niciodată nu-i purtase. Nu mersese nicăieri. După strălucitorul triumf îşi petrecuse timpul acasă, în papuci, îmbrăcat într-o cămaşă de lână şi într-un pantalon de lucru. În fiecare zi punea aceeaşi ţinută de lucru.

Trecuse o jumătate de oră de când Maestrul îi telefonase şi Traian încă nu plecase. Era tot acasă. I se făcu ruşine privindu-şi ceasul. Se întrebă dacă grija meticuloasă, lentoarea cu care se îmbrăca nu erau mai degrabă indolenţă.

Îşi aminti de cartea pe care o scrisese o sculptoriţă englezoaică ce mersese în URSS în primii ani de după revoluţia bolşevică pentru a face portretele şi busturile capilor revoluţiei. Ar fi vrut să le surprindă expresia feţelor, însă i-a fost imposibil să obţină măcar o singură expresie. Unul dintre şefii bolşevicilor, îndată ce se aşezase în faţa ei pentru şedinţa de lucru, îşi împreunase mâinile şi rămăsese imobil. Într-o zi, englezoaica muncea şapte ore fără întrerupere, fără un minut de pauză. În timpul acestor şapte ore, şeful revoluţionar nu se clinti. Nu-şi mişca nici buzele. Nu făcea nici măcar un gest de nerăbdare. Chipul său părea a fi din piatră, lipsit de orice expresie, inert.

— Cum puteţi să rămâneţi aşa, nemişcat, ca o piatră? îl întrebă sculptoriţa, care îşi pierduse răbdarea.

Fără ca vreo expresie nouă să-i schimbe faţa, fără ca poziţia să i se schimbe măcar un pic, revoluţionarul îşi mişcă aproape automat buzele pentru a spune:

— Am fost 20 de ani la închisoare, 20 de ani singur, închis în celula mea. Am învăţat să rămân nemişcat şi să aştept, spuse el.

Apoi tăcu...

Traian Matisi, la rândul său, învăţase în închisoare să facă orice lucru cu multă răbdare, cu minuţiozitate şi să aştepte. Un astfel de lucru nu se învaţă decât în închisoare. Sunt singurele lucruri bune care se pot învăţa la închisoare. Era fericit de a fi păstrat aceste obiceiuri deprinse în celulă.

În momentul în care intră în biroul Maestrului, era calm. La fel de liniştit ca şi atunci când răspunsese la telefon ori îşi aşezase cravata. La fel de calm ca şi pe drumul dintre periferia Parisului, unde locuia, şi Cartierul Latin, unde îl aştepta Maestrul.

— V-am convocat pentru o chestiune extrem de gravă, deschise vorba Maestrul, extrem de gravă.

Maestrul tremura. Îi tremura vocea. Traian ştia că atunci când un om este atât de iritat, aşa cum era Maestrul în acele clipe, cea mai mică celulă a trupului său se simţea rău. Că se afla într-o teribilă suferinţă. I se făcu milă. Maestrul nu fusese niciodată la închisoare. Nu învăţase să rămână calm. Un astfel de lucru nu se învaţă decât în închisoare. Maestrul era nervos, suferea. Dacă ar fi fost în închisoare, s-ar fi deprins să rămână calm.

— Mă aflu în situaţia cea mai penibilă din viaţa mea. E grav.

Traian avea o mare stimă pentru Maestru. Ar fi vrut să-i micşoreze suferinţa, însă nu era în stare să o facă.

— Pentru ce nu mi-aţi spus, atunci când mi-aţi adus *Romanul orei prezente*, că mai înainte aţi scris cărţi fasciste?

— Nu au fost cărţi fasciste, spuse Traian, au fost opere de tinereţe, scrise mai înainte de vârsta de 25 de ani. Nu v-am vorbit despre ele, pentru că acestea nu aveau, din punctul meu de vedere, nicio valoare.

— Fapta comisă de dumneavoastră este gravă, spuse Maestrul. Condamnabilă. Existenţa acestor cărţi mă obligă să o rupem unul cu celălalt. Mă simt obligat să vă denunţ opiniei publice. Poziţia morală, situaţia mea, totul mă obligă să acţionez în acest mod. Aţi abuzat de buna mea credinţă. Cum aţi putut face un asemenea lucru? Este greşeala mea, mărturisesc. Sunt prea credul şi prea bun. Sunt prea bun, prea bun...

Traian ar fi vrut să-i răspundă, însă Maestrul continua cu o furie din ce în ce mai dezlănţuită.

— Recunoaşteţi că aţi publicat o carte de 300 de pagini, purtând titlul *Reporter pe malurile Nistrului*, şi o altă carte, *Războiul din Crimeea*, şi încă o alta, *Războiul pe un submarin?*

— Recunosc! spuse Traian.

— Pentru ce mi-aţi ascuns acest fapt? întrebă Maestrul.

— Nu v-am ascuns nimic, spuse Traian. Nu v-am vorbit despre ele deoarece nu meritau osteneala. Prima carte a maturităţii mele scriitoriceşti este *Romanul orei prezente*. Dumneavoastră aţi scris articole, aţi ţinut conferinţe despre cartea mea, fără să faceţi rabat de superlative, de elogii.

— Ceea ce face situaţia şi mai gravă, spuse Maestrul. Sunt amestecat în această chestiune. Am scris despre romanul dumneavoastră articole extrem de favorabile. Aceasta agravează situaţia. Am vorbit despre cartea dumneavoastră fără să-mi drămuiesc laudele, însă nu am cunoscut trecutul dumneavoastră. Am comis eroarea gravă de a nu scotoci prin trecutul dumneavoastră. Dacă v-aş fi cunoscut antecedentele, n-aş mai fi scris niciun rând despre *Romanul orei prezente*.

— Asta înseamnă că *Romanul orei prezente*, despre care vreme de trei ani nu aţi avut decât cuvinte elogioase, nu vă mai este pe plac? întrebă Traian.

Trupul Maestrului nu se mai putea stăpâni de mânie.

— Am putea vorbi altădată despre aceasta, deoarece astăzi sunteţi nervos, spuse Traian.

— N-am timp de aşteptat, îl întrerupse Maestrul. Astăzi chiar voi face cunoscut Presei că mă desolidarizez de dumneavoastră, că m-aţi înşelat, că tot ce am scris despre romanul dumneavoastră am scris înainte de a vă cunoaşte trecutul. Acum, că vi-l cunosc, îmi pare rău că am scris. Îmi pare nespus de rău.

— Dacă eu găsesc o carte bună, o citesc cu interes, vorbesc despre ea elogios, o preţuiesc şi îi acord un loc de cinste, fără a cere în prealabil cazierul judiciar al autorului ei, spuse Traian. Dacă o carte îmi place şi apoi aflu că autorul ei era un impostor, eu continui să iubesc acea carte. Îmi place un tablou frumos, chiar dacă cel care l-a pictat este un hoţ... Sunt chiar extrem de fericit să aflu că un om certat cu legea poate să se ridice la o condiţie superioară şi să creeze o capodoperă. Am iubit opera lui Gide atât înainte, cât şi după ce am aflat că el era invertit. Am iubit versurile lui Verlaine chiar şi după ce am aflat că a stat în închisoare şi că-şi maltrata soţia.

— În cazul dumneavoastră, situaţia este şi mai gravă, spuse Maestrul. Cu mult mai gravă. Cazul dumneavoastră este de o gravitate ieşită din comun. Acuzaţia ce vi se aduce este de ordin politic. Înţelegeţi? *Politic*. Infinit mai gravă. În *Reporter pe malurile Nistrului* aţi vorbit elogios despre germani. Poftiţi. Am traducerea pasajului în cauză. Dumneavoastră, care în *Romanul orei prezente* faceţi apologia omului şi luaţi apărarea individului, aţi vorbit cu simpatie despre germani în cărţile anterioare. Este pur şi simplu monstruos: să vorbim cu simpatie despre germani! Monstruos...

Maestrul luă câteva foi dintr-un dosar. Era traducerea în franceză a câtorva fraze din *Reporter pe malurile Nistrului*. Le citi cu voce tare. Traian îşi aminti pasajul în care vorbea cu simpatie despre soldaţii germani eliberatori ai patriei sale[1], pe care îi întâlnise la Bălţi şi cărora le ceruse un *ausweiss*, ca să poată merge cu camioanele militare pe care le întâlnea. Era primul şi ultimul contact al lui Traian cu germanii. Germanii pe care îi cunoscuse şi despre care vorbise în cartea sa erau germanii de la Serviciul de Circulaţie din Bălţi... Traian păstrase acestor oameni o foarte vie recunoştinţă. În acea noapte, la Bălţi, ei se arătaseră extrem de amabili.

— Nu găsiţi monstruoasă simpatia dumneavoastră faţă de jandarmii germani din Bălţi? întrebă Maestrul.

— Nu, răspunse Matisi. În acea noapte, acei soldaţi au oprit toate maşinile care treceau şi au întrebat dacă n-ar putea să mă ia. Au fost extrem de amabili.

— Cum este posibil ca un om de sensibilitatea dumneavoastră, un poet, un scriitor, să poată vorbi favorabil despre soldaţii nazişti? Este ceva uluitor, incredibil!

— Soldaţii germani au eliberat pământul ţării mele de ocupaţia sovietică. Acelaşi soldat german care a fost în Franţa un ocupant, în Basarabia a fost un eliberator...

— Posibil, spuse Maestrul. Nimic de obiectat, însă eu găsesc că este monstruos ca cineva să facă elogiul germanilor. În orice caz, ar fi trebuit să-mi vorbiţi despre existenţa acestor cărţi. De ce n-aţi făcut-o?

— Există un proverb, Maestre, spuse Traian. *Să nu vorbeşti niciodată de frânghie în casa spânzuratului...* Ar fi fost indecent din partea mea. Ar fi fost lipsit de tact să vă vorbesc de germani. Germanii au fost ocupanţii ţării dumneavoastră. Au pricinuit multe suferinţe în această minunată ţară. Au făcut să curgă sângele francezilor pe acest minunat şi înmiresmat pământ al Sfântului Ludovic. Cunosc şi, asemenea tuturor românilor, sufăr din pricina pătimirilor Franţei. Am suferit atunci când soldaţii germani au ocupat Franţa. Însă acei soldaţi care au ocupat ţara dumneavoastră au eliberat pământul patriei mele de sub ocupaţia sovietică. Aceiaşi soldaţi. Şi mai e ceva: dacă aş fi vorbit despre germani, ar fi trebuit să vorbesc, de asemenea, şi de ruşi, care au fost aliaţii dumneavoastră, dar care au afundat

[1] Autorul se referă la acţiunile militare comune româno-germane pentru eliberarea Basarabiei (*n.ed.*).

ţara mea în disperare şi în sânge. Atunci dumneavoastră eraţi fraţi de arme şi aliaţi cu soldaţii sovietici care îi masacrau pe basarabeni.

— În cărţile dumneavoastră aveţi o atitudine politică, spuse Maestrul. Vă situaţi de partea Axei. O poziţie progermană.

— Am luat poziţie împotriva armatei sovietice care ocupase ţara mea.

— În orice caz, sunt obligat să fac o declaraţie pentru Presă. Mă desolidarizez de acum încolo de persoana dumneavoastră. În cărţile scrise anterior de dumneavoastră există pagini pline de ură. Pur şi simplu monstruos... Compromiţător...

— În cărţile pe care le-am scris mai înainte de a împlini 25 de ani există pagini pline de indignare împotriva ocupaţiei străine. Această atitudine nu este nici monstruoasă, nici compromiţătoare. Atitudinea francezilor care se revoltau împotriva ocupaţiei germane era compromiţătoare şi monstruoasă? Atitudinea mea în faţa ocupanţilor ţării mele nu a fost nici ea astfel. Nu-mi este ruşine de comportarea mea. În niciun caz. Ar fi fost monstruos din partea mea să *nu* mă revolt ori să colaborez cu ocupantul, *adică cu ruşii*. Ar fi fost monstruos să nu mă revolt când altarele Dumnezeului meu erau profanate. Iată ceea ce eu aş fi considerat monstruos, Maestre!

— Există o contradicţie totală între primele dumneavoastră cărţi şi *Romanul orei prezente*, în care vă arătaţi plin de omenie, bun şi înţelegător. Pare ceva inimaginabil că acelaşi om a putut să scrie înainte de *Romanul orei prezente* astfel de cărţi precum *Reporter pe malurile Nistrului, Războiul pe un submarin, Războiul din Crimeea*. Acelaşi om! De neconceput!

— Pentru ce nu v-aţi întrebat, Maestre, cum căpetenia Centurionilor romani, Pavel, a putut să scrie minunata Epistolă care-i poartă semnătura? Ştiţi cum de este posibil acest lucru? Este posibil când omul merge pe drumul Damascului – şi, de asemenea, când trece prin lagărele de concentrare şi de detenţie ale *Romanului orei prezente*. Eu m-am comportat în trecut ca un tânăr normal. Asta-i tot. Ca un tânăr normal. Nu am avut nicio activitate politică. Am iubit pământul ţării mele, familia şi Biserica în care am învăţat să mă rog. Politica nu şi-a aflat locul în toate acestea, nici în starea mea de revoltă, nici în rezistenţa mea faţă de armata străină de ocupaţie. A te indigna împotriva profanatorilor de biserici şi împotriva terorii nu este un act politic...

Cineva bătu la uşă. Traian fu fericit că va fi întreruptă această discuţie. Îşi făcu apariţia omul de serviciu. Aducea ziarele de prânz. Maestrul citi pe prima pagină declaraţia prin care se desolidariza de autorul *Romanului orei prezente* şi-şi exprima regretul că vorbise în termeni elogioşi despre el. Îşi făcea *mea culpa* de a nu fi luat cunoştinţă de cazierul judiciar al autorului înainte de a aduce laude cărţii.

Maestrul deveni dintr-odată liniştit. Era fericit să-şi vadă declaraţiile publicate în *Paris Press*, pe prima pagină, pe patru coloane...

Se întoarse către Traian şi întrebă:

— Şi acum, ce-aveţi de gând?

— Nimic, răspunse el.

— Cum nimic? se miră Maestrul. Trebuie să faceţi ceva. Să daţi o dezminţire. Trebuie să vă renegaţi cărţile dumneavoastră anterioare. Să vă faceţi *mea culpa*, să vă exprimaţi regretul că le-aţi scris. *Mea culpa*, şi asta urgent. Chiar astăzi, imediat.

— Nu am ce să dezmint, spuse Traian. Nimic. Situaţia este limpede. Dacă aş fi fost francez şi dacă aş fi vorbit în termeni elogioşi despre soldaţii germani de la Serviciul de Circulaţie, aş fi fost poate un trădător, însă eu am vorbit despre germanii care ne-au sprijinit să ne eliberăm ţara de sub jugul străin. Aş fi fost un trădător dacă aş fi făcut elogiul soldaţilor sovietici ori al camarazilor acestora. Ce-ar fi de dezminţit? Ar trebui să dezmint că am fost indignat, la vârsta de 22 de ani, când am văzut bisericile transformate în cabarete? Ar fi monstruos. Revolta mea a fost una normală.

— Această situaţie nu poate dura, spuse Maestrul. *Trebuie* să faceţi ceva.

— Consider că nu trebuie să fac nimic, răspunse Traian.

Ştia că procedase normal în starea lui de indignare. Atunci când viaţa îl obligase pe Traian să se izbească cu capul de pereţi şi-l aruncase pe drumul exilului, el înţelesese sensul altor realităţi. Înţelesese că, în afară de punctul de vedere din cărţile sale anterioare, existau şi alte puncte de vedere. Acestea erau, ce e drept, punctele de vedere ale inamicului, ale profanatorului. Prin suferinţă însă, Traian se ridicase şi reuşise să descopere existenţa acestor alte puncte de vedere. Atunci scrisese *Romanul orei prezente* şi *Al doilea punct de vedere*, în care vorbea, cu compasiune chiar, despre profanatorii altarelor. Anii care trecuseră şi experienţele dureroase pe care le îndurase îi descoperiseră un nou sens al evenimentelor. Încerca aceeaşi

compasiune pentru Maestrul, care gândea ca el la 22 de ani, care nu avea decât un singur punct de vedere asupra existenţei.

Adevărurile umane sunt relative. Toate punctele de vedere omeneşti, de asemenea. Nu există un punct de vedere absolut. Adevărul absolut este privilegiul lui Dumnezeu. Maestrul, Maestrul înţelept, se încăpăţânase să susţină că numai adevărul său, punctul său de vedere erau juste şi rezonabile. Dacă Maestrul ar fi fost supus la torturile amintite în *Romanul orei prezente*, ar fi descoperit existenţa unui al doilea, unui al treilea punct de vedere. Ar fi descoperit că toate punctele de vedere umane sunt la fel de juste, chiar dacă ele par că se opun unele altora. Însă Maestrul credea în punctul său de vedere. Ieşi fără să-i întindă mâna lui Traian, fără să-i spună la revedere, trântind uşa după el...

Traian plecă. Ieşind din birou, închise uşa cu multă grijă. Liniştit. Nu o izbi, precum Maestrul. Drumul de întoarcere îl străbătu la fel de calm. Mergea ţinându-şi pălăria în mână. Mergea încet. Îndată ce intră în apartament, auzi telefonul. Ridică receptorul. Era un prieten.

— Sunt profund mişcat de ceea ce vi se întâmplă, îi spuse. Pur şi simplu bulversat...

Continuă:

— Ştiţi că, după legea franceză, aveţi un termen de trei luni pentru a da o dezminţire articolelor apărute în presă. Jurnalele care v-au atacat sunt obligate să publice dezminţirea dumneavoastră.

— Ce dezminţire? întrebă Traian Matisi.

— Aceea pe care o veţi trimite, îi spuse amicul. Mă gândesc că veţi răspunde la toate câte s-au scris împotriva dumneavoastră. Sunt sigur că nu este adevărat că aţi făcut elogiul soldaţilor germani.

— Este perfect adevărat, spuse Traian. Există, în cartea mea *Reporter pe malurile Nistrului*, cinci rânduri în care am spus cât au fost de amabili soldaţii germani care se ocupau de dirijarea circulaţiei la Bălţi, oprind pentru mine camioanele militare, ajutându-mă să fac autostopul! Este adevărat. Aceasta nu necesită nicio dezminţire. Repet. Acei soldaţi care au eliberat Basarabia de sub ocupaţia sovietică au fost foarte amabili în acea seară, şi le port o vie recunoştinţă. Ce-ar fi de dezminţit?

— Sunt lucruri penibile care nu se spun, care nu se scriu. Ar trebui să înţelegeţi. Aceste lucruri fac o impresie proastă.

— Şi la Bucureşti cel care ar fi colaborat cu ruşii ar fi făcut o *impresie proastă*, spuse Traian. Este normal. Dacă aţi spune la Bucureşti că aţi luptat alături de Armata Roşie, care terorizează acum România şi ţările ocupate de sovietici, v-aţi afla într-o situaţie la fel de penibilă. Şi totuşi aţi fost frate de arme cu soldaţii Armatei Roşii când ei acţionau pentru eliberarea patriei voastre. Aţi fost frate de arme cu soldaţii Armatei Roşii, făcând abstracţie de toate lagărele de concentrare din Siberia şi din Urali. Aţi fost camarad cu soldaţii Armatei Roşii, făcând abstracţie de faptul că ei au violat femeile, bătrânele şi tinerele din Basarabia. Nu-i aşa?

— Trebuie să daţi dezminţire...

— Trebuie să dezmint că am fost plin de indignare?

— Cariera dumneavoastră este în joc. Trebuie dată dezminţire. Trebuie ţinut seama de sensibilitatea cititorilor occidentali, care au suferit ocupaţia germană. Dacă nu veţi da dezminţire, ei vă vor detesta. Ştiţi câtă simpatie are toată lumea pentru dumneavoastră, după publicarea *Romanului orei prezente*. Ar fi păcat să vă dezamăgiţi cei mai sinceri admiratori.

— Ce ar trebui să fac ca să-mi păstrez această admiraţie?

— Trebuie să dezminţiţi.

— Să dezmint că am fost plin de indignare faţă de soldaţii străini care ocupau ţara mea? Să dezmint că am fost indignat împotriva profanatorilor de biserici? Împotriva sovieticilor care au deportat într-un singur an o treime din populaţia ţării mele? Este cu neputinţă! Am fost indignat. Pentru ce să susţin contrariul? Pentru ce să mint? Să spun că nu am fost indignat doar pentru a-mi păstra simpatia cititorilor mei? Nu! Încă o dată, nu! Preţul admiraţiei lor este prea mare dacă este acesta. Nu! Prefer să fiu detestat.

Traian puse receptorul în furcă.

Dar soneria se auzi din nou. Nu mai răspunse. Erau, cu siguranţă, alţi „amici” care doreau să-l consoleze şi să-l îndemne să dea imediat o dezminţire. Cu siguranţă, amici care doreau să-i ceară să scrie că el nu fusese cuprins de indignare văzând oraşele ţării sale arse şi distruse de către partizani, nici când tinerele din Basarabia fuseseră violate de către soldaţii sovietici.

Nu putea să declare că nu se indignase, deoarece acesta era adevărul şi pentru că el nu-l regreta. Să renege totul pentru a nu-şi pierde simpatia cititorilor occidentali? Nu avea de formulat nicio dezminţire, nici să-şi facă *mea culpa*.

Dacă admiratorii săi din Franţa îi vor întoarce spatele, va fi obligat să părăsească dulcele şi înmiresmatul pământ al Sfântului Ludovic în care îşi aflase azilul.

Va pleca. Traian îşi privi valizele de pe şifonier. Ar fi dorit să nu mai fie nevoie vreodată să plece.

Traian Matisi nu iubise nicicând plecările, niciun fel de plecare. Totuşi, de la vârsta de 19 ani, fusese obligat să călătorească mereu. Aproape fără încetare, împotriva voinţei sale! Mereu în călătorie. Mereu singur. De fiecare dată când se gândea să rămână undeva, trebuia să plece.

Se dezbrăcă. Îşi aşeză hainele plin de grijă, încet, pe un umeraş din şifonier. Apoi îşi puse papucii şi îmbrăcă hainele de lucru. Se aşeză pe scaun. Îşi dorea cu ardoare să rămână în Franţa. Se gândea, după ce terminase *Al doilea punct de vedere*, că ar fi putut să se odihnească, să rămână locului. Îi plăcea să rămână în acelaşi loc, nemişcat. De aceea surorile lui, şi Nicolae, şi tatăl său îl porecliseră *mortul*. Dar nici în închisoare nu putuse să rămână în acelaşi loc. Fusese transferat fără încetare dintr-un loc în altul.

Şi nici acum, când se afla în Franţa, când se gândea că totul era aranjat, acum când avea o casă a lui, nu îi era îngăduit să rămână.

Trebuia să lase totul şi să plece.

Să plece din nou la drum.

XXXII

Era ora nouă dimineaţa. Traian se afla la editorul său. Acest editor îi era totodată şi prieten.

— Pe termen lung, e cu neputinţă să rezişti, îi spuse editorul. Nimeni nu poate să suporte la infinit să se vadă în fiecare dimineaţă vârât în mizerie...

În ultimele luni, pe când presa publica articole pline de violenţă împotriva autorului *Romanului orei prezente*, Traian Matisi înţelesese toată semnificaţia cuvântului *străin*. Un singur om continua să-i vorbească simplu, ca în limba sa maternă. Acest om era, prietenul său, editorul M. Laurent.

— Nu am mai văzut o asemenea campanie declanşată împotriva unui scriitor niciodată, continuă editorul. Pentru prima oară presa de stânga scrie exact aceleaşi articole ca şi presa burgheză, ca şi presa clericală, ca şi presa de dreapta. De obicei, când comuniştii se agaţă de cineva în jurnalele lor, presa de centru, presa de dreapta ori presa clericală îi iau în mod sistematic apărarea. Însă pe dumneavoastră vă insultă toţi. Absolut toţi. De patru luni, nicio zi de răgaz. Mi se pare ceva ieşit din comun. Mi-e teamă că nu o să mai puteţi să rezistaţi aici.

— Domnule Laurent, spuse Traian, am învăţat, în timpul anilor mei de captivitate, câteva lucruri care-mi sunt deosebit de utile, de care mă servesc în această nefericită împrejurare. În captivitate, soldaţii mi-au luat încălţămintea şi şosetele şi m-au obligat să merg cu picioarele goale pe pietrele ascuţite. Pentru a se amuza, mi-au spart ochelarii şi m-au obligat să merg pe dibuite, fără a vedea la doi paşi înaintea mea. M-au lovit, m-au înfometat. M-au înfometat până într-atât, încât seara mâncam pământ ori tencuiala de pe pereţi. Atunci soldaţii îmi ordonau să deschid gura cât se poate de larg şi ei veneau pe rând şi mă scuipau în gură, unul după altul. Am suportat totul. Când captivitatea mea a luat sfârşit, eu căpătasem puterea de a suporta toate umilinţele şi toate nedreptăţile.

— Da, spuse Laurent, însă aceasta nu poate să dureze la infinit. Chiar şi Iisus S-a încovoiat sub greutatea suferinţei, în grădina Ghetsimani.

O secretară aduse corespondenţa lui Traian. Erau multe scrisori, un munte de scrisori. Matisi deschise primul plic. Un cititor rupsese pagina cu dedicaţie din *Romanul orei prezente* şi i-o retrimisese autorului împreună cu o mulţime de cuvinte insultătoare.

— Citiţi! spuse Traian.

Aşeză sub ochii lui Laurent scrisoarea şi pagina cu dedicaţie ruptă. Deschise apoi al doilea plic. Un jurnalist olandez care vorbise despre el în termeni elogioşi îi cerea acum socoteală asupra activităţii sale din timpul războiului, „de pe vremea în care eraţi ofiţer S.S.”.

— Unde au mers să cerceteze astfel de lucruri? întrebă Traian. Iată că am fost şi ofiţer S.S.!

Scrisoarea tremura în mâna sa. Începu să-şi piardă răbdarea.

După articolul de desolidarizare al Maestrului, presa a început să scrie tot felul de lucruri. Traian aflase astfel că fusese ofiţer în armata germană la comandamentul lagărelor de concentrare, ori prieten intim cu Ante Pavelici, ori aghiotant al lagărului guvernământului militar din Ucraina şi Crimeea. Faptele atribuite lui Matisi erau de o cruzime fără margini.

— Aceasta durează de patru luni, fără răgaz, spuse Laurent. Nu s-a mai pomenit aşa ceva.

Şi ziarele scandinave, germane, portugheze, americane, ziarele din întreaga lume reproducea articolele scrise la Paris împotriva lui, susţinând că se bazează pe o „sursă sigură”.

Traian nu mai vru să citească corespondenţa. Puse scrisorile în servieta sa fără să le mai deschidă. Le ştia dinainte conţinutul.

— N-aş fi înstare să suport toate aceste insulte fără să ripostez, spuse Laurent. Mi-ar fi cu neputinţă să nu răspund.

— Ce-ar fi de răspuns? întrebă Traian. Ce să răspunzi unor astfel de calomnii? Fiecare zi vine cu o nouă acuzaţie. Mereu noi acuzaţii. Unele mai fanteziste decât altele. Sute şi sute de acuzaţii, lustruite pe toate părţile. Cum să răspunzi la toate acestea?

Matisi îi strânse mâna lui Laurent şi plecă.

În drum spre casă, se opri în faţa unei librării. Privi cărţile. Librarul îi ieşi în întâmpinare. Îi întinse mâna şi îi spuse consolându-l:

— Unul dintre cei mai buni prieteni ai mei, un băiat încântător, a fost şi el acuzat de colaborare. Numai că nu a avut noroc. A fost împuşcat... În cazul dumneavoastră...

— Nu am colaborat cu inamicul, ca acel băiat minunat..., ar fi vrut să-i spună Traian.

Tăcu însă. Orice discuţie ar fi fost inutilă. Cumpără o carte şi-şi continuă drumul. Sub uşa apartamentului cineva strecurase corespondenţa de dimineaţă. Erau articole ciopârţite din ziare, din toate ţările lumii. Traian înţelese că în zadar se lăsase antrenat într-o astfel de campanie, că avea nişte limite de suportabilitate. Din toată fiinţa lui nu mai putea să suporte mai mult. Zile de-a rândul îi fu imposibil să mănânce. Stomacul său refuza orice fel de hrană. Tot ceea ce i se întâmpla era atât de neprevăzut, atât de lipsit de logică şi de neaşteptat, încât raţiunea nu-i mai permitea să înţeleagă. În timp ce-şi agăţa pardesiul în cuier, realiză că i se face o mare nedreptate. Era poate o nouă încercare îngăduită de Dumnezeu. O nouă încercare pe care datoria lui de creştin îi poruncea să o accepte. Pentru că binele, ca şi răul, se supune voii lui Dumnezeu. Gândul că această încercare era în voia lui Dumnezeu îl consolă pe Traian. Deschise scrisorile şi începu să le citească. O jurnalistă îl acuza într-un ziar parizian că ar fi fost instigatorul masacrelor evreilor din Basarabia...

Când deschise următoarea scrisoare, ochii i se luminară din nou. Era o invitaţie. Un institut cultural din Argentina îl invita să organizeze o serie de conferinţe pe continentul latino-american. Lui Traian nu-i veni să creadă ochilor. Citi scrisoarea pentru a doua oară. Mai erau oameni care să-l invite, după ce presa îi adusese insulte şi acuzaţii de cele mai monstruoase crime comise pe pământ în timp de război.

Traian îl sună pe Laurent şi-i citi scrisoarea.

— Este exact ceea ce vă trebuie, îi spuse Laurent. Timp de 20 de zile veţi fi pe mare. Acolo nu veţi mai avea jurnale. Nu vi se vor mai arunca în fiecare dimineaţă lături în faţă. Plecaţi. Această călătorie vă va prinde foarte bine. Este schimbarea de care aveţi nevoie.

Traian trimise o telegramă la Buenos Aires cu răspunsul său: accepta. Urma să plece săptămâna următoare. Funcţionarul de la agenţia de voiaj, de la care îşi cumpără biletul, îl privi lung şi strânse din dinţi. Îl recunoscuse pe Traian Matisi. După ce îi întinse biletul pentru Buenos Aires, îl întrebă:

— Mergeţi în vizită la Peron?

Vocea lui avea nuanţe insinuante. Traian scoase din buzunar scrisoarea prin care era invitat, ca şi cum ar fi vrut să se scuze:

— Am fost invitat de către o organizaţie culturală catolică, îi răspunse.

Funcţionarul surâse ironic. Privirea părea să spună că nu putea fi păcălit.

— În Argentina este dictatură, îi spuse funcţionarul. O dictatură insuportabilă. În Argentina nu sunt decât organizaţii peroniste ori fasciste. Celelalte organizaţii au fost dizolvate şi membrii lor se află în lagăre de concentrare. Acolo toţi cei care nu sunt fascişti se află în lagăre de concentrare...

Traian încercă să rabde şi acest nou atac. Stătea nemişcat înaintea ghişeului, ţinându-şi biletul în mână. Ar fi vrut să-l înapoieze, să sune la Buenos Aires că nu va mai veni.

— Veţi călători foarte confortabil, îi spuse funcţionarul. La Buenos Aires veţi fi singurul om de pe transatlantic. Acum nimeni nu are curajul să meargă în Argentina, din cauza dictaturii. Este periculos să călătoreşti în Argentina. Multe riscuri. Doar partizanii lui Peron călătoresc acolo.

Traian tăcea. Biletul de călătorie îi tremura în mână.

— Veţi fi foarte bine primit în Argentina! mai spuse funcţionarul.

— De ce credeţi dumneavoastră că voi fi foarte bine primit? întrebă Traian.

Funcţionarul continuă, fără să răspundă la întrebare:

— Veţi rămâne, cu siguranţă, acolo. Nu vă veţi mai întoarce în Europa.

— Nu trebuie să rămân decât trei luni în Argentina, spuse Traian.

Ochii ironici şi insinuanţi ai funcţionarului îl priveau fără să-l slăbească. Privirea sa exprima foarte bine ceea ce gândea: „Nu pot fi păcălit. Vă cunosc opiniile. Am citit toate ziarele şi ştiu cine sunteţi.”

Traian ieşi din agenţie cu sufletul împovărat. Plecarea lui era peste trei zile. Trebuia să parcurgă cincisprezece mii de kilometri. Un nou voiaj. Un voiaj lung. Făcuse atâtea călătorii... Cu toate acestea, trebuia să plece din nou. Trebuia să plece chiar în momentul în care îşi dorea cu ardoare să nu mai plece. Cuvintele funcţionarului de la agenţie nu-l slăbeau. Dumnezeu era singurul însă Care ştia că voiajul lui la Buenos Aires nu era unul politic. Doar Dumnezeu cunoştea acest lucru.

XXXIII

Transatlanticul *Bretagne* intră în portul Buenos Aires la ora şapte dimineaţa. Călătoria începută la Marsilia durase 19 zile. Lui Traian i s-a părut însă o eternitate. Timpul şi l-a petrecut în cea mai mare parte închis în cabina sa. Nu putea să doarmă. Nu putea să mănânce. Nava somptuoasă i se părea o închisoare. Se afla acum la capătul călătoriei sale şi, cu toate acestea, îi era o teamă cumplită să coboare.

Lunile de polemică violentă sfârşiseră prin a face să-i pătrundă în suflet o adevărată teroare. Teroarea îi invadase întreaga fiinţă. Peisajul coastei argentiniene, oraşul necunoscut, total diferit de alte oraşe pe care le cunoscuse până atunci, îl îngrozeau.

Sute de persoane îl aşteptau pe chei. De pe punte, privea mulţimea din port. Vroia să ghicească cine puteau fi persoanele venite în întâmpinarea sa.

După ce scările au fost coborâte, un om ieşi din mulţime şi-i strigă:

— Domnule Matisi!

Marinarii fixară scara. Traian îi făcu un semn cu mâna omului care-l strigase. Acesta i se adresă în româneşte:

— Trebuie să vă fac o comunicare urgentă. Extrem de urgentă. Am să vă spun ceva mai înainte de debarcare, mai înainte de a lua contact cu ceilalţi oameni.

Omul cu tâmplele cărunte fu primul care urcă pe puntea transatlanticului. Îl luă de braţ şi-i spuse:

— Atenţie, nicio declaraţie politică!

— Cine v-a trimis ca să-mi daţi aceste sfaturi? îl întrebă Traian. Poliţia ori societatea care organizează conferinţele?

— Puţin contează cine m-a trimis, spuse noul venit. Ţin să vă asigur că suntem prieteni şi admiratori ai dumneavoastră. Vă vrem binele. Doar binele. Nu faceţi nicio declaraţie politică. Niciuna. Oricât de mult timp aţi rămâne în Argentina.

Omul cu tâmplele cărunte îşi luă repede rămas bun de la el şi dispăru. Oamenii începeau să coboare de pe vasul *Bretagne*. Coborî şi el. Fu înconjurat de un grup de jurnalişti, de fotografi, de cineaşti.

În porturile europene, doar marile vedete de cinema au privilegiul de a fi primite în acest fel. Traian căută cu privirea pe omul cu tâmplele cărunte. Sfatul său îl intrigase. Dispăruse. Jurnaliştii îi puseră o mulţime de întrebări, destul de diverse. Toate întrebările erau însă amicale, aproape pline de afecţiune. Le răspunse la fel de amical. Poza pentru fotografi, pentru cineaşti. Dădu autografe. Cu toate că se simţea obosit, nu refuză pe nimeni. Părăsi portul după trei ore. Se afla acum într-un apartament de lux, care-i fusese rezervat la hotelul Continental. Era fericit că nimeni nu făcuse aluzie la campania de presă dusă împotriva lui în Europa. Jurnaliştii îi puseseră întrebări despre *Romanul orei prezente* şi despre *Al doilea punct de vedere*, despre viaţa sa. Organizatorii conferinţei, alături de care va bea o cafea în apartamentul hotelului, nu vor vorbi nici ei despre acea polemică. La ora 12 şi jumătate, o maşină elegantă îl luă într-un tur de oraş. Se simţea obosit. Ochii îi ardeau, deoarece în ultima noapte, pe vapor, nu dormise decât foarte puţin. Nu putea să refuze însă invitaţia de a vizita oraşul. Privi străzile largi, clădirile imense, trecătorii. Totul era diferit faţă de Europa. Totul fusese creat la o scară uriaşă.

— Aici se ridica Jockey-Clubul, spuse unul dintre însoţitorii lui.

Maşina se opri în faţa unui morman de ruine.

— Clădirea Jockey-Clubului a fost de curând incendiată de către peronişti, îi explică cel de-al doilea însoţitor. Această clădire adăpostea cea mai importantă bibliotecă de ediţii rare din America de Sud. Se aflau aici tablouri ale marilor maeştri, opere de artă, covoare, un extraordinar tezaur artistic. Un tezaur unic. Acest imobil a fost gloria continentului latin. Nu s-a putut salva nimic. Este opera peroniştilor, a fasciştilor de la guvernare.

Traian privi mormanul de ruine. Privea părţi din zidurile înnegrite de foc, care se asemănau cu ruinele din Dresda, din Nürenberg, din Chişinău ori din alte oraşe ale Europei.

Nu ştia dacă cei doi oameni care îl însoţeau erau peronişti ori antiperonişti, însă îşi dădea seama limpede că ei îl priveau cu atenţie şi aşteptau o reacţie din partea lui.

Traian spuse, gândindu-se la sfaturile omului cu tâmplele cărunte care îl întâmpinase la coborârea de pe vapor:

— Ruinele sunt întotdeauna jalnice. (În această afirmaţie era sigur că nu se afla nimic politic.) Ruinele sunt teribil de întristătoare. Întotdeauna. Peste tot.

În jurul orei 13 şi jumătate, luă masa într-un cerc de persoane necunoscute. Zece persoane. Doar bărbaţi. Meniurile

servite erau meniuri pe care nu le cunoştea. Traian mânca aceleaşi feluri de mâncare ca şi comesenii săi. Când gustă brânză cu dulceaţă, spuse că este ceva nemaipomenit.

Se întoarse la hotel după ora 4. Avea tâmplele fierbinţi. Avea febră. Seara temperatura îi urcă la 39°. Organizatorii conferinţei îi trimiseră un medic. Era fericit să rămână în cameră. Era cu adevărat bolnav şi nimeni nu putea să fie ofensat de faptul că nu putea răspunde invitaţiilor. Din jumătate în jumătate de oră, valetul de cameră îi aducea noi scrisori. Numai din Argentina, ţară în care Traian avea aproape un milion de cititori. Admiratorii săi îi scriau ori veneau să-l vadă. Intrau în apartamentul său grupuri-grupuri. În fiecare zi veneau mai mult de 1000 de persoane. Streptomicina argentiniană se arătă salvatoare. Traian putu să-şi ţină conferinţele la datele anunţate prin afişele care împânzeau zidurile oraşului. Restul timpului şi-l petrecea la hotel, primind vizitele cititorilor săi. Într-o zi, un şofer în uniformă îi aduse o carte numită *Dincolo de ora prezentă*. Traian încercă să citească textul spaniol. Era emoţionat. Autorul era un ministru din guvern. Traian se gândi să-i facă o vizită, după încheierea ciclului de conferinţe, ca să-i mulţumească pentru această carte.

Ministrul îl primi în biroul său din clădirea guvernului, la *Casa Rosada*. Scriitorul-ministru îi făcu o primire simplă, omenească, neprotocolară. Discută cu Traian despre teatru, despre poezie, despre Dumnezeu. Era în jur de ora opt seara. Timpul trecea rapid. În timp ce discutau, sosiră mama ministrului, apoi tatăl, apoi alte rude ale ministrului. Era după ora de program. Omul de serviciu aduse cafeaua. Domnea o atmosferă pe care Traian o cunoscuse cu mulţi ani în urmă. Închizând ochii, ar fi putut să creadă că tatăl ministrului era tatăl său. Că mama ministrului era mama sa. Şi că ei se aflau cu toţii, cu o ceaşcă de cafea în faţă, nu într-un palat al guvernului, în Argentina, ci în casa preotului Matisi, la Izvor, în casa părinţilor săi. În clipa plecării, ministrul îl întrebă:

— Când aţi vrea să-l vedeţi pe preşedinte?

Traian roşi. Ştia că preşedintele Argentinei îi citise cărţile. Că îi plăcuseră.

— Se merge în vizită la un şef de stat numai atunci când acesta fixează o audienţă. Eu nu sunt decât un scriitor. Doar atât.

Traian se întoarse pe jos la hotel. În acea noapte adormi liniştit. Adormi gândindu-se la familia sa şi la casa lor de la Izvor, din Carpaţi.

A doua zi fu trezit de soneria telefonului. Telefonista îi spuse:

— Preşedintele vă aşteaptă mâine dimineaţă, la ora şapte fără un sfert.

Traian aşează receptorul la locul său, cu o mână îngreunată de somn. Încercă să adoarmă din nou. Telefonista sună pentru a doua oară:

— Cabinetul preşedintelui cere confirmarea vizitei dumneavoastră de mâine, la ora şapte fără un sfert la *Casa Rosada*.

— Desigur! Voi merge! spuse Traian.

Ştia că în Argentina, la ora şapte dimineaţa, toţi miniştrii se aflau în birourile lor.

Se trezi. Era sigur ca defăimătorii săi vor scrie articole injurioase privitor la faptul că Peron îi acordase o audienţă. Va fi pentru ei un nou pretext. Totuşi Traian era mulţumit. Era fericit, ca scriitor, să-l numere pe preşedinte printre cititorii săi. Un scriitor este întotdeauna fericit atunci când reuşeşte să ajungă la inima cititorilor săi. Este cel mai mare vis al oricărui scriitor.

XXXIV

A doua zi dimineaţa, la ora şapte fără un sfert, Traian se afla la *Casa Rosada*. Uşa imensă care separa salonul de aşteptare de biroul preşedintelui se deschise. Un om cu părul negru, îmbrăcat într-un costum de culoare gri deschis, cu un mers tineresc, sportiv, se îndreptă spre el. Îl primi în pragul biroului său. Traian îl fixă cu privirea. Îi privi costumul gri, mâna cu ceasul de aur pe care o ţinea pe umărul sau. Privi ochii mari şi vii, şi chipul omului venit în întâmpinarea sa în pragul biroului. Traian şi-l reaminti din fotografii, deşi în realitate părea infinit mai tânăr.

Nu-i venea să creadă că acest om care îl primea în pragul biroului său cu braţele deschise era preşedintele. Nu putea să creadă că acest om, ager şi tânăr ca un sublocotenent, era generalul-dictator în persoană.

Traian, care nu putea să creadă un astfel de lucru, rămase nemişcat câteva clipe. Luându-l amical de braţ, dictatorul îi spuse:

— Poftiţi, *amigo*, poftiţi! Sunt nespus de fericit că aţi venit să mă vedeţi!

Traian Matisi se înşelase adesea în viaţa sa, cum orice om se mai poate înşela. Însă de această dată el avu certitudinea că nu se înşală. Preşedintele îl primi în biroul său imens, cu braţele şi cu inima deschise, cu toată prietenia.

Trecuseră zece ani de când Traian părăsise Bucureştiul. În decursul acestor zece ani nimeni, niciodată, nu-şi deschisese, măcar o singură dată, inima şi braţele cu atâta sinceritate şi cu atâta prietenie ca să-l primească. Nicăieri. Chiar şi foştii săi colegi de şcoală, pe care îi întâlnise uneori în exil, nu-l primiseră nicicând atât de amical. Nimeni. Traian era emoţionat de acest fapt

Preşedintele îi vorbi de cărţile sale, de *Romanul orei prezente* şi de *Al doilea punct de vedere*. Îi vorbi de Argentina. De Eva Peron.

Omul de serviciu aduse alte ceşti cu cafea. Traian privi pendula din perete. Considera că audienţa trebuia să ia sfârşit. Ar fi vrut să se ridice, însă era contrar protocolului să se ridice primul.

— Mai rămâneţi, *amigo*, spuse preşedintele, observându-l că se uită la ceas.

Traian era preocupat să nu abuzeze cumva de timp. Un şef de stat este un om foarte ocupat. Se afla acolo de o oră. Apoi, o altă jumătate de oră se scurse şi încă un sfert de oră.

— Mă simt foarte fericit că aţi apreciat cărţile mele, spuse Traian. Am scris *Romanul orei prezente* fumând ţigări argentiniene pe care Eva Peron le trimitea prizonierilor din Europa printr-un intermediar de la Vatican. Vă mulţumesc pentru ţigări şi pentru toate darurile pe care dumneavoastră mi le-aţi făcut mie şi camarazilor mei din captivitate. În acelaşi timp vă mulţumesc pentru ospitalitatea pe care aţi acordat-o pe pământ argentinian personajelor cărţilor mele. Multe personaje din *Romanul orei prezente* şi din *Al doilea punct de vedere* au venit să mă vadă. Ele trăiesc în Argentina, unde şi-au aflat refugiul, după ce au cerut azil în zadar în toate ţările.

Vorbind despre personajele romanelor sale, Traian îşi aminti de cuvintele funcţionarului de la agenţia de voiaj din Paris împotriva dictatorului argentinian. Îşi aminti articolele de protest împotriva dictaturii lui Peron, publicate în presa Americii de Nord, în Brazilia şi în ţările europene.

Traian spuse:

— Toate cunoştinţele mele m-au sfătuit să renunţ la această călătorie în Argentina, să nu vin aici. Toata lumea mi-a spus că în Argentina domnesc teroarea şi dictatura. În timpul şederii mele aici, la Buenos Aires, nu am avut vreme să umblu. Am fost aproape tot timpul bolnav. Am constatat personal un lucru pe care nu l-am întâlnit în nicio altă ţară în care am ţinut conferinţe. Cenzura nu mi-a cerut dinainte textul conferinţei. Nu au fost stenografe de la poliţie în timpul conferinţei, pentru a înregistra cuvintele mele, şi după expozeul meu nimeni nu mi-a cerut textul.

Preşedintele surâse. Aceasta critică pozitivă a regimului său părea să-i placă.

Văzându-l pe dictator zâmbind, Traian continuă cu ceva mai mult curaj:

— Din raţiuni de sănătate, nu pot să-mi prelungesc sejurul în America de Sud. Voi pleca imediat, dar întrucât atitudinea dumneavoastră faţă de mine a fost atât de amicală, îmi voi permite să vă adresez o rugăminte. Aş vrea să vizitez lagărele de concentrare din Argentina.

— Nu există lagăre de concentrare în Argentina, spuse preşedintele.

— Totuşi există mulţi oameni închişi din motive politice, spuse Traian. Toţi adversarii dumneavoastră sunt închişi. Aş putea să-i vizitez în închisoare şi să stau de vorbă cu ei?

Chipul preşedintelui se întunecă. O umbră de tristeţe îi învălui privirea. Ochii îi deveniră melancolici. Mâna lui, pe care strălucea piatra albastră a unui inel cu sigiliu, apăsă pe butonul unei sonerii. În birou intră colonelul-şef al casei militare a preşedintelui. Se opri în poziţie de drepţi în faţa generalului:

— Domnul Matisi are permisiunea să viziteze toate închisorile de pe teritoriul Republicii Argentine. Domnul Matisi poate să vorbească cu *toţi* prizonierii. Are autorizaţia de a cunoaşte dosarul oricărui deţinut.

După o clipă de tăcere, preşedintele adăugă:

— Pun la dispoziţia domnului Matisi avionul meu personal pentru toate deplasările pe care doreşte să le facă pe teritoriul republicii. Începând din acest moment, avionul meu este la dispoziţia dumneavoastră.

Aghiotantul salută şi ieşi.

— Realităţile de la noi nu trebuie judecate în alt mod decât în spiritul de aici, spuse preşedintele. Unul din sporturile noastre naţionale, în afară de fotbal, este revoluţia. Pe continentul latin, revoluţia nu este neapărat un act de protest împotriva guvernării, ca în alte părţi ale lumii. Pe continentul latin revoluţia este un sport. Nu trebuie judecată popularitatea unui guvern după numărul mişcărilor revoluţionare. De altfel, eu nu-i tratez ca pe nişte revoluţionari pe aceia care aţâţă la comploturi împotriva mea. Eu îi tratez pe conspiratori şi pe revoluţionari ca pe nişte agitatori. Când îi prind în flagrant delict de act revoluţionar nu îi ucid, nu doresc sânge: îi închid, le administrez o pedeapsă minimală şi îi pun în libertate.

Traian asculta. Era decis să se convingă cu propriii săi ochi că lucrurile se petreceau întocmai. Vroia să se convingă personal. Dorea cu orice preţ să viziteze oamenii care se aflau în închisoare. În sufletul lui Traian nu exista nicio urmă de teamă. Simţea că putea să vorbească deschis. Să spună totul. Îi vorbi preşedintelui aşa cum vorbeşti prietenilor, în momentele de sinceritate absolută, cu cărţile pe masă.

— Membrii Jockey-Clubului se numără printre adversarii cei mai îndârjiţi ai peronismului, spuse Traian. Mi-ar face plăcere ca mai înainte de a pleca să ţin o conferinţă la Jockey-Club. Am

văzut că în Buenos Aires Jockey-Clubul a fost distrus de către peronişti. La Rosario însă, oraşul cel mai apropiat de Buenos-Aires, acesta mai există. Vedeţi vreun inconvenient în faptul că eu aş vorbi la Jockey-Clubul din Rosario?

Preşedintele izbucni în râs:

— Mergeţi la oligarhii de la Jockey-Club oricând voiţi şi spuneţi-le tot ceea ce doriţi. Chiar vă *cer* să ţineţi o conferinţă la Jockey.

Preşedintele continuă:

— Nu vă acord ceea ce mi-aţi cerut pentru a vă converti la peronism. Noi nu vrem să vă cumpărăm. Dacă aţi fi fost de vânzare, alţii v-ar fi cumpărat cu mult timp înaintea mea.

Vocea preşedintelui deveni plină de afecţiune:

— Principalul motiv al simpatiei faţă de dumneavoastră este, cu siguranţă, faptul că nu sunteţi de vânzare. Sunteţi un om singur. Sunteţi omul care-şi urmează drumul său de unul singur. Omul care călătoreşte singur. Omul care-şi construieşte singur casa sa, căminul său, care-şi trasează singur drumul său, un om care călătoreşte singur, cu conştiinţa sa. Un om care nu are în spatele lui niciun trust, niciun guvern, niciun partid. Nici măcar un manager. Un om care chiar nu are o patrie care să-l susţină, nici măcar un consulat, singur în întreaga lume.

Audienţa luă sfârşit. Se întinsese pe două ceasuri.

Când preşedintele îl conduse pe Traian până la uşă, se opri pe prag şi-l cuprinse de umeri:

— Este admirabil şi eroic să călătoreşti singur, însă este dificil, *amigo*. Dacă într-o zi vă simţiţi obosit în această călătorie solitară, să ştiţi că aveţi aici prieteni care vă oferă un azil pentru a vă odihni şi un pământ primitor, *amigo*. În ziua în care veţi obosi, pământul primitor, azilul pentru a vă odihni şi prietenia noastră vă aşteaptă aici.

Mâna preşedintelui îi strânse amical mâna lui Traian.

Traian avea ochii umezi la ieşirea din *Casa Rosada*. Faţa îi ardea. O prietenie în clipa în care eşti singur este un lucru nepreţuit.

XXXV

Rosario este un oraş situat la 500 de kilometri de Buenos Aires. Traian ţinuse aici o conferinţă, la Jockey-Club. Acum se întorcea la Buenos Aires. Fizic era într-o stare foarte proastă. Avea din nou febră. Vroia să se întoarcă în Europa cât mai repede posibil. Simţea că ar trebui să intre într-un sanatoriu. Era bolnav. Telefonă după un funcţionar de la hotel:

— Vă rog să-mi luaţi un bilet de avion pentru Paris, îi spuse. Aş vrea să plec săptămâna viitoare, de preferinţă la sfârşitul săptămânii. Mi-ar surâde joi, vineri ori sâmbătă. În două zile voi termina ce mi-a mai rămas de făcut în Argentina.

Traian îi înmână funcţionarului paşaportul, apoi rămase singur. Era duminică după-amiază. Îşi stabili programul pentru a doua zi. Dorea să viziteze deţinuţii politici din închisori.

Vroia să înceapă cu celebra romancieră argentiniană Victoria Ocampo. Deţinută pentru agitaţie antipe-ronistă, după cum se spunea. Arestarea sa produsese o impresie deosebită nu doar în America latină, ci în întreaga lume. La Paris, o delegaţie de scriitori francezi în frunte cu André Maurois se prezentase la Ambasada Argentinei pentru a cere printr-o petiţie eliberarea camaradei de breaslă de la Buenos Aires.

O prietenă de-a lui Traian, romanciera argentiniană Silvina Burlich, îi spusese că Victoria Ocampo se află în faza cercetărilor şi că în acest stadiu al detenţiei, în toate ţările din lume, prizonierii sunt ţinuţi la secret. Totuşi preşedintele îi spusese că putea să vorbească cu toţi deţinuţii, fără excepţie. Se decisese să facă o vizită mai întâi acestei scriitoare care era decana literaturii în Argentina.

Un compatriot intră în salonul său. Era un om în vârstă, fostul ambasador român Theodor J., autor al câtorva cărţi pe care Traian le citise şi le apreciase în România.

— Mă simt onorat de vizita Domniei Voastre, Excelenţă! spuse Traian.

Îl rugă să ia loc.

— Mă simt foarte rău. A trebuit să renunţ la turneul meu de conferinţe anunţate în Chile, în Uruguay, în Peru, în Brazilia şi în alte ţări. Sunt bolnav. Mă reîntorc în Europa să-mi îngrijesc

sănătatea. Plec la sfârşitul săptămânii. Tocmai am cerut un bilet de avion. Înainte de plecare, ţin cu tot dinadinsul să văd câţiva deţinuţi politici. Nu mai rămân la Buenos Aires decât câteva zile, pentru a face aceste vizite. Preşedintele mi-a acordat permisiunea să văd pe cine doresc. Vreau, în primul rând, sa-i fac o vizită Victoriei Ocampo, în închisoarea sa. Aş vrea să merg acolo mâine dimineaţă. N-aţi dori să mă însoţiţi?

Ambasadorul-poet nu răspunse nimic.

— Dumneavoastră, care cunoaşteţi atâtea lucruri şi care ştiţi ce trebuie făcut în orice fel de situaţie, continuă Traian, aţi putea să mă sfătuiţi! Ce-aş putea să-i dăruiesc Victoriei Ocampo, ca s-o încânte? Ce i-ar putea face plăcere? Îi voi dărui, se înţelege, cărţile mele, flori, ciocolată, însă aş vrea să-i duc şi altceva, care s-o bucure cu adevărat. O cunoaşteţi pe Victoria Ocampo? Aţi mai întâlnit-o?

— O cunosc, spuse ambasadorul. La sosirea mea în Argentina, în urmă cu câţiva ani, i-am făcut o vizită acasă.

— Atunci, e destul de uşor, spuse Traian. Cum este Victoria Ocampo? Vorbiţi-mi, spuneţi-mi absolut tot ceea ce ştiţi despre ea.

— Întâlnirea mea cu scriitoarea a fost extrem de ciudată, spuse ambasadorul. Nu am mare lucru de povestit. Întâlnirea noastră a fost extrem de curioasă. Bizară, foarte bizară.

Traian ceru amănunte. Insistă.

— Abia sosisem în Argentina, spuse ambasadorul. Cunoşteam numele Victoriei Ocampo, îi cunoşteam cărţile. Am mers să o văd. M-a primit o doamnă în vârstă, de o rară distincţie. M-a invitat să iau loc. Ne aflam intr-o încăpere minunată, în salonul său de oaspeţi. I-am spus cine sunt şi că venisem să-i prezint omagiile mele, să o asigur de admiraţia ce i-o purtam. În timp ce vorbeam, Victoria Ocampo mă privea cu ochi trişti. Ochii trişti te indispun. „Sunteţi român, spuneţi? Român. Sunteţi român...” Mă simţeam prost, spuse ambasadorul. Nu înţelegeam sensul cuvintelor pe care le repeta cu durere, cu disperare chiar. „Voi, românii, voi l-aţi exterminat pe cel mai mare poet al vostru. L-aţi trimis în camera de gazare, voi, românii, pe cel mai mare poet. Voi, românii... Admirabilul meu prieten, inegalabilul meu prieten...” Victoria Ocampo murmura cu buze pline de durere un nume. Era un nume care se termina în „-mann”. Poate Kaufmann, ori Silbermann... Ceva asemănător. Ea pronunţa numele pierdută, cu durere. „L-aţi cunoscut, nu-i aşa? m-a întrebat Victoria Ocampo. A fost cel mai mare poet al

României şi cel mai bun prieten al meu. Un om admirabil. Un om excepţional. Voi, românii, l-aţi trimis la camera de gazare."

Ambasadorul-poet nu auzise niciodată vorbindu-se despre acest nume în istoria literaturii române. Nici Traian nu auzise vreodată de un poet cu acest nume. Ambasadorul şi Traian cunoşteau toţi poeţii români. Chiar şi debutanţii. Însă acest nume ei nu-l auziseră niciodată rostit, nici nu-l văzuseră scris undeva. Totuşi Victoria Ocampo se tânguia şi-l numea „cel mai mare poet al României". După această scenă, ambasadorul nu a mai ştiut ce atitudine putea lua. Şi-a prezentat omagiile, a asigurat-o încă o dată de admiraţia sa pe distinsa romancieră care plângea şi a ieşit în vârful degetelor.

— Astfel a avut loc întâlnirea mea cu Victoria Ocampo, spuse ambasadorul.

Traian încercă să-şi aducă aminte. Avea o memorie extraordinară.

— Ştiu, spuse. Am citit demult o carte a unei englezoaice care vorbea despre un poet român. Avea un nume asemănător. Am aflat după aceea că acel tânăr avea mai multe bănci în România, că era, de asemenea, în fruntea mai multor societăţi miniere şi petroliere. Englezoaica, la fel ca şi Victoria Ocampo, afirma că era un mare poet, însă acel tânăr nu publicase niciodată versuri în limba română. Scria că arăta foarte bine, că avea părul negru, ondulat. Se poate ca el să fi scris într-o limbă străină, nu se ştie în care anume. De altfel, nu locuia în România. Era un mare bancher. Avea birouri şi sucursale în toate capitalele Europei. Se spunea că naziştii l-ar fi arestat la Paris, ori poate la Bruxelles, sau la Amsterdam, şi că ar fi murit într-un lagăr de concentrare împreună cu alţi evrei. Într-un lagăr de concentrare al germanilor, nu într-un lagăr românesc, pentru că românii nu au avut nici lagăre de concentrare, nici camere de gazare. Victoria Ocampo v-a spus că prietenul său a fost exterminat de către români?

— După câte am înţeles în timpul acestei vizite, numai numele de român şi îi provoca Victoriei Ocampo oroarea, disperarea, lacrimile. Pentru ea, *român* era sinonim cu omul care extermină evrei şi poeţi.

— Nu-mi amintesc exact numele acestui bancher, poate să fie cel de care vorbea Victoria Ocampo. Numele său se află în cartea englezoaicei Claire Sheridan. Şi ea povestea că petrecuse câteva clipe în compania unui poet genial şi foarte frumos. Poate că e acelaşi.

Traian rămase o clipă pe gânduri, apoi spuse:

— Mâine dimineaţă vom merge s-o vedem pe Victoria Ocampo. Este o mare scriitoare. Nu trebuie să răspundem cu fanatism la fanatism. Chiar dacă Victoria Ocampo ne va primi cu ostilitate, este datoria noastră să-i facem o vizită. Este o mare scriitoare, o scriitoare care suferă în închisoare. Vă rog să mă însoţiţi! Cred că îi iubiţi pe toţi oamenii fără osebire, în ciuda binelui sau răului pe care pot să-l facă, şi aceasta pentru că sunteţi poet.

— Înţeleg, din cărţile dumneavoastră, că aveţi un suflet bun. Voi merge mâine cu dumneavoastră. Îi vom face împreună o vizită Victoriei Ocampo.

Funcţionarul de la hotel, care plecase cu paşaportul să-i ia bilet de avion lui Traian, intră în cameră:

— Toate locurile pentru Paris sunt rezervate timp de trei săptămâni. N-a mai rămas decât un singur loc, mâine dimineaţă la ora şapte.

— L-aţi rezervat?

— L-am rezervat, dar putem să renunţăm la el, spuse funcţionarul.

Traian meditã câteva clipe. Se afla în faţa unei alternative: să-şi prelungească sejurul în Argentina cu trei săptămâni ori să renunţe la a o vizita pe Victoria Ocampo, marea romancieră care îi ura pe români.

— Mai păstraţi puţin biletul, spuse. Voi merge să discut cu medicul. Dacă îmi permite să mai rămân încă trei săptămâni, voi fi foarte fericit.

XXXVI

Medicul îl sfătui pe Traian săplece de urgenţă. Era acelaşi medic care-l îngrijise încă din ziua sosirii sale la Buenos Aires.

— Cum ajungeţi în Europa, mergeţi la sanatoriu, îi spuse doctorul. Vă sunt absolut necesare câteva luni de odihnă.

Traian nu avu posibilitatea să-şi ia rămas bun de la toţi prietenii săi. Era zece seara. Îşi luă totuşi la revedere prin telefon de la ministrul-poet care scrisese *Dincolo de ora prezentă*.

— Aş vrea să-mi iau rămas bun personal, spuse ministrul.

Traian îşi lăsă valizele deschise. Îşi puse fularul, se îmbrăcă cu pardesiul şi, în câteva minute, urcă din nou treptele *Casei Rosada*. Ministrul îi făcu aceeaşi primire, plină de omenie şi prietenie. Îşi promiseră unul altuia că se vor revedea. În momentul în care Traian se pregătea de plecare, mişcat de această despărţire, ministrul îl reţinu:

— Am vrea să vă facem proba concretă a prieteniei noastre, spuse ministrul. Noi, oamenii continentului latin, atunci când oferim prietenia noastră, o oferim în totalitate. Unde se află familia dumneavoastră acum?

Traian îşi plecă privirea. Nu ştia.

— Am avut ştiri de la ai mei, pentru ultima oară, în urmă cu zece ani, spuse Traian. De la începutul anului 1944, scrisorile trimise de mine au făcut cale întoarsă. Ai mei au fost evacuaţi din sat pentru că se dădeau lupte în regiune. Apoi, mi-a fost imposibil să mai dau de urma lor.

— De zece ani nu v-au mai dat nici un semn de viaţă? N-aţi încercat să restabiliţi legătura cu ei?

— N-am încercat să intru în legătură cu ei, spuse Traian, este lucrul care mi-a fost cel mai greu dintre toate. În fiecare zi, de mai multe ori pe zi, timp de ani de zile, am vrut să le trimit o carte poştală, un pachet, un cuvânt, un mesaj prin Crucea Roşie ori printr-o ambasadă, însă m-am abţinut. Mi-am ros degetele, dar nu le-am scris. Nu le-am dat un semn de viaţă, deşi ardeam de dorinţa de-a o face. A avea relaţii cu străinii este un delict grav, pedepsit cu severitate într-o ţară sovietică. Orice cetăţean care are relaţii cu străinii devine suspect şi poate fi arestat. Aş fi putut să le fac un rău scriindu-le. Şi cât mi-a fost de greu acest

lucru! Extrem de greu, Excelenţă, să nu le trimit un cuvânt, să nu le cer o veste. Aş fi putut să le vin în ajutor. Ştiu că acolo trăiesc cu toţii în mizerie, însă i-aş fi făcut şi mai nefericiţi trimiţându-le un pachet cu cafea ori zahăr. Iată pentru ce nu am făcut acest lucru! Dar asta m-a durut şi încă mă doare.

— Putem să-i salvăm, spuse ministrul, putem să-i salvăm fără nicio dificultate, putem să-i aducem aici ori în Europa, unde doriţi dumneavoastră.

Ministrul continuă:

— Suntem întotdeauna fericiţi atunci când putem să salvăm oameni. Iată politica noastră: să salvăm fiinţe vii, să salvăm oameni.

Ministrul îi explică în puţine cuvinte că totul se va petrece în mod legal, prin intermediul ambasadei.

— Notaţi numele, prenumele, sexul şi vârsta părinţilor, fraţilor şi surorilor dumneavoastră. Asta-i tot. Vi-i vom aduce unde doriţi dumneavoastră. Vă asigurăm. Daţi-ne, de asemenea, numele celorlalţi membri ai familiilor dumneavoastră, numele prietenilor dumneavoastră, ai tuturor acelora pe care doriţi să-i salvaţi, şi ne vom simţi extrem de fericiţi să salvăm oameni.

— Nu am visat niciodată la aşa ceva, spuse Traian.

Emoţia îl împietri. Nu-şi imaginase vreodată că ar fi posibil să-i smulgă pe cei dragi din lumea sovietică. Nu-şi închipuise niciodată că cei de acolo ar putea fi eliberaţi, scoşi de acolo ca dintr-o închisoare.

— Nu trebuie să ne mulţumiţi, spuse ministrul. Sunt fiinţe vii, iar noi suntem fericiţi să putem salva oameni. Notaţi numele lor şi daţi-ni-le nouă. Ne vom ocupa noi de restul.

Traian îşi închipui pe ai săi salvaţi de teroare. Acest gând era atât de arzător, atât de luminos, atât de neaşteptat, încât îi ostoia inima, raţiunea, ochii. Imaginea neaşteptată a alor săi, salvaţi în cele din urmă, îi încălzea întreaga fiinţă, asemenea unei flăcări nespus de puternice, plină de lumină. Din ochii larg deschişi îi curgeau lacrimi.

— Este cea mai puternică emoţie din viaţa mea, încercă să îngâne el.

Nu mai rosti însă niciun cuvânt. Întinse mâna cu senzaţia că nu o mai putea stăpâni şi strânse mâna ministrului.

Traian se întoarse la hotel, păşind ca într-un vis. Repeta în minte fraza: „Vom salva fiinţe vii.” Tatăl său devenea un om de la Izvor. Mama sa, o fiinţă vie de la Izvor. Nicolae şi surorile sale erau fiinţe vii. Oameni.

Nu se mai gândea: „Voi salva pe tatăl meu şi pe mama mea.” Se gândea doar: „Voi salva oameni.” În acea clipă Grigore nu mai era o slugă, Grigore era om. Toţi îşi pierduseră celelalte însuşiri ale lor şi nu păstraseră decât o singură calitate. Erau oameni şi aceşti oameni urmau să fie salvaţi, smulşi din această ţară care semăna cu o imensă închisoare, în care oamenii sufereau ca între zidurile uriaşe şi gratiile unei închisori.

Mâinile lui Traian tremurau de emoţie. Nu mai avea puterea să-şi aranjeze valizele. Nu mai era în stare să facă nimic. Se gândea doar la un singur lucru: la cei vii care vor fi salvaţi. Şi celelalte lucruri, toate celelalte lucruri nu mai aveau nicio importanţă atunci când era vorba de fiinţe vii.

Traian rugă camerista să-i facă valizele. Îl sună pe ministru ca să-şi prezinte scuzele:

— Nu am putut şi nu pot să vă mulţumesc îndeajuns. Iertaţi-mă. O voi face printr-o scrisoare de îndată ce mă voi întoarce. Imediat cum ajung!

XXXVII

Prima escală în Europa fu la Lisabona. Traian puse piciorul pe pământul Portugaliei cu aceeaşi emoţie pe care ar fi avut-o dacă s-ar fi reîntâlnit cu pământul său natal. Orice european, la întoarcerea dintr-un voiaj lung, încearcă acelaşi sentiment. Acolo, de cealaltă parte a oceanului, nu eşti întrebat în mod special dacă vii din Franţa, din Germania, din România ori din Spania. Eşti întrebat dacă vii din Europa. Acum Traian era din nou în Europa. Cumpără ziarele. În primul ziar, de cum îl deschise, află un articol împotriva lui. Atacurile şi insultele pe care ziarul portughez le publica după un ziar de la Paris nu-l mai mâhniră însă. Îşi continuă călătoria ca şi cum ar fi survolat România. Când se întoarse acasă, la periferia Parisului era deja noapte. Deschise uşa plin de emoţie. Începu să gândească:

— În curând, tatăl meu, mama şi toţi ai mei, toţi aceia care vor fi salvaţi, îşi vor atinge mâinile de această clanţă pentru a o deschide...

Traian îi vedea deja intrând în casa sa aşa cum intra el în acea clipă. După ce deschise fereastra, şi-i închipui pe ai săi, la aceeaşi fereastră, respirând nu doar aerul, cât mai degrabă libertatea, libertate de care fuseseră privaţi vreme de zece ani.

Traian era obosit. În timpul celor două luni de absenţă, primise un maldăr de scrisori. Nu-şi putu stăpâni curiozitatea: începu să le deschidă, grăbit, ca şi cum ar fi vrut să restabilească legătura întreruptă vreme de două luni. Erau însă aceleaşi scrisori, aceleaşi decupaje din presă. Campania de calomnie împotriva lui continua plină de violenţă. Erau, de asemenea, şi câteva articole care-i criticau cu asprime vizita făcută dictatorului. În acel morman de scrisori veninoase, doar trei de încurajare, de consolare umană şi creştină. Doar trei. Aceste trei scrisori, omeneşti, cântăriră însă în ochii lui mai mult decât sutele de scrisori în care se ascundeau rea voinţă şi venin.

Cele trei scrisori pe care le deschisese şi le aşezase alături începeau toate trei prin „Cher ami” şi purtau semnăturile pastorului Charles Westpahl, pastorului Gagnier şi prietenului său, librarul Rudin din Nice.

Traian ar fi vrut acum să vorbească cuiva. Să telefoneze cuiva. Nu avea însă cui să-i telefoneze. În patru ani nu-şi făcuse niciun prieten. Nu avea niciun prieten căruia i-ar fi putut spune la sosire: „M-am reîntors din călătorie!”

„Sunt cinci milioane de locuitori în Paris şi nu pot să spun nimănui: Sunt fericit să vă revăd!”

Realiză însă curând că era nedrept. Nu era singur în Paris. Cineva sună la uşă.

„M-am înşelat când am spus că sunt singur, îşi spuse. Nici nu s-a scurs o jumătate de oră de când am sosit, şi iată, cineva vine să mă vadă...”

Traian deschise uşa. Toate luminile erau aprinse în casă. Le aprinsese ca şi cum ar fi aşteptat, în acea seară, vizita tatălui său, vizita oamenilor care urmau să fie salvaţi din ţara lor, din închisoarea lor.

În pragul casei stătea un tânăr blond, îmbrăcat cu un impermeabil. Pe faţă i se citea oboseală. Era un tânăr care nu părea să aibă mai mult de 20 de ani.

— Sunteţi maestrul Traian Matisi? întrebă tânărul.

— Nu mă numiţi *maestru*, vă rog! spuse Traian.

Tânărul se scuză pentru vizita la acea oră târzie.

— Până la ora opt seara lucrez, spuse el. Dimineaţa merg la facultate. Nu pot să vin decât la o oră târzie.

— Poftiţi, luaţi loc, îl invită Traian. M-am reîntors dintr-o călătorie. Abia am sosit, de o jumătate de oră.

Matisi ar fi vrut să-i povestească tânărului student că se reîntorsese din Argentina şi că prietenii săi de acolo îi vor salva familia de la Izvor. Era o veste atât de mare pentru el, încât simţea nevoia să o împartăşească cuiva. Există bucurii pe care trebuie să ai puterea să le împărtăşeşti.

— Luaţi loc, vă rog! îi spuse din nou Traian tânărului care rămăsese în picioare.

— Am venit să vă aduc un mesaj, spuse studentul.

— Mai întâi faceţi-vă comod, spuse Traian. Doriţi o ţigară?

Tânărul scoase din buzunarul impermeabilului un plic. Îl ţinea în mână.

— Vin dintr-o călătorie în România, spuse el. Mai înainte de orice, să nu credeţi că sunt comunist. În niciun caz. Am profitat de o invitaţie la un *Congres pentru pace* ţinut în România. Am fost acolo.

— Aţi fost la Bucureşti şi v-aţi întors? întrebă Traian.

Pentru el era ceva extraordinar. Vreme de zece ani acest lucru fusese imposibil. Din seara plecării din Argentina a ştiut însă că acest miracol putea deveni posibil. Persoanele cărora le notase numele vor veni şi ele din România, aşa cum sosise acest tânăr.

— Este inutil să vă spun că în România toată lumea a citit ultima dumneavoastră carte. Pe ascuns, bineînţeles...

Traian se bucură de acest lucru. Îşi publicase cărţile în 24 de limbi. Însă ele nu putuseră fi publicate în limba română. Pentru el, în subconştient, cuvântul *cititor* însemna *cititorul român*. Era fericit să afle că în România cărţile lui erau citite.

— La Bucureşti toţi românii mi-au vorbit de dumneavoastră. Un preot mi-a dat un mesaj să vi-l înmânez. Am promis să vi-l aduc de îndată ce ajung la Paris.

Traian luă scrisoarea.

Chipul tânărului avu o expresie de teamă. Părea înfricoşat; avea chiar acea expresie de teamă ce i se întipăreşte cuiva pe faţă atunci când lasă să-i scape un lucru din mână şi care, căzând, se sparge. Ţinea încă mâna în care avusese scrisoarea aşa cum cineva mai ţine mâna în care avusese un vas prefăcut în ţăndări.

— Îmi este greu să vă transmit acest mesaj, spuse tânărul, însă am promis. Preotul din Bucureşti mi-a cerut – în cazul în care scrisoarea îmi va fi confiscată – să vă aduc la cunoştinţă personal următoarele: familia dumneavoastră de la Izvor a fost evacuată la sfârşitul războiului din cauza luptelor date în regiune. După război, mama dumneavoastră, surorile şi fratele dumneavoastră s-au reîntors în sat. Tatăl însă nu s-a mai reîntors. Nu se mai ştie nimic despre el. Cei care s-au reîntors au fost imediat arestaţi şi deportaţi în Rusia. Absolut toţi, încă de la întoarcerea lor. După ultimele veşti obţinute de la prizonieri, mama şi una dintre surorile dumneavoastră ar fi murit în captivitate. Cât despre preot, tatăl dumneavoastră, nu se ştie nimic. Absolut nimic. La Izvor nu mai este nimeni din familia dumneavoastră...

Traian asculta nemişcat, cu scrisoarea în mână. Privea impermeabilul tânărului. Pleoapele îi erau nemişcate. Părea pietrificat. Deschise ochii larg.

— Nu este o bucurie să aduci asemenea veşti, spuse tânărul, însă...

În afară de culoarea impermeabilului, Traian nu mai observa nimic. Nu mai înţelegea nimic din ceea ce-i povestea tânărul.

Aproape că nu-l mai vedea. Nu distingea decât acea culoare cenuşie ce părea că învăluie întreaga casă, întreg universul. Îi era imposibil să mai facă o mişcare.

— Ce spuneaţi? întrebă brusc, după ce se scurseră minute bune.

În timp ce omul îi vorbea, se ridică asemenea unui automat şi, cu scrisoarea în mână, nevăzând altceva decât acea culoare cenuşie a impermeabilului, se rezemă o clipă de perete, apoi intră la baie.

Nu deschise plicul. Nu aprinse lumina. În baie, îşi rezemă capul de zidul rece, pe întuneric. I se părea că sângele i se oprise în vene, că nu mai circula. I se părea că muşchii îi deveniseră inerţi. Nu mai avea putere să gândească. Lumea se pietrificase, asemenea zidului de care îşi rezemase fruntea.

Rămase multă vreme rezemat de zid, zdrobit.

„Nu plângi? (Fu primul gând care-i veni în minte lui Traian). Nu plângi? Nu faci nimic?”

De afară, un alt gând pătrunse în mintea lui.

„În salon e acel băiat care vine din Bucureşti. El ţi-a adus această scrisoare. Nu e vinovat cu nimic. L-ai lăsat singur. Brusc, fără să spui nimic, ai plecat.” Traian rămase cu ochii larg deschişi în întuneric. Tenebrele îi acopereau privirea şi îi invadau întreaga fiinţă. Se afunda în tenebre. După o clipă însă se reîntoarse în salon. Tânărul dispăruse. Pe masă lăsase o hârtie, pe care înainte de plecare îşi scrisese numele, adresa şi numărul de telefon.

Traian deschise plicul. Citi scrisoarea. În timp ce citea, ochii săi părăsiră hârtia. Privirea începu să-i rătăcească deznădăjduită.

Zări în faţa lui valizele pe care le lăsase deschise, fără să se ocupe de ele. În prima valiză, aşezată pe haine, ca să nu se şifoneze, se afla fotografia cu dedicaţie a preşedintelui Peron. Traian îşi aminti din nou cuvintele: „Daţi-ne numele şi adresele lor şi noi îi vom salva. Suntem fericiţi să putem salva oamenii.”

I se părea că preşedintele Peron, din fotografie, din valiza deschisă, continua să-i spună:

„Noi, noi îi vom putea salva.”

Traian închise ochii şi spuse cu voce tare:

— Acum nu mai puteţi să-i salvaţi. Vă mulţumesc, însă oamenii sunt morţi. Oamenii mei, cei de la Izvor, sunt morţi. Nimeni nu mai poate să-i salveze.

Fără să lase scrisoarea din mână, Traian se întinse pe podea şi începu să plângă în hohote, asemenea unei femei, tot repetând:

— Nimeni nu-i mai poate salva. Nimeni. Oamenii sunt morţi. Oamenii mei. Morţi.

XXXVIII

Traian se ridică. Viaţa nu îngăduie oamenilor să rămână prea mult timp într-o continuă bucurie ori zdrobiţi de dureri care le depăşesc limitele. Ei trebuie să revină la realitate, la realitatea obişnuită de fiecare zi. Viaţa deţine propriile mijloace spre a-i constrânge pe oameni să se reîntoarcă la realitate: setea, foamea, somnul, oboseala, acestea simt mijloacele de care dispune ea pentru a-i împiedica pe oameni să acorde prea mult timp sentimentelor profunde ori evenimentelor importante.

În jurul lui Traian se aflau valizele, valizele deschise şi încă nedesfacute. Peste tot. Pe scaune, pe covor şi pe pat. În apartament, toate luminile erau aprinse. Afară era întuneric. Scrisoarea preotului de la Bucureşti care-i aducea la cunoştinţă soarta celor de la Izvor stătea pe masă. Lângă scrisoare, adresa studentului care o adusese şi care venise în vizită la el. Traian realiză cele petrecute. Toate acestea avuseseră loc în realitate. Nu visase. Începu să se plimbe prin casă.

„Trebuie să fac ceva, îşi spuse. Însă ce să fac? Ştiu că trebuie să fac ceva, însă ce pot să fac?”

Deschise uşa de la baie, apoi pe cea de la bucătărie, apoi uşile tuturor camerelor. Cu paşi mari, trecu dintr-o încăpere în alta. Se întreba ce ar putea să facă. Doar atât. Ştia că ar avea ceva de făcut, dar ce?

Mergea din ce în ce mai agitat, ca şi cum l-ar fi urmărit cineva. Ca şi cum ar fi fost vânat dintr-o cameră în alta. Din ce în ce mai repede. Privirile îi căzură pe o sticlă de coniac uitată pe masa din bucătărie în momentul plecării sale.

„Trebuie să fac ceva, îşi spuse el. Cu siguranţă. Trebuie să fac ceva. Însă ce ar trebui să fac?”

Luă sticla şi-şi turnă un pahar de coniac. Îl bău. Coniacul făcu să-i ia gura foc. Continuă atunci să se întrebe cu buzele arse:

„Ce pot să fac? Ce-aş putea să fac?”

Matisi îşi aminti din nou că oamenii care fuseseră în închisoare, asemenea lui, învăţaseră să aştepte, că ei ştiau să aştepte. El însuşi învăţase acolo să rămână liniştit. Pentru prima oară însă Traian îşi pierdu calmul. Deşi se obişnuise de mult timp să rămână calm, acum şi-l pierdu. Bău iar din coniac şi începu să

se gândească. Calmul absolut, liniştea totală sunt cu neputinţă pentru om. Doar Dumnezeu are privilegiul de a putea să aştepte, să aibă răbdare.

Nimeni nu poate să calculeze cu minuţiozitate, în timp, răbdarea şi aşteptarea divină. *Ei, oamenii, sunt forţaţi să se grăbească, să se agite, să facă ceva. Însă ce?*

Îşi turnă din nou coniac. Acum coniacul nu-i mai ardea gura. Gura sa era arsă şi buzele sale arse rostiră cu voce tare cuvintele lui Tagore:

Timpul este infinit în mâinile Tale, Doamne! Nimeni nu se află acolo pentru a număra minutele Tale... Tu ştii să aştepţi... Noi, oamenii, nu avem timp de pierdut. Şi pentru că nu avem timp de pierdut, trebuie să ne grăbim, pentru a prinde cele dăruite nouă. Suntem prea săraci ca să ne îngăduim să întârziem.

Îşi aminti cuvintele mamei sale din clipa plecării: *„Ştiu că te vei întoarce, însă mi-e teamă că te vei întoarce prea târziu.”*

Oamenilor le este întotdeauna teamă de „prea târziu”. Viaţa omului este scurtă. Dacă cineva vrea să facă ceva pentru oameni şi pentru sine însuşi aici, trebuie să se grăbească. Nu trebuie să aştepte prea mult timp. Oamenii trebuie salvaţi la timp. Altfel, ei mor. Mor repede. Şi atunci nu se mai poate face nimic pentru ei. Nimic.

Traian îşi lăsă capul să-i cadă pe braţ. Poeţii socotesc minutele cu un orologiu uriaş. Cu orologiul veşniciei. Însă şi acesta îi aparţine lui Dumnezeu. În viaţă, poeţii nu au dreptul să măsoare minutele după orologiul veşniciei. Ei trebuie, ca şi ceilalţi oameni, să se grăbească, dacă vor să realizeze ceva în această lume.

Plângând, adormi cu durerea în suflet de a-şi fi petrecut viaţa ca un poet, fără să se grăbească. Oamenii nu au dreptul să aştepte prea mult timp. Numai Dumnezeu are acest drept. Dreptul de a aştepta.

Când Traian îşi ridică fruntea de pe masă, se mijeau zorii. În toate camerele luminile erau aprinse. Cineva îl bătu pe umăr. Traian îşi ridică capul şi se întoarse să vadă cine intrase în bucătărie.

— Aţi lăsat uşa deschisă, spuse străinul. Aţi fi putut fi furat. Aşa ceva se întâmplă des. Nu este prudent să lăsaţi uşa deschisă.

Noul venit puse înaintea lui Traian un mănunchi de chei.

— Vă mulţumesc! îi spuse Traian.

— Aş vrea să vă vorbesc, spuse străinul.

— Altădată, vă rog! îi răspunse Traian. Altădată.

— E vorba de declaraţia pe care aţi omis să o faceţi la fisc..., continuă străinul. Puteţi fi pasibil de o majorare...

— Altădată, vă rog! insistă Traian.

— Această chestiune necesită o rezolvare urgentă, nu renunţă omul.

Traian îi întinse peste umăr, fără să-l privească, mănunchiul de chei pe care-l uitase în uşă şi îi spuse:

— Dacă doriţi ceva, intraţi în casă şi luaţi tot ceea ce doriţi. Totul este al dumneavoastră. Luaţi ce doriţi şi apoi plecaţi.

Omul plecă fără chei. Plecă supărat, revoltându-se împotriva străinilor care dorm cu capul pe masă, deşi au un pat, care dorm în bucătărie, deşi au un dormitor, bâlbâind ceva despre demnitatea umană, despre educaţie şi despre lipsa de civilizaţie a străinilor, lipsa manierelor şi lipsa bunei-cuviinţe, atâtea reproşuri cu care Traian se obişnuise în Apus. Însă în acel moment nu-i mai păsa de toate acestea.

Intră în salon. Toate becurile erau aprinse. În România, la Izvor, luminile rămân aprinse noaptea şi ziua doar atunci când într-o casă se află un mort. În casa lui Traian Matisi erau mai mulţi morţi. Toţi din familie. Lăsă toate luminile aprinse. Ar fi fost un păcat să le stingă. Ar fi fost păcat să stingă luminile când erau atâţia morţi în acea casă.

„Ce pot să fac?” se întrebă din nou, apoi închise obloanele. Trase perdelele şi lăsă toate luminile aprinse. Îşi mai aminti încă o dată de cuvintele mamei sale: „Ştiu că vei reuşi, însă plâng că mi-e teamă că te vei întoarce prea târziu, pentru asta plâng.” Într-adevăr, se întorsese prea târziu. Acum, când el putea să-i elibereze pe ai săi din patrie – din închisoare –, oamenii lui, toţi ai săi, muriseră. Iar pe acest pământ nimeni nu poate să-i mai salveze pe oameni atunci când ei sunt morţi.

„Îi voi scrie preşedintelui Peron, îşi spuse, că nu mai am oameni de salvat, ei sunt în mormânt.”

Traian se opri în faţa oglinzii. Avea obrajii pământii. În România, la Izvor, când cineva din familie moare, este mare păcat să te razi.

Vru să iasă din casă. Era prima oară când ieşea din casă fără să-şi radă barba. „Când sunt morţi într-o casă este un mare păcat să-ţi razi barba.”

În clipa când încercă să-şi pună pălăria, mâna i se opri. La Izvor, oamenii care au morţi în casă merg cu capul gol. Câtă

vreme morţii sunt în casă toţi oamenii merg cu capul gol. Traian lăsă toate luminile aprinse. Ieşi în stradă fără să-şi radă barba şi cu capul gol, pentru morţii săi. Avea ochii în lacrimi.

„Un om trebuie să ştie întotdeauna ce are de făcut”, se gândi.

Coborî scara.

„Ce pot să fac? Acum ce-mi rămâne de făcut?” În stradă, văzu că vecinii îl priveau curioşi, întrebători, aşa cum trecătorii din Heidelberg îl priveau în timp ce scria la *Romanul orei prezente*. Acum oamenii îl priveau şi mai curios, cu un aer dezaprobator, cu dezgust chiar.

Se întoarse din drum. Din nou acasă. Se opri în faţa intrării. Îi era teamă să intre. Şi portăreasa, la rândul ei, îl privi lung, cu un aer dezaprobator. Traian îi întoarse spatele. Occidentalii sunt rafinaţi şi civilizaţi. Ei ţin la faptul ca omul să salveze întotdeauna aparenţele.

„Să salvezi aparenţele în orice situaţie. Este un lucru de căpătâi.”

Traian nu reuşise sa salveze aparenţele. Nu se bărbierise. Hainele îi erau şifonate. Avea capul gol. Ieşise în acest fel în stradă. Astfel de lucruri nu se fac. Oamenii civilizaţi din Occident nu se comportă în acest mod. Nu avusese altceva de făcut decât să se întoarcă acasă.

— Aveţi o telegramă, îi spuse portăreasa. A sosit acum un minut.

Traian luă telegrama. O puse în buzunar fără să o deschidă. Vroia să ia o decizie. Degetele sale rupeau căptuşeala buzunarelor. Credea că mai rămăseseră încă oameni pe care ar fi putut să-i salveze din ţara lor înainte să moară.

Aproape fără să-şi dea seama, scoase telegrama şi-i rupse marginea. Citi.

Era o telegramă de la abatele Jean, care-l invitase cu câteva luni înainte să ţină o conferinţă într-un mare oraş breton. Acum, abatele Jean îi telegrafiase să nu mai vină, să nu mai ţină conferinţa. Oamenii din Rennes se împotriveau venirii lui. Erau scandalizaţi. Publicul ar fi manifestat împotriva lui pentru că el colaborase cu inamicul. *Conferinţa dumneavoastră în oraşul nostru nu mai poate avea loc*, îi scria abatele Jean. Traian puse telegrama din nou în buzunar.

„Am colaborat cu inamicul. Cu care inamic am colaborat? se întrebă Traian. Cel ce colaborează cu inamicul este un trădător. Eu nu am colaborat. Nu. Eu nu am colaborat cu inamicul meu. Eu

am colaborat cu inamicul altora. Raţionamentul abatelui este logic. Logic din punct de vedere cartezian. Nu este un trădător cel care colaborează cu inamicii propriei sale patrii. Nu, dar cel care colaborează cu inamicul altor ţări – cel care colaborează cu inamicul altora – este un trădător. Aceasta este logica abatelui Jean...”

Traian îşi ridică ochii către cer, apoi îşi fixă privirea către apartamentul în care toate luminile erau aprinse pentru morţii săi dragi.

XXXIX

— Ia loc, îi spuse Traian Matisi. Scuză-mă că te primesc cu toate luminile aprinse, ia loc. Îţi mulţumesc că ai venit să mă consolezi. Tu eşti un prieten adevărat, Dionisos, un prieten adevărat şi foarte drag.

— Era firesc să vin.

Prietenul lui Traian era un filosof, în trecere prin Franţa. Se aşează şi-şi aprinse o ţigară.

Traian spuse cu fermitate:

— Acum tu ştii cum s-au petrecut lucrurile, tu ştii tot. Am crezut că este cu putinţă ca un scriitor să lupte prin cărţile sale pentru un ideal uman. Este o cale foarte anevoioasă. Nu poţi fi mulţumit cu aceasta. Am reuşit să sper în salvarea fiinţelor pe care le iubeam, în chiar momentul în care ele muriseră. Am reuşit, însă prea târziu. Vreau să lupt în continuare, ca om, pentru salvarea celor care mai sunt încă în viaţă. Vreau să lupt. Ca om, adică atât *cât se poate de repede*. Cât se poate de repede. Mă voi folosi de toate bietele mijloace de care dispune omul. Cât se poate de repede. Fiinţele pe care noi le iubim şi care sunt încă în viaţă nu mai pot fi salvate decât de Dumnezeu şi de SUA. Doar SUA mai pot să elibereze fiinţele vii din închisoarea lor. Ele sunt singurele care pot să dărâme închisorile şi să spargă Cortina de Fier. Aici, doar SUA mai pot să facă ceva pentru fiinţele vii. Eu, care am trăit mereu singur, de această dată vreau să-mi folosesc toţi muşchii mei, creierul meu şi inima mea, tot ceea ce am, pentru a le pune la dispoziţia yankeilor, ca să ajut la salvarea fiinţelor vii pe care le iubesc! Fiinţele vii de acolo.

— Tu ai scris totuşi împotriva civilizaţiei mecaniciste a Americii de Nord! Ai denunţat automatizarea şi „dezumanizarea” civilizaţiei yankee!

— Aceşti yankei „dezumanizaţi”, cu civilizaţia lor tehnică, automatică, sunt singurii care pot să salveze fiinţele vii din închisorile totalitare. Doar ei. Puţin îmi pasă că civilizaţia lor este dezumanizată, mecanicistă, anonimă şi automatică, din moment ce ei pot să salveze de la moarte fiinţe vii. Vrei să-ţi spun? Singurul lucru important care rămâne de făcut este salvarea

oamenilor de acolo din închisori, din lagărele de concentrare. Nicio carte nu poate egala acţiunea de salvare a unui om. Voi da tot ceea ce am. Voi sparge piatră pentru a construi drumuri pe care să treacă yankeii eliberatori ai fiinţelor omeneşti. Va fi cea mai frumoasă operă a mea. Voi lucra pentru salvarea lor câtă vreme aceştia sunt încă în viaţă. Până nu e prea târziu. Pentru că oamenii au foarte puţin timp. Ei nu pot să aştepte prea mult. Trebuie să se grăbească.

— Mai gândeşte-te, spuse Dionisos. Cititorii tăi te-au admirat mai degrabă pentru atitudinea ta francă, sinceră şi dreaptă împotriva civilizaţiei „dezumanizate" a yankeilor. Îţi asumi un risc, un mare risc.

— Îmi voi decepţiona cititorii? întrebă Traian. Nu voi regreta însă acest lucru. Niciun preţ nu este prea mare atunci când este vorba de salvarea fiinţelor vii din sclavie şi din moarte.

— Cu toate acestea, momentul este prost ales. Toţi oamenii cultivaţi îi detestă pe yankei. SUA nu mai sunt o ţară a libertăţii. Rişti foarte mult luând partea unei ţări în care omul nu mai este liber. Gândeşte-te la toate aceste vânători de suspecţi din SUA, plecarea lui Thomas Mann, a lui Chaplin, declaraţia lui Einstein. SUA nu mai sunt un pământ al libertăţii.

— Ele pot să salveze fiinţele omeneşti din sclavie şi din închisoare. Alegând America, eu nu aleg Statuia Libertăţii. Această alegere nu are nimic de-a face nici cu statuia, nici cu numele statuii, ci cu opera pe care singuri ei pot s-o împlinească: salvarea fiinţelor omeneşti. Ca om, mă angajez de partea lor. Eu, omul care am călătorit singur, mă angajez de partea lor cu devotament, cu onestitate, cu toată pasiunea, pentru a-i salva pe ai mei. Înţelegi? Voi fi cu ei, la modul cel mai sincer. Singur nu pot să fac nimic. Dacă vor, ei pot totul. Călătoria mea solitară a luat sfârşit, acum când tâmplele mele au cărunţit. Drumul meu se opreşte pentru că intru într-o colectivitate care luptă pentru demolarea închisorilor şi zdrobirea lanţurilor pe care le poartă oamenii captivi. Sunt foarte fericit că nu mai sunt singur.

— Ia aminte, îi spuse Dionisos, ia aminte, această faptă te angajează politic. Este o hotărâre gravă.

— Politic? întrebă Traian. Voi, occidentalii, sunteţi obsedaţi până la isterie de cuvântul *politică*. La voi totul este politică: voi sunteţi persecutaţi de acest cuvânt şi, din cauza lui, uitaţi esenţialul. Eu vreau să salvez fiinţele vii din lanţuri – la propriu – şi din închisori – la propriu. Dacă voi numiţi aceasta un act

politic, vă priveşte. Nu împlinesc decât o faptă de omenie, asta-i tot.

Traian şi Dionisos îşi continuară discuţia în stradă. În casă, luminile rămăseseră aprinse pentru pomenirea celor adormiţi. În ochii lui Traian se aprinsese speranţa eliberării oamenilor.

— De când trăiesc în Occident, am înţeles că omul trebuie să se angajeze. El nu trebuie să rămână singur. Omul trebuie să aleagă.

— Trebuie să faci o alegere pe măsura prestigiului tău, îi spuse Dionisos. Nu ai dreptul să alegi la întâmplare.

— Am ales cel mai nobil scop pe care omul poate să-l aibă pe pământ: salvarea fiinţelor omeneşti, spuse Traian Matisi.

Cei doi prieteni se opriră pe trotuarul străzii ce ducea dinspre Porte de Paris spre Versailles. Calea *de la Reine*. Circulaţia era intensă. Aşteptară să traverseze.

— Începând de astăzi, nu voi mai călători niciodată singur. Voi fi întotdeauna cu alţi oameni pentru salvarea oamenilor.

În timp ce traversau Calea *de la Reine*, un camion făcu brusc un viraj la stânga. Traian dispăru sub roţile lui. Se auziră frânele scârţâind pe asfalt. Se auziră ţipete. Apoi, fluierături prelungite. Apărură agenţii de circulaţie. Mulţime de oameni. Circulaţia fu oprită.

Când Traian Matisi deschise ochii, îşi dădu seama că se afla întins pe un pat, într-o ambulanţă de un alb strălucitor, cu ferestre mari. Ambulanţa alerga cu cea mai mare viteză.

„Călătoresc din nou singur. Însă aceasta va fi ultima mea călătorie de om singur pe lume. Fie că mor, fie că voi mai trăi, această călătorie a mea în ambulanţă va fi ultimul meu drum de om singur.”

Ochii lui Traian se înceţoşară.

„Pot să mor, îşi spuse, însă nu aş vrea să mor acum. Unde e Dionisos? El ne urmează, fără îndoială...”

Simţi din nou că leşină. Urechile sale auzeau claxonul strident al ambulanţei din ce în ce mai vag, mai îndepărtat. Vru să verifice dacă era conştient şi privi din patul său prin fereastra ambulanţei.

Îşi întoarse cu greutate privirea. Orice mişcare îi facea rău. Pe fereastră zări Bois de Boulogne şi frumoasa casă a scriitorului André Malraux. Le recunoscu. Era fericit să le recunoască. Aceasta însemna că era conştient încă.

„În definitiv, nu am fost niciodată singur. Niciun om nu este singur pe pământ, căci orice om merge pe calea sa alături de Dumnezeu, Care-i îndrumă paşii pe pământ şi în veşnicie...”

Firul gândului i se întrerupse brusc, aşa cum s-ar rupe un fir de aţă. Îşi pierdu cunoştinţa.

Când deschise ochii din nou, se afla într-o sală albă, într-un pat alb. În jurul său se aflau doar oameni în alb. Oamenii îmbrăcaţi în alb discutau. Unul dintre ei spuse:

— Trebuie operat de urgenţă. Trebuie să stabilim fără întârziere fişa cu datele lui de identificare. Nu are niciun act. În buzunarele sale s-a găsit doar o telegramă cu adresa şi numele rupte. Telegrama este singurul său act de identitate. Iată identitatea lui:

Nu mai veniţi să ţineţi conferinţă la Rennes. Publicul se va simţi ofensat de prezenţa dumneavoastră – abatele Jean.

Paris, 4 ianuarie 1954

Cuprins

PREFAŢĂ: Cel de-al treilea volum al Memoriilor.....5
I.....10
II.....15
III.....23
IV.....28
V.....31
VI.....36
VII.....41
VIII.....44
IX.....49
X.....53
XI.....57
XII.....63
XIII.....66
XIV.....69
XV.....77
XVI.....80
XVII.....87
XVIII.....96
XIX.....102
XX.....105
XXI.....114
XXII.....120
XXIII.....123

XXIV.....133
XXV.....137
XXVI.....141
XXVII.....149
XXVIII.....154
XXIX.....158
XXX.....161
XXXI.....167
XXXII.....176
XXXIII.....180
XXXIV.....184
XXXV.....188
XXXVI.....192
XXXVII.....195
XXXVIII.....200
XXXIX.....205

DIFUZARE:
S.C. Supergraph S.R.L.
Str. Ion Minulescu nr. 36, sector 3,
031216, Bucureşti
Tel.: 021-320.61.19; fax: 021-319.10.84
e-mail: contact@supergraph.ro
www.librariasophia.ro
www.sophia.ro

Societatea de Difuzare SUPERGRAPH
vă oferă posibilitatea de a primi prin poştă
cele mai bune cărţi de spiritualitate,
teologie, cultură religioasă, artă, filozofie
apărute la edituri de prestigiu.
Plata se face ramburs la primirea cărţilor;
taxele poştale sunt suportate de Supergraph

Vă aşteptăm la
LIBRĂRIA SOPHIA
str. Bibescu Vodă nr. 19,
040151, Bucureşti, sector 4
(lângă Facultatea de Teologie)
tel. 021-336.10.00; 0722.266.618
www.librariasophia.ro

Sacrifică puţină vreme pentru a răsfoi cărţile noastre:
este cu neputinţă să nu găseşti ceva
pe gustul şi spre folosul tău!

PRINT
multicolor
Str. Bucium nr. 34 Iaşi
tel.: 0232/211225
fax: 0232/211252
office@printmulticolor.ro
www.printmulticolor.ro
SERVICII TIPOGRAFICE COMPLETE

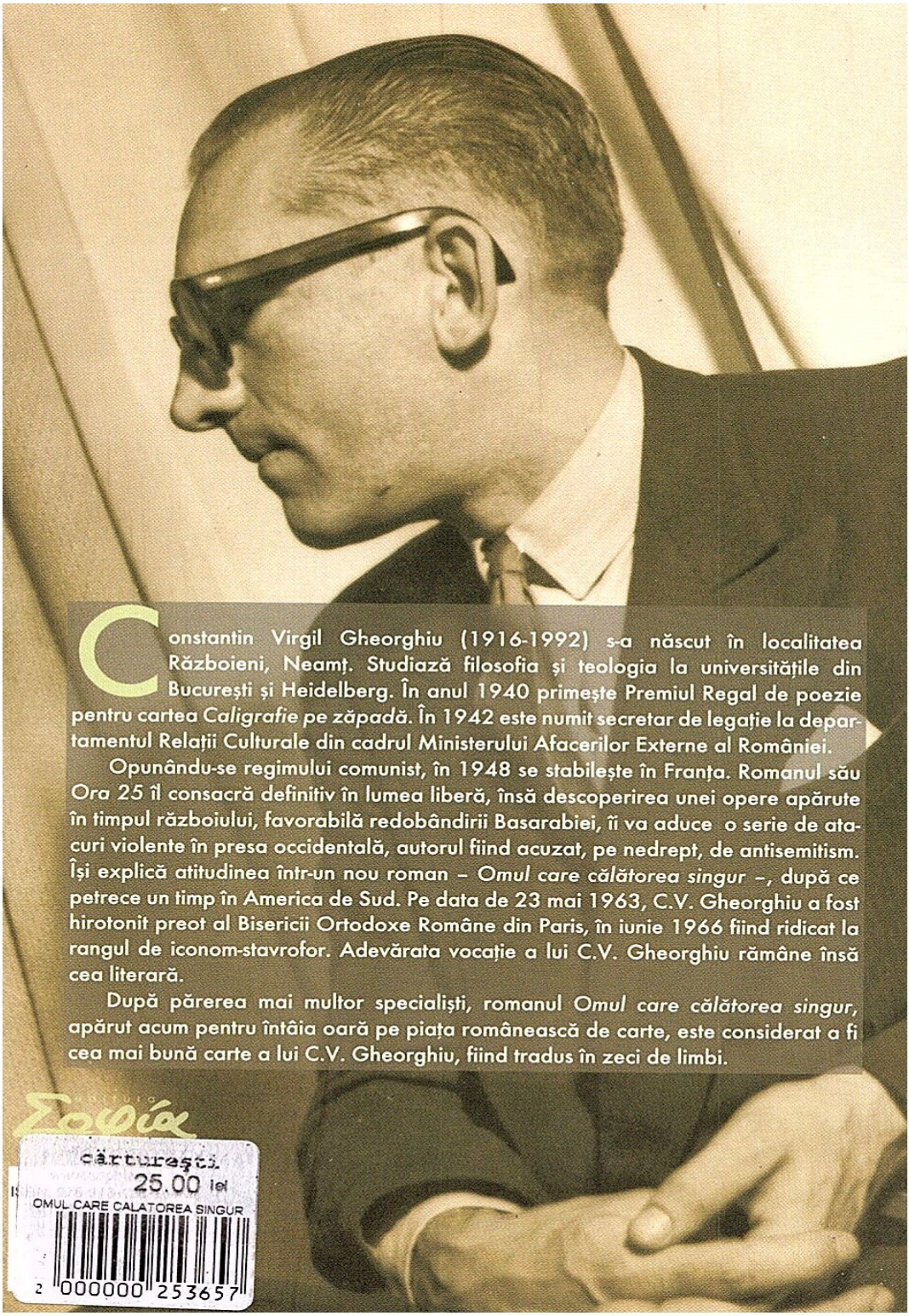

Constantin Virgil Gheorghiu (1916-1992) s-a născut în localitatea Războieni, Neamț. Studiază filosofia și teologia la universitățile din București și Heidelberg. În anul 1940 primește Premiul Regal de poezie pentru cartea *Caligrafie pe zăpadă*. În 1942 este numit secretar de legație la departamentul Relații Culturale din cadrul Ministerului Afacerilor Externe al României.

Opunându-se regimului comunist, în 1948 se stabilește în Franța. Romanul său *Ora 25* îl consacră definitiv în lumea liberă, însă descoperirea unei opere apărute în timpul războiului, favorabilă redobândirii Basarabiei, îi va aduce o serie de atacuri violente în presa occidentală, autorul fiind acuzat, pe nedrept, de antisemitism. Își explică atitudinea într-un nou roman – *Omul care călătorea singur* –, după ce petrece un timp în America de Sud. Pe data de 23 mai 1963, C.V. Gheorghiu a fost hirotonit preot al Bisericii Ortodoxe Române din Paris, în iunie 1966 fiind ridicat la rangul de iconom-stavrofor. Adevărata vocație a lui C.V. Gheorghiu rămâne însă cea literară.

După părerea mai multor specialiști, romanul *Omul care călătorea singur*, apărut acum pentru întâia oară pe piața românească de carte, este considerat a fi cea mai bună carte a lui C.V. Gheorghiu, fiind tradus în zeci de limbi.

Editura Sofia

cărturești
25.00 lei
OMUL CARE CALATOREA SINGUR
2 000000 253657